

กรมศิลปากร
ลิขสิทธิ์
นารายณ์สิบปาง
พระราชนิพนธ์

พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว

ลิลิตนารายณ์สิบปาง

พระราชนิพนธ์

พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว

สำนักพิมพ์ ดสสังวตษา

เลขที่ ๗๒๔ รั้วบูรพา พระนคร โทร. ๒๔๕๕๖

จัดพิมพ์จำหน่าย

ราคา ๓๘ บาท

ถึติคนวรายนั้ติบปาย

พิมพ์ครั้งแรก	สมเด็จพระนางเจ้า อัมพรมหัฒทินา พระบรมราชินี ในรัชกาลที่ ๖ โปรดให้พิมพ์แจกในวันฉลอง พระชนมายุครบ ๒๑ พรรษาบริบูรณ์	พ.ศ. ๒๔๖๖
พิมพ์ครั้งที่สอง	สำนักพิมพ์สุสิน พิมพ์จำหน่าย	พ.ศ. ๒๔๘๖
พิมพ์ครั้งที่สาม	สำนักพิมพ์ศิลปาบรรณาการ พิมพ์จำหน่าย	พ.ศ. ๒๕๐๓
พิมพ์ครั้งที่สี่	สำนักพิมพ์คลังวิทยา พิมพ์จำหน่าย	พ.ศ. ๒๕๐๘

คำนำ

สำนักพิมพ์คลังวิทยา ได้แจ้งมายังกรมศิลปากรว่า
ประสงค์จะขออนุญาตพิมพ์หนังสือเรื่อง ลิลิตนารายณ์สิบปาง
พร้อมทั้งคำอธิบายและอภิธาน ซึ่งเป็นพระราชนิพนธ์ใน
พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว เพื่อจำหน่ายเผยแพร่
แก่ผู้สนใจทั่วไป แต่ในการพิมพ์ครั้งขออนุญาตไม่พิมพ์ภาพ
ประกอบในเรื่อง กรมศิลปากรพิจารณาแล้วเห็นควรอนุญาตให้
จัดพิมพ์ขึ้นจำหน่ายเผยแพร่ได้

หนังสือเรื่อง ลิลิตนารายณ์สิบปาง พร้อมทั้งคำอธิบาย
และอภิธาน มีเรื่องราวความเป็นมาอย่างไรนั้น ปรากฏอยู่ใน
พระราชนิพนธ์คำนำ ซึ่งได้อัญเชิญมาตีพิมพ์ไว้ข้างหน้าของ
หนังสือแล้ว

เรื่อง ลิลิตนารายณ์สิบปาง น สมเด็จพระนางเจ้า
อินทรรักษ์สิริ พระบรมราชินีในรัชกาลที่ ๖ โปรดให้พิมพ์แจก
เป็นครั้งแรก ในงานฉลองพระชนมายุครบ ๒๑ พรรษา บริบูรณ์
เมื่อ พ.ศ. ๒๔๖๖ พิมพ์ครั้งที่สอง สำนักพิมพ์ชูสิน พิมพ์
จำหน่าย พ.ศ. ๒๔๘๖ พิมพ์ครั้งที่สาม สำนักพิมพ์ศิลปา-
บรรณาคาร พิมพ์จำหน่าย พ.ศ. ๒๕๐๓ ครั้งนี้จึงนับเป็นการ
พิมพ์ครั้งที่สี่

บ

อนึ่ง ในการจัดพิมพ์ครั้งนี้ ได้พิมพ์ตามต้นฉบับพิมพ์
พ.ศ. ๒๔๖๖ โดยรักษอักขรวิธี ตลอดจนตัวสะกดการันต์ไว้
ตามเดิมทุกประการ เพื่อประโยชน์แก่ผู้ที่สนใจจะสอบสวน
ค้นคว้า หวังว่าคงเป็นที่พอใจทั่วกัน.

กรมศิลปากร

๒๕ ตุลาคม ๒๕๐๕

พระราชนิพนธ์

คำนำ

เมื่อวันที่ ๒๘ ธันวาคม, พ.ศ. ๒๔๖๕, ข้าพเจ้าได้จัดให้เล่น
ระบำแบบหลวง เรื่อง “ศุภกษัตริย์วาทะ” ที่นาฏศาลาดวง
ศิวิไลย์ในพระบรมมหาราชวัง. ในระบำนั้นมีตอน ๑ ซึ่งพระนารายณ์
แต่งงิ้วดาวปางต่าง ๆ แปลปวงให้นางศุภกษัตริย์ดู. สมเด็จพระนาง
เจ้าอินทรศักดิศจี พระบรมราชินี ได้เอาใจใส่ในเรื่องงิ้วดาวต่าง ๆ
นั้นเป็นพิเศษมาก. อยากจะใคร่ทราบเรื่องโดยพิสดารกว่าที่ได้แต่งใน
ระบำที่กล่าวนั้น. ข้าพเจ้าได้รับปากแก่เธอไว้ตั้งแต่ในครั้งนั้นว่าจะ
ตรวจสอบค้นหาเรื่องนารายณ์สิบปางแล้วแต่งขึ้นให้เธออ่าน.

ใคร ๆ ที่ได้เคยเข้าไปในวัดพระศรีรัตนศาสดารามคงจะได้
เคยเห็นภาพนารายณ์สิบปางที่เขียนไว้ในนั้นแล้ว. ข้าพเจ้าได้สอบถาม
ดูว่า ได้เรื่องมาจากตำหรับใดก็หาได้ความชัดไม่, เป็นแต่ข้าพเจ้า
จำได้ว่า ได้เคยอ่านเรื่องนารายณ์สิบปางในสมุดเล่มหนึ่ง ซึ่งพระเจ้า
บรมวงศ์เธอชั้น ๓ กรมหลวงบดินทรไพศาลโสภณ ได้ทรงจัดพิมพ์
ขึ้นตั้งแต่เมื่อพระองค์ท่านทรงดำรงตำแหน่งผู้กำกับราชการกรมอักษร
พิมพ์การ. ในหนังสือนี้มีเรื่องนารายณ์สิบปางกล่าวไว้แต่ย่อ ๆ. และ
ไม่ปรากฏว่าได้มาจากตำหรับใด, อีกทั้งในจำนวนสิบปangenั้นก็เรียง
ลำดับไม่ตรงกับตำหรับช้างค้ำสนาพราหมณ์, และมีบางย่อเช่นเรื่อง
ปราบหนทุกเข้าไปปนอยู่ด้วย. ข้าพเจ้าจึงตกใจว่า ในการที่จะ

แต่งเรื่องนารายณ์ตีปางชนใหม่ จะไม่ดำเนินความตามหนังสือที่กล่าวข้างบนนี้.

ข้าพเจ้ามีหนังสือภาษาอังกฤษอยู่เล่ม ๑ เรียกว่า “ฮินดูมิทอลอจี”, โดย เจ. ดับบลิว. วิลกินส์ (“Hindu Mythology,” by J. W. Wilkins), ซึ่งมีเรื่องนารายณ์ตีปางชนผู้แต่งได้เก็บข้อความโดยดึงเขปจากคัมภีร์ต่าง ๆ ในไตรปิฎก. ข้าพเจ้าตกตงใจใช้หนังสือเล่มนี้เป็นหลัก สำหรับแต่งเรื่องนารายณ์ตีปางของข้าพเจ้าต่อไป, โดยเข้าใจว่าคงจะได้ความใกล้เคียงถูกต้องตามของเดิมพอประมาณ. แต่ผู้ที่เป้นปริญาจารย์ในทางวรรณคดีย่อมทราบอยู่ว่า คำแปลหนังสือแห่งมัธยมประเทศ ตามที่นักปราชญ์ชาวยุโรปได้กระทำไว้ มักมีความฉันทนิยฐานตามอัคติโนมัตของเขารวคนอยู่ด้วย, และข้าพเจ้าเองหรือก็ไม่รู้ภาษาสันสกฤต, จ้าใจต้องอ่านคำแปล, ฉนั้นก็อาจจะได้ข้อความคลาดเคลื่อนอยู่บ้าง, จึงขอออกตัวไว้ในที่นี้.

ก่อนที่จะกล่าวถึงนารายณ์ตีปาง, ข้าพเจ้าขอกล่าวถึงข้อความอื่น ๆ บางอย่าง, มีลักษณะแบ่งยุคเป้นต้น, เพื่อช่วยความเข้าใจของผู้อ่านโดยสังเขป.

ยุค มี ๔, ซึ่งรวมกันเป้นเวดาทมีนต้องพันปีต่อวรรค. ๓ ปี มนุษเท่า ๑ วันต่อวรรค, และปี ๓ คิดเป้น ๓๖๐ วัน (ตามตำหรับ), ฉนั้นกำหนดแห่งยุคต่าง ๆ จึงมีดังต่อไปนี้ :-

กฤตยุก = ๔,๗๐๐ ปีศวรรค์ = ๓,๗๒๗,๐๐๐ ปีมนุษย์.

ไตรตายุก = ๓,๖๐๐ ,, = ๓,๒๗๖,๐๐๐ ,,

ทวารยุค = ๒,๕๐๐ ,, = ๗๖๕,๐๐๐ ,,

กัลป์ = ๓,๒๐๐ ,, = ๔๓๒,๐๐๐ ,,

สี่ยุคที่กล่าวนี้ รวมกันเป็น ๑ มหายุค, คือ ๓๒,๐๐๐ ปี

ศวรรค์, หรือคิดเป็นปีมนุษย์ ๔,๓๒๐,๐๐๐ ปี, ๓,๐๐๐ มหายุคเป็น ๑ วันของพระพรหมา, และคืนของพระพรหมาก็คยาวเท่ากัน. วันของพระพรหมาเรียกว่า “กัลป์.”

ในกัลป์ ๑ มหะมณูบังเกิด ๓๔ องค์, และสมัยของพระมณูเรียกว่า “มานวันตร.” ในกัลป์ของเรา^๕ ได้มีพระมณูบังเกิดมาแล้ว ๗ องค์; ในกาดับคนเรา^๖อยู่ในมานวันตรของพระมณูองค์ที่ ๗ ทรงนามว่าไววัสวัต (ลูกพระไววัสวัต = พระอาทิตย์). ^๗ฉันปรากฏอยู่ในโองการแห่งนี้, ซึ่งพระมหาราชครูอ่านอยู่ในเวลาถือน้ำพระพิพัฒน์สัตยา, ความว่า:

“สมมติแกดัวอาทิตย์ เคอมกาด”

“สายท่านทรงธรณี เรือยหด้า.”

เมื่อต้นกัลป์, หรือที่เรียกว่าเวลาบรรดัยกัลป์, โลกทุกโลกจะแตกสลาย, แล้วทั่วไปจะมีคิมลอนระกาด, เป็นคืนของพระพรหมา, อันเป็นเวลาอันยาวนานเท่าวันของพระพรหมา, และในระหว่างเวลานี้โลกทั้ง

หลายจะกลายเป็นมหาสมุทรใหญ่, และพระพรหมจะบรรทมหลับอยู่
เหนือพญาเศษนาค. เมื่อหมดคืนของพระพรหมนั้นแล้ว พระพรหมา
จะคืนบรรทมและทรงสร้างโลกใหม่

ปี ๓ ของพระพรหมามีจำนวนวันและคืนอย่างมีมนุษย์ (คือ
๓๖๐ วันและคืน), และพระชนมายุของพระพรหมามี ๓๐๐ ปี. พระ
ชนมายุของพระพรหมารียกว่า “ประวัธ” และกึ่งพระชนมายุเรียกว่า
“ประวัธทระ.” บัณฑิตประวัธทระ ๓ ได้ล่วงไปแล้วเมื่อต้นปีที่หมดกัลป์.
ส่วนกัลป์อันเป็นสมัยของเราบัณฑิตเรียกว่า “วราหะกัลป์”, เป็นกัลป์
ที่ ๓ ในประวัธทระที่ ๒ ของพระพรหม.

ยุคทั้ง ๔ ที่กล่าวแล้วข้างบนนี้ มีลักษณะต่างกัน, ดังปรากฏ
ในคัมภีร์มหาภารตะ, เช่นนี้ :-

ภฤตะยุค — เป็นยุคซึ่งมีตัชยธรรมมั่นคง, จึงมีนามเรียก
ด้วยว่า “ตัชยยุค.” ในยุคนั้นภริณียะทั้งปวงได้กระทำไปดำริ
เสร็จสิ้น (ภฤตะ), ไม่มีสิ่งใดบกพร่อง, ในยุคนั้นมิได้มีเทวดา
ต่าง ๆ (คือมีแต่พระพรหมองค์เดียวเป็นที่เคารพบูชาของนรชน),
ไม่มีทานพ, คนธรรพ, ยักษ์, รากษส, หรือบัณฑิต (งูร้าย);
ไม่มีการค้าขายและซื้อกันในระหว่างนรชน; ผลทั้งปวงแห่งพิภพ
ย่อมได้โดยความปราดณาเท่านั้น; กุศลกรรมบถและความไม่เห็น
แก่โลกย่อมมีอยู่ทั่วไป. โรคอาพาธและความคร่ำครว้าแห่งอวิยะ

ทั้งปวงอันบังเกิดแต่สรรพภาพหามิได้; ขนยอมปราศจากโทรมนัส,
 ใศก, โมหะ, หรือทุจริต; ปราศจากอวิชชา, เกตียศฐัง, โกรธ,
 ภัย, พยาธิ, ฤศยาและพยาบาท. พระปรพพรหมเป็นที่พึ่งแห่งโยคี
 ทั้งหลาย. ในยุคนั้นพระนารายณ์, อันเป็นวิญญาณแห่งสิ่งทั้งปวง,
 มีพระกายสี่ขาวบริสุทธ์. ในยุคนั้นมีกำเนิดแต่ชนผู้ตั้งมั่นในภรณ์ยะ,
 และเหมือนกันทั้งหมดในทางดีคุณธรรม, ในความปฏิบัติ, และใน
 ความรอบรู้. ในยุคนั้นชนทุกชาติมีน้ำใจเหมือนกัน, ประกอบภรณ์ยะ,
 ไม่ดัดละในความเลื่อมใสในองค์พระปรพพรหม (พระนารายณ์)
 องค์เดียว, ไร่นครอย่างเดียวกัน, วินัยอย่างเดียวกัน, พิชัยอย่างเดียวกัน.
 เขามีพระเวทแต่เพียง ๓ เท่านั้น (คือ “ฤคเวท”).

ไตรดา युค (ไตรดา ยุค) — ในยุคนั้นเริ่มมีพฤติกรรม, ดัศย-
 ธรรมได้เลื่อมถอยลง ๓ ส่วนใน ๔, พระกายแห่งพระนารายณ์กลาย
 เป็นสี่แดง; และนรชนดำรงสุจริตธรรม, และเอาใจใส่ในทางธรรมะ
 วิธ, ในยุคนั้นมีพฤติกรรมต่าง ๆ, พร้อมด้วยธรรมศาสตร์และพิธีการ
 ต่าง ๆ. ในไตรดา ยุคขนยอมปฏิบัติด้วยความมุ่งแสวงผล, หวัง
 ผลอันดีจากพฤติกรรมและบำเพ็ญทาน, มิได้พอใจในการบำเพ็ญ
 ทบะหรืออดวยทานโดยมุ่งต่อภรณ์ยะอย่างเดียวกันเช่นในฤคายุค. แต่ใน
 ไตรดา ยุคนี้ นรชนก็ยังมุ่งอยู่ที่จะประกอบภรณ์ยะของตนและอุสาหะ
 มากในบุญญะกรรม.

ทวาวรยุค—ตัณหธรรมเสื่อมถอยลงไป ๒ ส่วนใน ๔, พระกาย
 แห่งพระนารายณ์กลายเป็นดีเหลือง, และพระเวทเกิดมีขึ้นเป็น ๔
 คัมภีร์ (คือ ฤคเวท ๑ ยชุรเวท ๑ สามะเวท ๑ อถรรพเวท ๑).
 นรชนบ้างก็ศึกษา ๔ พระเวท, บ้างก็ศึกษาเพียง ๓, บ้างก็ศึกษา
 เพียง ๒, และบ้างก็ไม่ศึกษาเลย. เมื่อพระเวทได้แบ่งออกมากเช่นนั้น,
 พิธีการต่าง ๆ ก็ได้กระทำกันดอง ๆ นานา. โดยเหตุที่มีได้รู้จริงใน
 พระเวท ๑ (คือพระเวทเดิม) นั้นเอง, จึงได้เกิดมีพระเวทมากขึ้น
 ดังนั้น. โดยเหตุที่ตัณหธรรมเสื่อมถอยลง จึงมีนรชนดำรงสุจริตธรรม
 น้อยลง. เมื่อชนเสื่อมถอยลงในทางตัณหธรรมเช่นนั้น, พยาธิหลาย
 ประการ, คັນหาทั้ง ๓ (คือคามะคันทา, ภวคันทา, วิภาวคันทา),
 และภัยนานา, ซึ่งล้วนเป็นผลกรรม, ก็ได้บังเกิดเบียดเบียนนรชน,
 ทำให้เขาทั้งหลายต้องเดือดทุกข์, และแนะนำให้เขานำเพ็ญตะบะ. บาง
 คนที่ประสงค์สูงในภพและภพพากันทำพฤติกรรมต่าง ๆ. ดังนั้นเมื่อถึง
 ทวาวรยุค ชนจึงได้เสื่อมถอยลงในทางตัณหธรรม.

กลียุค—ตัณหธรรมยังคงเหลืออยู่เพียง ๑ ส่วนใน ๔ เท่านั้น.
 พระกายแห่งพระนารายณ์กลายเป็นสีดำ. บรรดาปฏิบัติทั้งปวงอันมีใน
 พระเวท, อีกทั้งกุศลกรรมและบุญญะกรรมเสื่อมถอยลงไป. อุบาสะ,
 พยาธิ, ความระอา, และโทษะ, ทุกข์, ทูรณทูราย, อดอยาก, และ
 ภัยต่าง ๆ ได้มีขึ้นเป็นลำดับ. นรชนเสื่อมถอยเป็นลำดับ.

ผู้อ่านคงจะสังเกตได้ว่า ในข้อความที่กล่าวถึงยุคที่ ๔ ข้างบนนี้ พระนารายณ์เป็นพระเป็นเจ้าอันใหญ่ยิ่ง, ที่ควรนับถือยิ่งของคนทั้งหลาย, ซึ่งไม่น่าประหลาดอะไรเมื่อคำนึงว่า ผู้ที่แต่งมหากาพย์เป็นพวกโพชนพ, คือผู้นับถือพระโพชนพเป็นเจ้า. คำหรับต่าง ๆ แห่งโดยศาสตร์ที่ยังคงมีผู้นิยมอ่านอยู่มากที่สุดในอินเดียโดยมากเป็นหนังสือของพวกโพชนพแต่ง, และชนในอินเดียก็นับถือพระนารายณ์มากกว่าพระเป็นเจ้าใด ๆ. พวกโพชนพเขาถือว่า เดิมทีมีพระเป็นเจ้าแต่องค์เดียว, เรียกว่า “ปรพรม”, พระผู้สร้างสิ่งทั้งปวง. ได้ความตามคัมภีร์ “วราหปุราณะ” ว่า พระนารายณ์ผู้เป็นพระปรพรมเมื่อได้ทรงว่าฟังถึงการที่จะสร้างโลกขึ้นแล้ว, จึงได้ทรงคำนึงด้วยว่าจำเป็นที่จะต้องบำรุงรักษาโลกต่อไปด้วย. แต่พระปรพรมนั้นเป็นอะรูปะระเทพ, คือหาตัวคนมิได้. จึงไม่สามารถที่จะกระทำกิจนั้นได้, จึงทรงแบ่งภาคของพระองค์เองสร้างขึ้นเป็นรูปะระเทพ, เป็นเทวราชอันมิได้มีกำเนิดอย่างเทวดาหรือมนุษย์ทั้งหลาย, แล้วพระนารายณ์องค์เดิมจึงประทานพรแก่พระนารายณ์องค์ใหม่นี้ว่า:— “ดูกรวิษณุ, ท่านจงเป็นผู้สร้างสิ่งทั้งปวง, (คือให้เป็น “พรหมา” หรือ “หิรัณยกรร”) . ท่านจงเป็นผู้บริหารโลกทั้งสาม (“หริ”), และเป็นที่นับถือแห่งชนทั้งปวง, ท่านจงเป็นผู้รอบรู้ทุกสิ่งสรรพ และมีอำนาจใหญ่ยิ่ง; และท่านจงปฏิบัติตามปราณนาแห่งพระพรหมและเทวดาทั้งปวงเป็นนิตย์เทอญ.” แล้วพระปรพรมก็คืนเข้าสู่ความเป็นธรรมดา

แห่งพระองค์. ฝ่ายพระวิษณุ, เมื่อทรงรำพึงถึงการที่ได้ทรงกำเนิดมา, จึงบรรทมหลับไป, และในเวลายบรรทมหลับอยู่นี้ได้ทรงพระสุบินถึง การสร้างสิ่งต่าง ๆ, และได้บังเกิดมีดอกบัวหลวงผุดขึ้นจากพระนาภี, ในกลางดอกบัวหลวงนี้พระพรหม (ชาดา) ได้บังเกิดขึ้น และ พระพรหมมาองค์เป็นผู้สร้างมนุษย์, อมนุษย์, และสัตว์ทั่วไปในโลก ทั้งด้าม. เรื่องกำเนิดของพระพรหมชาดานี้ มีปรากฏในคัมภีร์ธรรมเกียรต์ของเราด้วย.

ในคัมภีร์ “บัทมะปุราณะ” กล่าวไว้ว่า:— “เมื่อแรกเริ่ม การสร้างสกลโลก, พระวิษณุเป็นเจ้ามีพระประสงค์ที่จะสร้างโลก, จึง ทรงแบ่งภาคเป็นสามส่วน: เป็นพระผู้สร้าง ๑, พระผู้บริหาร ๑, พระผู้ ดึงหาร ๑. เพื่อสร้างโลกนี้ พระมหาสวามีภควได้ทรงสร้างพระพรหม จากพระปรศวะ (ผู้สร้าง) เบื้องขวา; แล้ว, เพื่อบริหารโลก, ได้ ทรงสร้างพระวิษณุจากพระปรศวะเบื้องซ้าย; และ, เพื่อดึงโลก, ได้ทรงสร้างพระคเณศมหากาดจากบั้นกลางแห่งพระองค์. บางคนยอม บูชาพระพรหม, บ้างก็บูชาพระวิษณุ, บ้างก็บูชาพระคเณศ; แต่พระ วิษณุเป็นเจ้านั่นเอง, เป็นองค์หนึ่งแบ่งตามภาค, ทรงสร้าง. ทรง บริหาร, ทรงดึง: ฉะนั้นถ้าจะพูดอย่างใดก็ถือว่าสามองค์นี้ต่างกันเลย.

ในคัมภีร์ “วิษณุปุราณะ” มีคำสอนไว้ว่า:— “โลกนี้ กำเนิดจากพระวิษณุ; คงอยู่ในพระวิษณุ; พระองค์เป็นเหตุแห่ง ความคงอยู่และความสมบูรณ์แห่งโลก; พระองค์เกี่ยวข้องคือโลก.” ในคัมภีร์

เดี๋ยวก็นึกคำสอนว่าผู้นับถือพระนารายณ์อาจที่จะรอดพ้นอำนาจแห่งมฤตยู (พระยม), คือไม่ตกนรก.

ที่จริงใน มนตร์คัน โองการ แข่งหน้าของเรา ออกจะเก็บความศรัทธาพระนารายณ์ไว้ได้ดีพอใช้. มนตร์นั้นว่า:—

“โอมอิทธิธรรวสร์แกถ้ว แล่วมฤตยู เอาจูเปนแท่น แก่วนกัณห์พักกันคิน”, แล้วจึงกล่าวถึงพาหนะและสิ่งที่อยู่ในพระหัตถ์ถือไปว่า: “ปิ่นเอกราชมาวี่ ส้มอกลองวิ จักรคทาธรณี”, ตรงตามคำหรับข้างใต้คำดัดศรี.

สัตว์รศที่พระนารายณ์สถิตเรียกว่า “ไวภูณฐี”, ปรากฏลักษณะตามที่นิมิตาภการตะว่า แผ่นดินเป็นทองทั้งแผ่น, วัดโดยรอบได้สองหมื่นโยชน์. วิมานทั้งปวงล้วนแล้วไปด้วยแก้วมณี. เสาและเครื่องประดับในวิมานนั้นๆ ทำด้วยพลอยต่างๆ. น้ำใต้แห่งคงคามหานทีตกจากสวรรค์ชั้นสูงลงมายังคิริระแห่งธุระ (ดาวเหนือ); จากนั้นไหลลงไปสู่เกศาแห่งพระศัพตะฤษี (ฤษีเจ็ดคน, คือดาวเจ็ดดวงที่รวมเรียกทั้งหมดว่า “ดาวจรเข้” ในภาษาไทยเรา); และจากที่นั่นน้ำไหลลงมาเป็นมหานที. ในสวรรค์ชั้นมีสระ ๕ สระ, เต็มไปด้วยดอกบัวต้นน้ำเงิน, แดง, และขาว. บนบัลลังก์อันโอภาสราวพระอาทิตย์เวหาเที่ยง, พระวิษณุประทับอยู่บนอาสนะบัวขาว; ข้างขวาพระองค์คือ พระลักษมี, ซึ่งมีพระรัศมีเปล่งปลั่งราวแสงฟ้าแถบอันไม่เสื่อม

ถอย, และจากพระองค์แห่งเทวณันท์กลิ่นหอมเหมือนดอกบัวฟุ้งซาร
ไปถึงสองร้อยโยชน์.

เมื่อใดบังเกิดมีเหตุภัยใหญ่หลวงขึ้นในโลก, หรือเมื่อมี
ความชั่วร้ายของผู้ใดผู้หนึ่ง ทำให้โลกเดือดร้อน, พระนารายณ์, ในหน้า
ที่ผู้บริหาร (หริ) ต้องขอคารดงมาเพื่อดับเซียม, และเมื่อสำเร็จกิจ
แล้วก็เสด็จกลับคืนสู่โลกมนุษย์, จำนวนแห่งขอคารมีกต่างไว้อย่าง
กัน, มีสิบปางบ้าง, ยี่สิบปางบ้าง, และบางทีก็ว่ามากจนเหลือ
คณนา. ตามความนิยมโดยมากว่ามีสิบปาง, เป็นปางที่สำคัญ ๆ
ที่สุด. ในสิบปางนี้ได้มีมาแต่เก่า, ยังคงเหลืออีกปาง ๓ ซึ่งจะมีมา
ในอนาคต, สิบปางนี้ลำดับดังต่อไปนี้:—

- ในกฤตยยุค: ๑. มัตตยวตาร, เป็นปลา.
๒. กุรุมวตาร, เป็นเต่า.
๓. วราหาวตาร, เป็นหมู.
๔. นรสิงหาวตาร, เป็นนรสิงห์ (ครึ่งคน
ครึ่งสิงห์)

- ในไตรดายุค: ๕. วามนาวตาร, เป็นพราหมณ์เดีย.
๖. ปรศุรามาวตาร, เป็นพราหมณ์ถือ
ชวาน (ปรศุ = ชวาน)

ในทวารวยุค: ๗. รามจันทราวตาร, เปนพระรามจันทร,
กษัตริย์วิวงค์.

๘. กฤษณาวตาร, เปนท้าวกฤษณะ,
กษัตริย์จันทรวงค์.

ในกลียุค: ๘. พุทธาวตาร, เปนพระสมณโคตม

พุทธเจ้า.

๑๐. กัถกยาวตาร, เปนพระกัถกิ (ซึ่งจะมา
ในปลายกลียุค).

ตามความเห็นของนักปราชญ์ยุโรปที่ได้ศึกษาและพิจารณา
เรื่องเหล่านี้ อวตารบางปางเปนประณเปรียบเทียบแสดงด้วยความ
เปลี่ยนแปลงในธรรมชาติ, และบางเรื่องมีเค้าความจริงในประ-
วัติการ. เรื่องแห่งมัจฉายาวตาร (ปางที่ ๓) ซึ่งแสดงถึงท้าวตัณ-
พรต, หรือพระมนูไว้ด้วยดี, รอดพ้นจากอุทกภัยได้โดยอาศัยพระ
มัจฉายาวตารเป็นที่พึ่งนั้น, นัยว่ากล่าวถึงมหาอุทกภัยที่ได้บังเกิดมีขึ้น
ครั้ง ๓ ในโลกนี้. ข้อควรสังเกตมีอยู่คือ ในคัมภีร์ศาสนาต่าง ๆ
หลายศาสนาที่กล่าวถึงน้ำท่วม, และมีผู้รอดจากอุทกภัยนั้น ได้อยู่
เปนมหาชนกของชนต่อมาดังนี้, คล้าย ๆ กัน; เช่นในคัมภีร์ไบเบิ้ล
ของยิวและคริสเตียนมีเรื่องโนอาห์รอดจากอุทกภัย, และในคัมภีร์
ไคหฺรวันก็กล่าวถึงโนเอเช่นเดียวกัน; ในโบราณสมัยแห่งกรีกมี

น้ำท่วมใหญ่และมหาท่วป้อัตถันคิธจมหายไปในมหาสมุทร, มีคนรอด
 คายมาคนเดียวชื่อ เคอู คาลิโอน, ซึ่งได้ตั้งเรือของพระเป็นเจ้าลอย
 จากแผ่นดินนั้นเมื่อเวลาน้ำท่วม. ส่วนเรื่องพระมัตถ์ยาวดาบรรบและ
 ดงหารอดูร, ตามที่ปรากฏในคำหรับของไทยเรานั้น, ได้ความว่า
 มาจาก “ภาควัตปุราณะ”, ซึ่งมีข้อความแสดงไว้แห่ง ๓ ว่า:—
 “เมื่อปลายกัลปก่อนนี้ได้บังเกิดมีมหาปรัถย, อันบังเกิดขึ้นเพราะ
 พระพรหมาเป็นเจ้าบรรทมหลับ. บรรดาสัตว์ทั้งหลายนในโลกจึงได้จม
 คายอยู่ในมหาสมุทรอันกว้างใหญ่. โดยเหตุที่พระพรหมาเป็นเจ้ามี
 ความง่วงบรรทม, ทรงปรารถนาที่จะพักผ่อนพระกายเมื่อยคั่งทั้งหลายน
 ได้ดังไปแล้ว, อสูรผู้แรงฤทธิ์ชื่อหัยศรึงจึงได้มาใกล้พระองค์, และ
 ดักเอาพระเวทซึ่งหลุดจากพระโอษฐ์ของพระเป็นเจ้าขึ้นไป.” ต่อ
 นั้นจึงได้ถึงพระหริเทวราช, ว่าเมื่อพระองค์ได้ทรงทราบกิจการของ
 พญาทานพคนนั้นแล้ว, จึงได้ทรงจำแดงพระองค์เป็นปลาตัวเล็ก, เรียก
 ว่า “สะละริ.” มหากษัตริย์ทรงนามว่า สัตยพต, เป็นโอรส
 ของพระสุริยาทศัยจึงปรากฏพระนามด้วยว่า “ไววิสวัต” (“วิธ-
 วัต” คือพระอาทิตย์), เป็นพระเจ้าทรงธรรมด้วยราชย์อยู่ในแคว้น
 ทรวิระ, เป็นพระมनु (มหาชนกของชนทั้งหลายน) ในกัลปนั้น, ราชัน
 ได้ปลดขึ้นไป, แล้วและนำไปปล่อยในมหาสมุทร. เมื่อน้ำท่วมโลก,
 ท้าวศคยพตได้ลงเรือดำใหญ่, เอาตามลำนเรือนั้นผูกกับเสาแห่ง

ปลา, ซึ่งบัณฑิตได้เคิบโคชันแล้ว, และปลาพาไปพันอันตราย. ครั้น
 ฟ้าตกตงแล้ว, พระนารายณ์กับพระพรหมาก็ผูกพันพร้อมกันจาก
 มหรรณพ, พระนารายณ์ปราบหัยศรัพและแย่งพระเวทกลับคืนได้. ใน
 ปุราณะนี้เรียกนามอสูรผู้ลักพระเวทว่า “หัยศรัพ”, แต่ในคำหรับ
 ของไทยเราเรียกว่า “สังฆะอสูร”. ซึ่งได้ความว่าเป็นนามอีกนาม ๓
 ของหัยศรัพนั่นเอง. ดังนั้นถ้าข้างฝ่ายไทยเราได้เรื่องมัจฉายดาครมา
 ดัพอใช้.

เรื่องกรมาวดารในฉบับไทยมีเรื่องน้อย, และดูไม่เป็นปาง
 ด้าคัญเลย. เรื่องวราหาวดารข้างฝ่ายเรามีอยู่ไม่สู้พิสดารนัก, แต่ก
 ็นับว่าไม่เลว. เรื่องนรสิงหาวดารข้างไทยเราได้มาไว้ออกจะละเอียด
 ดอดดี, เป็นแต่นามแห่งอสูรผู้ถูกราบพันผิดเพี้ยนอยู่. ในเรื่อง
 วราหาวดารอสูรที่แย่งแผ่นดินกับพระนารายณ์ ฝ่ายเราเรียกว่าหิรันด-
 ยักษ์, แต่ที่ถูกต้องเป็น “หิรัณยเกษ” (ต้นตกฤต. หิรัณฺย =
 ทอง + อุษ = ตา); และอสูรที่รบกับพระนรสิงหาวดาร ฝ่ายเราเรียก
 ว่าหิรันดปะกาสูร. แต่ที่ถูกต้องเป็น “หิรัณยกสิปุ.” เรื่องจามนา
 วดาร, ซึ่งข้างไทยเราเรียกว่า “ทวิชาวดาร”. คำหรับของเราได้
 เรื่องมาไม่พิสดารพอ จึงทำให้ผู้อ่านแลไม่ใครเห็นประโยชน์ของปาง
 นี้, แต่ในลิลิตของข้าพเจ้าต่อไปนี้จะได้แสดงเรื่องตามที่มาใน
 ปุราณะ. คงจะทำให้ผู้อ่านได้ทราบเรื่องดีขึ้น. ประศุรมาวดาร, ที่

จัดเป็นปางที่ ๖ ในที่นี้, ในหนังสือนารายณ์สิบปางของเราไม่มีที่เดียว.
ไทยเราพบปะพระปรัศูรามาวตารแต่ในเรื่องรามเกียรติ์, ซึ่งว่าเป็น
ยักษ์มีนามว่ารามสูร, และได้พบกล่าวถึง ๒ แห่ง; แห่ง ๑ คือเมื่อ
ไปพยายามชิงแก้วของนางเมขลา แล้วและไปรบฆ่าพระอรชุนตาย,
กับอีกแห่ง ๑ เมื่อไปดองฤๅษกับพระรามและแพะพระราม. เรื่องของ
รามสูรทั้ง ๒ ตอนนั้น มีมาจริงในทางคัมภีร์โดยคำสัตว์, แต่ไม่ตรงกับ
ที่มีอยู่ในรามเกียรติ์: ข้าพเจ้าจะได้แสดงเรื่องตามที่ถูกไว้ในลิลิต
ข้างนาคต่อไป. ปรัศูรามนั้นจริงเป็นพรหมณ์, และนักปราชญ์
สันนิษฐานว่า อวตารปางนี้แท้จริงคงเป็นประกรณแสดงถึงการแก่ง
แย่งแข่งขันอำนาจกันระหว่างชาติพรหมณ์กับชาติกษัตริย์ในยุคโบราณ
แห่งมัธยมประเทศ, และในยุคนี้กษัตริย์คงได้แพ้พรหมณ์.

เรื่องรามจันทราวตารกับกฤษณาอวตาร มีข้อควรสันนิษฐาน
ได้ทั้ง ๒ เรื่องว่าเป็นส่วน ๑ แห่งตำนานของภารตอวตาร (อินเดีย).
เรื่องรามจันทราวตารมีอยู่พิสดารในคัมภีร์ “รามายณะ”, ซึ่งไทย
เราคงได้มาจากพรหมณ์ในโบราณสมัย แล้วและมาแต่งขึ้นใหม่
เรียกว่า “รามเกียรติ์”. เรื่องสงครามระหว่างพระรามจันท์กับพล
วานรฝ่าย ๑ ราพณาสูรกับรากษสฝ่าย ๑ นั้น สันนิษฐานว่าเป็น
เรื่องแสดงการสงครามที่ได้กระทำแก่กันจริงๆ ระหว่างคนจริงๆ; พระ
รามและชาวอโยธยาเป็นต้น, ที่เรียกว่า “มนุษย์,” คงเป็นเชื้อสาย

ชนผิวขาวที่เรียกว่า “อารยะ” “วานร” ดังนั้นฐานว่าเป็นชนที่อยู่ในดินแดนริมเทือกเขาวินชยะ, ซึ่งจนกาลบัดนี้ก็ยังมั่งเหลื่ออยู่, เป็นชนผิวดำ, ผมหยิกและริมฝีปากหนา, โกัดข้างเงาะป่าของเรา, และชนเหล่านี้มิได้ถือคำสอนพราหมณ์เลย แต่ก็มีตำนานเล่าต่อ ๆ กันมาหลายชั่วคนในพวกนั้น เนื่องด้วยประวัติการของพระรามจันทร, ซึ่งทำให้น่าดังนั้นฐานว่า คงได้เคยเกี่ยวข้องกับกันมาในโบราณสมัยจริง; ส่วน “รากษส” นั้น ก็คือชนชาวเกาะลังกา, ซึ่งเป็นชนผิวดำ, ผมหยิก, และร่างใหญ่อย่างคนดำในทวีปอาฟริกาในกาลบัดนี้, พวกอารยะชนเกลียดชังจึงตั้งชื่อว่ารากษสหรือยักษ์.

เรื่องกฤษณาวตารมีอยู่ในมหาภารตะ และปรานะหลายกัมภีร์, แต่น่าประหลาดที่ไม่ได้มีใครแปลหรือเก็บมาแต่งขึ้นเป็นภาษาไทยอย่างเช่นรามเกียรติ์นั้นเลย. ที่ได้เอามาแต่งขึ้นเป็นเรื่องดกรกัมมอยู่แต่เรื่อง “พระอุณรุท,” คือ อนิรุท ผู้เป็นโอรสของพระปรัทุมน์ โอรสของท้าวภฤชณะผู้ทรงราชย์ในนครทวารกา (หรือทวารวดี). ในอดีตคือไปนี้ ข้าพเจ้าจะได้แสดงประวัติของพระกฤษณาวตารโดยสังเขป, เพราะถ้าจะแสดงโดยพิสดารจะต้องแต่งเป็นหนังสืออีกเล่ม ๑ ต่างหากทีเดียว. พระกฤษณะนั้น กำเนิดในสกุลกษัตริย์ยาทพ, อันเป็นสาขา ๓ แห่งจันทรวงศ์. จันทรวงศ์นั้น, ตาม “วิษณุปุราณะ” กล่าวว่า ต้นวงศ์คือพระอิศวรพรหมฤษี, โอรสของพระพรหม. พระ

ยัตริมีไอรด์คือพระจันทร์, ไอรด์พระจันทร์คือพระพุท, ไอรด์พระพุท
คือปุระวัด, ไอรด์ปุระวัดคืออายุต์, ไอรด์ของอายุต์คือนะหุส,
และไอรด์ของนะหุสคือยะยาค. ยะยาคมีไอรด์สององค์ที่ได้เป็นกษัตริ,
คือยะทุ, ผู้เป็นคณัตถุยาทพ, กับปุระผู้เป็นคณัตถุโยพรพ. ตถุยาทพ
ครองนครต่าง ๆ, มีทวารกาเป็นที่สุด: ตถุโยพรพครองนครประดิษ-
ฐานและหัตถินาปุระคอดตมา. ยังมีจันทร์วงศ์อีกสาขา ๓ ซึ่งครอง
แคว้นกาคี (พาราณสี), คณัตถุยงทางท้าวภมัตระพุททะ, ไอรด์
ของท้าวอายุต์. ในตถุโยพรพมีกษัตริย์นบรภาเกียรติอยู่หลายองค์,
เช่นท้าวหุสยัตติเป็นผู้เป็นพระดำมีของนางคณัตถาเป็นคณ, และมหา
ภารตเทกถาตถุยงเรื่องสงครามซึ่งท้าวหุสยัตติสู้รบได้มัย. ในตถุยาทพ
มีกษัตริย์นบรภาเกียรติอยู่มากที่สุดคือท้าวภมัตระ, ซึ่งเรียกว่า
พระภมัตระ, เป็นมหาภมัตระองค์สุดท้ายแห่งตถุยง. นอกจาก
นั้นยังมีพระพดราม, หรือพดเทพ, ผู้เป็นเชื้อราชของท้าวภมัตระ, ซึ่ง
บางคำหรือบ้างจัดเอาเป็นพระนารายณ์อดตารปางที่ ๔ แทนท้าวภมัตระ
ซึ่งจัดเอาเป็นองค์พระนารายณ์แบ่งภาคที่เดียว. ด้วยเหตุนี้เองบางที่
พราหมณ์จึงออกพระนามพระนารายณ์ว่า "ภมัตระ" ซึ่งเป็นเหตุ
ทำให้ชาวเราผู้มิได้รู้ต้นสายปลายเหตุพลอยหลงตามไปด้วย, ถึง
ปรากฏอยู่ในกวีนิพนธ์ของไทยเราหลายแห่ง.

ส่วนการที่พราหมณ์จัดเอาพระธมมโคตมพุทเจ้าเป็น
อดตารของพระนารายณ์นั้น ก็เพราะรู้จักว่าได้บังเกิดมีผู้เต็มได้ใน

พระพุทธศาสนามากขึ้น, จนเหลือที่จะคิดกำจัดได้แล้ว, จึงเคยผสม
 ผสมเอาพระพุทธเจ้าเป็นอวตารของพระนารายณ์เสียทีเดียว. แต่ครั้น
 จะรับรองว่า คำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า เป็นของที่ถูกต้อง ก็ไม่ได้,
 เพราะจะต้องสารภาพว่าคำสั่งสอนของพวกเขาหมิ่นเหม่ผิด, จึงต้อง
 กล่าวแก้ไปว่าพระนารายณ์อวตารมาเป็นพระพุทธเจ้าเพื่อหลอกลวงชน
 ที่ชั่วร้าย, อึกทั้งอสูร, เทพย์, ทานพ, ฯลฯ เพื่อให้หลงเชื่อใน
 สิ่งที่ผิด แล้วจะได้ครองรับมรดกแห่งมีจนาภิวัตน์วิกรมณนั้น ๆ.

ส่วนกถิกยาวดาร์, ปางที่ ๓๐ ของพระนารายณ์, อันกล่าว
 ว่าจะได้มีมาในปลายกัลป์นั้น, ตามคำทำนายว่าจะมีรูปเป็นคนชาว
 ม้าขาว, และจะเป็นผู้รวบรวมปราบปรามคนชั่วร้ายทั้งหลายและจะ
 บันดาลให้มี ศักดิ์ธรรมอันใหม่โดยบริบูรณ์ เหมือนเช่น ใน กฤตยูก.
 สรุปความก็คือ กถิกยาวดาร์เป็นประณแดงความหวังในอนาคต,
 เช่นเดียวกับพุทธศาสนิกชนบางหมู่บางเหล่า หวังได้พบพระศรีอารยะ
 เมโครย, และพวกเขาก็ศรัทธาหวังได้พบเมสไซยาห์, นับว่าเป็นส่วน
 ๑ แห่งธรรมตามนุษย์ที่จำจะต้องหวังได้พบเห็นความดีซึ่งไปกว่าที่ตน
 ได้รับอยู่แล้ว.

ตามคำหรับต่าง ๆ กล่าวไว้ว่า พระวิษณุนี้มีพระนามพัน ๓,
 ซึ่งถ้าผู้ใดท่องได้นับว่าได้บุญ. นามที่มักใช้บ่อย ๆ ในพันนามนี้คือ:—
 อัจยุต (ไม่มีตกหรือเสื่อม); อนันต์ (ไม่มีที่สุด); อนันตะคัยนะ (นอน

บนหลังอนันตนาคราช); จักรกูช (ดีแชน); ทาโมทร (ผู้ถูกคาดด้วย
เชือก, คือกฤษณะ); โควินท์ หรือ โคบาต (ผู้เลี้ยงโค คือ
กฤษณะ); หริ (ผู้บริหาร); หฤยเกศ (เจ้าแห่งสิ่งซึ่งทำให้รู้ดีกรุป,
เลี้ยง, ฯลฯ); ชตไศยิน (นอนบนน้ำ); ชนาร์ทกะนะ (ผู้ที่ชนนัถือ);
เกศวะ (ผมงาม); กิรติณ (ผู้ทรงเครื่องแต่งหัว); ถักมับดี (ผิว
ของถักมับ); มฤตุนท์ (ผู้ฆ่ามร, อสูรที่พยายามทำร้ายพระพรหมา
ซึ่งเกิดขึ้นในดอกบัวอันเกิดจากพระนาภีของพระนารายณ์); มาชพ (เกิด
แต่่มรุหรือหวนเหมือนน้ำผึ้ง); มุกุนทะ (ผู้ช่วย); นร (คน);
นารายณ์ (ผู้กระตือรือร้น); บัญญาช (มีอาวุธห้อยอย่าง); บัทมะนากะ
(ดีคือดอกบัว); บิตามพร (นุ่งเหลือง); บุรุษ (ผู้ชาย); บุรุษิตม
(ชายสูงส่ง เทวราช); วาตุเทพ (ลูกวายุเทพ, คือกฤษณะ); ใจกูณ
ฐะนาถ (จอมใจกูณฐ์); ยัญญะ หรือ ยัญญะศวร (เจ้าแห่ง
ยัญญะกรรม).

อาวุธ ของพระนารายณ์ คือ (๑) ดั้งขี ชื่อปัญจชณะ; (๒)
จักร ชื่อสุทรรศนะ หรือวัชรนากะ; (๓) คทา ชื่อเกาโมทะกั;
(๔) ธนู ชื่อธาร์ณกะ; (๕) ดาพ ชื่อนันทะกะ. เทวรูปพระวิษณุ
เป็นเจ้าโดยมากมักถือดั่งขี ๑ จักร ๑ คทา ๑ ดอกบัว ๑.

พระถักมับ, หรือถักนัย ๑ เรียกว่าพระศรี, ซึ่งเป็นพระ
มเหสีของพระนารายณ์นั้น, ได้อวดตามแต่ดีจพระดำมั่งมาหลาย

ปาง, พระลักษมีได้กำเนิดขึ้นมาจากเกษียรสมุทรเมื่อเทวดากวนทลเกษียร
ทำอมฤต, จึงได้นามว่า “เกษียรพาติศนยา,” คือลูกสาวแห่งเกษียร
สมุทร. เมื่อพระนารายณ์อวตารเป็นพระวามนาอวตาร, พระลักษมีได้ลง
มากำเนิดในดอกบัว, จึงมีนามว่า “บัทมา” และ “กมธดา.” เมื่อ
พระนารายณ์เป็นพระปรศุรามอวตาร, พระลักษมีเป็นนางขรณ. เมื่อ
พระนารายณ์มาเป็นพระรามจันทราวตาร, พระลักษมีเป็นนางสีดา. เมื่อ
พระนารายณ์เป็นพระกฤษณะอวตาร, พระลักษมีเป็นนางรุกมิณ. นอก
จากพระลักษมียังมีนามเรียกกันอีกด้วยว่าอินทรี; ชตริชา (เกิด
แต่ชดช้); จัญจา หรือ โดจา (ไม่แน่นอน, เป็นนามใช้ในหน้าที่
ผู้เป็นเจ้าของโชค); โดกะมาตา (แม่ของโลก).

พญาครุฑ, ผู้เป็นพาหนะของพระนารายณ์, ก็มักถ่วงถ่วง
บ่อย ๆ ในประวัติศาสตร์ของพระเป็นเจ้าของกัน, จึงควรถ่วงถ่วงในที่
นี้ด้วยโดยสังเขป. พญาครุฑเป็นโอรสของพระกัศยปพระราชบิดากับ
นางวิเนตา. ที่เพนORKันทั้งนี้ก็เพราะนางวิเนตาได้มีสาเหคุวิวาท
กับนางกัทรุ, มเหสีของพระกัศยป และมารดาแห่งนาคทั้งหลาย.
เรื่องที่วิวาทกันเนื่องด้วยมีสามีที่เทียมทรพระอาทิตย์. นางกัทรุชนะได้
โดยกลอุบาย, นางวิเนตาจึงยอมเป็นทาสของนางกัทรุ. พงกนาคนั้น
เป็นลูกนางกัทรุเรียกเอาน้ำอมฤตเป็นค่าตัวนางวิเนตา, พญาครุฑ
จึงไปลักเอาน้ำอมฤตจากเทวดาได้. พระอินทร์ติดตามแย่งน้ำอมฤต,

รบกัปปญาครุฑที่ฟ่ายแพ้และวัชระแตก, ต้องรื้อจนถึงพระวิษณุเป็น
 เจ้าแต่จึงมารบ. แต่แม้พระวิษณุก็รบกับพญาครุฑให้แพ้ไม่ได้, จึง
 ตกตงทำสัญญาตั้งพันธไมตรีต่อกัน, คือในเวลานั้นพระนารายณ์ยอม
 ให้พญาครุฑหนึ่งสูงกว่า, แต่เวลาจะเดินทางต้องให้พระนารายณ์ขี่.
 พญาครุฑมีหัว, ปีก, และเล็บเหมือนนกอินทรี, แต่ตัวเหมือน
 มนุษย์. หน้าสีขาว, ปีกแดง, ตัวเหลือง. มีเมียชื่อ อุณหะตี หรือ
 วินายะกา, มีบุตรชื่อธัมปาตี (ที่เรียกในรามเกียรติ์ของเราว่า
 “ธัมพาทย์”). พญาครุฑมีฉายาต่างๆ เก็บมากว่าถึงในทนต์แต่บาง
 นามดังต่อไปนี้:— กาศยะปี่ (ลูกกาศยะป); โฉนะเคยะ หรือ เวณไคย
 (ลูกฉินะเค); ดิตานน (หน้าขาว); วัคคะบัคชั (ปีกแดง); เสวตะ
 โรหิต (ขาวแดง); สุวรรณกาย (ตัวทอง); สุบรณ (มีปีกงาม);
 ะรุตมาน (เจ้าแห่งนกทั้งหลาย); นาคานตะกะ และบันนคะนาคณะ
 (ผู้บารามง); สรรปจระตี (ข้าศึกแห่ง); ตระรัตวิน (รวดเร็ว);
 รธายน (แฉ่นเหมือนปรอท); กามะจาริน (ไปตามใจตนเอง);
 กามายุส (อยู่สบาย); จิราท (กินนาน); วิษณุรุต (รถของพระ
 วิษณุ); อมฤตาหรณ และ สุชาห (ผู้ดักอมฤต); สุเรนทรวชิ
 (ผู้ฆ่าพระอินทร์); วัชระชิต (ผู้ฆ่าวัชระ).

อนันตะนาคราช, หรือที่ในปุราณะโดยมากเรียกว่า เศษะ
 นาคราช, ก็ได้ตามแต่จึงพระนารายณ์มาบังเกิดในมนุษย์โลก, เช่นเป็น
 พระลักษมณ์ในปางที่ ๗ และพระพลเทพในปางที่ ๘ เป็นต้น. อนันตะ

นาคราช^๕นั้นพันหัว, เป็นมัตถัง^๕ที่พระนารายณ์บรมมในระหว่างกัลป. โลกของเรานี้วางอยู่บนหัวอนันตะนาคราช, ฉะนั้นเมื่อใดนาคันกระดิก แผ่นดินจึงไหว. (ข้าพเจ้าจำได้ว่าเมื่อเด็ก ๆ เคยได้ยินผู้ใหญ่เล่าให้ ฟังว่า แผ่นดินแห่งโลกเรานี้วางอยู่บนหลังปลาตัวใหญ่, เรียกว่า “ปลาอนันต์.” ทำไมนาคจึงกลายเป็นปลาไปก็ไม่ทราบ,) นาคตัวนี้เป็น เชือกที่เทวดาใช้เมื่อกวณเกษียรสมุทร, ดังจะได้แสดงต่อไปในเรื่อง กุรมาวตาร. ไฟที่นาคพันออกมาเป็นไฟบรรลัยกัลป์ที่ล้างโลกเมื่อสิ้น กัลป. พญานาค^๕นั้น อีกนัย ๓ ว่าเป็นคนเดียวกับพญาวาสุกั, ผู้เป็น ใหญ่เหนือนาคทั้งหลายในบาดด. ประณามบางคำก็ว่าอนันตะนา- คราช^๕เป็นโอรสใหญ่ของพระกัศยปประชาบดีกับนางกัทรุ, ฉะนั้นเป็น พี่น้องร่วมบิดากับพญาครุฑ. การที่พระวิษณุเจ้าผู้เป็นอริแก่กันมาใช้ ได้ทั้ง ๒ คนนับว่าเป็นพยานแห่งอำนาจของพระเป็นเจ้าองค์นั้น.

ข้อความทั้งปวงที่ได้กล่าวมาแล้ว เนื่องด้วยพระนารายณ์และ บริวารของพระองค์นั้น, ข้าพเจ้าได้พยายามที่จะคัดลอกมาลงมากที่สุดที่ จะทำได้อยู่แล้ว แต่กระนั้นยังยืดยาวถึงปานนี้. ข้าพเจ้าจึงต้องขอ อภัยแก่ท่านผู้อ่าน, แต่ยังมีความหวังใจอยู่ว่าการอ่านคำนำอันยาวนี้ ท่านจะไม่รู้สึกว่าเป็นการเปลืองเวลาเปล่า.

ในขั้นนี้ข้าพเจ้าขอขอบพระหฤทัยพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรม พระดำรงราชานุภาพ ในการที่ได้ทรงช่วยค้นหาเรื่องและภาพที่น้อย อยู่ หอพระสมุดวชิรญาณเพื่อประกอบเรื่องขึ้น.

หนึ่งภาพต่าง ๆ ที่แทรกอยู่ในหนังสือนี้, ที่เป็นภาพเทวรูป
อินเดีย ได้จำลองมาจากหนังสือคำรับเทวรูปชื่อ "Elements of Hindu
Iconography, by T. A. Gopinatha Rao"; รูปพระนารายณ์ก้ำแพง
เพชรโดยห้องฉายานรสิงห์; รูปพระพุทธชินราชข้าพเจ้าได้ฉายเองที่
พิษณุโลก. ส่วนภาพที่เขียนขึ้นใหม่สำหรับหนังสือเรื่องนี้เป็นฝีมือ
จากวงศร์ พระยาอนุศักดิ์จิตรกร (จัน จิตรกร), และข้าพเจ้าขอ
ขอบใจข้าราชการผู้คนที่ได้ช่วยประดับหนังสือด้วยฝีมือ.

ในที่นี้ข้าพเจ้าขอขอบใจจากวงศร์ พระยาราชดำเนินโสภณ
(สอาด ชูโต) ที่ได้เอาใจใส่ตรวจทานหนังสือเมื่อจัดการพิมพ์ขึ้น.

พระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท, ในพระบรมมหาราชวัง.

วันที่ ๗ มกราคม, พระพุทธศักราช ๒๔๖๕

[๒๓]

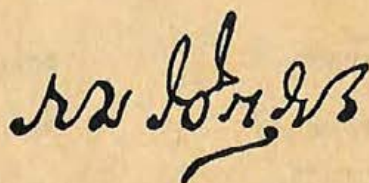
ปฐิมิลิขิต

สมเด็จพระนางเจ้า อินทรศักดศจี พระบรมราชินี จะมีพระ
ชนมายุครบ ๒๓ พรรษาบริบูรณ์ ณ วันที่ ๓๐ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๖๖,
จึงมีพระประสงค์ที่จะแจกหนังสือติดตลก "นารายณ์สิบปาง" นี้แก่ญาติ
มิตรของเธอ, ข้าพเจ้าก็เต็มใจอนุญาต และอนุมัติโดยความ
ยินยอม

ข้าพเจ้าหวังใจว่า บรรดาผู้ที่ได้รับหนังสือนี้เป็นของแจกที่ดี,
หรือแม้ผู้ที่ได้อ่านหนังสือนี้ไปก็ดี, จะมีไมตรีจิตช่วยกันอำนวยความสะดวก
ถวายแด่สมเด็จพระนางเจ้า พระบรมราชินี พระองค์นั้น.

ท้าวชายกา ไหล, อโรคา ไหล, ท้าวชายกา ไหล,
อโรคา ไหล, สุจิตา ไหล, อินทศฤงคาร
ปรม ราชินี,

สิทธิ กิจุ, สิทธิ กุมภ์ สิทธิ ดาโก ยโส นิจุ
อินทศฤงคาร ปรม ราชินยา ภวตุ สัพพทา ฯ

วันที่ ๓๐ มิถุนายน พระพุทธศักราช ๒๔๖๖.

คำอำนวย

- ๑ เรื่องนชาแต่ให้ ราชนัน
อินทรรคัคคัค นมน้อง
โดยเชอกด้าววาท เจริญแต่
ซึ่งพระเพาะเหมาะต้อง จิตข้าประดังค์
- ๑ เรื่องของควนขันไท ขจร
เคยขอขมาแต่กาด เมื่อน้อย
ครันใหญ่ก็เพียรอ่าน กันเรื่อง
จึงอาจะเรียงร้อย เรื่องขมดังใจ
- ๑ ใครเป็นกวีแล้ว คงเห็น ใจนา
ยามแต่คงต้องใจเย็น แน่แท้
ต้องวายเป็นด้าเคียม เคื่องจิต เจียนขอ
จึงจะนิพนธ์ได้ สติได้โดยดี
- ๑ เทวที่รักแก้ว กตอยใจ
เธอช่วยก่อดมหญ้าย พี่แล้ว
เตรียมสุขกับทุกข์ใน ดวงจิต พี่เอย
ด้วยดีเนให้ดังแก้ว ก่องพันเพหา

[๒๕]

๑ อ้าน้องจรงับด้วย

ติดคเปนพด

พยานรักซึ่งมี

จนจวบต้นคินน้ำ

ใจดี

รักถ่า

ห่อนเหือด หายเลย

ฟากฟ้ากตาดูญ ฯ

ติลิต
นารายณ์สืบปาง

นารายณ์สิบปาง

ภาคพิเศษ
วิษณุมนตร์^๑

(อนุชฎกฉันท, ภาษาสันสกฤต.)

- ๑ ดุชกร ทุชนุต ทุชมาตุลุม
มิหิร ปทุม วฤชภ ปราบร ฤชภาอิโรห
ชีร รุกโขษภษปราชมิก อตักกต
อาตาทิตชนโมทย โกฏเทวเทว
เสามนต์โยชิตษก เตโชคต อเนก
คหุวราภีราม ทิวชทุช ปรนิคม
ปรนิชุน ศุรทุชิต ปุณญ ปรนิกรษ รณศ
ศุรวคุดตาดัจจน อคฺตชน ปริณามานตร
ปรพฺรหฺม อานนุทคณก อนาสว อัส
วตฺเตวตฺตโน ศุรวตฺกต ตตฺถนุยนเน ฯ

(๑) เมื่อพบเลขหมายเช่นนี้ โปรดดูคำอธิบายและอภิธาน ซึ่งพิมพ์ประกอบ
กับนารายณ์สิบปาง

(ร่ายคำแปล)

๑ อ้าองค์พระพิษณุ ผู้ประทานความสุข รำกับทุกขโยคี
 ศรัทธุมดมเกิด เปรตคังควงตะวันตกาย เพราะพรายเพียงบัวบาน ท่าน
 คือเอกพฤษภ เปนภพนักหนา อ้าเอาโคเปนอาสน์ แดนฉลาดเกิด
 ไกร เปนใหญ่ยิ่งรากษส ยักษ์มวลดมดัยองเกล้า เปนพระเจ้า
 ประเดริฐ กำเนิดหลายปางไซ้ เปนใหญ่เหนือเทวา คณน้านับโกฏิ
 โรจน์รุ่งในปากฟ้า ส่งด้วยแสงฉิน ทุกดั่งสรรพเนืองค้ำ ดำรงใน
 คูหา ห้องหทัยโยคี มีพระญาณเลอสดวง รอบรู้ปวงพระเวท แด่น
 วิเศษนักหนา เดิมศรัทธาคำจูน กอบบุญยิ่งยืนนาน เจ้าแห่งการณ
 วิธ ศรัทธิตั้งเด่นดวง(๒) แก้วกลางทรวงงามสรรพ ท้าวมีทรัพย์
 หลากหลาย กตัญญูไถนานา เปนมหาปรพรม อภิรมย์สุขใหญ่
 หลวง สดะปวงโลกย์ อัครเหนือดังนั้น ป็นมาเกิดปรากฏ เปนโอรส
 วสุเทพ(๓) เสด็จสุขรักศรีแพร่วิ นัยนังแก้ว ตระการ ฯ

(คำเสกท้าย, ภาษาสันสกฤต.)

๑ หิริ โอม พุทฺธานุททิตย สดฺปาตฺร ปรมราช ฯ

(โคลง ๓ คำแปล)

๑ โอมพระผู้บริหาร เสด็จพรหมานต์เกิดด้อม(๔)
 เปนที่ควรนอบน้อม บรมราช นั้นแด่ ฯ

ขอพรพระเป็นเจ้า

โคลง ๔

๑ วิษณุภาคอากาศแก้ว	ตรวงทรง ฤทธิชัย
แผ้วปดอดมฤคย	เดชหัว
งูเป็นอาสนะองค์	ผทมตุ้ม
เทพแก้วนกกินฟ้าดาว	แต่มดิน
๑ ปันเอากรุฑม	เมฆ
กรรณังคชกร	เพริดแพร้ว
คทาอักษรณ	ถือเหมา
บำราบอสูรแก้ว	แหดกदान
๑ อวดารเทพพน	สิบปาง (๕)
ชำระแสดงพณ	ทน
ขอเทวราชพลาง	ตถจิต
คุจมักคุเทต	เที่ยงเทอญ ฯ
๑ ชักเขมูเทวราชเจ้า	คชเกศ
ผู้ปราบพินนักษ	หมดถ้วน
ทรงนามพระคเณศ	สิทธิ บัดนี้
ศุภประเสริฐฤกษ์ณัดวัน	เดิดดี

๑ กวักไถดั่งจิต	ประพนธ์
เควพคณศร	ก่อนแล้ว
อาจแต่งดั่งกมด	มุ่งมาด
จิตสว่างดั่งแก้ว	ก้องดา
๑ ข้าจึงขอพระเจ้า	ศิวบุตร
ทรงช่วยเสริมปัญญา	เกิดให้
ยามแต่งเรื่องทรงครท	หงส์บ ปางนา
จงตฤณศักดิ์ได้	คงจันต์ถ้วนเทอญ ฯ

ปางที่ ๑

มัตสยาวตาร^(๖)

ว่า

๑ จักดำเนินตำนาน ตามโบราณคัมภีร์ อันมีนามภาควัด
จัดเป็นตำหรับเถิด กล่าวกำเนิดวิชฌู ผู้คงโตกนี้ มีข้อความกล่าว
ชัด ว่าเมื่อปฐมะกัปป์ ดับดวงตงแต่นั้น อันเทวะพรหมา เห็นชย
กายาไครนทร์ เพื่อบพิตรผ่นกาย หมายให้กำลังมี คงคินต์ดังเดิม
แล้วจะเริ่มเทวะกิจ ประดิษฐานโลกขึ้นใหม่ ดังนั้นใช้พรหมา กนิทรา
หลับใหล บัดนั้นใครโลกตตาย สัตว์มตายวายชนม์ ทั่วสากลภพ
จมอยู่ในมหรรณพ กว่าจะครบกำหนด ปราภพพรหมะราตรี เมื่อนั้น
มือสุรา ผู้เปนทานพราธ ดำารฤทธิเรืองราม มีนามว่าหัยศรัพ
ยังช้พอยู่ในตมุก ผุดขึ้นจากมหรรณพ พบองค์พระพรหมา นิทรา
สนิทแน แดกระแสรพระเวท วิเศษดำโลกย์ หลั่งไหลจากโอษฐ์ท่าน
ขุนยักษหาญดมปอง รongรับพระเวทไว้ จมเสร็จดำเร็วได้ สัทธัสตรพฯ

โคลง ๓

๑ กุมภันท์แสนเปรมใจ
จึงรับประคาน้ำ

ได้พระเวทเด็ดดำ
กลับทัน ๑

โคลง ๔

๑ ปางนั้นท้าวเจ้า	โลกา
ทราบกิจทานพำ	ชั่วไซ้
พระทรงพระเมตตา	แต่ด้ด้
ห้วงอนุเคราะห์ให้	สุขด้านค
๑ ขวตารทรงรูปเม่น	มัตถยา
คือสระผะริตน	คืบน้อย
แหวกดล้วย่ายคงคา	คอยท่วง ที่แผ
เมื่อกับโอกาสคด้อย	ถูกลาด ๖

ร้อย

๑ ในสถานถิ่นชน มณฑลพระวิระ ณ สมัยกาดนั้น มี
ทรงธรรม์ทรงราชย์ นามประภคปรางกู ดัศยพรตราชา ถูกสุริยา-
ทิตยให้ ได้นายาเรียกกษัตริ์ ใจวิธวัคจอมภพ ขเคารพนารายน์
มุ่งหมายในทางธรรม บำเพ็ญตะบะฌาณ บ่ไผ่การใดก็ย บ่มีโลก
โกรธหลง ทรงดันโศษมกน้อย บ่เดือนมลายศรัทธา เปนมหามหาत्म
ดำ ด้วยแต่น้ำทุกวาร์ เปนอาหารเนื่องนิตย บพิตรกอบบญญการ
เชียวชาญปานเทวา ราชาก็ได้นาม ตามปรากฏประกาศ ว่า
ศราทะเทพเจ้า เปนนาคะรุ่มเกล้า ชนानันท์ ๖

โคลง ๓

๑	วันที่หนึ่งร่อยยัง	ฝั่งกฤตมาตากว้าง
	หวังจะชำระล้าง	บาปปวง
๑	พระจันทรวิกรม	ในหัตถ์กากอบไว้
	พอพระพิณไชย	จึงเห็น
๑	เป็นปลากระฉับ	อันกายก็กระฉับ
	รก็ปล่อยปลาหนี	ผู้ร ๑

โคลง ๒

๑	ภูบาลินมีจันทรน้อย	ก่ดาวเด่นมาเพราด้อย
	ดุจคน	ดั่งนี้ ๑

โคลง ๔

๑	จุฬพทกษัตริย์	อันใด
	พระยอมเมตตาปวง	สัตว์แต่
	จึงจะปล่อยเข้าไป	ในน่าน น่าน
	เข้าอันคงค้องแพ	พ่ายเขา
๑	เขารัตนวิริยะไท	ยืนดาร์
	กระฉับรึกดาวพ้อ	เช่นนั้น
	จึงช้อนนมจันจากธาร	โดยด่วน
	เขาได้ในหม้อหมั้น	เหมากระดูก

- ๑ ราชรีดงลับแล้ว เพียงหนึ่ง
 จอมภพเห็นมัจฉา นั้นไซ้
 กายาเคิบโต้ง เต็มภาชนะ
 แฉ่นประหลาดบได้ นึกฉนั้น
 ๑ ครานนั้นมัตถะระวัง ทูลไท
 ชาติอยู่หมอนคืบ แคมแท้
 ขอมภพภพราชย์ จงโปรด
 ให้ที่อยู่ใหญ่แต่ เหมาะคน
 ๑ จมพดรกษอน ค่ะพระ
 ไปได้ลงในอ่าว ใหญ่กว้าง
 ภายใตเจดุนาที่ ห้าสิบ
 ปลดกัโศกคิข้าง อ่างศรี
 ๑ ค่ะพระวังว่า ราชะ
 พระกัทรการุณย มากไซ้
 แต่อย่างนี้แสนจะ คับแค้น จริ่งนอ
 ขอมอยู่ที่ใหญ่ให้ เหมาะใจ
 ๑ ภูวนัยมากด้วย เมตตา
 นำมัตถะระวัง ใหญ่ถ้า
 แคว่ว่ามีนานปลา โตเคิบ
 เค็มคิขรอบดระน้ำ จุขัง

๑ เติงตังต้นน้ำ
อำพระผู้ทรงธรรม
สระที่นเรนทร์ดूर
บมิพอเพื่อแม่

๑ จอมคนจงโปรดน้ำ
ให้คนได้มี
เพื่อว้ายแหวกในชา
เป็นดุษตณุกบ้าง

๑ พอขาดคำว่าเจ้า
องค์พระศัคยพรต
ก็ครัดตั้งเดวกา
ซ่อนมัตตยะนำเต้า

๑ ครนถึงซึ่งฝั่งกว้าง
ฉีกขอบขอบชลธิ
จึงครัดตั้งให้เท
แต่บัดนั้นปลาน้อย

๑ ราชาบมิท้อ
นำมัตตยะสู่ชาย
พอปล่อยถับทีใน
มัตตยะก็ถอยคว้าง

ปลาทู
เที่ยงแท้
ให้อยู่
ว้ายจน

อีกครา
ที่กว้าง

ราเด่น
เกิดหนอง
แห่งปลา
ผ่านเข้า
มาช้อย
ตะบิง

ทะเล ดาปแฮ
โยชน์ร้อย
ปลาปล่อย
มหิมา
ถอยใจ
ตมูกกว้าง
ก้นตมูก
อยู่ดี

๒๕

◎ แด่ดวงวาทะพ้อ

ਰਾਜਾ

อ้าต๋มฺทศากร

นักรักร

มีนาคและเหรา

๑
เที่ยวทอง

สามารถพิจารณาได้

၇၄
ဇွန်

๑) ^{๒๘} ^๒ **อามระราชเจ้า**

ทรงศร

๕๕๑
จนชอวาเมศดา

๕
เจ็ดดา

๕
ทงชา น ศาคร

ณ บัด หน่า

พหุภยในนา

มากมี ยิงพา ฯ

โคลง ๓

๑ ภูมคคกปด

ดวงหุดอกมากไซ้

พระดกนิกให้

अ०

โคลง ๒

๑. รุณพตอยากไควว

๑๖๖
จักรวรรดิแกมจณ

มัทมา ๗

ร่าย

๑ อัมมัตถยาเรื่องฤทธิ ชำนัคคิตถังถัย โดยท่านไชว์จำแดง
แปลงรูปได้หลากหลาย เลื่อมได้เคยเห็น หรือยินเช่นมัตถยา อัมมัตถยา
โตใหญ่ เต็มในทณน อัมมัตถยาบ่น้อย กว้างร้อยโยชน์ปรากฏ ใน
กำหนดวันเดียว ชำฉะตถะวจิตตัง นี้กว่าท่านนั้นคง เป็นองค์พระภคิวัต

มาถนัดค่อนหน้า คุชบาบทดังนี้ ข้าพระเวียงฤๅษ ผู้สถิตเหนือคณันตมฤ
จักรฤษณนารายณ์ พระกตัญญายแปลงมา เปนมัตตยาเรื่องเคช เพราะ
เมตตาข้าบาท อักนรชาติทั้งหลาย ข้าถววยบังคม บูรุษอดมตมฤ
ผู้เป็นพรหมชาติา ต้วงโลกาต้วชาติ เปนหริณาลยคัย ผู้ทรง
เตียงโลกตร เป็นคัอมเหศวร ดังมอดตมตทิน พระเป็นบั้นเทวา
ทรงมหามหิตชัคค เป็นที่รภักดี ปรีะของข้าเจ้า ผู้เอาใจไม่จง
รักพระองค์ทุกกาล ทรงอวตารครั้งใด มาในโลกแห่งนี้ ย่อมมี
ประโยชน์ด้านค บันดาลบังเกิดสุข ร้างับทุกชันนา บัดนี้ข้าไกรวั
พระสยัมภูเหตุใด จึงครรไถแต่คจดัง ทรงรูปมัตตยาณ ข้าพระวราช
กมะเลขณณะน่านิยม ข้าบังคมแทบบาท แห่งเทวราชทรงคุณ เกอ
การุณย์ทมิผู้ ขอประทานวิรุ ตักตรา ฯ

โคลง ๓

๑ พระมหาโลกนาถ	พั่งนราชกถาวไซ้
จึงคอบพจนะไท	ปจนา ฯ

โคลง ๔

๑ ข้าตัยะพรตเจ้า	ประชา
เราแต่จ้อวตาร	บดิน
เพื่อกชังโลกา	ไฉเพื่อ เธอแด
อีกช่วยแนะนำ	ชองทาง

๑ ระวังแต่^{ขึ้น}นี้^{อีก}

จะเกิดอุทกภัย

ทั่วไคร โลกสถาน

ไม่มี^{มี}ใคร^{พ้น}

๑ เธอใช้^{รู้}ผู้^{อาจ}ดั่ง

จ่ม^มง^มอง^มดู^มใน

เราจะ^{ดั่ง}นา^ว

มารับ^{เร}บ^{จาก}พ^น

๑ ภา^ดาย^จง^{เก}บ^คัน

อีก^พช^พร^รณ^พฤ^กษ^า

ช^วน^ดิ^ทะ^ทร^งพ^รต

ท^งพ^วก^บร[ิ]พ^าร^คด^อย

๑ แ^ดะ^{เพ}อ^{เพ}าะ^ดค^วไ^ว

จ^งจ^ดเ^รว^จณ^า

อย่าง^ดะ^คุ^คร^วไ^ด

แ^ดว^แด^บำ^รง^ไว

๑ อ^นนา^วา^ไห^ญณ[ี]

เธอ^อก^บร[ิ]พ^าร

จาก^อน^ดะ^ราย^า

แ^ทง^อุ^ทก^กั^งทั^น

เจ^{็ด}ว^าร

ท^วม^{ทั}น

ม[ิ]ด^หม^ค

ร^อด^ภย

อ^{รี}

ค^ดน^กร^น

ด^ำไ^หญ

ห^าด^ทร^าย

ไ^อด^ก

ไ^หญ^น้อย

ท^งเจ^{็ด} ค^นแ^ด

ด^{ู่}เร^{ือ}

ค^อไ^ป

จ[ุ]ง^ได[้]

ด^งด^{ู่} เร^{ือ}น^า

เพ^ศพ^รร^ณ

จ^ะพ^า

ร^อด^พัน

น^ำด^ยค

น^{ั่น}น^{อน}

๑ จะจร ณ น่านน้ำ	ชดช้ ใหญ่่นา
ปราศจากควนเคื่อน	มิดแท้
คงมีแต่รัศมี	เปล่งปลั่ง
แห่งพระฤษีदै	เจ็ดคน ^(๓)
๑ เมื่อยดเรือใหญ่่น	ต้นคดอน
เพราะถูกมหาวา—	ยุด้า
ข้าจะแหวกดำคร	มากับ
เรือจูงได้ใจข้า	อย่างดัว
๑ คร่าหัดควนาค่นาจาก	ดำคร
ปลายหนึ่งผูกหัวเรือ	มันไ้
ปลายหนึ่งผูกทหางอน	เราเกิด
เราจะจูงเรือให้	ปลดอภัย
๑ เราไ้ไรจะอยู่ไ้ถ่	จอมนรา
จนหมดพรหมราคร	นั้นदै
บัดนั้นแหดะราชา	จักทราบ
ชัดว่าเราศรัแก้ว	สิทธิศรวง
๑ ปวงข้อที่ท่านท้าว	ดังสัย
เมื่อนั้นแดงถาม	ถักวน
เราจักตอบคำไซ	ครบदै
เขอจะรอบรู้ถวน	ดังศรพ ้น่นา ะ

โคลง ๒

- ๑ ครันครัดเสวรีจกคเค้า องค์พระหริเจ้า
เสด็จหาย
- ๒ ภาสายสัตยพรคไท นัชทศประณคไหว
มัตตยา
- ๓ ทอดหญ้าคาเพริดแพรว ปลายดู่บุรพะแฉ้ว
นังง
- ๔ จงจิตสมาธิหม่น ณ พระหรินัน
ไปดค เดยนา ๗

๕
๖
๗
๘
๙
๑๐
๑๑
๑๒
๑๓
๑๔
๑๕
๑๖
๑๗
๑๘
๑๙
๒๐
๒๑
๒๒
๒๓
๒๔
๒๕
๒๖
๒๗
๒๘
๒๙
๓๐
๓๑
๓๒
๓๓
๓๔
๓๕
๓๖
๓๗
๓๘
๓๙
๔๐
๔๑
๔๒
๔๓
๔๔
๔๕
๔๖
๔๗
๔๘
๔๙
๕๐
๕๑
๕๒
๕๓
๕๔
๕๕
๕๖
๕๗
๕๘
๕๙
๖๐
๖๑
๖๒
๖๓
๖๔
๖๕
๖๖
๖๗
๖๘
๖๙
๗๐
๗๑
๗๒
๗๓
๗๔
๗๕
๗๖
๗๗
๗๘
๗๙
๘๐
๘๑
๘๒
๘๓
๘๔
๘๕
๘๖
๘๗
๘๘
๘๙
๙๐
๙๑
๙๒
๙๓
๙๔
๙๕
๙๖
๙๗
๙๘
๙๙
๑๐๐

๑ ครนกำหนดถับถึง ซึ่งกตประประตัย อนุคลันในสาคร ตุง
ตลงนเร็วรวด ใหญ่ยงคยงเคยมมา ชัดชาๆดู่ผ้ง ดงพิถักกักก้อง
ฟูฟองชดถันหลัง ถึงทันท้อมหาดทราย แฉดยายชันผ้ง จนกระทั่ง
ทุ้งคอง ฉาครคว้างกว้างใหญ่ บ่ได้มีผ้งผา สุดสายตาแฉไป บ่มีได้
เห็นดิน บัถพินทัวไป มีได้มีที่แห่ง บางแห่งดักหลายวา นานาด้คว
ดยดดยอง ทังผองกัถวัตร ชันดู่ไซดเขาเนิน ปั้นเขาเงินหน้ไป หวัง
ให้พ้นอุทก บ้างกัถกฤฎา ภายากดังลงน้ำ เหวาช้าคร่าที่ไป อักทัง
ในกาถนั้น อันมหาเมฆดอย ทังใหญ่น้อยในฟ้า บังสุริยามัดมด
อนชะการทัวภพ จมทังแคว้นแดนดิน สันแสงสว่างใดๆ ในไม้ช้า

วราหะ ก็ตกลงพสุธา หลายโกฏิห่าบมิหาย บัมิวายว่างเว้น เป็น
ที่น้ำตยตยอน สัตว์บนคอนต์ห่าน คณานเข้าหาที่ร่ม ทั้งกัณท์จมน้ำทะเล
กัณท์ฝนเทือกหนาว อกรายณ์ร้าวทั่วกัน เมื่อนั้นสัตว์นานา หากสัตว์
กันเองไม่ ต่างคนไผ่หนีพ้น กระแสชลฉ่ำฉาว กวางดาวนอนแนบดังหี
เดือตมิงเคียงโค ข้างตัวโคเคียงหมี่ หนูอยู่คู่กับแมว นกแก้วเฝ้าแนบ
เหยี่ยว กระจอกเปรี้ยวเคียงแร้ง สุนัขแฝงกับคน ประปนกันทั่วไป
เพื่อพ้นภัยพิบัติ อันประหัตโดยพถัน บัมิทันรู้ตัว ความกัณท์ภัยใหญ่
หลวง ปวงดิ้นภัยด่วนคน ต่างดิ้นถนอดหม่าวน พลุกพล่านหนีชนคอน
บ้านนอนในคุหา บ้านชนคาคบไม้ สุกแต่แค่จะได้ ทางหนี ฯ

โคลง ๓

๑	เมื่อนต์กยพรค	รำถลพจน์เทพไท
	จริงบมิไค	ตยอน
๑	ภรรนังภาวนา	ด้วยศรัทธาแน่นแน่น
	จนนาวิใหญ่แหذن	ถึงถึง ฯ

โคลง ๔

๑	จริงให้เก็บคั้น	โสดก
	อันอาจนำบัตปวง	โรคถ้วน
	อ็กพฤกษะพิชหมค	มวตมาก
	ทุก ๆ ชนิดถ้วน	ถิ่นฉไท

- ๑ อึกให้เขาจัดค้อน
อย่างตะคุ่ครันครบ
ตั้งเสวกค้อนตั่ว
ลงสู่นาวาแก้ว
เดรัจฉานแด
หมดแล้ว
โดยด่วน
เสร็จสรรพ
วันทา
เกียรติกิจ
ด้าใหญ่
สมุทรไท
ดินดอน
รวดแท้
แต่ตบ
สุดปลาย
แกงอน
ยั่วฟ้า
ทันท่อม
อนาใจ
ฟองฟู
เกิดอนแด
อ่อนอก พระเอย
ตุ่ทน
- ๑ ทรงธรรมจึ่งมอบน้อม
เชิญพระต้ปตะฤษี
ลงสู่นาวา
แล้วแล่นออกสู่ท้อง
๑ แดไป ณ พางพัน
เห็นอุทกชนเร็ว
ปลายพฤษะชาติตดอน
ไปซักก็มิดแม่
๑ แดหลายศิริโสม
ตุงตระหง่านปานยวน
ครู่เดียวก็ดำคร
ถึงยอดไศธะธ้า
๑ แดในน่านน้ำฟอง
เห็นศัพทนต์ตั่วถอย
ราชายังดู
ไอ้ตุดตงสารแท้

๑ ทั้งคนทั้งสัตว์ทั้ง	โลกา
วายุชีพเพราะอุทก	ท่วมท้น
เหตอแต่คนมา	แดนเปลี่ยว
แทบมียากรอดพ้น	อุทกภัย
๑ เหลือบในนาวัน	แต่เห็น
บริวารมาเพื่อน	แต่เหนื่อย
ไอ้จระเข้	ระกายจิต
ยังคิดยั้งระห้อย	โศกศัลย์ ยิงนา ฯ

โคลง ๓

๑ ครานันต์ปศุณย์	เห็นภูมิระห้อย
จึงกล่าวสุนทรห้อย	กะลา
๑ ราชะจงคำนึง	ถึงพระเศศพ์ไท
เพื่อพระเทวะได้	เดชะพถัน
๑ ช่วยทรงธรรม์นฤนาถ	ปราศจากภัยปลดอดพ้น
ขันธรายะถัน	หุดากหลาย ฯ

โคลง ๒

๑ ฤาถายกัถร้างเศร้า	นบพระดิทชะเจ้า
เจ็ดคน	

๑	กรมดงแน่นน้อม
นมัสการ	อีกพระกายะค้อม
๑	ภูมายุยหัตถ์ไหว
เทพทรง	วอนพระพิษณุไท
ศักดิ์แด่ ๗

โคลง ๕

๑	ข้าองค์ดีทรแกดัว
แล้วผาตมฤตยู
เองใหญ่เป็นบรร
กถนหมตทงฟากฟ้า	กตางดวรวรค์
กาจกล้า
ยังก็ไ้อ
แะดิน
๑	บันเอาครทชคน
กรตดำแดงเดช
ตั้งจักรกทาทร
กุมเหมาะพระหัตถ์ท้าว	อัมพร
อะคร้าว
ชรนิ
ตระการ
๑	ประทานความสุขทั้ง
พระสุขุมสุขุม
งามดังดวงนุ้ก
พระเปรียบบัทมะพัน	ดับทุกข์
เติดตัน
แดงแค้น
บุษบา

๑ ข้าพระพฤษภู	เก่งกาจ
เป็นภพพรหมกับ	ภพหน้า
เอาพฤษภเป็นอาสน์	โสภิต
แต่นฉลาดเจ็ดห้า	แหล่งไทร
๑ ไหญ่ยิ่งรากษสทั้ง	หมุยักษ์
เทเวศร์กำเนิดหลาย	ชาติแล้ว
ใหญ่เหนือเทพทรงศักดิ์	นับโกฏิ
โรจน์ ณ อัมพรแพรว	เจ็ดฉัณ
๑ ตั้งดรรพพร้อมอยู่พร้อม	ในองค์
ตฤติ ณ จิตโยคี	ดุจกา
พระเวทวิเศษทรง	วรียบ
เสริมศรัทธาเที่ยงดำ	เจ็ดบุญ
๑ เป็นต้นทวเทพเจ้า	รณการ
ศรัทธาเด่นกลาง	อกไ้
พระมีขัณฑ์ธาร	มอดมาก
กตายนกกับพระรูปได้	หลากเหต้อ
๑ ข้าเผื่อประณตท้าว	ปรพพรหม
ผู้อภิรมย์สุข	ใหญ่แท้
พระบมินิยม	โดกัยะ
เป็นพระอัสสะ	เจ็ดไกร

๑ ไท่วาสเทพผู้	พระ
พระอภิรมย์ศรี	เดวีรูปหัตถ์
งามเลิศพระนัยนะ	ปานรัตน์
เปรมจิตเปรมนิตย์อำ	เอ็กโณม

โคลง ๓

๑ หริโอมเทวเทพ	เสพย์พรหมานท์ไชน้อย
เป็นที่ควรกตเวทีย	ประณาม ๑

โคลง ๒

๑ ขอความบาราศแผ้ว	อันตรายาแคว้ว
กลตาบวง	ภักย์เทอญ ๑

๑ ฝ่ายจอมธรรมาธิบดี ศัพท์ราชาทูตวอน ก็เดชะจร
 โดยด้วน ทดเปื้อนเป็นคณ ระลอกครนเครงคัง รวดน้ำคตังขรม
 รวดมคัก ๆ พัด เปนมหัสจรรย์เหลือ ชนโนเรือไม้ช้า เห็นมคตยา
 แด่นต้อง ฟ้องฟองฟูเฟื่องฟ้า จ้าแจ่มกลางตำคร งอนงามนำพิศวง
 องค์คตังทองเนื้อเก้า ครบนั้นเจ้าเปดงปดั่ง คังราชวดี แหวกขตติ
 ว่องว้าย น้ำกระจายราวเพชร คดเม็ดพราวพรรณ อันกายาปดา
 ไชว์ ไหญ่ยาวราวด้านโยชน์ เยี่ยมยิ่งไซดเขาหลวง ทั้งปวงในโลก
 นี้ อึกมีหงอนมहिมา ชูว่าเหนือฟองสมุทร สูงสุดยั้งคณยาง คังอยู่

กลางคิริะ จึงพระเจ้าตัวยพรต ประณตพระมัตถยา แล้วพัตนคร่ำที่
 เอนาค ชนมาจากสาคร ภูธรเขาช้างหัว แห่งนาควใหญ่เหตือ
 ผูกหัวเรือมันไว้ ช้างหางไขว้ภูธร ผูกกับหงอนมัตถยา ครานั้นพระ
 ขอดตาร ท่านก็รุ่งเรืองใหญ่ ถิ่นแดนไปในสมุทร บ่มีหยุดตะต ผ่าย
 ตัวยพรตภูมิ บัดนี้เพราะพันภัย ไหว้องค์พระภควัต ประณมหัตถ์ราชา
 เจ้ามณฑราตรรเวริญ เยนยกเกียรติเทวราช ประกาศเกียรติอีกครั้ง
 ทั้งท้องสหัสตนาม เค็มตามแบบครบพัน อันองค์พระขอดตาร พังภูษาด
 ตรรเวริญ เพ็ดพิณเพราะเดชะได้ศ พระปราโมทย์เบิกบาน
 บริหารชดพาทนะ แห่งองค์พระตัวยพรต อีกตามดเจ็ดคน แดะดกด
 บริวาร พดางขอดตารแดง แดะดกดเจ็ด ประเสริฐดุนทรพจน์ ดังได้
 จดลงไว้ ในคัมภีร์นามกษัต เรียกมัตถยะปราณะ แจ้งดังขะจรวิห
 อันบพิตรตัวยพรต โอไรตฤยชะตัง ผู้นั่งพรหมมณเฑียร เจ็ดคนมีฌานกล้า
 ในนาวาต้องลอย ดับถ้อยหรินาถ ประคำตันน่อนให้รู้ ว่าดัยมัญเษัต
 เปนมนต์ซึ่งถึง อยู่ในสิ่งทั่วไป ให้ความสุขสวัสดิ์ ในภพนี้ภพหน้า
 ราชาค้อมค่านับ รับเทวะโองการ ประทานเหนือศีรษะเกล้า เพิ่มภักติ
 คำเข้า ไปถวายเดยนา ฯ

โคลง ๓

๑ ถึงปลายพรหมราตรี
 ค่อยดกดลงสู่กัน

วารีซึ่งท่วมทัน
 สมุทรไท

๑ อ้นก่ต้นในตำคร
พายุพัดคว้าง

ค่อยหย่อนแรงดบ้าง
ค่อยถอย ๆ

โคลง ๒

๑ เว็ดถอยเข้าสู่ต้น
พสุธา

มีเนินก้นง้วน

๑ มัดยาดั่งท่านไท่
เกิดหนอ

คอยอยู่แห่งนี้ไซ้

๑ รอยอุกไม่ช้า
ท่านพลัน

เราจะกลับสู่หน้า
ท่านเคย ๆ

โคลง ๔

๑ ครานนตรีได้เสร็จแล้ว
ดัดนาคที่พัน
แล้วดำดั่งขจร
เพื่อจะถูเวทได้

ขจรธาร
คิระไว
ที่ลึก
กตบั่น

๑ กรัน ๆ ถิ่นทอ
อวตารว่ายวน
จนพบที่เนาอน
พระกนิษต์พัน

ชโลทร
แหวกคัน
หัยกรัพ
กณนา

๑ มัดยาดวงเข้าคาบ	ขุนยักษ์
ซึ่งดัดคนนอน	บัณฑิต
ยักษคนอยู่อรรถ	อะเตติ
แต่มัดยาดวงคาบหมัน	เหมาจ้ง
๑ ยักษ์ขลังก็ฟาดด้วย	ครบอง
คุมดักอักษใน	น่านน้ำ
ดำครกคนฟุ้ง	ยามต่อ กันแด
ทงขบทงถนปด	มัดยาด
๑ ฝ่ายปดามได้เจ็บ	อินทรีย์
พันขบขบยักษพดาง	ฟาดชา
มิโยยักษจะตี	คุมคุม
บมิได้เจ็บชา	ชอกกวย
๑ ยักษ์ร้ายได้หัดไอ	อาบองค์
อึดอึดคนเท่าใด	ดุคต
กาดังก็อ่อนลง	เหลือที่ ทนนา
ที่ดุคก็ดุคต	ชัพพตัน
๑ บัณฑิตพิณเจ้า	อวดาร
คันพระเวทอคม	เถิดไซ้
โคกศัพยักษพาด	ผู้พาย
แล้วเทวราชไท	กตัมพรณ

๑ พัดนคั้นพระรูปแม่น	นารายณ์
ไปสู่พระพรหมา	นั้นแล้ว
เชิญพระเสด็จฉาย	ผินสู่
ยังทิพยธณานแคถ์	กตาดภัย ฯ

โคลง ๓

๑ แด้วพระไวยุณฐนาถ	เหิรอากาศไปช้า
เสด็จจำเพาะหน้า	นฤบาท

โคลง ๒

๑ มีโองการแต่หัว	ดัดยพรคอะกร้าว
ต่อไป	ดังนี้ ฯ

โคลง ๔

๑ ภูวนัยนฤนาถเจ้า	จอมภพ
ผู้ตียชรรวม	เที่ยงแท้
ท่านจงประเสริฐดบ	ดรรพสุช
ปวงศัศตรุพ่ายแพ้	เค็กกษัย
๑ เราให้พรท่านนี้	จงเปน
พระมนุชนก	โลกดวัน (๗)
ร่างับดับชุกเชญ	ในโตก
จงประดิษฐานถ้วน	ถึงตวรพ

๑ เพาะพรรณพิกษะพรหม

เพาะผลตามตอ

เพาะขมิ้นเพาะพืชพุท

เพาะพืชโอสถแก่น

๑ จงให้กำเนิดทั้ง

เพื่อช่วยผดุงดิน

ผดุงสัตว์ทั้งหลาย

เพื่อมนุษย์ได้ใช้

๑ ภูมินทร์จงหมั่นคง

ดอนเหล่าปราชญ์

ให้คงมั่นอยู่ใน

บารามความก้ำวร้าง

๑ อันต้นคิณนั้น

โดยรักษาดัตถ์ธรรม

อีกดามคัคคัม

อาจปลดอดพิบัติแม่

๑ การกุศลอย่าเว้น

กรณีะปวง

ถึงแม้จะดำเค็ญ

ก็อย่าได้ราร้าง

ไพบูลย์

โอชแด่

เพิ่มเพียบ

โรครภัย

หญิงชาย

นี้ไซ้

มอดมาก

สัตว์ชนิด

ทุกทุก

ถูกทำ

กรรม

แก่กัน

อยู่ดี

เที่ยงแท้

ใจรัก กันนา

อริราช

บำเพ็ญ

อย่าค้าง

คัมภีร์

เวตงาน

- ๑ โองการพอบเช้า
 แต่พระมุนองค์
 แล้วเสด็จกลับไฉ
 ทวยเทพบำเรอท้าว
- ๑ แค้นนฤนาถเจ้า
 ไฉนสัตว์คนทรง
 ทวณณชนมพ
 แค้นดูชทุทชปดเปิดอง
- ๑ เย็นเพราะพระครอบคุม
 คุจร่วมโพธิทอง
 พระเศวตไฉนดวง
 ตั้งบิคุราชเจ้า
- ๑ ปางนันทน์ว่าดัง
 นรชาติถิธรรม
 ทักทุกชาติอยู่ดู
 ราวกับอยู่ชวงชน
- ๑ ปวงบาปตั้งหยามซ้ำ
 ยามเมื่อโลกสถาน
 และโลกเกิดใหม่ไฉ
 ตั้งชวกับถวแม่
- อวยชัย
 อะคร้าว
 ภูณัฐเทพย์ สถานแฮ
 จักวี
- มุน
 ราชย์เรือง
 ทวปใหญ่
 ปดอดเขิญ
- ชนปวง
 ปกเกล้า
 ปรางกุ
 แจ่มถวรวัก
- กฤตะยุค ใหม่แฮ
 ตัดยหมัน
 รมย์ริน
 ดิริสรวง
- ประดัย
 คับแฉ
 บริสุทธี
 เอกชน

๑ ราพวรรณเรืองพระเจ้า

อวตาร

เป็นมัตตยะมาปาง

กอนัก

เพราะเพ็ชรบริหาร

เดียงโลก

จบเรื่องเพียงเท่านี้

ตำนานท่านเฮย ๆ

ปางที่ ๒

กรมาวตาร^(๕)

ร้าย

๑ ขอไชชานต่อไป ในเรื่องพระนารายณ์ กลายพระองค์
เป็นเต่า ตามเค้าเรื่องมีมา ในตำราไสยพิท ชื่อวิชฌนปุราณะ
ประกอบกับข้อความ ตามที่เก็บคือเดิม เพิ่มคติบรรยาย ขยายความ
พอควร ประมวลพอได้เรื่อง ว่าในเบื้องก่อนนั้น องค์หนึ่งพระมุนี ผู้มี
นามทุรวาส^(๑๐) ไปประพาสหิมพานต์ พบนางศราญวิไล นางนั้นใช้
ศรัทธา ถัดยาระยอบกาย ถวายมาด้วยเรื่องร้อง ร้อยกรงด้วยบุษบา
อันเก็บมาจากสวรรค์ ครั้นมีเธอรับ มาด้วยด้นมาได้ ทนใดกลืน
บุบผชาติ คางทูรวาสปรีดี มุนีปานคนบ้า เต็มว่าไปกลาง หว่าง
วิถ้ออากาศ ทูรวาสบิณฑา มาพบท้าวศักรินทร์ ทรงชินทร์ไธราพค
คาบสังข์ยนต์ ยืนมาทักด้วย ให้แต่ท้าวเทวราช ประดาทยินดี
ท้าวฉรรีรับไว้ พาดมาด้นบนหัว คชสารคัวสำคัญ ทนใดกลืนมาดา
แรงนักหนากระหอบ อวดชอบทั่วคักคานต์ สารตูดกลืนมาด้น ทำให้
เป็นบ้าคลั่ง ผั่งผั่งฟาดดวงใจอม เออมาด้นร้อยกรง จากกะพองขวาง
ลง ครงหน้าแล้วเหยียบย่ำ มาดาซ้ำด้นพด้น ครานั้นทูรวาสโกรธ
ถือโทษว่าองค์อินทร์ คูหมีนเธอให้ช้าง ช้างมาด้นขย มุนีกายด้น
พด้นเผยพจนะพร้อง ถ้าปพระคักระก้อง เกษศร์สวรรค์ ฯ

โคลง ๓

๑	อินว่าท้าวศักรินทร์	ดูหมิ่นกูแน่แท้
	รอกักรรอย่าแคล้ว	ฉิบหาย
๑	ฤทธิ์รจายโลกตาม	จงกัถบทรามทรุคน้อย
	ดิถีธมดั่งถ้อย	สาปสรรพ์
๑	อินหม่อสุรา	เคยแพ้มาก่อนไซ้
	จงกัถบ้านได้	ตั้งถวิล แน่เทอญ ฯ

โคลง ๒

๑	ศักรินทร์กัมศิระเกล้า	กราบพระบาตเจ้า
	กล้าวอน	
๑	โปรดก่อนอย่าโกรธ	กระษัตริย์
	บุบผา	จง
๑	อ้าจงดับถ้อย	โปรดเมตตาดักน้อย
	หนึ่งเทอญ ฯ	

โคลง ๔

๑	มุนีเมินพัคตร์แท้	ตอบไป
	ตัวท่านชื่อไรรา	พดไซ้
	ก็ท่านเหตุไฉน	นั่ง
	ไม่ชมครุฑารให้	อยู่มือ

๑ ถอดว่าครอบงำ	โลกด้าม
เมาศีลวิยะ	มากแท้
จึงบังอาจทำหยาบ	คาบด
การจะรับโทษได้	แหดระควร
๑ ห่มมรดกเทวะผู้	บริวาร
รณธูรมัชัย	ทุกครึ่ง
จึงกำเรบเลียบหาญ	เหิมศักดิ์
กู่จะตองวังวัง	ศักดิ์ดัง
๑ ทนงฤทธีว่าดก	โลกา
จึงบดเคี้ยวพเน	แก้ได้
เก่งแฉกถือย่ำมา	เขื่อนนอก กูเคย
ขอเทวะราชาเจ้า	ช่วยคน
๑ จะพันคำตำปได้	ทางใด
ก็ค้อยคิตคูเอง	เกิดเนื้อ
จะวอนนค่อกูโย	เปิดช่องปาก
เหมือนนกับพูดเพื่อเจ้า	ป้วยการ เปด้นา ฯ

โคลง ๒

๑ บรรหารพอบกัถย	ทูลว่าดกก็ตกกัถย
กระได	

๑ สหัสสังขยาน์ขุนช้าง

จับกระต่องทอง

นภา ฯ

โคลง ๓

๑ ถึงอมราวดี

ท้าววัชรวิศกเศร้า

เสด็จตัดาศเข้า

วิมาน ฯ

ร้อย

๑ นับแต่กำเนิดมา เทวราชาองค์จิต ฤทธิเริ่มถอยน้อยลง
ทั้งองค์ก็ซบเซา กำถั่งเล่าก็ถอย บริวารพลอยฤทธิหย่อน แรงอ่อน
กว่าเดิมมา รบอยู่ราควาใด บัมีใครร่าชนะ ยักมีเกาะกะกำเรบ อิ่ม
เอิบฤทธิแรงรณ เทียบประจันรบกัน มวลสู้รบแมนแสนเข็ญ บัมีเปน
ที่สราญ ดานคิดสู้เลื่องถอย เทพใหญ่ช่วยพร้อมใจ ไปเผ้าองค์วาสพ
เคารพทุดเทพไท ขอให้ทรงอุดหนุน คำจุนเช่นเคยมา ด้วยฤทธาานุภาพ
ปราบอสูรเหิมหาญ มัชฌานพั้งข่าว แสนวันร้าวฤทธิ์ จังชานใจ
เรื่องจริง ทุกสิ่งที่เป็นมา ทวยเทวาทราบมุด จังทุดท้าวเทเวศร์ เข็ญ
อมเรศรีอย่าช้า เผ้าชาดาธิบดี วัชรวิเห็นควร จังชวนทวยเทวา จาก
อมราวดี รีเรือดุพรหมสถาน เผ้าท่านท้าวพรหมา ทุดกิจจาทั้งมวล
ถ้วนถึตามมีมา ท้าวชาดาพั้งสาร ท่านก็ตอบเทวา ว่าตัวเรานี้ใช้
ไม่สามารถถอนแข่ง ร้ายแรงของทรวาส อันมีอาจแก้ไข เราใช้

เห็นม้อยู่ แต่พิษณุนารายณ์ ท่านทั้งหลายจงไป เฝ้าพระไวยุณฐนาถ
วอนเทวราชช่วยแก้ คงดั้มฤทธิ์เที่ยงแท้ ดังถวีส ๑

โคลง ๓

๑	องค์อินทร์พังพรหมา	ก็ปรดาไม่น้อย
	ดาจากพรหมโลกคด้อย	เคลื่อนไป
๑	ไม่ช้าถึงไวยุณฐ	วิชัยุรยาตร์เด้า
	พร้อมทวยเทวะเฝ้า	พิษณุ ๑

โคลง ๔

๑	อ้ายยมภูวนาถเจ้า	จอมเคี้ยว
	หิรราชำรุง	โลกด้วน
	เข้าบาททุกคนเพียร	บิณฑิ พระเอย
	ทุกคำและเข้าถ้วน	ทศ
๑	เหตเข้าบดินหนัก	ใจแค้น ดุดแด
	เพราะพวกอสุรา	ฤทธิ์หัว
	รมกวนเหต่าสุรแมน	มวดมาก
	แค้นจะเคียดรื้อนร้าว	ทัวไป
๑	เข้าไทเคยรบร้า	รากษด
	ชำนะมาทกครา	ก่อนัก
	แต่ความคณหมด	แรงฤทธิ์
	แพ้รากษดต้องถ	หตมภัย

๑ เหตุไฉนเกิดแต่ข้า	คักระ
วันหนึ่งชัโอรา	พศช้าง
ไปพบกับองค์พระ	ทุรวาด
เขยื่อนม้ายดัด้าง	แต่คณู
๑ ดูข้ารับพาดไว้	บนเกศ
แห่งคชเชราวณ	นั้นไชร
พาหะท่าเหตุ	โดยคตัง
จงจับพวงคอกไม้	จากหวิ
๑ บ่กตวิข้าบาทห้าม	ปรามมณ
เขยียบซึ่งม้ายยบ	บันบ
พระทรวาดเชอพน	พิโรช
หาว่าข้าบาท	หยาบหยาม
๑ ความที่โทษะกัณ	กตัตทรวง เชอแด
เชอเปด่งพจนะ	แข่งให้
ดูข้าอังกทงปวง	ทวยเทพ
เดื่อมคักคอกทงไร	ฤทธี

๑ ชาน^๕ได้ก่ถ้าวถ้อย

แต่พระฤษีเมิน

เชอบมิรรอ

ถ้วนด่าปมียอมรือ

๑ อมรคัง^๕แค้น^๕

รบอตุรกราโค

เกรงจะวอดชีวิต

ขอพระหริแก่

วอนขอ โทษนา

พักครคอ

รับจรด

เด็กถอน

ต่อมา

พ่ายแพ้

วายทั่ว

กุดันต์^๕ พระเฮย ๑

โคลง ๒

๑ พระดิถี^๕ดิธวง^๕ศรีแกดว

ไตรครอง

๑ มองหาทางจะแก้

ดิถี^๕ดิธวง

พังคิทธิราบแล้ว

อุบ^๕ทวนัน^๕แต่

๑ จักริน^๕ปิ่นปกคำว

มัชวา ๑

จึงดำรัสแต่ท้าว

โคลง ๔

๑ ตูรา^๕คักระ^๕ผู้

เราจะให้แรงคั้น

ขอทวยเทพทงหมด

จะบอกอุบายให้

เพี้ยยศ

จูงได้

เงยโตค

ตั้งประดังค

๑ จงชวนเหล่ายักษ์ผู้	อริ
เด็กยุทธระสงคราม	ดักครึ่ง
ผูกพันระไมตรี	แฉะร่วม มือนา
ร่วมจิตแฉะคิดตั้ง	พิชิต
๑ ทงตักศแยกย้าย	กันไป
เที่ยวเก็บไอศกเภา-	ดัชพร้อม
โยนตง ณ ที่ไหน	เกษียรสมุทร
แต่จูงมาแวดดั้ม	อยู่พัด
๑ เขามันทรโชดดา	โตกา
มาเกิดเป็นไม้กวน	น่านน้ำ
เขาว่าดักมา	เป็นเชือก
ข้าจะไปช่วยค่า	โชคหลวง
๑ ปวงกวนสมุทรด้วย	จิวิระ
คงจะได้อมฤต	เกิดแล้ว
ซึ่งใครค้มแล้วจะ	เรื่องฤทธิ มากแฉ
อีกจะได้กาดแคล้ว	มฤตยู
๑ ครูข้าจะช่วยแท้	อย่าฉน
อริจะออกแรง	ช่วยได้
แต่ส่วนศุภะผล	จะตก
อยู่แก้ทวยเทพแท้	แน่นอน

- ๑ ตั้กรจะต้องออก แรเงเปลื้อง เป่าंना
จะบได้คัมม์— ฤคนำ
ฝ่ายเทพจะประเทือง เทอดศักดิ์ ยิ่งช่า
จะประสิทธิ์ฤทธา ค่อไป
- ๑ ไว ๆ เกิดอย่ำว รอนาน
ทำคังทเวธาอน เสร็จแล้ว
อินพวกอสูรหาญ เข็มชก
จะพ่ายฤทธสูรแล้ว แก้วไกร เน่นา ๖
- โคลง ๓
- ๑ สหัสตันยัณยัต โอนมอด้ออนเกล้า
กรวบพระพิษณเจ้า จักริน
๑ เทวินทรวะเทว ธาพระหริแล้ว
ออกจากปราสาทแล้ว กัดบพัตน์ ๖

ร่าย

๑ ค่อนันโดยนัยไว ท้าวสหัสตันยัณยเทวราช ก็ประกาศบัญชา
แต่เทวาทังหลาย ให้แยกย้ายกันไป ในทิศานุทิศ ปดิดโธสถภณัธ
ธรรพัตมัสรรพคุณ สุนทรเทพกำแหง แต่งทูตานุทูต ไปพุดจาไมตรี
ปรองคองคักกับอสูร ขวนพร้อมมูตร่วมงาน ทำการกวณเกษียรดมุท
ตามจักรฤษัญญา เพื่หามฤตเกิด จะได้เกิดศิริสวัสดิ์ สุระวัฒน์

คือไป อสุรไรรับประยอม ยอมช่วยงานอมรา ครั้นถึงวาระดีก็ ทัพ
กันไปกวน เทพทั้งมวลไปยัง มังเกษียรสมุทร อสุรหาญครั้นครบ
แทคยานพแข่งขัน ก็พร้อมกันดวนไป ในที่ชุมนุมนั้น อันหริทรวงเศ
อัมมเหศวรทรงชัย ทั้งเทพไทธาดา มาพร้อมกันล้อมองค์ เพื่อทรงเป
ประชาชน ในการกวนสมุทร ทวยเทพดุเดือดกัน ให้พลันโยนโอง
ทั้งหมดลงทะเล แล้วก็เฮพร้อมกัน ไปมันทรถึงขร ถอนคั้วรมา พากัน
เอาเขาวาง ลงที่กลางสมุทร แล้วฉุดตัววาลูก ก็หักตัวตายทบ จน
คำรพห้าเปดาะ มันเหมาะคั้วคั้วหมาย และนารายณ์ทรงบัน นำทัพ
บมิช้ำ ให้อสุรากลั่นทั่ว ทั้งทางหัวนาคใหญ่ ให้เทวราชวัง ทั้งทาง
หางนาค พอให้ที่พร้อมพร้อม ให้ชักเขาหมื่นเอื่อน ในเกษียรสมุทร
ชลโทรบ้วนบัน เป็นควนรอน้ำคัม ผ่ายบรมจักร เห็นคั้วรกลอนแกล
ไม่ตั้งแน่นตามควร เกรงการกวนทะเลจน ผลจะไม่เสร็จจดี จักวิเศษ
กำแหง จึงแบ่งภาคออกไป ภาคหนึ่งใช้เป้นเต่า เพราะเพริศ
สุพรรณพวรรณ พัดลงสู่สมุทร อุดุดได้มีจฉา อันกายาใหญ่โต โยโส
ว้ายเบียดโคน โคนมันทรภุมมา ขั้มมีจฉาพื้นฐาน แล้วอวดารเชิดช้อน
ถึงขรใหญ่ขึ้นคั้ว บนหลังเอากระตอง รองภูมานันไว้ ให้คั้วมันบมิ
กลอน แล้วอมรและยักษ์ ชักตัววาลูก ให้คั้วรหมุนไป หัวได้คั้ว
เครื่องกลึง อีกภาคหนึ่งนารายณ์ ผ่นผ่ายข่นยอดเขา คอยเป่าเมฆฝน
พดาง ไปทางสุรคณา ครานั้นฝนปรอยโปรย ไร้วรวยวันรมย์เรือง

เทพบรรเทิงเย็นคน กมดก็ขึ้นบาน ฝ่ายยักษ์พาตเพศใจ เพราะถูก
ไฟอันพุ่ง พุ่งจากปากนาคราช เพ็งกาจผาดเผาร้อน ระอาอ่อน
หย่อนเดช เทเวศร์เฝ้าเมฆเค็ดอน เดือนดอยไปเฉยพัน ฝนมิได้ตกต้อง
อุดรมองผ่านวามาก แต่เพราะอยากจะได้ อมฤตไซวันักหนา เหล่าอสุรา
เขมั้น บ่มีเห็นแก่ยาก รั้งร้งนาคบ่หยุด ฝ่ายเทพอุกด้วยเด้า เขาก็
หมุนจี้ ๆ กวนควารี่แห่งนั้น เดี๋ยงอีกอั้งกั้น โดกมวด ๆ

โคลง ๒

- ๑ กวักกวนตมูทไซร์ ปรากฏผลแตกได้
บ่มีหึง ๆ

โคลง ๔

- ๑ หนึ่งคือโคเอกอ้าง ออกนาม
ตุรุษที่เคา— รพแด่
มันมและเนยตาม จิตมุ่ง เต็มอนา
วิสุทธิวิเศษแท้ ที่ปอง
๑ ที่ต้องซึ่งผุดพัน ชดช้
คือสุราซึ่งแรง ฤทธิกล้า
นามวารุณมี ดักษณัย
ยวนจิตมัวเมาบ้า หยาบหยาม

๑ ตามมีพฤษะฐัน	จากสมุทร
ชื่อว่าปาริชาติ	เกิดฟ้า
นางฟ้าเมื่อเห็นตุต	ชอบพฤษะฐันนั้นแด
หอมดอกกระหนาบหล้า	แห่ลงตรี
๑ ที่ตั้งขึ้นจาก	ชลา ด้วยญา
คือคณาอัมพร	เกิดเนตรัม
รูปโฉมดุจดุสรา	หาเปรียบ ไม่เคย
งามเนตรงามเกศงาม	ก่องฉวี
๑ ท่วงทึมรยาทลัน	ยอนใจ
เคียงเด่นารับดำ	ร่ำร้อง
แต่หาสรเทพใด	รับ มีเคย
เหตุฉนนางคง	อยู่ดอย
๑ คอยนำเรอเทพให้	เปรมปรีดิ์
ยามเทพใดมีทุกข์	ช่วยแก้
เปรียบได้ภินันนาง	ในโลก มนุษแด
เปณแบบแด้นั้นแด	ดืบมา
๑ ที่หาขึ้นจากหน้า	คือจันทร์
รังสีถกาวเย็น	เนตรไซ้
องค์พระศิวะพลัน	ฉวยฉับ
ทรงหักแทนปิ่นไว้	แทบศรั

- ๑ ที่หกพิษมุข^๕
ทวยเทพบ่อยากชิม
แต่ฝูงนาคเร็วรุด
งูจึ่งมีพิษไซ้^๕
- ๑ จากดำครมุด^๕
คือดอกกมดบาน
มีเทวีเสด็จ
งามประเสริฐเลิศล้ำ
- ๑ มีพามปรากฏ^๕
ศุภลักษณะไศยาน
งามยิ่งสุนารี
จินตภาวไริ
- ๑ รันรมย์ไปทว^๕
ปวงมุนีคดง
ครานันเห่ดำคนขรรพ^๕
อีกอัม্বরฟ่องทอง
- ๑ คงคาอีกน่านน้ำ
ก็หตั้งมาอวยพร
เทวศษเขางวง
จ้วงคักวารีถ่ม
- จากสมุทร
อยากได้
รับสูบไว้แ่
ดื่บมา
ที่เจ็ด
แจ่มจ้า
กลางดอก
แห่งด้าม
พระศรี
เปรียบได้
มอดหมด
พจนชม
ภูมตวรรค^๕
เนตรจ้อง
ชานศัพท ชมแ่
นภา
ในตรวง
พริ้งพร้อม
จับภาชน์ ทองแ่
รดถวาย

๑ ฝ่ายเกษียรสมุทรนั้น	ยินดี
เชิดทิพยมาดย์	เลิดล้ำ
ร้อยด้วยสุรมาต	หอมวัน
บมิเหียวฤชา	ถักวัน
๑ อันสุรเทพผู้	คิดปี
วิศวะกรรมาเอก	ช่างนั้น
นิรมิตรเครื่องทรงศรี	สุวรรณรัตน์
แว่นฉัตรชัยสน	นภา
๑ ครานนทรงเครื่องแก้ว	พระศรี
เดด็จไปเฝ้าวิษณุ	นุไท
บังคมพระจักรี	กายยอบ
วิษณุรับทอดไฉ	กับทรง
๑ ปวงเทพเห็นชอบพร้อม	ใจกัน
เว้นแต่พระศิวะ	นั้นแต่
แต่นางกัมปสัน	พักตร์คู่ พระเดช
พระกัจฉกัณฐะ	แน่นา
๑ ฝ่ายว่าอสุระไซ้	ทูลวอน
ขอพระศรีทรงผัน	พักตร์บ้าง
แต่ศรีสุรบังอร	เมินพักตร์
พวกอสุระต้องร้าง	เวิตไป

- ๑ ในที่ตู่ตจากท้อ้ง
 เทวะแพทยันวัน
 มุค^๕ชนแะฐะเห็ด
 อมฤตทุตเทอดไฉ
 ๑ พอคัวมุค^๕พันจาก
 เหล่าอสูรทรูกัน
 บัน^๕นังจิงบรม
 วิษณุนา^๕กะได้
 ๑ เทว^๕นิกถายรูปแม่น
 รูป^๕ลักษณะวิไลย
 ดวงดอ^๕เหล่า^๕าย^๕กษ^๕
 นำออก^๕ไป^๕น^๕พัน^๕
 ๑ หมู^๕มว^๕ไป^๕พัน^๕หมด
 เทว^๕ะคณ^๕าน^๕น^๕ท^๕
 ค่าง^๕อง^๕ค^๕ตม^๕อมฤต^๕
 อมฤต^๕เอกร^๕ตย^๕อ^๕ม^๕
 ๑ นิกร^๕เทว^๕ะท^๕ง^๕
 ฤ^๕ท^๕ช^๕เด^๕ช^๕ก^๕ด^๕บ^๕ค^๕น^๕ค^๕ง^๕
 กำ^๕ด^๕ง^๕ ณ^๕ รำ^๕ง^๕ก^๕าย^๕
 เพว^๕ระ^๕ค^๕ม^๕อมฤ^๕ค^๕น^๕
- ทเด^๕เจ^๕ต^๕
 ตรี^๕ไ^๕ช^๕ว^๕
 ณะ^๕อบ^๕
 ณ^๕ ห^๕ว^๕
 ท^๕เด^๕น^๕ม^๕
 จะ^๕ไ^๕ก^๕ด^๕
 เทว^๕ะร^๕า^๕ช^๕
 ต^๕ค^๕ิ^๕พ^๕ด^๕น^๕
 น^๕า^๕ว^๕
 เติ^๕ด^๕น^๕
 ห^๕ว^๕ง^๕ส^๕ว^๕า^๕ท^๕
 ผ^๕ัง^๕ธ^๕า^๕ร^๕
 ต^๕ม^๕จิต^๕
 น^๕ั่น^๕ด^๕้อ^๕ม^๕
 เอม^๕โ^๕ธ^๕
 จิต^๕อม^๕ร^๕
 เหล่า^๕ห^๕ถ^๕าย^๕
 ค^๕ง^๕ก^๕
 ก^๕ด^๕บ^๕น^๕ั้น^๕ ค^๕ง^๕น^๕า^๕
 ด^๕ิ^๕ท^๕ช^๕ด^๕ร^๕ว^๕พ^๕

๑	พร้อมกันเปล่งศัพท์ข้าง	ธรรมเจริญ
	พระวิษณุ นารายณ์	กักก้อง
	ขอพระใหญ่ยิ่งเทอญ	เป็นนิตย์
	พร้อมเปล่งศัพท์พร้อม	ชโย ฯ

ร่าย

๑ เที่ยงให้อักรัง จึงอสูรต่างหัน มาพด้นเพื่อบมองดู เห็น
 หมู่มรคิก ต่างกันกเข้าใจ ว่าคนไขว้เสียที่ อสูรรับกตัญ มาถับ
 ถึงทณณม หวงคิมคิมอมฤต ครนพิศเพ่ง देख เห็นไกลอยู่เหมาะมัน
 ณ มีอันวันครี ค้างจึงจึระฉวย แดทวยเทพกนกนาง ขวางทางมิให้
 จว อสูรร้อนแรงไกรธ ทัดโอดคตอกร ฝ่ายอมรมมียอ คอสูรคักบมิหย่อน
 แรงบมิอ่อนจนนิก ฤทธิกรแรงแรงนัก คักคักยงกายา เดชสง่าทวคณะ
 อสูรจะกาโถม จูโจมเท่าใด ๆ เทพบได้ถอยถด ทนทรหดแข็งขัน
 แม้ถูกฟันถูกแทง ถูกคี่แรงทวกาย แผลงกัหายฉับพด้น กุมภณทัชช่อน
 ระอา แยังยุทธนายอหย่อน กำดั่งอ่อนลงไป เพราะมิได้สมจิต ชวด
 อมฤตอันหวัง ดังนั้นรู้ตักแน ว่าต้องแพ้เทวา อสูราพิโรธ เกรี้ยวไกรธ
 ร้องครวาค อาฆาตของเวรไว้ ว่าจะไม่ละความ พยายามหาทาง ต้าง
 เทวาจรราบ ปรารบเทวาจรราน แด้วหมู่มารด่าถอย คด้อยเค็ดอ่อน
 ครวไรรุก จากเกษียรสมุทรพด้น แด้วกุมภณทัชชพกรว้าย ต่างคนก็
 แยกย้าย กัดบัสถาน คนแฉ ฯ

โคลง ๓

๑	กรันหม่มารปราชัย	ถ้าถอยไปหมดแล้ว
	ทวยเทพก็มองแล้ว	จิตเกษม
๒	ปลื้มเปรมจิตเทวัน	จึงพากันพรั่งพร้อม
	มานอบคู้ระน้อม	ประนม
๓	บังคมพระพิษณุ	กับโฉมตรูคู่ไท่
	พระศรีประเสริฐไว้	ตั้งทราชม
๔	อีกประณามปรเมศร์	คือจะเดชอะคร้าด
	อีกประณตท่านท้าว	พรหมา
๕	บุชาเทพดามองค์	ขอให้ทรงครอบเกล้า
	เปรมสุขทุกคำเข้า	ต่อไป

โคลง ๔

๑	จึงไทเทเวศร์ผู้	ดีพักตร์
	ครีดีว่าจงเชื้อพิษ-	ณ ไท
	หริดีพิทักษ์	ทวยเทพ
	ช่วยกิจดัมฤทธิ์ได้	ดังถวิล
๒	จักรินขอพรั่งพร้อม	อยู่เต็มอ
	ที่จะช่วยระงับ	เหตุร้อน
	บำรุงรักษ์เหล่าเธอ	ราวบุตรี ท่านนา
	หวังจะให้สุขซ้อน	สุขถนอม

๑ ฝ่ายจอมโกศาศไท้

ก็ควรช่วยตั้งเตรียม

ว่าวิชณุตศวร

และประณตไม่นาน

๑ พระเจ้าที่แท้ก็

หริเชอบำรุง

ฝ่ายเรดิหระ

เปนใหญ่เสมอเพียง

๑ ตั้งนนิใครให้วพระ

เหมือนหนึ่งให้วศิวะ

อีกให้วพระพรหมา

คำรบสามเทพนอม

๑ บรรหารถอนเทพแดง

และพระพรหมชาดา

ต้ององค์ก็ด้วยพระ—

ขอวิชณูจูงได้

๑ เปรมใจได้คู่เกล้า

ศรัศุภเทวี

ผู้โลกะมารดร

ดุษดัดดีดัดมนแผ้ว

มเหศวร

เพิ่มด้อย

ท่านรัก

กว่าเรา

อ๊ะ นันเอง^(๑๑)

โตกเลี้ยง

ด้างบาป

ภาคกัน

หริรา ชาฤา

เทพพร้อม

โตเกศ

นมิดการ

ศิวะ

ท่านไท้

พรดัดดี

ดุษเกษม

เคียงดมร

เพริดแพรว

ทรงโชค

ผ่องใจ

๑ อรไทยจงช่วยท้าว	สวามิ
เสริมศุขเทวธิดา	มนุษย์ไสร
ทั่วทั้งถิ่นโลกครุ	เคราพ
ประสาธตทิดาให้	นิกร
๑ ขวดยพรสัตว์ดีดั้น	ดาร์คัพ
คิวดะและพรหมา	เดด็จคน
ดัดถิ่นที่ประทับ	เทวโลก
ทวยเทพทุกวงชั้น	กตัญญู
๑ ภูบาลพิณไท	พาศรี
เดด็จดีใจกฤษณ์	ก้องแก้ว
ตองตบถิรมย์ปรีดิ์	เปรมจิต
สวามิชายาแล้ว	บajang
๑ แดงปางกฤษณ์ไท	อดดา
เพื่อประโยชน์เทว	ท้าว
ได้แรงปราบหม่ม	มรดฟ้าย
กตาวเรืองตามทรู	จบดง น้แดง

ปางที่ ๓

วราหาวตาร^(๑๒)

ร้าย

๑ จำนงกล่าวต่อไป ในเรื่องราวปางสาม ออกนามปรากฏ
ว่า วราหาวตาร ตามนิทานเล่าไว้ เป็นตอญ้ยด้วยกัน นัยหนึ่งนั้น
กล่าวว่า พระประชาบดี ที่เรียกโดยมากว่า พระพรหมานันไชว์ ใน
ชั้นแรกต่างด มีแค่ชดชวรา แล้วประชาบดี กลายอินทรีย์อมเรนทร์
เป็นวราห์เกิดดำ ดำลงไปใต้ดิน ขึ้นแผ่นดินขึ้นพลัน แค้นจึงมีดิน
บักพินงอนงาม อันว่าความขี้ นี้นมาในคำรา ปรากฏนามชานไช
ไศศศิริยะเด็นหิดา รวมคาถาถนถง แจ้งพระยัษฐเจท แห่งไตรยเพท
พิสัย^(๑๓) อีกนัยหนึ่งมีมา ในรามายณะ ว่าพระนารายณ์ไชว์ ใน
ภาคที่เป็นพรหม บรมประชาบดี แปลงอินทรีย์ศักดา เป็นวราห์
ประเดริฐ ช่วยเข็ดดินจากหน้า อีกมีคำเล่าไว้ ในปุราณะคัมภีร์ ใน
ที่นี้เก็บมา จากน่านาถถาน รวมตำนานมาเล่า พอเป็นเค้าเรื่องไว้
เพื่อผู้อ่านจะได้ รู้คดี บ้างนา ฯ

โคลง ๓

๑ เมื่อโลกนี้ประดัย
อันแผ่นดินหักไซ้

ในกตปะก่อนโน้น
จมหาย

๑ โลกหลายมีแต่ชาว
 บัณฑิตอยู่กัน
 ๑ จึงเทพให้นารายณ์
 โลกให้ศรีสุดเพียง

ทุกสถานทั่วมหัน
 สมุทไทย
 มุ่งหมายจะใคร่เลี้ยง
 ก่อนมา ฯ

โคลง ๕

๑ นารายณ์หรีไท้
 เหารูปเป็นวราห์
 เนตรพระตึงนิกาน-
 แฉกจับดินา

๑ ภายใหญ่ถึโยชน์กว้าง
 ตึงตระหง่านประมอด
 ถักายพระดำปาน
 เฝี้ยงพระตึงไม่นอย

๑ พ่างพันสมุทรทอง
 เฝี้ยงเค็ดคเหตมยา
 แต่งเนตรแปดบปดาบเพียง
 แต่งพระกายท่าหน

๑ ให่ถันนภตมอันใหญ่
 ยุรยาตร์ปานดังที่
 ไตถันนอบอักษงค์
 ปรรศวะเรียบแต่

ฮวดตาร

เล็ดถ้ำ

ดาร์คัน

สมุทไทย

ประมาณ

โยชน์ร้อย

เมฆหมอก

ครนคิน

โดยเลี้ยง พระแป

นำหยัน

ฟ้าแถบ

ดั่งด้น

ดมองค์

ดั่งาแท้

ดมด่อน

เล็ดโฉม

๑ ไครม ๆ พระทองท่ง	ตำคร
เที่ยวแสดงบั๊กพี	แมกน้ำ
พอบพบแผ่นดินคอน	เปรมจิต
พระก็เอาเขี้ยวคำ	กัดพถัน
๑ บัดนั้นขุนแทคยผู้	ใจพาด
นามหิรัญยาภษะ	ฤทธิห้าว
ร้องห้ามวราห์หาญ	มั่งอย่า
มาดักซึ่งแผ่นดิน้าว	คว้นไป
๑ กุไชร์บ่อยากไห้	มนุษย์
มีแผ่นดินอาศัย	ถักน้อย
อันฤทธิรุทร	แรงมาก
หมุ่งอย่าขัดถ้อย	หักปราม
๑ พึงความที่แทคยร้าย	พาที่
จึงพระขอคาร	ตอบถ้อย
กูรู้จักมั่งด	แทคยโหด
มั่งนบับไม่น้อย	แต่บรรพ์

- ๑ อินมิ่งชาติก่อน^๕ เคยอยู่
 เฝ้าทวารนิเวศน์ เทพไท้
 ทรงนามพระพิษณุ เรืองเดช
 มิ่งดีรับใช้ ถูกทาง
 ๑ ถัดขวางทางห้ามเหล้า มุ่
 ผู้จะไปยัง ที่เฝ้า
 หยามหยาบจึงญี่ เซอสาป
 เป็นโทษเพราะเหตุเจ้า จิตพาด
 ๑ ถึงกาลจุดเกิด มาเกิด
 เป็นแทคยอินทารณ หยาบช้า
 มิ่งจงเชือกเกิด อย้าอด คัดเคย
 จงอยายนกหน้า ถัดกุ
 ๑ ความดูโทษร้อน เรืองตาม
 ขุนหิรัญยากษะ คอบไท้
 เหม่หมุอดคดียาม กุหนัก
 กุระค้องต่อนให้ หมคหาญ
 ๑ ขุนมารตรงเข้าค่อ ยุทธนา
 ฟาดคูปคัตบโถม ถีบซ้ำ
 ฝ่ายองค์พระวราห์ ไปถัด ถอยเคย
 เดียงต้นน่านน้ำ ฟองฟู

- ๑ ตูฬทางทางหตม^๕
 ชุนเทศย์กระโจนเดย
 พระเศียรยกขึ้นเบิ่ง
 กว่าจะถูกชนได้
 เอาเชิง
 เทพไท่
 ปรรศวะ เทวอะเณ
 อักนาน
 ๑ เตือตคาตโทษะพัน
 ชุนเทศย์ทงกลับ
 กวักแกว่งตะบองคิ
 เตียงตะเทอนดักัน
 หันโตหรีเจ้า
 แถ่นโถดกระโคตชน
 ยามชุนเทศย์ยังกราน
 พระชวิดด้วยเขยว^๕ชา
 ๑ เขยวใหญ่หตุพัน
 จนถับถึงหทัย
 โดหิกักตัก
 แะหิรณัณมอดมัย
 บดินนังพระเจ้า
 เอาพระเขยวเตียบดิน
 ชุนจากชดา-
 นำคกคังด้ายแก้ว
 พันทวี
 ค้อค้ำน
 หว้อหวิด
 ตมทไท
 อวดาร
 แทศย์ชว้า
 ดูกบ หันแด
 ตอวไป
 ทรวงยักษ์
 ปรคัด้วย
 พังพดุง
 ชัพพถัน
 วราห์
 อักแถ้ว
 ดัยฉับ
 ก่องไหลด ฯ

โคลง ๓

๑ เมื่อนั้นไชร่มุ่
เทวโลกให้ถัน

คณะที่อยู่ชั้น
สวรรค์เจริญ ฯ

ร้อย

๑ มุนีเียนยของค์ หิริทรงรูปแฝง แผลงเป็นวราหะ จำ
เทวะเทวะไท ชมิชัยชำนะ อิศระเกศวราห โดกระนาถเรืองเดช
พระเป็นเหตุประเสริฐ แห้งความเกิดความดับ กับทั้งความยับยง
พระองค์คือโลกेश อันปรเมศร์ใด ๆ ไม่มีเหนือหริ พระองค์ดัยญญเศ
พระเวทคือบาทา เชี่ยววราหคือหลัก บั๊กเพ้อมัดดัดไว้ ในกนิษฐาัยญ
อันพระโอรสธรรมา คือเวทเท้านั่ง ตั้งของบูชา พระชีวหาคือไฟ
โดมาไชร่หม้ายาคา ปุณฺณพัตถกรรม อันพระเนตรนั้นญา ช้างหนึ่ง
คือทิวา ช้างหนึ่งราศีกวาง เคี้ยวของทำนฉิมชฎ คือภทธีฐประทับ
ดำหรับองค์พรหมา อันอำนาจท่านนั้น คือบรรดามนตร์ดี อันมีใน
ไตรเพท นาถิกเศรษฐธองศ์ คือพัตถิงหลาย อันปถายนาถิกงอน
คือช่อนตักโกชะ พระสุรเสียงเพราะยวด คือเสียงยวดทำนอง ทั้งมอง
แต่งด้ามะเวท กายทรงเดชคือสถาน พิชัยการยัญญะ อวยวะหลายหลาย
คือภาวแห่งการยัญ พระกรรมมีลักษณะ ประจุพิชัยการ ต้อง
สถานกำหนด ปรากฏในตำรา อำพระอมรรตัย ผู้ใหญ่ยังคร
โปรดปรานให้ดำช้า จงเชิดหัด้าแห่งนี้ ชันเป็นท้ออาศัย แห่งดัด
ในกัปนี้ ดังเคย ณ กัปนี้ ก่อนมา แผ่นเทอญ ฯ

โคลง ๔

๑ วราหะเทพไท้	อดดาว
พั่งมุนีทุดอน	เสนาะถ้ำ
กี้ยกแผ่นดินผ่าน	ขัณฑ์
วางฉับบนยอดน้ำ	คังขบ
๑ พอเดรัจเทวกิจแล้ว	วราห์
กถักรูปเปนนารายณ์	เจ็ดแก้ว
เดด็จคั่นคู่ปราง	ด้าทรัน
เนาณไวภูณรู้แล้ว	ผ่องศรี
๑ เท้าหมัดเค้าเรือ	โบราณ
ตั้งแถวเต้ามา	แค่น้อย
คู่ซ้าเจ้านิทาน	ไข่นอก ครุเคย
ขอลอภัยแต่ข้อย	อย่าหยัน ข้อยนอ ๗

ปางที่ ๔

นรสิงหาวตาร^(๑๔)

ร้าย

๑ จักตั้งรณธรมค่านาน แห่งขวตารปางดี ตามมีในวิษณุ
ปฐาณะชยาย เรืองนารายณ์ฤทธิรงค์ ลงมาปราบขุนยักษ์ ดิถีศักดิ์
แรงขัน ชื่อหิรัณยกคิปลุ อตุรตเหตือร้าย เปนน้องชายฝาแฝด แห่ง
แทตย์ผู้ไมหัน นามหิรัณยากระบะ ซึ่งแพ้พระวราห์ ดังกล่าวมาแล้ว
ไซ้ ในปางตามก่อนนี้ อตุรมัจฉโกธร พิโรพระนารายณ์ เพราะ
ทำดาชเชษฐา จึงอนุชานาชาญ มังมาตริจิตจงชัง คึงจิตเกลียดท่าน
ครัน และหิรัณยกคิปลุ มุทมุนร้าย ดังนารายณ์เกิดกรรม บำเพ็ญ
ซึ่งตะบะ เพื่อให้พระพรหมมา ทรงเมตตาปราณี แล้วอตุรตทุลลอน
ขอพรธาดาไท่ ว่าอย่าให้เทพมนุษย์ ดุจดจนเคว้จันดัง หารคนตายได้
อีกอย่าให้ม้วยมุต ด้วยอาวุธใด ๆ อย่าให้ตายกตางวัน อันกตางคืน
ไม่ตาย ภายในเรือนให้รอด ปล่อยภัยภายนอกเรือน ครันเพื่อนได้
พรตรง ตามจํานงหมดแล้ว เปรมจิตตั้งยึดแก้ว มณีจิน คานแด ๆ

โคลง ๔

๑ อตุรินทร์ธกาท้าว	เหิมหาญ
หวั่งจะไคครองศรี	โลกถ้วน
เกณทัฬพยุพมาร	มวตมาก
จนนับบมีถ้วน	ทัพชัย

๑ ได้ฤกษ์เด็กทัพเยื้อง	ยาตรา
ไปสู่เทวโลก	บัดนั้น
เข้าโจมตียุทธนา	เมืองศักร
ตีประยุทธ์แย่งชัย	ชอด้วง
๑ ปวงเทวรบบ้อง	กันเมือง
อมราวดี	ที่หม่น
แต่ผู้แตกยุธูเรือง	ฤทธิ์หอน ได้เคย
จำตาทั้งถิ่น	เว็ดหัน
๑ ยักษ์กำเริบหัว	เหิมครัน
เข้าสู้เวียงพระอินทร์	นั้นแล้ว
อยู่ในวิษณุ	วิมานรัตน์
เปรมจิตดีดิดแผ้ว	ผ่องกมด
๑ คึงคนเป็นท้าว	เทวินทร์
เป็นตรีชะจันทร์	แจ่มหล้า
เป็นผุ้ครอบฟ้าดิน	อากาศ
เป็นอักษิเดชเจ้า	แจ่มแต่ง
๑ แย่งเป็นเจ้าน่านน้ำ	แทนพระ วรุณแช
แย่งกเวรเป็นเจ้า	ทรัพย์ถ้วน (๑๕)
แย่งยมเทพธรรมะ	แจ่มฤค
แย่งรับพลัดถวน	ทุกหน

- ๑ คนขรรพต่างแซ่ชวรวงศ์ ดรรชนี
 ยอเกียรติโดยดอพลอ ยิ่งแท้
 ชุนแทดยกเปล็ดเพดิน พังคัพ
 หดงว่าคนเด็ดแต่ กว่าจะใคร
 ๑ แม่ไท่ศิวะทัง นารายณ์
 ชุนทิวณย์ไปเกรง ดักน้อย
 กำเวิบบัวราย ขอดอิทธิ
 บัมิวายก่ด่าวล้อย ทนง ฯ

โคลง ๓

- ๑ ฝ่ายองค์ท้าวตึงตึงน้อย เมื่อปราชัยแตกแยกแล้ว
 แดะจำต้องกลาตแกล้ว จากนคร
 ๑ ชวนอมรน้อยใหญ่ ไปไกลดาศและเผ่า
 พระมหาเทพเจ้า จอมคี่ วิธะ ฯ

โคลง ๒

- ๑ ทูตคัคคัไก อีกขอพระจูงได้
 คับเชิญ
 ๑ พระเป็นเจ้าจึ่งได้ ครัดตอบว่าท่านไซ้
 ทุกข์เหลือ

๑	ขย ^๕ ากเอ ^๕ อแ ^๕ ะช ^๕ ่วย ^๕ แท ^๕	แต่เร ^๕ า ^๕ น ^๕ ด ^๕ ุ ^๕ ด ^๕ เก ^๕
	พรพรหม	
๑	อิน ^๕ บรม ^๕ รา ^๕ ช ^๕ ผู้	เป ^๕ น ^๕ ห ^๕ ริ ^๕ ดี ^๕ รู้
	อุบาย	
๑	จ ^๕ ง ^๕ ผ ^๕ น ^๕ ผ ^๕ าย ^๕ แ ^๕ ะ ^๕ เ ^๕ ้า	ว ^๕ อน ^๕ พ ^๕ ระ ^๕ พิ ^๕ ษ ^๕ ณ ^๕ เจ้า
	ห ^๕ ริ ^๕ พ ^๕ ถ ^๕ น ^๕ เ ^๕ ก ^๕ ิด ^๕ น ^๕ า ๗	

โคลง ๔

๑	เท ^๕ ว ^๕ น ^๕ พ ^๕ ัง ^๕ พ ^๕ ระ ^๕ เจ้า	บ ^๕ ัญ ^๕ ชา
	ก ^๕ ัม ^๕ เก ^๕ ศ ^๕ กร ^๕ ป ^๕ ระ ^๕ น ^๕ ม	น ^๕ อบ ^๕ ไ ^๕ ้
	ม ^๕ ัง ^๕ ค ^๕ ม ^๕ พ ^๕ ระ ^๕ น ^๕ า ^๕ ท ^๕ ด ^๕ า	เร ^๕ ือ ^๕ ร ^๕ ับ
	ไป ^๕ ด ^๕ ุ ^๕ ไ ^๕ ว ^๕ ญ ^๕ ฐ ^๕ ู ^๕ ไ ^๕ ว ^๕	ฉ ^๕ ับ ^๕ พ ^๕ ถ ^๕ น ^๕
๑	ช ^๕ ว ^๕ น ^๕ ก ^๕ ัน ^๕ เ ^๕ ้า ^๕ เ ^๕ ้า ^๕ พ ^๕ ระ	น ^๕ า ^๕ ร ^๕ าย ^๕ น ^๕
	ท ^๕ ุ ^๕ ด ^๕ แ ^๕ ด ^๕ ง ^๕ ค ^๕ ค ^๕	ถ ^๕ ั ^๕ ถ ^๕ ว ^๕ น
	ร ^๕ อ ^๕ ท ^๕ ร ^๕ ง ^๕ อ ^๕ อ ^๕ ก ^๕ อุ ^๕ บาย	ป ^๕ ร ^๕ า ^๕ บ ^๕ แ ^๕ ท ^๕ ย ^๕ น ^๕ ัน ^๕ เท ^๕ อ ^๕ ญ
	ร ^๕ ะ ^๕ ง ^๕ บ ^๕ ั ^๕ ด ^๕ ับ ^๕ ท ^๕ ุ ^๕ ก ^๕ ฐ ^๕ ถ ^๕ ว ^๕ น	ห ^๕ ด ^๕ าก ^๕ เ ^๕ ห ^๕ ล ^๕ อ ^๕
๑	พ ^๕ ัง ^๕ เร ^๕ ือ ^๕ เร ^๕ ิ ^๕ ญ ^๕ แ ^๕ ห ^๕ ง ^๕ ไ ^๕ ้	เท ^๕ ก ^๕ ิ ^๕ น ^๕ ท ^๕ ร์
	ด ^๕ ม ^๕ เ ^๕ ็ ^๕ จ ^๕ พ ^๕ ระ ^๕ ไ ^๕ ว ^๕ ญ ^๕ ฐ ^๕ ู ^๕	น ^๕ า ^๕ ถ ^๕ ไ ^๕ ้
	ด ^๕ ร ^๕ ั ^๕ ด ^๕ ค ^๕ อ ^๕ บ ^๕ ว ^๕ า ^๕ อ ^๕ ง ^๕ ค ^๕ ิ ^๕ น ^๕ ท ^๕ ร์	อ ^๕ ีก ^๕ เท ^๕ พ
	เร ^๕ ือ ^๕ เ ^๕ ก ^๕ ิด ^๕ เร ^๕ า ^๕ จะ ^๕ ไ ^๕ ้	ด ^๕ ับ ^๕ เร ^๕ ิ ^๕ ญ

๑ เราเห็นทางจะแก้ รำคาญ ได้นา
 โดยจะจดจิตแท้ ชักหัว
 ให้วิปริตหาญ เข็มหนัก ชื่นแสบ
 คงจะยิ่งก้าวร้าว หยาบหยาบ

๑ ทำความทุกข์เดือดร้อน กตขี
 แม้แต่บริวารคน จกขง
 พากันเบียดเบียน ทุจริต
 เคนอุบายดกขง ประหาร

๑ ท่านจงทำท่าแสร้ง เปนกตขี
 อย่าแสดงใจดี กากด้า
 ค้างคนค้างแปลงคัว เปนมนุษย์
 เทียวอยู่ ณ แหงหลัง และคอย ข้ำเทอญ ฯ

โคลง ๓

๑ พึงถ้อยพิษณตอน เทพนิกรยอบเกล้า
 และประพฤติตั้งเค้า อุบาย ท่านแสด ฯ

ร้าย

๑ ขอบยายข้อความ ตามมีเรื่องต่อมา ว่าหิรัญยกัมป
 ผู้มฤตฤทนต์ มีโอรสคนหนึ่ง ซึ่งมีนามประกาศ ว่าประหลาดเกียรติ
 ไกร เทพยนี้ไซ้ ใจบุญ ดุนทรตักษณวัชรกรรม น้าจิตมันศรัทธา
 โนมหาหรินาถ บิคุราชซึ่งจิต เห็นอุกฤษณ์นักหนา เพราะว่าตนใจร้าย

เห็นนารายณ์วิษณุ เป็นศัตรูของตน จึงกมดกริ้วโกรธ พิโรธดุจชาย
ใหญ่ เพราะคิดไม่ตรงกัน กุมภินท์ก็มอบโอรส ให้แก่พรตพราหมณ์
เก่า เอาไปสอนวิทยา ทั้งให้ว่ากล่าวเตือน อย่าให้เชื่อนแซ่คิด ผิด
กับบิดาไป แต่บุตรไชรังคน ยังยืนความจงรัก รักดีแต่นารายณ์
ครุฑทั้งหลายกล่าวเตือน เหมื่อนยังยั้งเดิม เติมนครทาดังช้า เชื้อ
ว่าวิษณุดำ กว่าใคร ดันแต่ ฯ

โคลง ๓

๑ วันหนึ่งไชรังคน	ตั้งาศพร้อมครุฑเก่า
ถึงวิมานและเฝ้า	บิตรงค์
๑ กราบลงแทบพระบาท	แห่งบิตรงค์แท้ไชรัง
คอยดัดบัปจนไท	เถิดถึงถวิล ฯ

โคลง ๔

๑ หิรัญยกศิปุทัต	อดุรา
เห็นพระฤกมาหมอบ	นอบเกล้า
ด้วยรักจึงตรัสปรา-	ไถยบุตร
ว่าอย่างไรนะเจ้า	จอมขวัญ
๑ อันการเรียนรอบรู้	เพียงใด ดูเคย
จงนงนเฝ้าความ	เกิดน้อ
อาจารย์ท่านฝึกใจ	ดูรัก
ดัมฤทธีแล้วทุกข้อ	ละยา

- ๑๑ โดยชื่อประหลาดแจ่ม
ตอบว่าข้าได้เรียน
แต่มัจฉาศรัทธา
ในพระนารายณ์ผู้
๑๒ พระนั้นปราศจากทั้ง
ปราศจากเพิ่มฤๅตก
พระเปนยอคนทางค
เปนมรรตยะแต่
๑๓ พระไวยรักกันฟ้าอีก
เปนเหตุแห่งปวงเหตุ
อันองค์พระหริท
อีกพระเปนดังถ้วน
๑๔ หิริณัยดกับก้อย
พิโรธดาปานอก
ปากดั้นเพราะแสนสุด
กระต๊อบบาทราวหล้า
๑๕ หันไปและชั่วพักตร์
เหม่ ๆ พราหมณ์ดำนาม
โยธอนศิษย์ให้มา
ยอเกียรติศัศตรุแด่
- กิจจา
รอบรู้
เที่ยงถนัด
เดวีรัฐรพ
คั่นกลาง ปลายแผ
แน่นแท้
จอมโลก
เกิดไกร
กถินดิน
หลาดถ้วน
คือโลก นีเเอง
ทุกอัน
แห่งบุตร
นิกถ้า
กรัวโกรธา
จะไหว
ครุบา
มากแท้
พูดพลอด
เดอะหอง

๑ ทนงจกจิตแก้ว	ประมาท
ดูฤกกุณเริง	ฤทชธา
สอนให้ดูกบงอาจ	คูหมื่น พ่อแป
เพื่อจะให้รู้	จิตรานู
๑ อาจารย์ประหม่าเม่น	ชั้พมตาย
ทูลตอบว่าอันอาต-	มะน
ยังมีเคยหมาย	มิ่งหมื่น ท่านเคย
เคยแต่คอยช่วย	เชิดคุณ
๑ อันบุญราชะคุม	ช้างดราญ
ไต่สวนตัวดี	คำเข้า
ฤชาจะเป็นพาด	หัดบหตุ คุณนอ
เป็นกิลอันนิคเค้า	คตศวัน
๑ ครานนประทดาทกัม	เกศทุต
ว่าพระอย่าทรงคิ	ครุเก้า
แท้วริงพิษณุกูต	เกอกรอบ
กรุณาชาเจ้า	บ่วย
๑ นารายณ์เกิดดักว่า	ครุ ไคนา
ใครจะเรียนฤาสอน	อื่นใด
นอกจากพระพิษณ	ประดาท
ประติทชวิทยะให้	ทุกตน

๑ จมพุดจอมเทคนิกรวิ

มิ่งนี้ไฉนระยา

คือไครนะพิษณ

บังอาจอดค่อหน้า

๑ กุคือจักรพรรดิเจ้า

ทั้งเทพมนุษย์ยอม

อันพิษณจุติ

มิ่งอย่ามาแกดังเรา

๑ พังภูษกรวิกราด

ประหลาดทมิฬกต

ทุดคอบว่าราชา

จงโปรดฟังคำช้อย

๑ บารมีพิษณไท

อยู่แทบใจโยคี

ตุ้ดที่จะหาพจน์

พระแหดะโตเกศดวัน

๑ ปวงดังในโตกตวัน

องค์พระพิษณนาถ

ไม่ว่าดังใด ๆ

พระประดาทให้แท้

กราดดู

ยังบ้า

ที่ออก ช้อแผ

กุฎา

จอมศรี โลกสา

ยอบเกล้า

ได้กว่า ดันใด

จิตกุ

โกรธา

ดักน้อย

จอมเกศ

ดักที่

ปรากฏ

ทิวถวัน

แสดดักษณ พระแด

เถิดดรวง

อยู่ใน

นั้นแต่

ในโตก

จึงมี

๑	อดสูรดาตเคียดแม่น	เพลิงวาม
	ร้องว่ากูจะปดง	ซัพม์ว้ย
	แม่มึงมีถอนความ	พุดมิด
	อึกถัดกับความกิดด้วย	ฉับไว
๑	ท้นไคไอรต่นอ้ม	เคียรตง คอบบนา
	ว่าพิษณทรวงตร้าง	อึก ^๕ เลียง
	เราหมดแะพระองค	บิตุราช ด้วยนา
	พระก็ไปรดปรานเพียง ^๕	บุครา
๑	อดสูรยั้งกรวด	กราดใหญ่
	ควาดพระไอรต	กักก้อง
	ไปเร็ดตุกจุมไร	กุกเลียด
	ขึ้นอยุ่กูจะค้อง	ประหาร มึงแะ ๖

ร้อย

๑ พรหมณาจารย์รับพจน์ พาไอรตรับจร ถัดไปต่อน
กันใหม่ เพื่อให้ลูกบุญชา แห่งอดสูรแทตย์ราช แต่ประหลาตนั้นฤ
แแต่จะค้อบยอม พร้อมใจเรียนตามครู ขึ้นคงอยู่ตั้งเท่า จะเด่าบ่น
มนตร์ใด บได้เว้นท่องบ่น วิษณุมนตร์ขึ้นก่อน ครูเพียรสอนแก้ไข
ตักเท่าใดบมิจำ ช้ากถ่าวโทษครูบา ว่าตัมคุณพิษณ ผู้ตยมภจอมภพ
ผู้เกิดดบใคร ๆ ทั้งในสรวงแะดิน ครูก็ตั้นบัญญัติ มาวันหนึ่งถึงครา

ควรเฝ้าท้าวบิตุราช จึงประหลาดไปเฝ้า ก็เกิดรำคาญเช่นเคย
 บิดาเซยพักตรา แล้วคิดว่าถูกรัก หมั่นเรียนนักฤาณ ยาใจจง
 ท่องฉันท พึงเด่นกษัตริย์บท โอษฐ์ให้วิดา แล้วหัดกาประดาน
 ขุนमारพดณคังคัน ท่องมนตร์จนชดว่า "อ้าองค์พระพิษณุ ผู้
 ประทานความสุข ร้างบทุกขโยคี ศรีสุขุมสุขุมเกิด เปรตคังคอง
 คณินดาฯ เพราะพรายเพียงบัวบาน ท่านคือเอกฤๅษภ เปนภพนักพ
 ษา" บิดาฟังเพียงนี้ โกรธเต็มทีเกลียดชัง คว้าดัดฉวักใหญ่ อ้าย
 จัญไรอหังการ ควรฆ่าเสียโดยพลัน อันมันไม่ควรมี ชีวิตอยู่ต่อไป
 เพราะมึงชั่วร้ายก คดค่อปวงญาติมิตร คิดร้ายคือดังกุด แด่นทารุณ
 ชั่วช้า เหวยเสนาไวๆ ชำมันให้วายปราน เสนามารับตั้ง ก็
 พร้อมพรังกันเข้า เขาสาตราพองพัน รวมกันนับดังร้อย ต่างดัดขอย
 พันฟาด แต่ประหลาดนั้นหนอ บัณฑิตท่อมมนตร์ ทนความเขา
 บรรหาร บัณฑิตาโทษะ จิตมั่นพระนารายณ์ ร้างกายแขวงราวเพชร
 เสนาเจ้าชยาต พันบัมบิวดักกันน้อย แต่เสนานับร้อย อ่อนใจ ยิ่งมา

โคลง ๓

๑ บัณฑิตชั่วร้าย	พดณคิดว่าถูกน้อย
ขอเกิดจงคด้อย	ดัก
๑ ที่เจ้ายอพิษณุ	พอหนวกหูมากแล้ว
หยุดที่เกิดถูกแก้ว	อย่าคั้น คือเคย ๆ

โคลง ๒

๑ ประหลาทพถันคอบถ้อย	อันว่าข้าบาทน้อย
บ่กลัว	
๑ ผากศิวผากขัฟไว้	ณ พระหริไ
ปลดอภัย ถิ่นแด่ ฯ	

โคลง ๔

๑ ขัดใจเปนนัยพัน	คณนา
จึ่งหิรัญย์กสิป	ตั้งให้
เหล่านาคะนาคา	มีพิษ
กตฤณฐาไซ้	แผ่คชณ์
๑ นาคผจญชนเขยว	กายพิษ
นาคผดักกันเข้ารัก	รวบรัง
นาคน้อยนาคใหญ่ฤท	แรงช่วย กันแ
นาคคุนากร้ายทั้ง	ทั่วกัน
๑ อัจฉรย์ประหลาทไซ้	นั่งเฉย
นาคฉีกด้นแรงถอย	อ่อนแท้
ร้องว่ากระไรเลย	ราวเพ็ชร
เหลืออดเหลืออดรักแด่	ระอา

๑ เชื้อวษาหกกหมด้น

หงอนร้นะแยกแยะ

ทงคอกแห่งผาก

เจ็บปวดคงจะดัน

ทงปาก

หมด้น

พิษหมด

ดักตาย

๑ แค่กายโอรสไท้

จงโปรดเกิดราชา

พวกราชหมดฤทธิ

ขอพระจงโปรดไ้

๑ หิริณยั้งเรียกช้าง

ตุงใหญ่ราดคิริ

แฉะให้คชาปวง

ดูจะมีฤทธา

ไปมี แผลดเถย

แทดยไ้

หมดเดช

อันพณ

แดนตรวง

ยอดงว

แทงบุดร

เทาไค

๑ ความไ้ช้างเข้าสู่

ประหลาทกัณฑ์ทก

มีท้นพดิกตะแคง

แล้วกัถงงาชา

๑ กุมภณัทประหลาทไ้

คงบ่นมนครวิษณ

งาช้างที่แทงบัว

ช้างเหยียบขี้เคน

โถมแทง

ด่มขว้า

ช้างเหยียบ

อีกพณ

บักถัว

บักเงิน

จากดืบ ทุ่แย

บักแบน

- ๑ กริ้วแค้นจึงแตกย่ำเท้า ตั้งไป
 จงจัดเอาเพลิงตุ้ม อย่าช้า
 วายูเร่งเป่าไฟ แแรงจัด ชื่นนา
 เพื่อเผกเผาอ้ายบัว บัดตาย
- ๑ แทกย่ำตายคนรีบร้อน รนรณ ฟันชา
 กองรอบล้อมพระกาย ถูกไฟ
 หาเชือกก่อเพลิงถน ลามดุก
 เพลิงคุระอุไหม้ ฉับพลัน
- ๑ กรานนประหลาดทรง หุดความ
 โฟนแพ้วาย เป่าแล้ว
 บัมิดวกร้อนตาม คิวคัก หนอยเตย
 เห็นแต่แดงเพราแพรว เพลิดตา
- ๑ ช้ามองโดยรอบแล้ว แดเห็น
 พ่างนภาผ่องงาม ทวพณ
 รวดสินธุไต้เย็น ในสระ
 หอมประทุมชุ่มชื่น ชอบใจ ยิ่งนา ฯ

โคลง ๓

- ๑ ทำอย่างไรไม่ตาย พราหมณ์ทั้งหลายแก่กล้า
 จึงทุยักษะเจ้า หิรัณย์

๑	อินองค์พระกุมาร	ท่านคือคันหนักไช้
	อาคมะขรบัปไฉ	อัครา
๑	ข้าจะลงตั้งสอน	ให้ผ่อนทวนไฉ
	โดยวิชัยโยคัย	ทางสอน ฯ

โคลง ๒

๑	พั่งตุนทรทวิไช้	ขุนยักษมอบบุตรให้
	แต่พราหมณ์ ฯ	

ร่าย

๑ มีข้อความไรชาน ในตำนานต่อมา ว่าคณาครุเจ้า
 เจ้าตั้งสอนนวนาน แต่กุมารนั้นไช้ บ่ได้เชื่อฟังคำ คำเข้าเฝ้าแต่
 บ่น วิษณุนนตรีวิเศษ อีกเฝ้าเทศนา แต่บรรดาข้าไท อีกผู้ไป
 เยี่ยมเยือน เดือนให้เขารูจัก คุณทริภักย์กำแหง อีกแสดงว่าผู้ ที่
 หมั่นบูชาไท ด้วยน้ำใจศรัทธา จะแด่นผาสุกจึ่ง อีกทงแผ้วมฤตยู
 พวกรวิศรุคเื่องจิต มีรักคั่นไฉ จึงไปเฝ้าทริภักย์ ทูลทูลภักษณ์
 เทศยราช ว่ามีอาจคึดใจ ให้ประหลาทกตบจิต คึดเห็นตามบัญชา
 ฝ่ายอรุณาใจพาด พั่งคณาจารย์ปานคั่ง ตั้งพ่อศรีวิทนต์ ให้จัดหา
 ยาพิษ อันแรงฤทธิ์ฆ่าสัตว์ ปนอาหารดั่งไป ให้โอรสชเสวดย ประ
 หลาทเคยบ่ตาย ร่างกายยังคงเก่า ฝ่ายครุเจ้าหลายคน วนเวียน
 เปื่อยเนวรอน ตอนให้ประหลาทคึด คั่งจิตตรงกรณีย์ อันมีเปน

ข้อใหญ่ ให้เคารพบิดา แต่เทศนาใด ๆ มิได้เป็นผล เพราะหมณีน
 ทุกคนขัดจิต ตั้งคิดกล่าวโดยตรง ว่ามิควรศรัทธาให้เด่ามนตร์
 แร่งร้าย เพื่อทำลายตัวท่าน แต่กุมารกลับเฉลย ว่าท่านเคยดัดดีใด
 จะฆ่าได้ดังหมาย ฤๅอาจตายดังหวัง ดัดดีใดจึงจิตถนอม ฤๅยอม
 ให้ใครเลี้ยง ไม่มีเยี่ยงอย่างเลย ท่านเคยดัดดีทั้งหลาย ย่อมทำลาย
 คนแท้ และถนอมคนอยู่ โดยรู้จักกระทำ กรรมเป็นบาปและบุญ
 คุณและโทษคือผล แห่งกรรมคนนั้นท่าน อาจารย์ฟังขัดจิต จึงคิด
 กันร้ายเวท วิเศษทางมายา ในไม้อ้ำมนตร์เกิด ทำให้เกิดนางหนึ่ง
 ซึ่งน่ากลัวฟันไป กายเป็นไฟดั่งแสง เปลวร้อนแรงเหลือทน ยาม
 จรดแห่งใด แผ่นดินไหวไหวไหวมาก นางนั้นกรากเข้าหา อสุราประหลาด
 คบผด ๆ ทันที ผาง ๆ ค่ำทรงเข้า แต่จะทำอันใด กุมารไม่เจ็บ
 เลย เคยอยู่บนน้ำภา นางมายาจิตใจ หวดกลับไปหาพราหมณ์
 ตามคิดได้หุบคื พวกพราหมณ์หันบัพัน ไฟตามจนตามเผา นางนั้น
 เฒ่าตามราญ ทวีชาจารย์ทั้งหลาย อดถวายชนม้นจนหมด นางทรหด
 นั้นไว้ ฝนฉายเสร็จแล้วจึงได้ คับบุญ ไปมา ฯ

โคลง ๓

๑	ตมบุรณด้วยกัญญู	เห็นคนครมอดม้วย
	ประหลาดจิตมากด้วย	เมตตา
๑	วันทาไวคุณสูงนาก	อภิชาติบให้
	วอนพระหรีไ	ขอพร

- ๑ ขอมรวินัย ช่วยครูทั้งหมดให้
 กัดฟันคนชั่วได้ อย่าตาย เด่นา ฯ

โคลง ๒

- ๑ พราหมณ์^๕ทลาย^๕กัณฑ์ ดั่งเดียง^๕ด้น^๕ครัน
 อวยพร

- ๑ แด้ว^๕จรด^๕แทคย์^๕เจ้า ทุด^๕แดง^๕คคิ^๕เค้า
 ไปพราง

- ๑ ทุกอย่าง^๕ดอง^๕หมด^๕แด้ว แด้ว^๕มาร^๕ก็^๕แด้ว
 กลาด^๕ภย^๕ ถ้วน^๕แด ฯ

โคลง ๔

- ๑ พัง^๕ไซ^๕ชน^๕แทคย์^๕ร้าย แร่ง^๕หาญ
 ให้^๕เรียก^๕พระ^๕ไอรด^๕ รับ^๕เฝ้า

- ชี้^๕หน้า^๕ว่า^๕มั่ง^๕พาด อัก^๕อวด^๕ ตั้^๕นา
 มั่ง^๕ค่อ^๕ตุ้^๕ครุ^๕เก้า ฤ^๕หว่า

- ๑ โย^๕คา^๕ไค^๕ใช้^๕จั่ง กำ^๕แหง
 จน^๕ประ^๕ทุษ^๕แทง^๕พัน ไป^๕มั่ว^๕ย
 มน^๕ตร์^๕ไค^๕นะ^๕ให้^๕แรง ฤ^๕ท^๕ริ^๕ร^๕ท
 อา^๕จ^๕ปร^๕าบ^๕ผู้^๕อื่น^๕ด้วย ฉัน^๕โค

- ๑ ไหว้พาดวงโอรสไท่ ทุตฏ ขรแซ
 ว่ามิใช่มายา เด็ดถัน
 เหตุเพราะพระพิษณุ ดึงถัก
 ข้าบาทจึงรอดพ้น พุทภัย
- ๑ ทนโคขุนแตกยว้าง คว้า
 เหม่ ๆ ดุหมันกุ ฤทธิเรือง
 ผลักมันจากปราสาท ดึงเย็บ น้เทอญ
 ให้ตกตงตึงเบอง บัดพิ
- ๑ เสด่นาตุกไท่ ไปพด้น
 ผลักตกตงไปทลาย โยชนแท้
 ภายไคภัยอดบวร พดแกร่ง
 กอบคีตานหตมแด่ ดัดบดัดอน
- ๑ กรประนมไหว้พระ จักร
 ประหตาทนถักถึงคุณ ทานคุม
 จึ่งแม่พระธรณี เชอผด
 ขนรับองค์และชุม เหมาะควัน
- ๑ หิริณยกศิปร้าย แดเห็น
 ถูกคกบ่เจ็บกาย ดักน้อย
 กัดบรู้งัดแกเปน ถูกขอวด คินา
 ดั่งให้จับตัวค้อย กัดบมา

๑ แด่บัณฑิตาตั้งให้	ตั้งวร
ผู้เอกมายาคี	ยิ่งผู้
ให้ทองวิฑยากร	เก่งกาจ
ทั้งหมดที่รอบรู้	กระทำ
๑ รับคำขุนแทคย์ใช้	จึงหมอ เจ้าแฉ
ประกอบกิจมายา	ยิ่งดา
เท่าใดมีพอ	เพียงปราถ นาเคย
เด้ามนมนตราชา	หนักหนา
๑ แด่ว่าประหลาดทไซร์	ไยดียอน
ใจนั้นอยู่ในพิช-	ณเจ้า
ในที่ตุดตั้งวร	ย่อมพ่าย
เพราะหมดความรู้เคว้า	ดัดใจ
๑ ท้าวไทจอมแทคย์คอง	ตั้งด
และครัดแก้พวกพราหมณ์	ทวิชเจ้า
ท่านจงรับไอรด	ไปอีก ครังเทอญ
ต่อนตั้งให้รู้เค้า	คดีดี ๆ

ร้าย

๑ คนชั้รับตั้ง บัณฑิตรอนาน รับกุมารกดับไป และตั้งใจ
ตั้งต่อน ให้สุนทรโอวาท รัฐประศาสน์วิทยา ทุกดาชาอนุตาดัน
ฝ่ายประหลาดไวว่อง ศึกษาคดองคดองธรรม จำได้ทุกประการ

อาจารย์ค่างดรรชนี เยนยอเกียรติกุมาร และทูลการเข้าไป ให้
องค์ท้าวอดุรา ทราบกิจจาเดรัจฉารพ์ ฝ่ายหิรัญยาศิปปุ พังข่าวครุ
แดงไซ แค้นดีใจเค็มประดา จึงให้หาโอรส แล้วเผยแพร่ตามไถ่
เป็นอย่างไรถูกรัก เจ้าหมื่นนักพากเพียร เรียนรู้รัฐประศาสน์
สามารถมากเพียงใด จงเด้าให้พ่อบ้าง ให้พลางทางโอรส เณย
พจน์นิคุราช รัฐประศาสน์นิทยา อันอาจารย์พร้าสอน เป็นสุนทร
ธรรมแท้ แต่ครูชายังเห็น เป็นการบกพร่องไป ที่มีได้เทศนา ว่าอัน
การปกครอง เพื่อมองชนผาสุก นิทรทศยยา จำจะต้องมีหลัก
เหมือนปักเสาเคหา ให้แน่นหนาก่อนไซ้ แล้วจึงให้สร้างเรือน แต่
ครูเขื่อนแซ่ทอง ล้มกล้าวคงด้ากัญ อันหลักแห่งธรรมมา คือศรัทธา
เที่ยงไซ้ ในพิณบุพพิตร สติธรรมวงศ์แก้ว แล้วพนมมฤตยู ผู้
เองเป็นแท่น แก่นกถินฟ้ากถินดิน เป็นมณฑปปรกพ เติงตบเทพ
โคๆ เป็นใหญ่ยิ่งราชสย ยักษ์มอดหมดยองเกล้า พังถูกเจ้าเช่น
นั้น จึ่งหิรัญยาควอด มิ่งบังอาสจรรณี เยนยอเกียรติพิณยุ ผู้
เป็นเพียงเทพบุตร กุฎทสิรทอานภาพ ปราบได้ทั่วไกรภพ ค้องเควพ
กุหมด ฝ่ายโอรสถดับทูล จอมอสุรทรงเห็น เป็นข้อผิดแน่ชัด ทรง
ราชโปรดเชือถูก ถึงใดถูกเป็นธรรม จึ่งนำทูลผ่านเฝ้า พระเป็นเจ้า
ประเสริฐ กำเนิดหลายปางไซ้ เป็นใหญ่เหนือเทวา คณนานับ
โกฏิ โจรันรุ่งในปากฟ้า ส่งาด้วยแสงฉิน ทุกสิ่งสรรพเนาองค์
ขอบิคุรงก้นาดไท้ โปรดเชือซ้ำบาทไซ้ ดังที่ ฯ

โคลง ๓

๑ พังคั่วเท่านั้น	ขุนทิวรณย์ดูบ้า
โกรธดังไฟดวงฟ้า	จนตาม
๑ เห็นห้ามดูมิฟัง	ร้องเสียงดังว่าเฮ้ย
ภูมิให้มึงเหยย	ค่อไป
๑ ใด ๆ มัดจมนั้น	เอามันทั้งสมุททุกวง
ผู้กระเดื่องกระด้าง	เผด็จขันธ์ เหมาะแสบ

โคลง ๔

๑ ทลายตนแตกยี่งกตุ้ม	รวมจับ
มัดประหลาดไฉอย่าง	แน่นแท้
พาดวีรไปถับ	ถึงฝั่ง
มหาสมุทรแด่	ผดุง
๑ พอของคประหลาดของ	ชดชาร
ถอยด่องฟ่องอยู่ใน	น่านน้ำ
อศักรรภัยนั้นคาด	ปรากฏ
เห็นประจักษ์ฤทธิธำ	สุดดอยอน
๑ ตาครถนั้นก้อง	ฟองฟู
เปนระลอกครัน ๆ	ทั่วท้อง
ราวกับจะท่วมภู	วัดตั่ว ไปแสบ
เดียงอชกกักก้อง	เขตก้น

๑ หิริณย์เห็นเข่น

ทวยเทตย์หาศิดา

และให้ทุมตงยัง

กัณใหญ่ ๆ ให้ซัณ

๑ ให้ทมทัมบุครผู้

ซึ่งมีอาจดังหาร

เทตย์ถนซึ่งดาร์

กตศิดาแน่นด้วย

๑ หิริณย์ศวาดเว้า

จะฆ่ามันมิตาย

ให้มันอยู่พันปี

หินทัมบอยุ่แคว

๑ แต่ใจประทดทณ

หินทุมบ่เจ็บกาย

ใจอดพระหรี

ปากกัณแต่ถ้อย

๑ เพติณธมาช้แก้

ในพระพิชญอม

บ่เกรงซึ่งโพยภัย

ตั้งจิตคิดแต่เค้า

จึงตั้ง

มากกัณ

ตมท

แน่นไป

อดค

มอดม้วย

เร็วววด

เคชณกรรจ

วาท

แน่นแล้ว

ได้ตมท

กตาคไณ

บ่มี กตวัเตย

ตกน้อย

มุงมัน

ตรรตริณ

แน่วใจ

เทพเจ้า

พาดอย่าง ไตเตย

คติงาม

๑) ปวงตามทรตรง

กฤษฎา

ขาดปดประหนึ่งโย

แห่งกตว

๕๕
ออกทรงตั้งกรม

ทศายหมด

ประหลาดชนิดด้วย

ฉับไว

๑๕ ค้ำใจจนจากห้อง

๕๓๓

และกล่าววิชฌมมัตว์

๒๖
ชกแดง

ประหลาดกัรบรัด

๘
เรณูรูด

เข้่าตปราชทาเท่กั้ว

บิณฑบาต

๔๐๔๔๕๕๖
© องค์การนิเทศศาสตร์

เห็นบุตร

กกอกแดงชมพู

ຈຸດແກ້ວ

พ่อนกवादกต

๑๕๖

ตุ๊กกตบมาออกแดง

พื่อเกษม ตู๋ข่า ฯ

រាយ

๑ โดยความเปรมหฤทัย ที่ได้ถูกคันทมา อันบิดากับบุตร
หยุดโต้แย้งแก่กัน เกษมสันต์ดำราญ บุตรช่วยการงานเมือง บังให้
เคื่องเบื่องบาท บิดุราชวังสระบุรี แล้ววันหนึ่งสนทนา ด้วยกิจจานุกิจ
เริ่มเกิดผิดใจกัน อันประหลาดทแสดง แสดงความเห็น ว่า ที่ท้าวถ้ำ
เปนสุข นิรทุกข์ทั่วไป เพราะอาศัยพระคุณ การุณแห่งพิษณุ ผู้
ประดาตถึงสระบุรี จึงหิรัญยักศิปุ ว่าคุดุคได้ พ่อเองใช้ครอบครัว

ครอง โลกทั้งผองจึงสุข ทุกข์ภัยปวงจึงมลาย อันนารายณ์เทพบุตร
มีฤทธิ์รุกรานใด จึงจะใหญ่กว่ากู ผู้เป็นจอมโลกตรี บุตรอันชาติ
ทอดขอบ ว่าขอบแต่พระองค์ จะทรงพระดำริห์ ไคร่ศรีศุภด้วยพัน
อันวิเศษเป็นเจ้า เข้าถึงอยู่ทั่วไป อยู่ในองค์บุรุษ จึงสามารถ
ทรงครอง ผ่องเทวามนุษย์ สูดดินดินแดนไคร่ วิเศษไวยังอยู่ ใน
คุชราพระเจ้า อีกเข้าถึงณัด ในสรรพสัตว์ทั่วแท้ ขัดถึงอยู่นั้น
ในของ หมดนา ฯ

โคลง ๒

- ๑ กักก้องหัวเราะเจ้า หิรัญย์หมายยั่วเย้า
ดูชาย
- ๑ นารายณ์อยู่ทั่วแท้ คงจะดีดิดแม่
ในเดา นนา
- ๑ แต่เราเดอยุน บ่เห็นวิเศษ
ให้กัน เกิดแฮ ฯ

โคลง ๓

- ๑ ดูพณคอบบิคุรงค์ ถึงบ่ทรงเห็นแต่
ขดถิคอยู่แท้ แน่จึ่ง
- ๑ หิรัญย์พังว้ โกรธเค็มที่ชหน้า
ว่ามึงช้ายถ้อยบ้า นิบหาย

๑ นารายณ์อยู่ในเตา	เราจะข้ามอดม้วย
แล้วจึงฟาดเตาด้วย	คทา ฯ

โคลง ๔

๑ ครานนเฝ้าแตกเปรี๊ยะ	เดียงดัง
ปราสาทราชมนเฑียร	กึกก้อง
พระอดคารพ	เฝ้าออก
และโถงออกดูห้อง	หอทอง
๑ ยักษ์มองเห็นท่านแล้ว	ใจหาย
เพราะไม่เคยเห็นเคย	เช่นนี้
เคี้ยวถึงหีแก่พระกาย	เป็นอย่าง มนุษนา
เด็กรวดคานาหยัน	ชยาคจิง
๑ นรสิงห์ชูกอง	แล้วกราก
ไปจับท้าวหิรัญ	แทดยร้าย
จับมันและพลนาค	ไปแทบ ทวารแะ
แทดยุดจะยกย้าย	โยกหนี
๑ จึงมีพระกระทุ	ถามยักษ์
กู้นะไรหนอ	จูงแจ้ง
คนหรือสัตว์ประจักษ์	แจ้งชนิด ไต้อือ
มึงอย่าได้คิดแก้ง	เกตุอนความ

- ๑ พังถามแทะยัร่ายคอบ คำไป
ว่ามิเคยเห็น แด็ก
มิเป็นสัตว์มิใช่ มนุษ
ต้องอย่างรวมเซ่นห ^๕
๑ นารายณ์ชุกคฤช นชา
ถามว่าอาวสุใด เต้าแฮ
ยักซ์คอบมิใช่อาวสุ อย่าง ไคเคย
คุก็เป่นเจ็บแด ^๕ แหถมจริง
๑ นรตึงหัวบัตน ^๕ เจตา ไคยื้อ
ยักซ์เพงคุดวน ^๕ เค็ดอนคต้อย
คอบว่าระหวางรา ^๕ ตร์กับ วันนา
เพรระควนคาคอย ^๕ แคม
๑ นรตึงหัวทน ^๕ บอคมมา
อยุ่นอกถาอยุ่ใน ^๕ จุงแจ้ง
ยักซ์คอบว่าอยุ่คา ^๕ แคะออง ทวารแฮ
ซำบ้อยากไคแย้ง ^๕ ค่อไป
๑ ทานไชร่มฤทธธำ ^๕ เถอปวง
มนุษย์และสัตว์ใน ^๕ ไคกัน
ยังเทพ ณ แคนตรวง ^๕ ทงหมด
ซำบ้อยากทราบจง ^๕ ซ้อพถัน

๑ ครานันธมเด็จพระเจ้า

ตรัสว่ากัศป-

ซึ่งมิ่งอหังการ

ข้ายถ่อยจะคิดแก้

อวดการ

ณแต่

ทำอยู่ เสมอมา

ฉนั้นใด

๑ อ่อนใจสิ้นฤทธทั้ง

จึงหิรัญญ์ตอบคำ

ว่าท่านสุดคำแห่ง

ข้าสุดจะสู้ได้

สิ้นแรง

ท่านไท่

หาญหัก

อย่าถาม

๑ ค่ำรามณ์นั้นขอ

นรสิงห์ฉีกอก

ทลวงแหวนพวงรัง

จึงหิรัญญ์แตกยท้าว

แต่น้อง

ยักษ์ท้าว

ไล่หลุด

มอชมรณ

๑ เสร็จจรณอุทวิชัย

พระหริกถายรูป

ถนัดหัตถ์ถือ

ผ่องรังมัทธวน

แรงฤา

บัคั่น

อาดูช ดีแย

แมนธรวง

๑ ปวงเทษยันทานพิน้อม

ประหลาดทศอยศดานไป

กราบทูลถวายตัว

สุดแต่จะทรงไว้

นอบกตัญ เคารยอ

กราบไท่

เปนทาส

ค่อไป

๑ พระไวยุณ ^๑ รู้ ^๒ นาคัยม	พลงครัต
คู่ก่อนประหลาทเรา	รักเจ้า
ถ้อยธรรมเที่ยงถนัด	กิริยะ
ชวนเทศย์จงอย่าเศร้า	ตดตใจ
๑ จงไปครองเขตแดนวัน	มาดาด
เป็นสุขเกษมเพียง	ฟากฟ้า
ครัตต์เสร็จเด็ดจำน	กตัมเมฆ
ยังถิ่นไวยุณ ^๑ รู้ ^๒ อ้า	เยี่ยมแสง
๑ แดงปางที่ ^{๑๕๕} ต้น	จบดง
คามเรื่องแด่โบราณ	เทาน
พราหมณ์มีจิตจำนง	เพาะศรัท
ในพระหริช	ชาพ่อ
	คติตาม เรื่องเฮย ๆ

ปางที่ ๕

วามनावตาร ^(๑๖)

รำบ

๑ ขอไขความตามค่อ พอเป็นเรื่องแต่ง แดงปางที่ห้า
ตามสืบมาได้จาก ภาควัตถุปรมาณ มีตำนานกล่าวว่ เดิมอุดรราชวัติ
ชื่อพลัดฤทธิรท บุตรวิโรจน์เรืองยศ ผู้โอรสประหลาด ซึ่งประกาศ
ประวัติ ถนัดในปางดี ชุนพัตน์ไชร์ ได้ไปช่วยเทวอ ครากอนเกษียร
สมุทร ที่สุดได้อมฤต สมดังคิดมุ่งไว้ แต่มิได้ดื่มกิน เช่นถวิลหวัง
ทุกคน เพราะเสียดกลเทวอ ดังเดิมาก่อนไชร์ ในตำนานปางสอง
บ่มปองจึงพัตน์ ประยทชกนักรักษา อุดรราชชัย พัตไชร์วาชชนม์
อุดรพดพงศ์ หลบหนีพ้นแดนสุวรรณ พัตน์กลับสู่บาสด แด้วหมู่
มารไปตาม คณพราหมณ์ภารีคะ อุดรอนพราหมณ์ไชร์ ให้รบ
ข้าพดี คณชโยโดยพัตน์ กอบการยนิมมีหิง จึงพัตกับพิน คณชโยได้
ดังเดิม แด้วเริ่มภิกษิ์ อันมีคุณวิเศษ เสริมฤทธิ์เดชเทกัยไชร์
หายหน้าจึงได้ ดังประดงค์ ฯ

โคลง ๒

๑ ถ่มจำนงแน้แด้ว

พัตก็ผ่องแผ้ว

กมด

- ๑ เกณฑ์พลเทศยหัวทอง ถิ่นอริกกักก้อง
เขตमार ๑

โคลง ๓

- ๑ เด็กดวันหาญการเคิก เขอกเกรอกฤทธิ์กันกล้า
เคยขำนะทวดล้ำ แคเพรง
๑ ดวันเก่งดวันกำยำ ดวันกายดำใหญ่แท้
คัดตราอาวชแปด ไปดมือ
๑ เดียงออฮังการ พดกพดมารักก้อง
ค่างคนค่างให้ร้อง เหาชัย ๑

โคลง ๔

- ๑ ได้ฤกษ์เด็กทพด้วย โกลา หดแธ
ยกจากแดนบาดาล ตาไค
ทยานผ่านเมฆา เหิรเห็จ
ไปเนินดินทพไค ถับถับ
๑ จึ่งเทพผู้เทยวทอง ชาติวี
เห็นทพอรุมา แคแก้ว
รับเหาะสู่ศรี เมรุมาศ
ทพพระผู้ถือแก้ว ฉับพัตน์

- ๑ อันท้าวฉวีไต่
รับเรียกขุมมุนพด
จัดแจงแต่งปราการ
ต่างเร่งต่างรุกเร้า
๑ มินานทัพเทศย์ร้าย
อมราวดี
พด้นให้อัชฌิ
ครั้งแรกหักมิได้
๑ อมรินทร์กำรับให้
เด็กรับไปดำเนิน
พฤหิตต์คืออา-
เคารพณบศัระเกล้า
๑ อ้าองค์กรุงเจ้า
จงโปรดช่วยคัมภัก
อันเทศย์ที่ยกมา
ดุคที่จจะคัค่อน
๑ พังไซจึงเทพเจ้า
เด็งทิพยญาณเห็น
ตอบว่าพระทรงพิช-
ถูกเคราะห์เหมาะไม่แคล้ว
- พังดาร์
เทพเจ้า
คู่ค่าย
เร่งงาน
มาถึง
นั้นไซ้
จอมคู่
เดียงอินทร์
รักษา มั่นแฮ
เทพเจ้า
จารย์เอก
กราบลง
เทพา จารย์นา
เดื่อครัน
แรงฤทธิ์
แตกไป
พฤหิตต์ บัดแฮ
แจ่มแล้ว
ระแคว้น
กลาดภัย

๑ แทะชัยไชวรมันเดชะ	โลกา
เพราะเหตุอำนาจบุญ	แน่นแท้
แห่งภารีภวคณา	พราหมณ์ช่วย
อิทธิฤทธิ์จึงแปด	ไปได้
๑ พัดจะครอบค้ำ	แดนสวรรค์
อีกมนุษย์โลก	ถิ่นทอง
ต่อไปพัดนั้น	อัมรินทร์
คูหมื่นพราหมณ์จะต้อง	เต็มศรี
๑ บัดนี้เคราะห์ที่เทพร้าย	แรงหนัก
ถึงจะสู้ก็คง	จักแพ้
ขอเทวราชจักร์	ทั้งถิ่น เตี่ยเทอญ
แล้วจึงค่อยคิดแก้	ต่อไป
๑ เตี่ยใจเปนนิงพัน	พรรณนา
จึงมีขวานตาม	คุรุเจ้า
จะได้ถนัดคืนอา-	นุภาพ ฉันท
ขอโปรดท่านแนะเค้า	คติความ
๑ พึงถามจึงเทพเจ้า	บุโรหิต คอบแฮ
เห็นอยู่แต่ทาง	หนึ่งไชว
คือท่านจุ่งวอนวิษ-	ณนาถ
ให้โปรดช่วยจักได้	คังถิต

ว่า

๑ ฝ่ายองค์ท้าวศักระ กับเทวคณา คณาโคตเวรเวรวิ ด้
 คั้วเหเมะภูฏ วิตุท้อศาครมรัตน์ แห่งกัศยปมุนี ประชาบดีทรงพรต
 เข้าประณตนมัสการ แด้วม้ชวานทูตว่า อ้าพระเทพมิตร ข้าเดื่อตร้อน
 เหลื่อแค้น ทวยสุรแมนดำเคัญ เห็นแต่พระบิดา และมาตุทรวงศ์
 จะเป้นที่พึ่งได้ บัดนี้ไสร้พด่ แทดยบด่เหิมหาญ ยกไปราญรบเมือง
 มัณกระเคื่องเคธา ข้าทงหลายฝ่ายม้น จึงตั้งฉันทพรากมา จากมมราวดี
 ทงนแค้นเคื่อตร้อน พระมิตรมารดา ไพรตเมตตาดูกด้วย ช่วยหา
 ทางข้ามะ จึงองค์พระยทิต วิตุททิตเทพมารดร ประนมกรอัญชติ
 ทูลดวามัทรงญาณ ข้าด้งดาร์ถูกยา อ้าประชาบดี กรานไพรคร้าพั้ง
 คำนึงหาหนทาง ช่วยดุกบั้งดักครา ฝ่ายประชาบดี พั้งเทวดิงวอน
 เทพมิตรเมตตา จึงตรวดำดุก่อน หล่อนเองจงตั้งจิต อธิษฐานทั้นโค
 น้อมใจวอนวิษณุ ผู้เป้นเจ้าด้ยงโลก เมื่อบูญโสตกเทพไท้ จะไพรต
 ประทานให้ ออบาย ฯ

โคลง ๓

๑ พั้งอภิปรายดวามั	เทพชนนัมนเบเกด้า
แด้วเริ่มบุชิตเจ้า	ไวภูณฐู
๑ พุนเพิ่มพลัการ	นงคราญพรั้งด้าวถ้อย
เชิญพระพิษณุกต้อย	เคด็อนมา

๑ อ้าองค์เทวฤทธิ	ดิถีศีลวันศุกร์แก้วน
หริราชแผ้ว	มฤตยู
๑ เขาขุนงูเป็นแท่น	แก้วนกดินดินอีกฟ้า
เขาครุฑมาช้อ	เอกขลัง
๑ มอถอยตั้งจักรวัง	คทาธรณีสถาง
พิระเคชะถ้าง	เค็กมตาย ๖

- โคลง ๒
๑ เขื่อนนารายณ์เทพไท	แต่เจ้ามาเกิดให้
บุษ	
๑ ลูกข้าทุกข์ไศกเศร้า	เขื่อนพระพรเจ้า
กับเขื่อน ด้วยเทอญ ๖	

- โคลง ๔
๑ พระเป็นเจ้าทราบด้วย	ทิพยญาณ
จึงเรียกขุนเณรโดย	แก้วนแก้วน
ขึ้นทรงแต่เจ้าผ่าน	นภาภา
มาสู่เหมกฏแก้ว	บัณฑิต
๑ มายงณทศ	พัตถการ
ตรัสแก่อทิต	แม่เจ้า
เราด้นคำหวาน	วอนแห่ง ท่านนา
จงจิตจะแก้เศร้า	ไศกศัลย์

๑ อันเราไม่ช้าจะ	อวดการ
มาเกิดเป็นโอรส	ท่านได้
และช่วยดับรำคาญ	แห่งบุตร ท่านขอ
โดยคติอุบายแก้	โศกหาย
๑ โคมฉายจกหมั่นเฝ้า	สวามี
ประคิบัติบำเรอ	ท่านให้
อีกหมั่นตมำช้	นึกแนว
ณที่คู่ชำไชร้	ทุกวัน ๆ

๑ ตั้งแต่นั้นต่อมา จึงกลายบำเพ็ญ เป็นนิตยตั้งหริตั้ง ตั้ง
 หฤทัยเสมอ บำเรอพระมุนี บิให้มโณทรร วัณหลุทัยดักน้อย คอย
 ประคิบัติบำเรอ ประุงโภชนาภรรยาหาร วรรธหอมหวานเค็มมัน ดรร
 แต่ถึงโอชา อักถิตยาระดัง นังอยู่คอยรับใช้ ช่วยก่อไฟในกุณฑ
 พร้อมมูตไม่ละเลย เครื่องดังเวยแต่งตั้ง พร้อมพริ้งดังประดงค์ ฝ่าย
 องค์พระมุนี ประชาบดีทรงญาณ มินานท่านรู้ชัด ว่าอมรตยะราช
 หรินากำแหง แบ่งภาคพระนารายณ์ มาสู่กายถนัด จึงกัศยปยินดี
 ปรีติเปรมปราโมทย์ ที่เทพโปรตปรากฏ เพิ่มพูนยศแต่เธอ ให้เกิด
 เดอด้กว่า ประชาบดีใด เพราะจะได้เป็นพระ ชนกแห่งนารายณ์
 สัมหมายมุ่งปรารถนา อยู่มาจนบรรจบ คำรบทศมาศแล้ว จึงนางแก้ว

อหิ ติริธำเกิดเดอ เรอประสูติกุมาร รูปตระการไธภา ด้รวพ
 ถักษณาม่องมุด คุจรันหมณี วรรณคดีโอภาส ม่องพิลาศชาวงาม
 เกศาครามปานเมฆ เอกอุคมทั่วไป แคว้งไธร้ย่อมกว่า ชนธรรมดา
 ถักน้อย แหม่นช้อยนำรักครัน ครานันถักยปไท้ ให้นามบุตรเด่นหา
 ว่าความน้อมทรง เพราะพระองค์นเคย ตั้งเดยอันปมี ท่วงที่นำเอ็นดู
 ครุคานำรักไคร่ บัญญาไธไร้แหลมหลัก หมันนัถชอบการเวียน
 เพียรในทางศึกษา มีวิชาเรียนรู้อบ ครอบวิทยายุทธน้อย วัระเบียบ
 เรียบร้อย ทุกสถาน ฯ

โคลง ๓

๑ ถึงกาลควรผนวช	ก็บวชตามแบบไธไร้
ดมถักถักไธไร้	ตั้งถัก
๑ ยินถักศัพทม์	ว่าพดไธไร้
เตรียมยัญญะกิจไธไร้	จะทำ ฯ

โคลง ๒

๑ อ่าดาบไธไร้	อ๊กมาตุเกิดเกล้า
จากไป	
๑ กรรไธมียัง	จนกับถักทง
ถักยัญ ๑	

โคลง ๔

๑ เมื่อนั้นพราหมณ์ผู้เฒ่า	ภฤคุ
ตั้งกิจพิชัย	เด็ดดา
ประชุมประกอบบุญ	ชาเทพ
ริมฝั่งแห่งแม่น้ำ	นรรมะทา
๑ ความนารายณ์ผู้เฒ่า	มณฑล
จึงพลักราชา	แทคย์ไท
ฉวยหม้อและหัตถ์	ชำระ
พระบาทแห่งท่านไวย	ดอดดี
๑ พัดรอนาซึ่ง	ชำระ บาทแด
รดเกศของคนได้วิจ	จึงให้
เอนโอบรู้ว่ามีพระหระ	จารี (๑๑)
จะประดงค์ใดไซ้	กล่าวมา
๑ อ้าพราหมณ์บุตรผู้	มาดี
ท่านจะขอสิ่งใด	จุ่งเจ้า
โคหรือสุพรรณม	ค่าเอก
ฤาจะขอซึ่งเหย้า	อยู่ยง

- ๑ ประสงค์บริโภคนั่งใจ
 ฤาประสงค์พราหมณ์นั่งน้อย
 ฤาคามเขตอาศัยเกษมสุข
 ฤาแต่สารรรถ้อยเคศกัน
- ๑ ขอพจน์ข้าจะให้ดังถวิล
 อีกรจะคิดชอบคุณท่านมาก
 เพราะข้าจะดื่มเงินตามัน
 ว่าจะบริจาคมไปหลวง
- ๑ บวงสรวงทวยแห่งข้ามอดมุด มากนา
 เค็มจิตจะให้พราหมณ์แน่แท้
 ท่านรับจะเพิ่มพูนปิตี ข้าเฝ้า
 ขอเถิดจะให้แม่มากมาย
- ๑ นารายณ์พึงแททยท้าวกลดาวความ
 ยืนนั่งแต่ตำรวมหัดบเนตร
 ครู่หนึ่งจึงตอบถามขุนยักษ
 ด้วยอุบายวิเศษเสกสรร
- ๑ อันบพิตรครดีให้ทวยสัน
 ทุกสิ่งที้อาตมะอยากได้
 จนที่สุดแดนดินยอมยก
 ประดาทประสิทธิ์ให้หากปอง

๑ อินทของค้องจิตผู้	คนผอง
ซำมิชอบพิศร์	แทคยท้าว
อินทาคมะปอง	ที่ดัก น้อยนา
รวมเขตเพียงตามก้าว	บทจร
๑ ภูธรจะให้อีก	เท่าใด
อาคมะมิชอบรับ	กว่านั้น
เพราะผู้ฉลาดใช้	รู้จัก
ตั้งยมเจียมทราบชน	แห่งตน ๆ

ราช

๑ ฝ่ายจุฬพนททานพ พังความจบแล้วไซ้ร้ ครอบไปด้วยวาจา
 อำทามพรหมจารี มีคความมกน้อยแด่น ซำมิเห็นทองดิน หากถวิล
 กว้างใหญ่ เท่าใดก็คงยอม พร้อมใจยกให้ท่าน การที่ขอไม่กว้าง
 เพียงตามอย่างนั้นไซ้ร้ ขอยกให้โดยพลัน แล้วกุมภณัฑ์จับเต้า เอามา
 เพื่อตั่งหน้า ทำกิจตามคำรา ครานั้นจึงสู่กระ ผู้เป็นพระอาจารย์
 ร้องทักทามห้ามไว้ ว่าทรงชัยศรีก่อน อย่าเร่งร้อนให้เกิน อำย่ำ
 เพลินเพลิดเพลิน แม้พระองค์ยกดิน ดั้นตามอย่างให้แล้ว คงไม่แคล้ว
 นิบหาย ภาสายจะไว้กัน ที่แดนดินครอบครอง จะค้องไว้หมดแท้
 แม้ที่ดินปลูกเรือน ซำขอเคื่อนราชา อย่ายกให้โดยตาย ผลร้าย
 มากคงดล ถึงคนเธอแน่นอน อำภูธรเชื้อครู ผู้อาจรู้โดยญาณ

ทวยเหตุการณ์ดั่งน้า อันว่าพรหมจารี ผู้ที่ขอนั้นไซ้ มีใช้พราหมณ์
 ดำเนิน ทรงธรรมอย่าประมาณ อาคมะ^๕นทุกห้าม ปราบเธอเพื่อภักดี
 พรหมจารี^๕ไซ้ เป็นใครซ้ำพอเคา พอเข้าใจอยู่แต่ แคมืออาจจะทุด
 จอมอสูรโดยตรง แค่ออจงเชื้อซ้ำ อยายอมยกแดนดิน ดั้นด้าย่าง
 นั้นให้ ถึงแม่ได้ปฏิญา ราชางคินคำ ทรงธรรมจงเชื่อช่วย
 ผู้แดงแห่งถ้อย ภักดี แน่นา ฯ

โคลง ๔

๑ พัดพังถ้อยแห่ง	อาจารย์
ตอบว่าข้าเป็นจอม	จักรก้อง
ออกปากจะอดยทาน	ถอนพจน์
เหมือนหนึ่งทำลายล้าง	เกียรติคุณ
๑ การรุกรายอย่าห้าม	ศิษย์คราว ^๕ นเดย
จงโปรดให้ข้าคง	พจน์ไว้
พราหมณ์น้อยจะอย่างยาว	เย็นหนัก
จนหมดแดนดินได้	ฉันท
๑ ขัดใจว่าห้ามศิษย์	บัพพัง
พระศุกรีจึงหายคน	บัณเฑาะ
ถึงถึง ณ เค้าขัง	อุทก
จงจิตคอยมีดกัน	ตายสินธุ์

๑ แทศย์รินน้ำใบได้	หลังไหล
คูอุทกก็เต็ม	เปี่ยมเต้า
เขย้าตักเท่าใด	บ่หยด ออกเลย
หลากจิตบรู้เค้า	เหตุการณ์
๑ ขวตารว่าข้า	จะทำ
ให้อุทกหลังไหล	ออกบ้าง
จึงเคียดอดคาคำ	ในปาก เค้าแช
ถูกเนตรพระศุภะรัง	หนึ่งเบ่ง
๑ เตี้ยเชิงเจ็บปวดสุด	จะทน
พระศุภะรังจำออก	จากเค้า
แล้วจึงพระวามน	แบหัตถ์
รับอุทกแทศย์เค้า	หลังริน
๑ สัมภวิดแล้วจึง	ดำแดง
ฤทธิเดชประจักษ์ตา	บดินัน
ย่างหนึ่งเหยียบหัวแห่ง	ตุรภพ
อีกย่างเหยียบหมดชั้น	ชนตถาน
๑ ขุนมารมองเนตรค่าง	เจียวฮื่อ
คอผากถนแขงพุด	บได้
ดงนึ่งประนมมือ	นั่งอยู่
ได้แต่ยกหัตถ์ไหว	ถนถาน

๑ ขวตารกตายุรปไท	ทันตา
เป่นพระหริองค์	อคร้าว
เป่าดังขรียกเทวา	มาหมด
ทวยเทพมาเฝ้าทำว	บมีทั้ง
๑ จึ่งพระพิษณแจ่ง	เหตุการณ์
แตรครัดแก่งค้ออินทร์	เทพไท
ท่านจงกลับขึ้นผ่าน	สุรภพ
ทวยเทพทั้งหมดยุไร	จงเกษม
๑ เปรมจิตทวยเทพพร้อม	สรรพเจริญ
บารมีนารายณ์	หิรัญ
โห่ด้น ณ แวดเนิน	เมรมาศ
อึกประกาศจิตภัก	ดิศวัน
๑ ครานันจิงครุฑราช	บัลย์
เข้าจับขุนทานพ	มัตไฉ
ทูลถามพระจักรี	ทรงฤทธิ์
จะโปรดคำรัสให้	ทำไฉน
๑ เทพไทจิงครุฑพ้อ	อดุรา
เจ้ายกแผ่นดินตาม	ย่างให้
เพียงดองย่างยาตรา	หมดเขต
จะย่างที่ตามไฉไร	แห่งใด

๑ เจ้าไชวทำผัดพจน์	ปฏิจญาน
อินฉันใจแต่พราหมณ์	แม่นแต่
จงไปอยู่บาดาล	คำที่ สุดเทอญ
เพราะผัดมากแน่แท้	เดื่อมศรี

๑ พัดนอบน้อมเกศ	ทูลเจดย
โปรดเหยียบบนคัมภีระ	เกิดไท
บาดาลบ่ถัดด้วย	เกรงแต่
ความเดื่อมเกียรติไชว	มากมาย
๑ นารายณ์ครีดีเจ้า	เทิมหาญ
กูจึงต้องลงมา	ปราบเจ้า
จงไปสู่บาดาล	แดนลึก สุดแผ
อย่าตอบวาทิเจ้า	ต่อไป

๑ ให้อาบทหริแต่	พลั
จรสู่ถิ่นบาดาล	คำได้
ฝ่ายองค์พระจักรี	จรกดับ
สู่ถิ่นใดภูณัฐไ้	อยู่ตราญ ๑

รำบ

๑ ฝ่ายขุนมารประหลาด หอรัวราชผู้บุ รุเห่ดูอานัดดา ผู้
 ก้นกถาหนง ถูกขับลงไปดัก ก้นกุดตงสาร ไปเยี่ยมหลานแล้วว่า
 อานัดดาเมื่อเริ่ม เหมองหักการไซ้ บุกได้เคื่อนจิต ว่าอย่าคิด
 พยาบาท อย่าใจกาจอวดเก่ง เคื่อนให้เกรงกลัวเดช ประเมศนารายณ์
 แคหลานชายบ่ฟัง ตั้งใจรบผด ทัศนคิดการชั่ว ตัวจึงต้องระกำ
 ดำบากอยู่เช่นนี้ ฝ่ายพลวันทา ตอบอัยกาว่าหลาน คิดการเพิ่น
 เกินกาจ บ่พยาบาททวยเทพ เพราะชวดได้พ้อมฤต ตั้งจิตเพียง
 บารบ ปรายศักระราช กับเทวามวิธาร แคหลานบ่มีเดย ที่จะ
 เคยหลบหลุ พระพิษณุเปนเจ้า เพราะทราบเกล้าอยู่ดี ว่าพระมีศักดิ์
 อานุภาพยิ่งใหญ่ ตั้งใจนคยอภิวาท จึงประหลาดทูนยักษ์ ว่าหวิรักษ
 จักรี พระองค์มีศักดิ์เกิด ประเสริฐคุณพิดาศ บ่อาษาอุจของเวร แม้
 ทรงเห็นผู้ผิด กตบจิตรู้สึกโทษ พระก็โปรดกรุณา ยกโทษาหม่อนฉน
 ฉนหลานอย่ายัง จงตั้งจิตบูชา พระนารายณ์จักรี อีกพระศรีกตยา
 โลกมาดาเปนใหญ่ ให้พระโปรดการณ คิดถึงคุณท่านนา ทุกทิวา
 ราตรี พดรับคำบ่ ผู้ตั้งด่อนดั้น ก็กอบยัญญะกิจ ตั้งจิตน้อมพ้อม
 ภาค ฌนหวิรักษจักรี แดะพระศรีแม่เจ้า ดรรเสริญทุกคำเข้า บ่วาย
 วันเดย ฯ

๑	ฝ่ายพระโตกมาตา	กรุณามากด้น
	ประสงค์ให้แตกยพันธ์	ทุกข์เข็ญ
๑	เห็นองค์พระศวามิ	เกษมศรีอยู่แต่จ
	จึงพระเทวีแก้ว	ทูลเด่นอ ๑

- กรมศิลปากร
โคลง ๔
๑	พระเดอฤทธิเดชดำ	โตกัย
	ข้าบาทขอประทาน	ดักกรัง
	โปรดยกโทษพล	ผู้ผิด
	ซึ่งบัดนี้เขาคง	จิตตรง
๑	จงรักแด่พระแท้	อย่าแหง พระเคย
	แม่โปรดให้อภัย	ดักเทอ
	ศรัทธาจะยิ่งแรง	เถริมด่ง
	ให้จิตเป็นนิตยเชอ	บาทยกด
๑	อันชนที่หยาบช้า	ดามาญ จริงญา
	จะกลับจิตกตาดำ	ยากแท้
	แต่ขุนพลี่หาญ	เหิมจิต
	รู้ผิดกลับจิตแต่	แน่นอน

- ๑ พังวอนแห่งแม่เจ้า เล่นหา
 จึ่งพระพิษณุตรัด คอบก้อย
 ยอดรักหล่ออ่อนเจรจา จับจิต
 พังจะขัดถักน้อย หนึ่งไฉน
- ๑ ทรามวัยขอโทษอ้าย พัด
 เอาเกิดพิ้งยอม ยกให้
 ครัดพลางพระจักรี เวียงจักรี
 แด้วพระคำรัดไว้ จักร์มัน
- ๑ ไปพตน์ผู้เซตแคว้น มาคาค
 ตามพตน์มา อย่าช้า
 จักร์รับพระโองการ รับค้วน
 ไปผู้ที่แห่งหล้า มาคาค
- ๑ บอกมารว่าพระเจ้า ให้หา
 ขุนพลัดใจ บัดนั้น
 ออกจากสถานบา- คาดรับ
 เหาะระเห็จผู้ขึ้น ไวกุณฐ์
- ๑ อตุรกราบแทบบาท ยุคด
 เอาบาทนารายณ์ทูล เทอดเกล้า
 อักกราบมิ่งนิรมล มาตุ โลกแด
 ก่อว่าพจนะพากย์เจ้า ว่ากตอน

๑ ดุชะกรทุชะนุค

หริโอม

ข้าตักขมาตัก

ษุมะ

พระค้อตวันโถม

นายเดิด

บัทมะพฤษะกะ

ราชา

๑ ประภาพ

รวมอยู่

ผู้ตักตักโค

ตักตัก

ขัระนตาคร

ทุกตั้ง

ใหญ่ยิ่งราชษตัก

ทักไป

๑ พระไซ้ถึงแล้วซึ่ง

แดนตรวง

กำเนิดแล้วหลายปาง

ประโมทย์

โกฏีเทพทั้งปวง

นอบเกศ

ข้าพระตักวงไร

เขตตรวง

๑ เค้นดวงแดงตองต้อม

วรงค์ พระเอย

พระตักรวบรวมถึง

อนก

พระโปรตตักอยู่ตรง

ห้องจิต ชนแ่

ผู้รอบรู้เด็ดเอก

กว่าใคร

๑ พระไซ้คือเวททั้ง

ต้ามศรี

พระประเสริฐตักใน

พระเวท

ฝูงชนทุกเหล่า

จิตศรัท ชาเฮย

พระกอบบุญพิเศษ

ตักประตัก

- ๑ พระองค์คือพระเจ้า รณการ
 ศิวีตตะกลางทรวง เค้นจำ
 เปนเจ้าแห่งทวยสวรรค์ เหลื่อนับ
 อวตารภูหัด ปดอศภัย
 ๑ พระไวยคือพระเจ้า ปรพพหม
 เตพยัสุมมวัน ถดตะ
 พระองค์นิยม โดถียะ สุขเตย
 พระแห่งองค์คือ ฤทธิเห็น
 ๑ เปนสุขเพราะคู่เคด้า เคียงศรี
 นัยนะจรรย จารัส
 เดิยงกว่าเทวี องค์อื่น
 งามประเสริฐสรรพ พริตโณม
 ๑ หริโอมพระสถิต พรหมานัท
 เปนที่โยคปวง นอบน้อม
 ข้าขอมถักการ บรมราช
 ขอพระบารมีด้อม ย่ายคตยา
 ๑ นารายณ์พึ่งแทคยช้อง สรรเสริญ
 ทรงพระเมตตาควดี คอบถ้อย
 จงกราบพระศรีเทอญ ชุนแทคย
 เพราะพระนางนงน้อย ตรีธวอ

๑ กุหนอจึงโปรดให้	อภัย
ให้รอดจากบาดา	คำไค้
กุเห็นแทดยกดับใจ	เกรงบาป
เอาเกิดกุจะให้	อยู่ธรรมา
๑ ขุนมารจงย้ายที่	อยู่พัตน์
ไปอยู่แดนสุด	เขตแคว้น ^(๑๗)
เจ้ากรุงครอบครองราช	ทรงราชย์
เป็นดั่งตนกเม็น	แดนธรรมา
๑ ปวงทกษเบียดเบียน	กายใจ
จงอย่ากระทบชาว	เขตเจ้า
ความเห็นอระอาใหญ่	น้อยเหือด หายเทอญ
ปวงโรคแตรไศกเศร้า	อย่ามี
๑ อยู่ดีและรักหมั่น	สัตย์ธรรม
อย่าคิดพยามา	มุ่งร้าย
ประกอบกิจการบุญ	ประเสริฐ
ประพฤติกุให้ม้าย	แบบพราหมณ์
๑ งคความกิดเฟื่องเพื่อ	ไผ่ตุง
เกินศักดิ์ที่บังควร	แก่เจ้า
กำเวปติเครื่องสูง	พินาศ
ตันโคธและคอยเฝ้า	ฝึกใจ

๑ ค่อยไปเมื่อได้ตะ

แต่ระกอบการกุศล

กิจจะการบุญ

ให้ประสมผลแล้ว

๑ ยามดีจะมอบให้

เป็นที่พระอินทร์เอก

เสวยทิพย์ระดังปวง

เป็นใหญ่ในภพต่าง

๑ แดนโตมนต์ปดิม

จึงพิถีประนม

ธรรมเจริญเกียรติพระพิษ—

อึกผากคนแต่เจ้า

๑ ตัญญาจะประพฤคิ

จะรักษาศักดิ์ขรรคม

อึกตั้งจิตจรโรง

จนกว่าจะโปรดให้

๑ กราบกรานแทบพระบาท

อึกกราบพระศรีมาร—

ทูลด่าผู้สุด

เป็นสุขไว้ทุกชั่วโคก

ตมบุญ

มากแต่ัว

ประดำท

ผ่องศรี

ครองตำรวจ

อะคร้าว

ตมปรากฏ นาสเ

ตมแดน^(๑๕)

เปรมจิต

นอบเกล้า

นุภาพ

โลกา

ตามโฮง การแต

เที่ยงไว้

แห่ดังสุ คตนา

เปลี่ยนสถาน

ยุคต

คาโลก

ไปอยู่

สุดตนาย

๑ บรรยายเบญจมา

อวตาร

ทรงรูปเป็นวามน

แห่งน้อย

ช่วยทวยเทพได้ศาน—

คิษฐ์

คมเรืองดงเวียนร้อย

คังแถง น้า ๖

ปางที่ ๒

ปรศุรามาวตาร

ร่าย

๑ จะแสดงตำนาน แห่งอวตารปางหก ยกยอเกียรติพอ
พราหมณ์ ชื่อรามผู้ถือนาม อันอวตารปางนี้ เหตุมีเพราะกษัตริย์
ผู้ซัดหังชาติ สามารถทางยุทธนา แต่ว่าไร้ทางธรรม ก่อบาปกรรม
มากมาย ทำร้ายแค้นเหม่ง บัณฑิตเกรงชาติพราหมณ์ ตามพระเวท
สอนไว้ จึงเทพไทพิษณุ ภูเขดแลอวตาร ลงมาตามกษัตริย์
กนิชช่วยชาติพราหมณ์ ตามวิญญูญาณะ มืดทมิฬแดง ดำแดง
ซึ่งต้นวงศ์ แห่งองค์ปรศุราม ตามเรื่องในคัมภีร์ ว่ามีราชาหนึ่ง
ซึ่งทรงนามประกาศ คาชิราชนิพนธ์ เป็นองค์อินทร์อวตาร ผ่านมา
สู่พงศ์เผ่า เกาศิกตฤตวงศ์ ดำรงราชย์เป็นใหญ่ ในกานะยุคพระ(๒๐)
ขมีราชธิดา ปราบภูนามนงรัตน์ ว่าด้วยอดีต มีรูปศรีโสภา
ทั้งกิริยามรรยาท งามวิเศษดั่งงาม ความดีด้วยอีกความดี แห่งนาง
นิบรพญา รมือท้าวธรรณ จึงฤษัคนหนึ่ง ซึ่งมีนามฤจิก ขรรณิกภาว
คะพงค์ ประสงค์ราชธิดา เป็นชายาร่วมใจ เข้าไปขอทรงราญ
ฝ่ายท่านท้าวคานิน มิไกรยงค์ให้ เพราะพราหมณ์ใช้ธรรมา แต่ธิดา
ยังเยาว์ โฉมเฉดาแลดัม ตั้งบุบผะแรกแย้ม ยอดถวิล ฯ

โคลง ๓

๑	ภูมินทร์ครีวต์แพลงพลก	แต่ฤทธิกว่าถ้ำ
	เชอประตงค์ถูกร้า	จริงหนอ
๑	ข้าขอม้าหนึ่งพัน	อันฉิ่งเรือเถิดแต่
	อีกชาวสอาดแท้	ท้าว
๑	แค่หนึ่งให้คำ	จงจำลักษณะไว้
	แม่หาอัคร์ได้	ดังถวิล
๑	จึงจะยินดียอม	ประนอมให้ถูกร้า
	แก้กว่าจะรับม้า	อย่าหวัง ลูกเคย ๑

โคลง ๒

๑	ใต้พงครีวต์คงน	ฤทธิกรับต้น
	กตบศถาน	
๑	การพดรับคง	บวงสรวงและอักษ
	ธรรมเสริญ	
๑	เชิญวรุณเทพไท	ขอเสด็จมาให้
	อภิวันทน	
๑	ควานนเทพแห่งน้ำ	ผู้ฤทธิเถิดถ้ำ
	จงมา	
๑	รับหาสินธพให้	ฤทธิลักษณะหมดได้
	กรบพัน	

๑ ฤษัฒณัฒบม้

ตุนครบม้

ถวย ๗

โคลง ๔

๑ ฤษัฒณัฒบม้

เพ็ญยศ

รับอศัฒทงพณ

เล็ฐลัดว

กัฒประพฤคัฒตามพณ

ประภษ

ยอหมยกษัฒคัฒแก้ว

แก้พรหมณั

๑ นางงามถาทำนทำว

บิคา

ตามฤคิถลัฒ

ถ่านัก

ประคิบทัฒประธถา

มณัฒ

ถม้ทม้นรก

ร่วมถมร

๑ มัฒธรวณกรบงอ

ภัฒคั

ธอภูคัฒเพ็ฐได้ถบ

ทายาท

ฤคิถกัฒประถนา

มณัฒ

จัฒรบัฒจะประธถาท

ถม้ทว้ง

๑ คัฒกัฒกัฒวณัฒขัฒถัฒพัฒ

ออย่างคั

ประกอบธัฒญะฐาคิ

ประเล็ฐฐ

อถกณยถะณมมี

โอฐะ

ทก ๗ ถัฒถัฒถะถะ

ถุดหา

๑ กัณยาขอให้พระ
ทวนซึ่งชาวทพยชก
เพื่อพระชนนี

ฤๅจิกก็ประสาท

๑ พอเสร็จจึงเศกข้าว

หนึ่งเพื่อตัดยวด

อีกหนึ่งเพื่อพระมาร

และตั้งว่าเมียคอง

๑ ตั้งใจจำไว้ว่า

จากหนึ่งเพื่อหล่อนกิน

บุตรชายซึ่งดมพันธุ

กอบสุธรรมคือไซ้

๑ อีกจากเพื่อแม่เจ้า

จะประสูติไรเอด

ฉนั้นอย่าดื่มเลย

ตั้งเสร็จพระบายหน้า

๑ ไม่ช้าพระแม่เจ้า

ซึ่งพระอาศรมเยอน

ตัดยวดตั้ง

ข้าวทิพย์ต้องจากให้

ด้าม

หนึ่งภาชนะ

ด้วยชก องค์แด

ตั้งขอ

ต้องจาก

นั้นน้อง

ดาร์บี ด้วยแป

ระวัง

ผิดกัน

จะได้

เชื้อชาติ พราหมณ์แด

ดมาทาน

ด้วย

ฤๅจิกดำ

นาแม่

สู่ไพร

มาถึง

ถูกไซ้

ทุดเรื่อง

ชนนี

- ๑ เทวทัตทราบเรื่องแล้ว
ข้าชิตาปวงหญิง
อยากได้บุตรซังค
หากล่ดขยกว่าพี่น้อง
จึ่งครวั
จะค้อง
เกิดเกียรติ
เสียใจ
- ๑ นพณ์ไชว้จงแตกข้าว
เพราะแม่มีลูกชาย
ส่วนลูกตีมัท
ควรอยากได้ลูกแก้ว
ทิพย์กัน
เก่งแก้ว
- ๑ ในจวนของแม่นพ
คงเค็กมนตราลง
เพื่อให้แม่นพ
ผู้ฤทธิเดชเกินกา
มีบุตร
อวหาญ
มุน
เกิดตา
โอรต
- ๑ แต่ส่วนของลูกนพ
คงเค็กมนตราลง
เพื่อให้บุตรเกิดมา
ชวดทรัพย์ชวดเดชแก้ว
กาศแย
- ๑ อรไทยเช็ดถ้อย
จึ่งแตกข้าวทิพย์กัน
ค่างบริโภคปา—
แล้วพระแม่กดับเข้า
ติทชา
เสร็จแล้ว
เปนทวิช
แก้วนไกร
มารดา
คั่งเจ้า
ยาดเสร็จ
วังสถาน

- ๑ ไปน่านฤคกถับ จากไพร
เห็นเหตุก็โกรธเมื่อย ไม่น้อย
ร้องว่าเหมไฉน นางโคด
จึงบ่มิพังถ้อย ตั้งสรรพ
๑ ผิดพรรณเจ้าแจ้งเหตุ เห็นปรา กฏแด
ว่ากระทำผิดคำ ตั้งไว้
ได้กินซึ่งข้าวปลา ยดเศก
สำหรับพระแม่ไซร์ เดว
๑ เจ้าเอยข้าได้เศก มนตรา
ให้ศักดิ์เดระกำลัง เดชหัว
สำหรับชดชียา จักร
เรื่องอิทธิธิดีคว้าง อจหาญ
๑ ในจวนของเจ้าเศก มนตรังาม
ให้บุตรมีบุญ บ่ร้าย
รอบรู้และมีควม ดันโดย
แต่พะเอนกดับยาย ยักกัน
๑ ฉนนธุกเจ้าจะ มัดกษณ์
เหมือนนักษัตรียพอใจ รบเร้า
ถ้วนธุกพระแม่จัก ใจอย่าง พราหมณ์แด
จะชอบด้นคิเฝ้า ภาวนา

๑ กัถยาตดับถ้อย	มุนี
ระยอบหมอบกราบตง	แทบบาท
ขอเดิถอย่าให้ม้	โอรส
มีลักษณะผิดชาติ	ทวธา
๑ แต่ถ้ามีอาจแก่	เหตุการณ์
ก็โปรดเมตตาเมียม	ตักครั้ง
ขอรอก่อตั้งหลาน	เกิดจึง
ให้ตฤณดิถีวันทั้ง	ทรมต
๑ นิรมลรอนว่าเจ้า	อยู่นาน
จึงพระมนัษยอม	โปรดให้
คิงหนเมื่อนงคราญ	ประสูติ
โอรสจึงมิได้	ผิดพันธุ
๑ อันว่าโอรสนี้	มีนาม
ว่าสมทกนี้	ผ่องแผ้ว
เปนนยอดอย่างแห่งพราหมณ์	ปฏิบัติ คัดแ
บมิได้คาดแคล้ว	คคิงาม ฯ

ร่าย

๑ คำเนนความต่อไป ตามมีในตำรา มหาภารตะ ว่า
องค์พระฤๅษี สมทกนี้นั้นไซ้ ได้ไปขอธิดา แห่งราชานะเรนทร์
นามประเด่นะชิต บพิตรเภาคิกพันธุ์ อนิจดานงราม มีนามเรณุกา

เสร็จอาวาทแล้วไซ้ ไปกับพระดำมี เข้าสู่ที่พนา เนาอาศรมสถาน
นงคราญนัยนิต ยั้งชั่งอยู่ดังด ในป่าชฎโกดคน นิรมลเฝ้าประคิบัติ
พระภักดาทรงภรต มีโอรสรวมห้า อันจำองค์สุดท้าย เกียรติขจร
ขจร มีนามกรว่าราม บ่มิคร้ามผู้ใด ฤทธิไกรวิเศษ กระเดื่องเดช
ไพโรจน์ เป็นคนโปรดศิระ พระเป็นเจ้าประทาน ขวานเพชรเป็น
อาวุธ ฤทธิรุทรโรมรัน แค้นนั้นมา ยาจำปรัมราม แม้เป็นพราหมณ์
โดยชาติ ก็สามารถรณรท ยุทธศาสตร์รู้จบ รบย่อย่อยอนกำลัง
ขลังคำแหงนักษัตร แต่ว่าเพราะกำเนิด เกิดในภววิเศษพันธุ์ จึงถือ
มั่นทางธรรม ละบาปกรรมทั้งหลาย บ่มิรู้อยู่ใคร ตั้งใจนิคย
บำเพ็ญ เช่นพราหมณ์วิสัย คอยรับใช้กิจจา แห่งบิดามารดา
ฟังคำสอนบ่มิร้าง ทำการงานหมั่นมา คอยอันตราয়มาถึง ซึ่งอาศรม
นั้นไซ้ จึงจะใช้กำลัง ทั้งวิชาการ เพื่อปราบพาดพิบัติ ขจัด
ภัยผาดแผ้ว เพื่อชนกท่านแก้ว กตาดคดียุ่

โคลง ๓

๑	ครั้นวันหนึ่งกุมาร	เข้าไพร่ดาบซัดหมดไซ้
	เพื่อเก็บซึ่งลูกไม้	มานั้น
๒	ทั้งทรงธรรมดาบด	ก็จรดดับแล้ว
	เหลือแต่เทวแก้ว	กลดยา
๓	เรณุกากอบการ	งานหมดหน้าที่ไซ้
	จึงคิดจะใคร่ได้	ไต่คตตรง

๑ ครวงไปสู่คงคา
ยืนเคียงคนดังแจ้ว

มาจนถึงท่าแล้ว
แจ่มมา ฯ

โคลง ๔

๑ เรณูกาแมกไม้ มงคุดู
เห็นบุรุษรูปงาม ประเสริฐ
คือจิตรรณผู้ ทรงราช
มฤคคิกาวดีเกิด แห่ต่งนคร

๑ ภูรวงามรูปแมน เทวัน
ทรงประทุมมาลัย เกิดด้าว
กอดนางรูปผ่องพรรณ พิณคัส
ชวนเดินกระแฉ่น้ำ ชดดิ้นชู้

๑ ภูมินทร์พาดงหยอกเย้า มหิษี
นางมัดพอบเปนเชิง เถ่นถ้อย
แฉะฉีกซึ่งจวรี ดาดภักดิ์ คาแหย
พระก็แฉ่ร้างทำพ้อ ภิปราย

๑ โฉมฉายซึ่งพี่แล้ว ฤาไฉน
จึงมิยอมให้เรียม แตะต้อง
โอ้อ้อข้างกระไร ใจแม่
คำมึกเจียวละน้อง แน่นอน

- ๑ บังอรตอบว่าอ้า
ข้าบาทเป็นข้าทูล
ทรงหยอกหากใครเห็น
ว่าพระบ่อายแก้ว
นเรนทร์
หม่อมแก้ว
จะติ
เลื่อมศรี
ขึ้นใจ
อินเนื้อ
ใช้ว่าเราเป็นคน
เป็นผิวและเมียใน
เย้าหยอกกันต้องเก้อ
๑ ทวามวยอยากให้พ
เป็นฤๅษีไพร
เจ้าอยากนั่งข่มข่ม
จงแต่งกับพราหมณ์เจ้า
๑ โฉมศรีพังกัณ
โดยไม่ไหวตะกุด
ผิวพราหมณ์นั่งแค่ชวน
ไม่รับประทานแก้ว
๑ หม่อมฉันทขอยุ่ข้า
รับพระกรุณา
ถึงหากพระภูมี
ก็จะขึ้นเข้าเฝ้า
จะทำข่ม
ฤๅเจ้า
งอกอ
เหมาดี
แย้มดวงด
หม่อมแก้ว
ใจเหี่ยว
มิ่งขวัญ
ผ้าชุด
ครอบเกล้า
ทรงข่ม เหนงญา
บ่หน้

- ๑ ภูมฺเษยพัคฺครเจ้า เขาวมาดย์
 ฐฺงพระกรกตยา ยอดจิต
 ทรวงทองกระแฉ่รชาร เพลินเพิดิต
 ตองพลอดดอดดนิช เต็นหา
 ๑ เรณุกาจิตชอ้ง หมอมงด
 เพาะจิตอิฉฉานาง โนนไซ้
 เปนคุพระคุมพล ชิตคิยะ
 จิงสุตฺตุนกโร ชุกเชนุ
 ๑ ตูเปนเพียญเจ้า ญี่
 อยุณพนารณ เปดยอแท้
 อกทงพระโยค บ่หยอก
 ยวดจิตเร้งรินแม่ ตักวัน
 ๑ อินชัพยงอยุควย กนิตาร
 บ่าวไพรบ่ไคมี ชอ้งไซ้
 แคเข้าชัวค่างาน ทำหนัก เองแฮ
 ยามว่างก็มีไค เต็นหัว
 ๑ โอ้คัวเปนลูกท้าว ครองเมือง
 แคเพาะเปนเมียพราหมณ จิงยาก
 นางโน้นดีประเทือง ดูดุดัก
 บ่มีค้องกรำกราก ตักวัน

๑ ดังนหม่อมอาบนา
เย็นแต่กายแต่ใจ
อาบเสร็จรับกตัญหา—
นอนทอดกายสัท้อน

คงคา
เราร้อน
ศรมสกลิต
ถอนใจ อยู่ชื้อ ๑

ว่า

๑ ในไม่ช้ามุนี ชมทกษณ์กตัญหา เห็นนางรณญหม่นหมอง
ไว้ความผ่องผุดผ่อง ตามที่เคยเห็นมา ดิถีจางจึงได้ถาม พอได้ความ
เสร็จสรรพ มุนีนโกรธา ว่าเจ้าเนื้อเต็มศรี มีบาปเหลือคณนา
กตยาवनขอโทษ เธอโกรษบ่ละลด ศรีโอรสหัวปี จรดกตัญมาถึง
จึงมุ่นว่าไป แม่เจ้าไซร้ทำผิด บ่ด้อยให้จิตอริษยา ตามกใหญ่ใจ
ชั่ว บาปมากล้นกมล จนเต็มเตี้ยจรรยา มารดาเจ้ามีผิด ชั่วคิดไม่
ควรคง คงประหารเสียพลัน ฝ่ายรณญจิตไซ้ ผู้บุครใหญ่ได้ฟัง
ก็จึงงัดคิด คิดถึงคุณมารดา ที่เลี้ยงมาแต่เนิ่น คอยถนอมบ่มิวาย
บ่มิตายเสนาหา จะฆ่าได้ดังฤๅ จึงประนมมือขึ้น บ่ได้ตึงกายา ฝ่าย
บิดากรวกราด ทวาดว่าเหม่มีง ยืนคดั่งอยู่โย ไม่ได้ยืนกุดัง เดียงคัง ๆ
หรือหว่า หรือว่ามิ่งหลบหลู่ ชาติกูมีบิดา ฝ่ายวามรณญจิต ประนมหัตถ์
คุชณี อยู่ทหน้ามิดุรงค์ องค์ชมทกษณ์ โกรธเต็มทักจึงว่า ถ้ามีงไม่
ทำตาม ความที่กุดังไซ้ ค่อไปจงจริต จิตจิดกตัญบัก ครานั้น
รณญจิต ทราบชัดว่าถูกตูป กราบแล้วไปพ้นหน้า มีข้าจิดจิดกต

เป็นคนบ้าไปพลัน ครั้นโอรสที่ต้อง ทั้งน้องอีกต้องรา กัดขึ้นมาถึง
 กุญแจ มุขเธอก็ไ้ เช่นคนใหญ่อกเล่า แต่เขาทั้งสามไซ้ ก็มีได้ทำ
 ตาม เพราะความรักมารดา พระสติขาดใจ ตาบให้จิตวิถิต ดัน
 ตาคนพี่น้อง รวมดีโอรสต้อง ตาบดรรพ์ ฯ

โคลง ๓

๑	ครานนรามฤทธิรงค์	ผู้เป็นบุตรที่ห้า
	จนพดบจึงบ้ายหน้า	สู่สถาน
๑	ฝ่ายท่านผู้มีศาคา	เห็นบุตรมาจึงว่า
	ว่าเฮนั่นแน่เจ้า	ลูกขวัญ
๑	อันมารดาทำบาป	ใจหายบศร์เดือนแล้ว
	ฆ่าเด็กเกิดลูกแก้ว	อย่าร้อ
๑	พ่อใดตั้งผู้	ตั้งเช่นนี้ไซ้
	แต่เขาบรับไซ้	บิดา
๑	เจ้าจงอย่าขาดย	จงทำใจหนักถ้ำ
	ทำกิจอันที่ข้า	ตั้งพดด้ง ลูกเขย ฯ

โคลง ๔

๑ ครานี้รามาแล้ว	เหตุนี้
เพราะรักมารดาแต่	สุดรัก
แต่หากจะจิตใจ	พระพ่อ
โทษก็ยังมีหนัก	แน่นอน

๑ บิดรกงดาบให้	เต็มศรี
แล้วไร่จะช่วยชีพ	แม่ได้
ทำตามพระมุนี	เธอตั้ง
แล้วพระอาจะให้	พรพถัน
๑ กิดฉนัยกหัดให้	มารดา
ขอโทษอย่าเอาผิด	ดุกน้อย
ดุกขอขมาตา	โทษเกิด
จำจะทำความถ้อย	บิดวงศ์
๑ กราบลงแทบบาทแล้ว	จึงจับ
ชวนเพ็ชรอันคู่กร	ฤทธิรท
เจอมงกตพาคณ	คือแม่
เรณุกาตั้งตุค	ชาติแป
๑ ฝ่ายองค์ดาบฉน	ซึ่งตง
ฉายวอดชีวิตตง	เห็นนาง
ความโกรธลดลงพลง	นั้นแล้ว
เขื่อนดีตุกแก้ว	ชนบุตร
๑ อันเจ้าทำดังตุค	ดุกขวัญ
เพราะกตัญญูจึง	แต่หยาก
พรใดดุกออกปาก	รับใช้
พอจะประสาทให้	ขอบัค
	นฤ
	คังถิด

- ๑ ยินดีที่ตักแต้ว
กราบบาทบิดาทวด
ข้าขอพระพรตาม
จงโปรดประสาธน์ให้
- ๑ ประถมขอให้พระ
คนชัฟเพื่อบำเรอ
แถมดั่งว่าชัวา
อีกปลดปล่อยบวบขาด
- ๑ ที่ต้องขอให้พ
กตัญญูจิตดีดัง
ที่ตาม โปรดข้ายัง
อายยืนอยู่ได้
- ๑ พรตามบิณฑูให้
เรณุกากัณฑ์
อีกพดัดกตัญญู
ขอเกียรติคุณนิษฐาน
- ๑ แด่นั้นอยู่พรังพร้อม
ไปอีกหลายคน
จนเหตุเกิดอีกที่
ที่จะแถมเจ้า
- เจ้าราม
ท่านไชว
ประเสริฐ
ดีทั้งดั่ง
มารดา
พระบาท
ได้กับ
ทั้งผอง
ต้อง
เก่าไชว
ยุทธอย่า พ่ายเลย
เกียรติพราหมณ์
ดังประสงค์
กตัญญู
คนตัวดี
ครั้นครั้น
เกษมศรี
สร้างเศร้า
ดังเรื่อง
ต่อไป

ร่าย

๑ ขอนานไขความย้อน ขึ้นไปก่อนกำเนิด ประเสริฐแห่ง
เจ้าราม ตามที่ตรวจนได้ ในรามายณะ อุตตระกัณฑ์บ้าง อีกได้
ทางลัทธิ วิษณุปราน มีตำนานแสดง แดงเรื่องประวัติ แห่ง
กษัตริ์ทรงยศ ปรากฏนามอรชุน ดุชนรราชฤทัย จอมไทย์ชนบท
โอรสฤๅษะวรัษะ พระจึงมีฉายา ว่าการตะวรัษะ คราเมื่อพระยัง
เยาว์ เอาใจได้พากเพียร เรียนศิลปวิทยา ณ อาศรมสำนัก ที่พัก
พระมุนี มีนามทศตะไทรย ผู้บุตรไท้ธวัช ประชาบดีจอมบุญ อัน
อรชุนกุมาร กอบกิจการบ่เบอ ทุกเมื่อหมั่นปฏิบัติ จึงพระทศตะ
ไทรย ชอบพฤษัยนักหนา สิทธานิจการณ บอกรชุนนั้นไว้ ให้
ขอพรตามจิต จะประสิทธิ์ประสาท ให้ดังปรารถนา ฝ่ายว่าอรชุนไว้
ไว้หมั่นแต่ด้วยอน ขอพรเจ็ดประการ ขออาจารย์โปรดให้ ที่หนึ่ง
ไว้ขอพร ถ้วนฤทธิรอนถ้วนพัน ที่สองขอพร งามงดบุษบกทอง
อันดั่งดอกลอยไป ได้ตามใจทุกยาม ที่สามขอให้ มี ชีระคุณอำนาจ
อาจบารบทุจริต สิทธีด้วยศุภกรรม ที่ขอขานะได้ ไปทั่วเมทินิด
เป็นดั่งกตราชา ที่ห้าขอมีจิต รั้งกมลและขอบ เพื่อกอบกิจปกครอง
ชนทั้งผองโดยธรรม ที่หกขอพร ฤทธิรอนชดช้อย อย่าให้แพ้ไพร่
ที่เจ็ดยามจะตาย วายชนมะชีพไว้ ขอให้ตายด้วยมือ ผู้บรรพ
เกียรติก้อง ท้าวทองดินพิภพ จบจบเขตตำคร อันพรเจ็ดประการ
อาจารย์ประสาทแล้ว การตะวรัษะแกด้ว ถัดตำนาน ฯ

โคลง ๓

๑	แต่กาถบัคั่นมา	เป็นราชาอคร้าว
	เรื่องฤทธิ์วิจิตต์	ชมพู่
๑	ศักรูขามพระเศร	ทั่วทุกเขตทุกแคว้น
	เป็นใหญ่ในโลกแม่น	วัชรวิ ๑

โคลง ๒

๑	ทรงารณเรื่อยหล้า	อยู่ชั่วแปดหมื่นห้า
	พันปี	
๑	มีมความเคียดครั้น	นิรทุกข์สุขอัน
	สุขเต็ม	
๑	เกียรติเพิ่มทุกคำเจ้า	ทุกประเทศถิ่นเฝ้า
	แต่ดรร เจริญฮา ๑	

โคลง ๔

๑	ปางนั้นในเขตแคว้น	ดงกา
	ท้าวราพณาสูร	ทรงราชย์(๒๐)
	ทราบข่าวระบือมา	เกรงอกเกียรติ
	อรชุนว่ากาจ	เก่งไกร

๑ มีใจกำเริบร้อน	ติดตา
คิดอยากใคร่ตองแรง	ฤทธิ์สูง
จึงตั้งจิตโยธา	ทัพใหญ่
ขอศึกอริกัน	เขมือบชิง
๑ ครั้นถึงยามฤกษ์ถ้วน	เด็ดศรี
ยกจากกรุงดงกา	อคร้าว
ถึงมहिษทัต	บุระ
ร้องเรียกหาตัว	อรชุน
๑ ขุนอามาศผู้รัก	ษาสถาน
ตอบว่าพระจอมจักร	ฤทธิ์ดำ
แต่เจ้าผู้พามา	แรมอยู่
ริมฝั่งดำแม่น้ำ	นรรมทา
๑ พญาราชนาค	ตามไป
ถึงฝั่งนรรมทา	นั้นไซ้
พักพิงอยู่ที่ใน	แนวป่า
ข้างอุครพอให้	ห่างกัน
๑ แล้วพณจิตตัง	พิชิต
บุรุษพระอิศวร	เทวราช
ท้าวทศกัณฐ์	จิตมุ่ง
จะปลงคนให้กาจ	เก่งขลัง

๑ คังคันทำกิจด้วย

แต่จึ่งจับบรมา

ว่าเสร็จจึ่งคังไค

ขอพระพรประสิทธิ์

๑ ครานันแต่ท้าวท้าว

ยังมีทราบศัตรุ

ครัดชวนพระนางตน

ผู้มิใช่ไช้

๑ ลงในถ้ำแม่น้ำ

พร้อมต้นมก้านัด

จึ่งองค์พระราชา

เด่นไฉนางใหญ่หยอ

๑ ท้าวทางกรออกกน

ประหนึ่งท้าวบวง

ซารากไผ่ดวน

๑ หน่อเหอนาไช้

๑ ถึงสถานหาดคัง

ของทศกัณฐ์ซาร

ไผ่ดวนแทบเวท

เครื่องพลไปพัน

โหมไฟ

บุษิต

ตมาธิ

เสร็จจตุรพ

อรชุน

อยู่ใกล้

ทศกัณ

โตดตรง

นรรพมา

นักรบ

เรือง

ในซาร

สายชด

บีคไว้

จกบ่า

บ่นาน

พิช

ทวมทัน

พาพิค

หมดพลัน

๑ ทศกัณฐ์โกรธแม่น	เพลิงผดายุ
เดียดกิจพิชัย	บัณฑิต
ตะโกนเร่งพดमार	หาญศึก
รับยกทัพใหญ่ขึ้น	แดนไพร
๑ ครั้นไปถึงที่หน้า	ค่ายหลวง
แห่งพระอรชุน	อยู่ไซ้
ค้อนพลได้หลวง	พันฟาด
มณเฑียรอันไกล	ฝั่งชล
๑ จมพดผู้หัด	พาหา
เห็นเหล่าอรรชุน	รุกเร้า
สู้กันจากขาราว	รับจับ
พระศกาทแวงเข้า	ต่อสู้
๑ เสน่หัดศึกดี	ยักขา
จะต่อสู้กันพระฤทธิ	บ่ได้
ต่างคนเร่งลงมา	จนกับ
ถึงรกราวณะไซ้	เชอทรง
๑ จึงองค์กษัตริย์เจ้า	อรชุน
ร้องว่าเหวี่ยงญา	ราพณ์ร้าย
มึงแด่นหยามท้าว	ทงหนัก
มาแอบตีหลังอาย	อับวัย

๑ แม่น้ำจริงอย่าซ้ำ

ลงพลัน

จากกรดและค่อกร

กับซ้ำ

เราต้องประยुทธกัน

ดองฤทธิ

ปรากฏกันค่อหน้า

ทัพพลัน

๑ กุมภภัณฑ์สืบพัศตร์ได้

พังคำ

ตอบว่ากุ่มบ่กวด

ตักน้อย

มึงถ่อว่ากำยำ

กรมาก

เกรงจะเกรงแค่นี้

ปากหาญ

๑ ชุมมาร โดดด้พน

บ่ดี

เขารบทำวอรรณ

บ่คณ

ทั้งคู่ประยुทธ

ทำวอ

ทางรุกรบดอชน

เชิงสมร

๑ พันกรยามได้ทา

ทางถนัด

จึงรวบกรอสร

มันไว้

แล้วจึงตั้งให้มัด

จงแน่น

บ่มีให้หลุดได้

ค่อไป

๑ ทนไต่พระชั้นแต่ง

วรองค์

แล้วเสด็จขึ้นรถ

ก่องแก้ว

เขายักษ์ผูกมันคง

ท้ายราช รกแฉ

แล้วเด็กพลเกรอกแกดัว

กดับพลัน

๑ ครั้นถึงนครศัทว

ตั้งการ

ให้นครบาดนำ

ราพณ์ร้าย

ไปมัตถุประจาน

กตางพระ นครแะ

แต่จึ่งจะฆ่าอ้าย

จิตพาด

๑ ตั้งการเสร็จแล้วกลับ

วังใน

เขาก็ก่อทำวราพณ์

ผูกแต่

คนเดินผ่านไป

พดางเขอะ

แต่ขอปรีศแท้

ทศกัณฐ์ ๖

ร้าย

๑ ครานี้ชาวระบือ ภาไปทั่วต่างดล ว่าจุมพตทรงฤทธิ์

จอมมहिษมัตถ์ จมอดสูรราพณ์ได้ เขามักไต่ถูดางเคื่อง เคียงภาด้นทั่ว
หัด้า ถึงฟากฟ้าสุรแมน ทุกแดนภาด้อๆ ค่างเย็นยอเกียรติกุณ
แห่งขรชุนราชา ช่าวมาถึงคาบด นามนารทมุณี โดยทันทีเรือนั้น
พด้นไปหาเปาถัดดัย รับรักแถดงช่าว รวดเรื่องร้ายสันตวรพ์ อัน
เปาถัดดัยทราบช่าว เค็ดร้อนร้าวหญกัย รับไปบ่มีหัง ถึงมहिษมัตถ์
มุณีตรงเข้าไป เฝ้าให้ทัยราชา ครานี้ท้าวขรชุน สุนทรราชค่านับ
ค่อนรับพระมุณี เญินั่งที่ตุงกว่า แถ้ววันทาไต่ถูถาม ความทุกขสุร
โคมี จึ่งมุณีคอบถ้อย ทูตแถดงเรียบร้อย หนักหนา ๖

โคลง ๔

๑ อ้าจอมจักรพรรดิผู้	เพี้ยยศ
ดห์สัระพาหา	อคร้าว
พระเกียรติปรากฏ	ท้าวภพ
เปนนอดชดศิยท้าว	เทอดธรรม
๑ อันราชนันบุตร์ชาติ	อหังการ
กำเรียบบ่ยาเกรง	เดชไท้
หวังดีพระธมภาร	ก็พ่าย พระเอย
พระจึ่งจับตัวได้	มคมา
๑ ถึงธานีพระให้	ประจาร
ธมทมนนมน	โทษผิด
ดาใจที่มันพาด	กำเรียบ
บ่มีเกรงพระฤท	ยังยง
๑ หากทรงตั้งให้มา	คงวาย ชัฟแด
แต่ก็จะเป็นเวร	มากแท้
หากองค์พระภุชเษย	ทรงเมต คาฤา
โปรดประทานโทษแก้	เถิดงาม
๑ ทุกคามทุกเขตแดน	แดนชน
ก็จะชมบุญญา--	นุภาพ
ธมเป็นพระดากด	จักรพรรดิ
จะอ่อนศิโรราบ	กราบกราน

๑) ภูบาลพังพระเจ้า

๕ -
ปดมจตประนมกร

อนงค์พระมุนี

ซ้ายกถวายให้

๑ บัดนี้ตั้งให้ปด้อย

เชิญสู่พระโรงคัด

ภาพจนถึงไปกราบ

๒๔ ๒๒
แด่กัทโอบกัทหน้า

๑ ภาต่ายจอมจักรเจ้า

แต่ว่ามาเกิดเรา

ตามบัตรภาพเพียง

๒๕๖๑
คองคณอยาของ

๑๑ คำนวณต้นทุน

คาบดเปนนพยาน

มุนีเต็รจตมใจ

ช่วยพระพรศรีแผ้ว

๑) ปรงคองแก้วราพณ์ไซ

ต๋องนครมนใน

ไทหยะราชทรง

ครองมนุษย์โลกราบ

၇၄

กราบไหว้

ขอโทษ

๒ ๒
ฉบับพิมพ์

ขุนราชน

ໄປຫາ

นิคฺคฺราช

เพราะอายุ

นางเคียง ราชพณเฮีย

พนอง

ชวชพ

โกรธกัน

กองไฟ

๑๒๖

มุงมาตร

แต่ของ

กตบดง กาแต

มัตราภาพ

รัฐครอบ

ເງິນໝາກ ໑

รำบ

๑ นับแต่กาดนั้นมา อานนทพรชุน ต้นทรรพเพิ่มพูน
 ประมุขมากเหลือแสน ทั่วทุกแดนเกรงเดช ทั่วทุกเขตเคารพ นอบนบ
 เทบบทมาตย์ ภูบาลไหญ่ราช คำจุนชาติกษัตริย์ ทั่วทุกรัฐทุกคาม
 เมื่อใดพราหมณ์กับกษัตริย์ ข้องขัดจิตวิวาท ภูมินาถพรชุน สนับ
 ต้นุชชาติคน ทุกแห่งหนจึงพราหมณ์ ชามชยาดชัตติยา เพราะว่า
 ค่อยสู้กัน ไม่มีวันชนะ การตะวี่ระคง ตั้งกำลังแข่งขัน พัดกันไป
 ชวยกษัตริย์ จอมรัฐไหญ่ราช เริ่มอชชาอุพอกพราหมณ์ ตาม
 บำราบเรื่อยไป บัมิได้ลดหย่อน ภูรภาเวิบฤทธิ์ บัได้คิดเกรงข
 แม้ฤษัทรงพรต ก็บดลละให้ คราหนึ่งไชรพิโรธ โกรชดิษฐมน
 ยกโยธไปห้อม ถ้อมอาศรมถักถัก แควดิษฐทรงญาณ ท่านไชรโคธ
 เด็ด สุดประเดวีรฐมญา ทั่วถามะเรน สุรภักได้ มาแต่ในเกษียร
 สมุท^(๒๒) ให้เร่งรุกเร็วหา แฉ่นยากรมากมอด จำนวนเหลือคณนา
 มาค้อยสู้ทวยหาญ ของภูบาลออรชุน รบชุดมุนไม่ช้า เสนาของจักร
 พรวิธ ถักระจัดกระจ่าย พ่ายแพ้ถ่าถอยไป ค่อนั้นไชรมนั ชวน
 ฤษัชพราหมณ์ ทั่วทุกคามเขตชั้นจั พร้อมกันขึ้นไปเฝ้า พระเปน
 เจ้าทุดฟ้อง ร้องทุกข์ว่าออรชุน เริ่มทารุณแรงหาญ เทยวรุกราญ
 เหล่าชั จนไม่มีตมาชิ สันติเพื่อกอบกิจ สิทธิธมกรณย์ ขอจักร
 ไพรคช่วย อำนวยสุขสันติภาพ บำราบการตะวี่ระ ฝ่ายองค์พระ

พิษณุ ฐิเหตุอื่นดั่งนั้น ก็พัตน์รับภาระ ว่าจะช่วยทวิธา แล้วยุทธ
กำแหง จึงแบ่งภาคพระองค์ อวตารลงภูวดล ปฏิสนธิพจน์ ใน
ครรภ์เรณุกา ดังกล่าวมานั้นไซ้ เพื่อความสดวกได้ ปราบพาด
นั้นแต่ ฯ

โคลง ๓

๑	เมื่อถึงการพอด	ที่จะปราบยุคลไซ้
	จึงทำวศักระโท	ช่วยงาน
๑	บันทวดคดหฤทัย	ให้อรชุนครว้า
	ไปประพาสเขตค้าว	แดนไพร
๑	ได้มฤคหลายหลาก	ได้มวดยังแท
	เกินกว่าก่อน ๆ แด	มากมาย ฯ

โคลง ๒

๑	ภยตายเพดินเพดิเต้า	ตามมฤครุกเข้า
	ไพรสณฑ์	
๑	จนถึงถานแห่งกว้าง	เห็นพระอาศรมต้ง
	หว่างไพร	
๑	ทรงชัยแดนเมื่อยดำ	จึงเด็คจลงจากม้า
	อัศิศร	
๑	พักนิกรนำเหย้า	แด้วพระยุรยาตร์เข้า
	สู่อา ศรมแต่ ฯ	

โคลง ๔

๑ เณรกายอยู่เฝ้า	อาศรม
ทั้งดูและผัวเฝ้า	บัดนั้น
จึงเชิญพระบรม	จักรพรรดิ
ชนสู่ระเบียงชน	นอกพด้น
๑ ทรงธรรมชอบจิตแก้ว	ขอพัก
พอม่อนอิริยา—	บดบัง
นางเชิญพระทรงศักดิ์	ประทับ
ในพระอาศรมตั่ง	ไปหวง
๑ ปวงเดวให้พัก	ตามสบาย
ตามรมพฤกษาย้อย	รอบแก้ว
คึกคึกเพื่องวายน	พระโสด ตรงแฮ
เพื่อพระกายผ่องแผ้ว	สุดเย็น
๑ เห็นว่ากษัตริย์	บริวาร
เห็นจเห็นอยนางเรียกโค	เด็ดดำ
ดั่งหาโภชนาหาร	เอมโอร
พร้อมเสร็จทั้งชาวหน้า	เสร็จจเสร็จ
๑ บัดนั้นโควิเศษ	จึงหา
สรรพอาหารดี	ไม่น้อย
นำผองอภิญญา	ขอเสร็จ
ผาณิตอีกทั้งอ้อย	อ่อนหวาน

๑ นาคมานวดแต่	ชูใจ
ชกกับแกดัมโอชะ	เด็ดด้วย
ข้าวสุกที่ร้อนไธ	ขันพลึง
ทั้งชนมได้ถ้วน	ทุกคน
๑ นมค่นกงค่นแท้	นำกิน
ดูปะเปนหลายเท	มากแท้
คนโทได้น้ำริน	ดื่มรด หวานแ
จัดเสร็จทุกสิ่งแต่	ตั้งถวิล
๑ ภูมินทร์อีกทั้งพวก	บริวาร
บริโภคนา	ชิมแปด
เรียกโคปมีนนาน	ได้ตั้ง ใจชื้อ
เห็นว่าโคเก่งแท้	แน่นอน
๑ ภูวนัทธอยากไค	ไคดี
จึงกล่าวแก่บงอร	นั้นไซ้
ขอโคเกิดเทวี่	จงอย่า หวงเฉย
ดินทรพิภพจะแตกให้	หลุดหลาย
๑ โฉมฉายตอบว่าอ้า	ราชะ
พระอิทรพิภพศฤงคาร	มากถัน
ฉันโคเด้าพระจะ	ขออีก
จากทวิระผู้ขัน	จนหนอ

- ๑ ขอโค่นเท้ากับ คัดทาง
ที่จะหาเด็บบึง แห่งช้า
เพราะช้าอยู่ในกลาง พงเบียดว
แต่จนจะกันดารอ้า อัดใจ
- ๑ ทรงชัยดีดัดแทบ จังตถาน
บริบูรณ์ทุกสิ่ง ไปแค่น
อีกมีบริวาร มอดมาก
แรงฤทธิ์เร่งเรื่อศักดิ์แน่น มัชวาน
- ๑ ภูบาลอย่าแย่งผู้ ขัดสัน
ความโลภมิควรแก่ ขัดคิยะ
นิกรทิวต่างถ คระคิ
จะเลื่อมซึ่งเกียรติพระ กษัตริรินทร์
- ๑ ภูมินทรพึงด้อยแห่ง เรณุกา
จึงว่าแม่แม่โค ไม่ให้
ขอเพียงแต่ลูกคา— วินัน เกิดแม่
คงบึงแก่ไร โภชนา
- ๑ เรณุกาว่าไธ จอมปราณ
พระจะพรากมันจาก แม่ไธ
ช่างไม่นึกสงสาร มันดัก นิดฤา
ซ้ำถวายบได้ คอกนา

๑ ราชพิโรธเพียง	เพลิงเผา
ทั้งแม่ทั้งลูกโค	บ่ให้
ข้าก็จะยึดเอา	เองละ
นางหัดกรงอย่าได้	ขัดขวาง
๑ ครีฑพาดทางออกพ้น	อาศรม
ตั้งพวกเด่นพด้น	ได้ด้อม
จับซึ่งลูกโคหม	ตัวเอก
เขากัดพด้นเข้าห้อม	จับโค
๑ โทษแค้นมากแท้	ราชา
จึงครีฑตั้งบริวาร	ใหญ่หน่อย
ช่วยกันไค่นพฤษา	ปลุกروب
ทุก ๆ คนคงร้อย	หมัดพด้น
๑ ครั้นเสร็จประกาศกอง	แก่นาง
นี้แหละเทวจำ	จดไว้
ว่าใครที่ขัดขวาง	ขัดจิต เราฤ
ย่อมถูกลงโทษให้	หลตายจำ
๑ นักกรรมแค้นมากด้วย	ขรรมา
กับเท่าเทียมขัด—	คิยเจ้า
กษัตริย์กอบแสนยา—	นภาพ
พราหมณ์ดีควรทราบเค้า	อย่าหาญ

๑ ภูบาตครีตเสร็จแล้ว	ตั้งพล
เดินออกจากอาศรม	มายหน้า
เข้าสู่พนาสน์ที่	เดินทัพ
เพื่อประพาสแผ่นหว่า	ต่อไป ๆ

ร่าย

๑ ครั้นเมื่อให้ฤๅษี ชมทัศนีกดบัมมา เห็นพฤกษาโค่นล้ม
แม่โคนมโรทร้อง กักตึงหาธุณ้อย อึกเมื่อยคอยอยู่หน้า บรรณ-
ศาลานั้นเล่า เธอจึงเข้าไปถาม นงรามเล่าเหตุการณ์ ขอให้ท่าน
แก้แค้น แทนตัวนางจงได้ แต่เธอใช้รักดับว่า เรณุกาทรามสวาท
ความพยายามท้อเอย เป็นเครื่องทำเวรต่อ ก่อความเดือดร้อนใจ
ไร้ประโยชน์อย่าเลย เจ้าเอยนั่งเฉยเกิด คนเราเกิดมาแล้ว บ่มี
แต่ด้วยความทุกข์ รุกเขิญในโลกนี้ ให้ต้องทำจิต คิดตระเถิดนา
หาความดูจะไปพดาง ทางสมาธิณัด มุ่งอมรรคยະสุข นิรทุกข์โลก
น่า พึงภักดาเธอสอน บังอรักจำใจ ระวังไว้คราหนึ่ง แต่โกรธจริงเร้า
ใจ บ่มีได้เหือดหาย โฉมฉายจึ่งนั่งรอ พอได้พบเจ้าราม จึ่งเล่า
ความให้ฟัง เจ้ารามคงแค้นใจ รวากับไฟเริงราม กับขวานอักษุ
อาวุธคู่กรไช้ ให้อวมารดาจารย์ ความภุชรรอรุณ งานงุ่นคิดพยายาม
ให้หัยราชันไช้ ขอพบเกิดจักได้ เห็นกัน ๆ

โคลง ๓

๑	ไปทันการตะวัณระ	ณ ตำบลปากกว้าง
	อยู่ท่ามกลางทัพต์ด้าง	เดิคงาม
๑	เจ้ารามโศกไปชวาง	ทางดำเนินค่อไชร
	แต่จ้งร้องว่าไท	กษัตร์ศรี ฯ

โคลง ๔

๑	ขอคืนักตะเจ้า	อรชุน
	แสดงฤทธิ์วังแทหญิง	ดีได้
	หลบหลุมรุกคณ	เขาดัก นิคเตย
	โอบาปหยวนรำไร	ขรรมา
๑	มารดาเรอดีค่อน	รับดี
	ให้พักแยะเสวย	อิมพร้อม
	ดังโคบไค้ม	แกลดนชาด
	ทุกอย่างดี ๆ น้อม	นำถวาย
๑	พดนิกายกเลี้ยง	ทักกัน
	ควรระฤาตอบแทน	สุดร้าย
	ดักโคแะฟาดฟัน	พฤกษ์ร่วม
	ทำเร้นนั้ตะม้าย	มารณ์

- ๑ ถอดจ้องอย่าช้า
 ด้^๕รุมกันดำพัง
 ฤาเกรงก็วันทา
 เราจะทำจิตเอ^๕อ
 ๑ ทรงชัยจักรพรรดิเจ้า
 ร้องว่าเหมเจ้าพราหมณ์
 กล่าวถ้อยสุดท้าว
 เรือหลัดถ้อยยาววางหน้า
 ๑ ภูลดั่งเกล้าซ้ำ
 ให้ไฉ่พราหมณ์ผู้วาง
 เสน่^๕ก้เข้าไป
 แต่ถูกฟันต^๕บ
 ๑ อีกหลายคนเข้าต่อ
 ปรศุรามรณ
 พันม้วยมอดช^๕ว
 ครุหนึ่งศัพทดังกลาด
 ๑ จับธนูก็ค^๕้น้าว
 วางลูกศรแตะ^๕เต้ง
 คั^๕ยฤทธิกำ^๕แหง
 เฝื่องประหนึ่งฟ้า^๕หดน
- ดงมา
 ตัก^๕เทอ
 แทบบาท เราเทอญ
 อภัย
 อรชุน
 หยาบซ้ำ
 เกินศักดิ์
 รกฎ
 ทันใด
 อย^๕นน
 โจมจับ
 บัดตาย
 ฤทธิ
 รบกาจ
 ฉับฉับ
 เกิดอนณ
 โดยแรง
 เหมะหม^๕น
 แผลงเด^๕ช
 แห^๕ดงมร

๑ ถูกกรแห่งท่านท้าว	อรชุน
ทั้งสี่ทิศระบวง	ขาดห้วง
ซีกองค์ก็เตยรูน	คกรถ
ลงแทบปักพัตน	คักคิน
๑ มัดนั้นรามโอดเข้า	ถึงองค์
กวัดแกว่งขวานเพ็ชรปดาม	แปดมฟ้า
เฉียวฉาดฟาดพันลง	เรียวรด
คัตพระเศียรเจ้าหัตถ์	หลุดไป
๑ ชูให้แก่พวกข้า	เขาคู
ร้องว่าคณเจ้า	มันไฉน
ใครทำผิดก็	ลงโทษ
เป็นอย่างเป็นเยี่ยงไท	ชยาตถวิ
๑ โยนหัวกษัตริย์ให้	บรivar
แต่ก็ออกคุ่มดิน	ไปหยัน
กตบิณสู่สถาน	สถิต
เจ้าเรื่องตงโทษนั้น	เสด็จสวรรคต ๗ ^(๒๓)

โคลง ๓

๑ ครานันชมทักัน	ฟังว่าที่ถูกแก้ว
จิตบมิเฝอแผ้ว	ตอบไป

- ๑ เจ้าใช้รักก่อเวร พ่อเกรงจำจะร้อน
 เวรก่อเวรกดขี่ช้อน เวร
 ๒ โอ้อภัยฉันใด จึงไม่พึงพ้อห้าม
 ^{ผู้}กรงนอนกร้าม พหุภัย ถูกเอ๋ย ๑

โคลง ๒

- ๑ ให้พลงรามคอย มอมกิดไว้แต่ช้อย
 อย่าสาม
 ๒ ใครถามมาอีกแล้ว เชื้อเกิดคงไม่แคล้ว
 ^{ผู้}คมขวาน ถูกเอ๋ย ๑
 ร้าย

๑ ฝ่ายกุมารมณฑล ผู้โอรสอรุณ ต่างก็รุ่นเคื่องแก้ว
 แค้นพิโรธเจ้าราม โกรธว่าพราหมณ์บังอาจ พินาศพระบิดา กุมารา
 ธิเบศร์ พระศพเคียดแค้นดั่ง ถัดถึงในกรุงศรี แล้วมีงานตามควร
 ขอนกนคถวายพระเพลิง ถูกตามเชิงเช่นบรรพ ครั้นเสร็จแล้วเกณฑ์
 ทักษิณ ธรรมพาศราดพร้ง พร้อมกำลังพลไพร่ ได้ถูกขังยามยามดัด เคน
 โยธจากกรุง มุ่งไปยังอาศรม แห่งบรมดาบส์ โอรสการศวะริยะ
 มุ่งมานะพยายาม อาสาของเวร เมื่อมาถึงที่นั่น อันเจ้ารามไม่
 อยู่ พดครุกันเข้าห้อม ถ่อมอาศรมไว้มนั อันองค์พระฤๅษี สมทักนี้

ออกมา ยังนำอาศรมถ้ำกัน แล้วท่านร้องถามไป มาทำไมคราวนี้
มีประสงค์สิ่งใด บอกให้ทราบเถิดท่าน ฝ่ายกุมารองค์ใหญ่ จึงตอบ
ไปทันที เออแน่สิใจพาด อันดูท่านชื่อราม ทำความผิดปรากฏ
เป็นชบถอหังการ ปล่อยตัววิคฤงค์ ผู้ทรงภพครองฉันทน์ โทษเขา
นั้นมากมาย ควรต้องตายแน่แท้ ขวัญแก่งัดควมา รับอาญาโดยค
ษมทัณฑ์ตอบว่า ดูราชมณเฑียรวิชัย ไชยยากขัตติยบรรหาร แล้วขอท่าน
ครองดู ท่านย่อมรู้แก่ใจ ว่าผู้ใดก่อเหตุ เกตพาดผองขึ้นก่อน หาก
ภุชโรศีระ การคะฉัระไชร์ ได้ประพฤดิเที่ยงธรรม ไม่ก่อกรรม
แรงร้าย คงไม่วายชีวิต อันผลกรรมทำบาป ย่อมบำราบเขเอง
ใครบ่เกรงบาปไชร์ ย่อมจะไ้รับผล ถึงแก่ชนม์วอดวาย แต่ดูชราย
ของข้า ก็เป็นบ้าเพราะโกรธ พิโรธเกินเหตุไป แม้เขาไชร์อยู่นี้
อาตมมะนังได้ ให้ออกไปทุกวอน งามนักรอออกัย พังคำไชร์กุมาร
ยิ่งเดือดดาลโทษ โกรธากะระทับบาท ควาาคตอบว่าที่ เหม่ฤษัธำระแ
แก้แทนถูกผู้ผิด ใจชีวิตมันโย ใจ ๆ จงประหาร ให้อายปราช
นัคนี้ ฝ่ายเสน่หับตั้ง สพรังพร้อมด้อมพลัน ต่างแทงฟันฤษั ธมทัณฑ์
ร้องว่า อ้าเจ้ารามช่วยด้วย พ่อจะมีวยชีวิต ช่วยพ่อที่รามเอ๋ย ทราม
เซยช่วยบิดา แต่ว่าเจ้ารามไชร์ อยู่ห่างไกลอาศรม เขาระคมแทง
ฟัน ฤษักันบิคม้อง ร้องเรียกบุตรช่วยด้วย เรียกจนที่สุดม้วย ชีพลง
นั้นแด ๆ

โคลง ๓

๑	เดรัจฉาปดขี้นพมนี้	ทั้งศพนันไว้
	จึงมองกษัตริไซ้	กตบถถาน
๑	ไปนานเจ้ารามกตบ	มาถบถถึงที่แด้ว
	เห็นพ่อนอนนิ่งแด้ว	จึงดู
๑	พอรู้แน่ว่าตาย	พายนาคาหยาดย้อย
	แด้นโคกตุดตะห้อย	โหยหวน ๗

โคลง ๔

๑	ไม่ควรเตยตุน้อย	จะไป
	จากพระบิดาผู้	แก่เฒ่า
	เดี่ยแวงรับปากไว้	ว่า
	คอยระวงษ์ทุกเกล้า	เดมอ
๑	เผอเดอทั้งทานไว้	เดี่ยวตาย
	เหมือนหนึ่งไม่มีความ	รักแด้ว
	รื้อยุศักรุหมาย	พยาบาท
	ควรอยู่กับพ่อแก้ว	ระวงษ์
๑	ทงนตูกผิดแด้ว	ตำมาญ
	บ่มีควรจากจร	ยังชื้อ
	แม้พ่อจะคั่นปราณ	เนินช้า
	ยอมแลกชีวิตช้า	ได้อีก
		คับแทน

๑ หน้าเค้นจริงแล้วพวก	ศักรู
มันดอบมาอย่างคน	ขลาดแท้
แม่ดูก็ยังอยู่	คอยรบ
ก็จะพอช่วยแก้	ฉับพลัน
๑ อันพระชนกยอด	นักขรรณ
บ่มีได้เรี่ยวชาญ	ยุทธศาสตร์
มันรุมประหารกำ-	ตั้งช่วย กันแะ
ไหนดพระจะตำมารถ	ค่อคั
๑ ชั่วพระวอดด้วย	คนพาด
พวกกษัตริย์อวดดี	ยังถน
อวดอิทธิทธิงการ	กำเรบ
แม่นี่ไม่พ้น	ข่มเหง
๑ ลูกเองบ่ค้นจัก	ปฏินญา
ค่อศัพพะบิตร	เกิดเกล้า
อึกสูระเทวา	เพนทิพย์ พยานเทอญ
ว่าเค้นข้าเจ้า	เจตนา
๑ จะฆ่าชาติดิยะดิน	ด่ากด
เพราะโลกดะปรก	ช่วยด้าง
ให้หมดชาติแห่งชน	ถามก
บ่มีให้กษัตริย์ค่าง	อยู่ดิน

๑ ไม่ตื่นชาติภักษัตริย์ไชร์	ไม่พัก
ข้าจะปองจงมณญ	มอดหมด
แม้มีชาติภักษัตริย์	เหล็ดอยู่
ข้าจะไม่ละถด	รุกราน
๑ ต่บาตเต็รจแก้วจัก	การศัพ
ตามแบบข้างพราหมณ์เฒ	เต็รจแก้ว
อังการอัยสุคริบ	ครันเก็บ
ห่อพิศตระม่องแม้ว	เค็ดคัร
๑ ไปที่ฝั่งน้ำพระ	คงคา
นำอัยสุอังการ	ตู่หน้า
ถอยถ้างขิงปลาปา	ตามแบบ
จารัตโมราณด้า-	เด็ดปวง
๑ ตันห้วงแก้วจ้งเจ้า	รามหาญ
ไปมหิษมค	กล่าวทัก
โอรสพระผู้ผ่าน-	ภพแห่ง นั้นแด
ให้ออกมาค่อหน้า	ค่อค
๑ บคณมยทชแยง	แรงรณ
ภักษัตริย์ค่อฤทธีเจ้าราม	ห่อนได้
ค่างคนก็วายชนม์	ชัพออก
หมดโคครแห่งท่านไท	อรุณ

๑ เดียวคุณบ่ผ่อนน้อย	โทโซ
ปรศุรามยัง	เที่ยวค้น
เที่ยวตามคิดด้วยโม—	โหด
กษัตริย์หนีไปรอดพ้น	มือพราหมณ์
๑ เที่ยวตามบารบทั้ง	ชมพู
อันทกษัตริย์ใด ๆ ก็	ไปเดิน
ของผดุงทุกหนหมดหน	ม้วยมอด
เหลืออีกแค่ตัวเร็น	รอดหนี
๑ หอบดีไปซ่อนได้	บางราย
แต่เมื่อใดเจ้าราม	รู้
ว่ามีบุตรผู้ชาย	ชาติกษัตริย์
ไปปราบมิทันตั้ง	เผด็จชนม์
๑ ตามค้นตามฆ่าตั้ง	เจ็ดครา
จึงกษัตริย์ที่เปนชาย	หมดแท้
รามเห็นว่ากิจจา	ดมปรากฏ นานอ
พอจิตแฉะเด็กแด่	ไปตาม

๑ เจ้ารามวิจิตโลก	ต้มถวิด
ไปนอนเทพบิดร	กัศยป
ถวายเป็นแผ่นดิน	ถิ่นทั่ว
เพนทักษิณาสบ	เด็ดดี
๑ ตั้งนระโลกแก้ว	ไปอยู่
ยังมีเห่นทรบรร-	พดด้วง
กอบญญูญะกิจบุ-	ชาเทพ
กอบโยคที่ยังค้าง	ต่อไป
๑ ส่วนในแดนทอปปดาว	ชมพู่
นางกษัตริย์จึงพากัน	รำให้
ไปวอนคนครุ	นอบนบ
ขอพวกรพราหมณ์จงได้	กรุณา
๑ อันว่าพรรณพชชาติ	กษัตริย์บุญ
จะมีเหลือใน	โลกแก้ว
ขอพราหมณ์อนุภู	ด้วยเกิด
เพราะชาติชดช้อย	อีกหนอ
๑ พังขอจึงคณะ	ครุบา
ต่างคิดว่าควรเรา	ช่วยแท้
เพราะชาติชดช้อย	น้อยอม
มีน้ำที่คอยแก้	รุกเข็ญ

๑ ร่มเย็นเพราะไต่พึง	แรงกษัตริย์
คอยปราบปรามมิตร	โหดเหี้ยม
พราหมณ์ไรซึ่งผีหัด	ทางยุทธ์
ดื้อดื้อก้าวร้าว	ฤาไหว
๑ ฉนั้นใช้จึงพร้อม	ใจกัน
ช่องเดี่ยด้วยเหตุนาง	นั้นแล้ว
เพราะพิษเผือกษัตริย์พน	ขึ้นใหม่
ถวนอิทธิฤทธิ์แก้	ดังเพรง
๑ พราหมณ์เองจึงได้รับ	ผลดี
ไต่อยู่ไต่ร่มเย็น	เป็นสุข
ประกอบกิจพิธี	โดยศาสตร์
เพราะกษัตริย์ช่วยค้ำ	แห่งพราหมณ์
๑ ข้อความปางหก	เก็บมา
โดยย่อพอบรรยาย	เรื่องรู้
เรื่องปรศุรา—	มาวระ ตารแป
กำเนิดมากอบกู้	ทวิธา
๑ แต่ว่าเสร็จกิจแล้ว	คงชนม์ อยู่แต่
บ่มักดับไวคุณรู้	ดังก็ (๒๔)
มีเรื่องค่ออยู่ปน	ปางเจ็ด
ดังจะกล่าวเรื่อง	ค่อไป อีกนา

ปางที่ ๗

รามจันทราวตาร^(๒๕)

ร้าย

๑ จักขานใจตำนาน ในอวตารปางเจ็ด แห่งสมเด็จพระพิชฌ
ผู้เป็นเจ้าจอมสวรรค์ เรียกรามจันทราวตาร ตำนานแสดงไว้ ใน
รามายณะ พระกัมภีร์สำคัญ อันเป็นที่นับถือ บรรพบุรุษเกียรติมาอยู่
ในชมพูทวีป ในอดีตสันนา ข้าเจ้าจะแสดง แสดงแต่โดยย่อ พอ
สังเขปเป็นเค้า เค้าเรื่องรัตติกงศ์ เมื่อพงศ์อักษะวากุ หลานสุริยะ
เทวราช เสด็จอาสน์อโยธยา ถิ่นมาแต่มนุ ผู้โอรสอาทิตย์ สถิต
แคว้นโกศล มณฑลถิ่นสระพริ้ง ริมฝั่งน้ำสรัส สุริยะวงศ์กษัตริย์
ครองรัฐกว้างปรากฏ เขตแดนฝั่งสาคร ชนนิกรสุขสันต์ ตำราญทั่ว
เขตแคว้น ดินแดนนั้นร่มบวรณ เพิ่มพูนพืชพันธุ์ ผลิตหารครบครัน
อันนครอโยธยา ปราการตงียคยาว รวดตบสองโยชน์สี่ดั่ง กว้าง
สามโยชน์ประมาณ มีทวารวาทะ ระบายไว้พอดี อันวิธีทางทอด
ปวงวางเหมาะทั่วไป ใต้ด้วยบ้านเรือน ถิ่นแต่เคื้อนตาชม อุดม
ราชนิเวศน์ อันขอบเขตกำแพง แข็งแรงมีคูล้อม บั้มปราการสง่า
ทำอริทว์เรืองฤทธิ์ บั๊กด้าคึกข่องชิง ทุกสิ่งงามสพริ้ง ดั่งอมราวดี
มีคักขานตานสวน มวลสระน้ำสะอาด ทวยราชย์วิธัมบวรณสุข สุข

ทุกวันวาร เต้นนั้จะการคนครี เปนเวียงศรีสถิต เริงจิตชนนั้ نرمย์
อุดมตั้งนามา ทูตานุทูตจรร จากนครไพรัช เจ้ากษัตริย์สุริยวงส์
ผู้ดำยตรงดงมา จากอักษวาภูราช ไอรตนาถมนุ ผู้ถูกสุริยะไท้
ดำยตีบทยาทไชร้ ค่อมา ฯ

โคลง ๔

๑ ครวณั้จะกล่าวข้อ	คำไ้
ถึงทศรถจอม	จักรกวาง
ราชาเถลิงไ้	ศักรวิชัย
ณ ไยชยาสถ้าง	แห่งนคร
๑ ภูธรเจดกษัตริทง	เป็นปราชญ์
รู้รอบวิทยาไ้	เพทจบ
ชำนาญรัฐประศาสน์	ประเสริฐ
แก้ดัวแก้ว่นกระบณรบ	ยิ่งยง
๑ สัมพงศ์เผ่าท่านท้าว	อักษวา ฤๅ
ทรงสุธรรมดัมมา	ปฏิบัติ
ทันเทียบเปรียบสิทธิธา	เกรอภกิต ติคุณนอ
ชำนาญบริณั้	ร่วมใจ

๑ เชอไชร์มีโลกทรัพย์

มั่งคั่งปานกุเวร

จรรโลงโลกแดนดิน

คังมนุนาถไท

๑ อินชานันทานไชร์

อมราวดี

ชนครบดีตระกูล

ถ้วนดุชแดนตะม้าย

๑ แดนคดัดชาคกอบ

พราหมณ์หม่นคักษาอึก

กษัตริย์กรบราด

นอบนบอภิวาท

๑ มวดแพศย์บ้านกอบ

แดงเบรียนกอบการหา

ปวงศุทรีก็กอบกิจ

คือหมั่นคอยรับใช้

๑ สัมบุรณสพรังพร้อม

ทุกตฤกฏแม่เรือน

อึกบุตรและหลานคัว

คดียังดินประเสริฐ

ปานอินทร์

ราชไชร์

ผาสัก

เที่ยงธรรม

สัมบุรณ

เทียบคล้าย

เนาถิ่น นันแด (๒๖)

อยู่แมน

กรณีย์

อนาคัน

ปราบพอก พาดแย

คิงควร

พาณิชย์

ทรัพย์ไชร์

สัมาชาติ

สัมาตฤกฏ

ครอบครวั

คิเล็ด

ทายาท

ทรัพย์สรวพ

๑ ทรงธรรมมีพรังพร้อม	แด่นยา กรเษย
อึกอค์จะมากมวด	ไม่น้อย
อึกดาร์ชนงา	เก่งกัน
มีมากมวดยิ่งร้อย	คชดาร์
๑ อาจารย์ต้องเด็ดดำ	ฤษี
หนึ่งพระวศิษฐ์-	โรหิต
วามะเทพมุนี	ผู้ช่วย
ทงครุรรอบวิท	เวทชาญ
๑ ทานม้อมาคัยเด็ด	แปดคน
ขานขานาญการ	รอบรู้
รับใช้พระจุมพล	ทศรถ
เพิ่มพระเกียรติพระผู้	ทรงชั้นซ
๑ ชยันต์, ฤๅษฏี, ทง	วิชัย
ตามทีเด่นพด	คิดก
ขุนคตังคู้เหตุทัย	ต้องช่อ
ดิทชรวด, อรรดตำรท,	เชี่ยวชาญ
๑ คุณาการรอบรู้	ทางธรรม
จรรมนบาต, อโศก,	ซื่อซ
อึกชื่อตมันตร์	คัวเอก ^(๒๗)
ดาร์ธำทำน	เด็ด

๑ มหิษำทำนไชร้

ตำมนา ร้แด่ (๒๗)

ที่ท่งเกาศัถยา

แห่งน้อย

ที่ตองตุมิตรา

งามเหมาะ

ตองจรวิตแรมร้อย

เช่นกัน

๑ อันองกัศคิยะนั้น

วิโดย

นามว่าไกเกยี่

นิ่มเน้อ

ถูผู้ผ่านเกยี่

ชนบท

งามรูปทรงอะเคอ

อ่าองัก

๑ ทรงภพลบแห่งด้าว

โกศด

พรั่งพร้อมกัศคิยะเคร

อำนาง

แคไธพระภูวดล

ไว้บุคร

เพื่อจะตีบทายาท

ค้อไป

๑ ทรงชัยจ้งโคตรดี

ปฤกษา

ทั้งแปดมนตรี้

เรื่องนี้

พระอยากใคร่คิดหา

ความกิด

ให้อมาคัยช่วยช้

อุบาย

๑ ภาด่ายคิดใคร่ต้ง

พิชี่

เอกอัครเมธอัน

ประเสริฐ (๒๘)

อมาคัยก็เห็นคั

คังครัด

ควรจัดพิชี่เด็ด

ฉับพลัน

๑ จักร์มนัศรผู้ยอด
ทนต์แด่พระผู้จอม
แม่พระประสงคัม
ค้องคิครอบคอบบัง

๑ พิษข้อศอเมฆ
ควรจะหาผู้ทำ
เห็นว่าฤษยะศฤงค
บุตรีวิภาณทุกแด

๑ ดำรงเดาชัย
ฤษยะศฤงคเมื่อคราว
ฝนแดง ณ แห้งรัฐ
ดำเร้ากิจจกวันแท้

๑ ได้ศานดาถูท้าว
เป็นคู่อยู่ครองกัน
อันแคว้นของคราวฐร
เพราะรัฐจักเติบคัพ

๑ พังความชื้อนชอบ
จึงทศรถทรง
ถามอติษฐมุนี
ว่าอุบายนชอบ

ดำรงค์
จักร์กวาง
ค้องคิ
จึงค

ใหญ่ยิ่ง
เก่งแท้

คาบค
เกิดช
ประวัค
ช่วยแก
องค
ทุกสถาน

โถมบาท
แต่นั้น

เกษมสุข
เอกพราหมณ^(๓๐)

ฤค
นบนอบ
บุโรหิต
ฤาไณ

๑ ครุใหญ่ว่าชอบแล้ว	ภูบาล
จอมกษัตริย์อินท	ไม่น้อย
ตั้งเตรียมทัพพวยหาญ	พร้อมพรัง
เพื่อเด็ดยกฉกฉวย	จากสถาน ฯ

วัย

๑ ครั้นถึงกาลอันงาม ถูกนิยามดีพร้อมหมด จึงทศรถ
 มหาราช ยাত্রีกระบวนบทจร จาณครอโยธยา ร้อนแรมมากดวงพวง
 ผ่านคองข้ามนที หดายราศรีจึ่ง ถึงนครที่ถกติก บพิตรโถมบาท
 จอมองกระราชภูริภาสา กดาโศดสู่วังสถาน ฝ่ายภูบาลโถมบาท ต้อนรับ
 ราชมหามิตร เชิญถกติกวงใน อันได้จัดไว้รับ พร้อมสรรพดังดี ๆ
 มีทั้งที่ตรงเดว บัณฑิตถึงใด ครั้นอยู่ได้ประมาณ เจ็ดแปดวารแล้ว
 ไซ้ร้ จึงทรงชัยทศรถ เผยพจน์สุนทรวอน แต่ภุชรโถมบาท เรื่องไร
 ราชบุรุษ จึงมาขอศุขหาย ช่วยอภิปรายแทนมิตร ให้พระฤษยะศฤงค์
 มิ่งมุนีประเสริฐ เกิดในพราหมณวิสัย ไปช่วยทำพิธี พลังกรรมวิเศษ
 อัสวเมธสักกรรา ฝ่ายราชาโถมบาท ครดิ้ประกาศทัณฑ์ใด ให้ไปตามราช
 มาสู่ที่หอคำ แล้วทรงธรรมกล่าววอน ด้วยสุนทรพจน์ ตามที่ทศรถวาน
 พังสารแห่งบพิตร ฤษยะศฤงค์ตอบไ้ ว่าเต็มใจปฏิบัติ ตามคำรัส
 ทุกประการ ฝ่ายภูบาลทศรถ จึงเผยพจน์บัญชา ให้เสวกมารับไป
 ยังเวียงชัยแจ้งข่าว ท้าวเธอตั้งกำชับ ให้ประทับภารา ด้วยผ้าดีธงชาย

ไปรยปรายนารัตราศ กวาดฝุ่นในถนนทอง ทิ้งปวงให้ต้อาค ฝ่าย
ทวยราษฎร์เปรมใจ ได้ทราบข่าวดีมา ว่าราชาจอมเขต จะประเวศ
เวียงชัย ครานั้นใช้ชาวเวียง เติงกระฉ่อนจัดแจง ตกแต่งบ้าน
เรือนคน ให้วิมลแจ่มใส ยามภวนัยทศรถ จรดสู่ธานี สนินค
กราบไหว้ ชื่นใจเห็นท่านงาม อักขมพราหมณ์ทวิช ฤชยะศฤงค์ผู้ตั้ง
ครันถึงวังภูธร พาบังอรคานดา มาเฝ้าพระมหิษ เทวกำรรับรอง
ทั้งผองดมแก่ยศ ทศรถจัดให้ ร้อยยัง จนกว่าจะเสร็จกิจ พิช
นั้นแต่ ฯ

โคลง ๓

๑	ครานี้หมดเหม็นค	ยามอดทนคเริ่มแล้ว
	บุบผาเริ่มผดแล้ว	ผดผัน
๑	จึงทรงธรรมทศรถ	ขเผยพจน์ตั้งให้
	ตม้นครีตวเอกไช	นิมนคน
๑	พ่อพราหมณ์คนดำคญ	อันญาเกียรติเกรอกถวน
	รอบรู้พระเจตถัน	นิยมน ฯ

โคลง ๒

๑	ประทมคุรุเจ้า	องค์พระวดีษรู้เจ้า
	จอมขั	
๑	ที่ตอรองคอน	พระศุณญะฐ
	ชื่องาม	

๑ สามความเทพผู้

นถาตปราชญ์รู้

เวทตรี

๑ ที่ดีนามออกได้

ว่าชาวาลิไซร์

กาศยป

พันธุนา ฯ

ว่า

๑ ครั้นพราหมณ์มาพรั่งพร้อม ทศรถน้อมนิมนต์ ให้ทุกคนไปรศช่วย ชำนาญผลธฤชดี ในพิธีดำัญ พราหมณ์เหล่านั้นเต็มใจ รับมอบไว้เต็มจิต เพื่อกอบกิจพิช ภูมิจึงครัดตั้ง ให้เข้าคังพัตกรรม ทำทุกถึงเด็ดดี ดังมีในคำหรับ พร้อมดรรพอย่าให้ขาด จิตที่ราชพิช ไรรวงจัจฉัง ณ มิ่งเห็นอนที่ ศัตรีรุกรามงอน แล้วภูธรประกาศณ์ ดังหตยราชบุรุษ ให้รับรุดคำเนน ไปเชิญไท่ต่างด้าวหนึ่งคือท้าวชนก ดิดกมถิดา ญมหาญาตดิษ ทั้งเป็นมิตรสัมพันธ์ อีกทรงธรรมบด กาศีราชทรงยศ ปรากฏเกียรติภักดิ์ เด็ดในจันทรวงค์ อีกองค์พระบิดา แห่งชายายงยศ ของทศรถจอมรัฐ กือกษัตริ์เป็นใหญ่ ในเกษยชนบท พร้อมโอรสเชดด้วย ให้มาช่วยในงาณ อีกภูบาตโตมบาต องครราชฐ์ฤทธิรงค์ อีกเชิญองค์กษัตริ์ทรงวัศครองสุราชฐ์ แตะนรนาถภูมิ จอมสุวัระเกษศร ทั้งจอมเทคนานา บรรดาเป็นไมตรี ทุกชนันรับข่าว รับผู้ด้าวแดนดล โกศตรัฐังามงอน จอมนครคือนรับ ดรรพตามประเพณี พอฤชดีเริ่มงาน

พิธีการพิเศษ อัสวเมธประเสริฐ เกิดทุกทางอย่างควร ทั้งมวดโดย
เรียบร้อย ปล่อยพระยาม้าคัน จรดคุ่มไป ในนานาประเทศ
ทุกเขตรัณท์อันผ่าน เหตุแผ้วพาดไม่มี ทุกฐานันอบนม เคารพรับพาส์
พอครบปีกำหนด ม้าจรดกลับถิ่น จึงภูมินทรยืนดู มีบัญชาให้ทำ
พลักรรรมบ้นปลาย พราหมณ์ทั้งหลายบ้น้ำ จิตบูชาอัน คามพิช
ไธยศาสตร์ ภูวนาถบัญชา ให้หาโภชนาหาร ทุกสิ่งสารพัดดี เคียง
ข้าพราหมณ์อมหน้า ทั้งผู้ทำพิธี ทั้งผู้มาช่วย ก็เคียงด้วยทวงกัน
ครันดงกาดังาม พราหมณ์จึงตั้งให้บัก หักดำหรับผูกมัด สดวกที่
ควรจะฆ่า บูชาเทพทั้งมวด จำนอนต์สัตว์ดำมร้อย ทั้งใหญ่่น้อยนานา
อันพาส์ดำคัญ นั้นเป็นยอศักดิ์ไชร ครันใดฤกษ์เวลา เกาศัถยาเทอ์
มหิษเอนัน พถนประหารมิงม้า คามคำร่ากัหนด แล้วดตองค้ประทับ
อยู่กับศัพพาส์ ในราคร์หนึ่งนั้น อันชรายาอีกตอง มาแตะต้องศัพม้า
แล้วพากันนั่งโกธ เพื่อจะได้ปฏิบัติ ชาติคิยะนาริ ฝ่ายข้าพราหมณ์
ทั้งหลาย มาถวายพรนาง แล้วต่างทำน้าที่ ผ้าพาส์แหวระเอา เกรื่อง
ในเภาจนใหม่ เหนือกองไม้มะเคือ เพื่อพล้เทวณ นอกนั้นกองเพลิงอื่น
ดินดาดเรียงอีกเต่า เพื่อเผาสัตว์ใหญ่่น้อย ทั้งดำมร้อยพล้ ในราคร์
คดอด ปล่อยปราคาปวงอุบัทวิ ธรรมพิศพร้อมประเสริฐ พิธีเกิดดุแล้ว
ทั้งหมดก็ผ่องแผ้ว พึงใจ ยิ่งแต่ ฯ

โคลง ๓

๑ จอมไผ่หนาตา	แบ่งพสุธายกให้
แต่พราหมณ์ทุกพวกไซ้	บ่แทน
๑ แต่แทนรับบัลลังก์	พวกรัษฎีตอบท้าว
ว่าจรรับแต่่นตัว	ไม่ถวิล
๑ มืดนโรดมมื่อ	ภานุครองครอบได้
คืนถวายแต่ให้	ทรงครอง
๑ ประทานของอันแทน	คืนแดนทุกแห่งนั้น
พอเหมาะทั่วทุกชน	ชรี
๑ โคนมดหนึ่งด้าน	ทองประทานโกฏีให้
เงินอีกดีโกฏีให้	ไม่หวง
๑ ปวงพราหมณ์พร้อมปรีดา	ยกทักษิณานั้นได้
แล้วดิษฐ์อีกให้	ฤษยะ ศฤงค์แด่ ฯ

โคลง ๒

๑ สองพระดาบสไซ้	บอกพระจอมภพให้
ขอพร	
๑ ภูธรนอบประณต	ขอโอรสแต่ให้
พรนั้นแหละขออยากได้	จริง ๆ
๑ ฤษยะศฤงค์คอบถ้อย	พระจะมีลูกน้อย
ต้อง	

๑ เพื่อดำรงชาติเชื้อ	รวีวงศ์อะเคอ
สืบไป	
๑ ข้าไฉนจะช่วยเหลือ	ขอให้ทวยเทพเอื้อ
เอาภาร	
๑ การพิชิตใหม่ข้า	จะเริ่มในไม่ช้า
ฉับพลัน ฯ	

- โคลง ๔
๑ ครานนทวยเทพพร้อม	ฤดี
มาแทนถนัญญะ	นั้นไฉน
เพื่อรับซึ่งพล	อเนก
ซึ่งฤษยะศฤงค์ให้	จิตแจ่ม
๑ พรหมณ์แกดงวากย์เจ้า	ประกาศ
แต่เทพที่ชุมนุม	อยู่พร้อม
ขอโอไรศแต่ราช	ทศรถ
คามที่บพิตรน้อม	เกศวอน
๑ นิกรเทวะไฉน	ตอบสาร
ว่าพระประตงค์จอม	จักรัน
จะตีทรมโนมาถ์	อย่าดิ คกแด
เรารักเธอแดก	ก่อนมา

- ๑ ว่าพดางทางเทพไท คักรินทร์
 พาคณเทวน์ เตรีงฟ้า
 รวดเร็วกระหังถิ่น พรหมโลก
 เจ้าพระผู้ก่อหล้า แห่ลงตรี
- ๑ วัชรทูตเทพเจ้า พรหมา
 ว่าราพณาสูร ฤทธิห้าว
 ผู้ครองเขตดงกา แดนราก ษสเส
 เกะกะแฉะกำจั่วจั่ว รุกขราญ
- ๑ จุนมารถือว่าได้ รับพระ พรนา
 จั๋นบ่ยาเกรงใคร ตักน้อย
 กำเรียบบ่ดลตะ กอนโลก
 บ่มมีพั้งถ้อย ไกรปราม
- ๑ หยาบหยามกวนเทพทั้ง แดนดรวง
 อึกเทียวทำดาบกิจ คาบต
 เทวามนุษปอง ซามชยาด
 เพราะราพณ์รังแกหมด ทั่วไป
- ๑ ข้าไทเทเวศร์ผู้ รังสรรค์
 จงโปรดทรงเมตตา เหล่าข้า
 บำราบทศกัณฐ์ คัวกาจ
 เพื่อจะได้เย็นหล้า ดับเขญ

๑ พระเป็นเจ้าคอบถ้อย	อมร
ว่าอ้ายอสูรหาญ	โหดไชร
มันขอซึ่งพระพร	พิเศษ
เราประดาพรให้	แด่มัน
๑ ว่าอันอสูรทั้ง	อสูร
คนจรรพอกบีศาค	เล็ดฤทธิ์
ยามรบรบประมุข	แรงค่อ กันแซ
อย่าฆ่ามันได้สิทธิ์	ดมใจ
๑ มันไชรโมหะตน	เค็มจิต
จึงมันถกถว้ปวง	มนุษย์
คงนหากจะคิด	ผลาญราพณ์
คนแทะฆ่าคงดีด	ขีพตง
๑ องค์อนทรีอกเทพตวัน	ยัค
ประณตพระพรหมา	ทำนไ้
เห็นทางที่ยักษ์	จรวอด วายแ
เปรมจิตคิดหวังได้	หมกเข็ญ
๑ เห็นองค์พิษณุเจ้า	มั่งรดี มีแด
ทรงพญาครุฑเหิร	ให้จตน
กัษัฏกรทาทัดถ	กุมเหมา
ภูษะดีเหลื่องน	เพริดดา

๑ มาตุที่เทพ	ชุมนุม
ทวยเทพถวายกร	พริ้งพริ้ว
ทูลวอนพระเทพคุณ	พญภพ
ขอพระเดชแควด้อม	สุขใจ
๑ พระไวยุณฐานาถัม	พดางครีต
ท่านประดงคังคิ	จูงแจ้
เราทราบคดีชัด	จะช่วย
จริงนะมิได้แต่ง	เด็กธรร
๑ เทวนันธมเกศกัม	ทูลสาร
อันราพนาตุ	โศกห้าว
เชิญพระขอคาร	ไปปราบ
เหมือนช่วยให้เด่นตัว	เกษมตันต์
๑ อันทศรเจ้า	โกศด
ปราณาโอรส	ยิ่งแท้
ทำวิชิเมงค	อัสระ เมฆนา
ยังดำเร้าแฉ	ประดงค
๑ เชิญองค์พิณเจ้า	จักรี
แบ่งภาคเป็นสี่องค์	เด็กแก้ว
ตุ้ครรภัมหิ	ตามประ เจริฐนา
ทศรจะแผ้ว	ผ่องใจ

๑ อ้าไทรโปรดกำเนิด	เป็นคน
เพื่อปราบพญาราพณ์	ฤทธิ์ร้าย
อ้าไทรช่วยதாகด	เกษมสุข
ต้นคิสังบกด้าย	ปางหลัง
๑ พึงคำทวยเทพเจ้า	วอนหวาน
ต้มเค็ดพระนารายณ์	โตกนาถ
รับจะอดวาท	สุภาพ
เป็นพระนรราช	ยศยง
๑ พึงองค์พิณเจ้า	ตรีตรับ
ทวยเทพพิทยาร	ให้ก่อ
อับสรักพิณจัม	ร่ำร้อง
คนขรรพจัมร้องก่อ	นภา
๑ ฝ่ายว่าวิษณุไท่	ทุดตา
องค์พระจักรพักตร์	เสร์เจ้า
ขจรทรงครุฑวา-	หนเอก
ผืนผางคผาดแผ้ว	ผ่านไป ฯ

ร้าย

๑ ครานั้นไซ้รัชศก ทรงยศอดยอยุธยา ราชากอยอยู่ที่
ในพิฆัมณทต พึงมนตร์พราหมณ์ดวดอยู่ คุในกองเพลิงทาก ภูวนาถ
นเรนทร์ เห็นอดุรคนหนึ่ง ซึ่งมุคขึ้นจากไฟ ร่างกายใหญ่กำยำ ดี

ภายคำกำแหง นุ่งห่มแดงแดงฉาน เฝ้ายดั่งป่านเอว มีผมยาวราวขน
 ดั้หราชคนเคิบใหญ่ ที่กายไขว้ประจักษ์ ศุภลักษณะนานา แต่ง
 อภรณ์ดั่งวรรค กายสูงทันศรี เดินท่วงที่เทียมพยัคฆ์ ดั่งนักกนก
 ทั้งดองหัตถ์ประคอง หม้อทองไฉ่อมฤต คักดีดิถีของพรหมา อสุรา
 ตรงเข้า เฝ้าราชาทศรถ แล้วเผยพจนทุกคำ ข้าเป็นทูลรับใช้ ไ้
 ประชาบัติ ศรีสุรพรหมา ด้วยเทวปรัตน์ รับพัดของไท้ โปรดให้
 ผด้อมจิต บพิตรจงรับไว้ จะได้สมปรารถนา อันว่าอมฤตนี้ เด็ดดี
 จะบันดาล ให้ภูษาทรวงยศ มีไอรด้อมหวั่น ทั้งพระจะเปดข นิร-
 ทุขโทษภัย จงให้สามเทวี คำนานฉับพลัน แล้วนางนันทศรี
 จะได้มีไอรด บรกรรมยศเกรียงไกร ฝ่ายภูณัยรับเข้า ขึ้นทูลเกล้า
 ถนัด แล้วทรงรัฐดำเนิน เดินประทักษณทูต ของวิสุทธิเทวา แล้ว
 ทูลดาเหาะถลัน ถับถั่งจิงราชา คราต่อมาดงาม ที่พักตามมหรณ์
 ภูมิครัสให้หา เกาศัณยานงกราณ แล้วประทานอมฤต ให้มิ่งมิตร
 กิ่งหนึ่ง แล้วจึงแบ่งหนึ่งส่วน ให้นวลแก้วกัทยา สุมิตราคัมพดิน
 เหลือนั้นแบ่งกึ่งให้ ไก่เกย์คัมเสวย เหลือนั้นเดยหอดมา ให้สุมิตรา
 อีกครึ่ง คึงนรราชกำแหง แบ่งอมฤตเด็ดดี ให้มิ่งมิตรเสร็จแล้ว ถู
 กษัตริย์ผ่องแผ้ว หฤทัย ฯ

โคลง ๓

๐ ในไม่ช้านงราม

เปรมจิตเพราะเหตุใด

ทั้งสามองค์นั้นไซ้

ทรงครรภา ฯ

โคลง ๒

- ๑ ทรงธรรมที่ศรทเจ้า ปราโมทย์ทุกคำเข้า
 ธรรมย์
 ๑ เตรียมชมพระอุกนัย คอยนับเดือนที่คด้อย
 เกิดอนไป ฯ

ร้อย

๑ ตั้งแต่ให้นารายณ์ รับจะฉายณลง ทรงอวดดารแล้วณนั้น
 อันองค์พระสยามมกุฎ เป็นเจ้าบัญชา แต่เทวาทังหลาย ว่านารายณ์นั้น
 นานา เธออดำหรับคำ จะไปกำเนิดใน แผ่นไม้ทแคนชน ทัวทุกคน
 เทวา ย่ำข้าคงตั้งใจ ช่วยเธอใช้ทำการ งานสงครามบารบ
 รานรอนราพณ์แรงร้าย เทพทงหลายฟังตรัส ก็เร่งรัดทำตาม ความ
 พระเจ้าประสงค์ ทุกองค์สร้างงานร ถ้วนฤทธิรอนแรงขึ้น ทุกเทวัน
 เด็ดคั้ ทุกมุน้อมถ ถ้วนทุกคนคนสรรพ ทูลยกยัสรรพแด่นกฉ้า^(๓๑)
 ทุกนาคาพิษรอน วิทยากรทุกคน ถ้วนกมลยินดี มีบุตรเป็นงานร
 เพื่อช่วยรอนรานราพณ์ ปราบอสูรโมหัน อันบุตรท้าววัชรวิ คือ
 พาดัรชา จอมงานรทงหลาย ภายใหญ่เยี่ยมปานเขา เข้มเห่นทร
 บรรพค อันโอธระระวี่ คือศักรัระราช ผู้เก่งกาจเที่ยงถนัด พระ
 พฤหัตถ์บคี่ มีลูกช่อตาระ ฉดาดรู้ตั้งสรรพ คั้นขมาทนต์ปรากฏ โอธ
 ท้าวภูเธร นอญเป็นช่างงาน รู้การอีกช่างคิด ลูกวิศวะกรรมมา นิด
 ภายาแดงคี่ ลูกอักษณจำรัส ถ้วนอักษณส่องไขว้ ให้โอธเป่นต้อง

พี่น้องปรองคองจิต หนึ่งทวิวิทเก่งแค้น หนึ่งแมนทะแกว่นกตัญญู ฝ่าย
 วานรสุเชณ เปนอุกพระวรุณ ดุนทรเทพเจ้าน้ำ ค่รวักธาแขงขัน
 อุกปรรรณย์เจ้าฝน ด่วนซุนพลเรืองราม นามว่าหนูมาน เริงราญ
 ฤทธิศักดิ์ อุกพระพายแรง แค้นท่าแห่งถนัด รวดฉะแขงขัน ผายผัน
 เรือปานครุฑ แรงรณรุทรวิงศมร^(๑๒) อักวานรบวิจาร ประมาณ
 มวลหลายพัน เทวันสร้างขันไช้ เพื่อให้เปนทหาร รับใช้งาน
 สงคราม ตามเดิศจนารายณ์ ยามทำตายแรงราพณ์ บำราบรากษส
 หัว คับเรณูเย็นทั่วค้ำว ชมพู ทวีปแฉะ

โคลง ๕

๑	อุกกาถผ่านแล้ว	ครบปี
๕	คิงแคเมื่อทำอัศ	อะเมฆ
	ถึงเจตมะศาศั	จันทรแรก ขันแช
	วาระแก้ววิเศษ	ฤกษ์เฉตา
๑	เกาศัลยาเกิดด้า	เทวี
	ประสูติพระโอรส	ประเสริฐ
	กึ่งศักดิ์พระจักร	แบ่งภาค
	เล็ดจมากำเนิด	เกิดธรรม ^(๑๓)

๑ ค่อนับเนินช้า	เท่าใด
จึงตุมิตราประ-	ตุมิต
โอรสแฝดมองใต้	ทราตวาท
ตองภาคพิษณุแท้	หน่อไท
๑ ไก่เกย์แ่งน้อย	นงราม
รชอ๊กมืนานประ-	ตุมิต
เปนโอรสเลิดงาม	เพตนิพิศ
หนึ่งภาคพิษณุต้าง	เสริฐศรี
๑ ยามดีโอรสได้	ตัมตอง วันแ
ตังกิจพิชิตม-	โกชนไชร์
วตีสฐมน้อง	ปวงไศดก
ประตาทพระนามให้	กุมาร ^(๓๔)
๑ ท่านให้ทายาทนี้	ชือราม
เปนที่รักแห่งปวง	โตกถวัน
ให้ชำนะสงคราม	เปนนิศย์
เสริมตุมิตทุกขถวัน	ถินตอง
๑ ตององค์ถูกเจ้าต-	มิตรา
ชือตักขมณและศตวรรษ	ม่งแผ้ว
รูปดิวิไลภา	พรหมตัง คัแ
อาจปราบศตวรรษ	แกว่นไกร

- ๑ ดูไท่เกียน^๕
 ด้ม^๕ช่อ^๕มู^๕คา^๕จุน
 ให้รอบรู้^๕ทั้งหมด
 เพื่อช่วยบำรุงรักษ^๕
- ๑ ทรงชัย^๕ทศ^๕ร^๕ก^๕เด^๕ยง
 อย่างประเสริ^๕ฐ^๕ด^๕ม^๕พ^๕ง^๕ค^๕
 ให้เรียน^๕ร^๕อบ^๕ร^๕ู^๕ห^๕ม^๕ด^๕
 ข^๕ร^๕ร^๕ม^๕ะ^๕ค^๕ำ^๕ศ^๕ำ^๕ด^๕ร^๕ว^๕ุ^๕เ^๕ำ
- ๑ พระราม^๕เป^๕น^๕ย^๕อ^๕ด^๕ร^๕ก^๕
 น^๕ด^๕า^๕ด^๕แ^๕ด^๕ะ^๕แ^๕ด^๕ม^๕ห^๕ด^๕ก^๕
 ค^๕ว^๕ร^๕เป^๕น^๕เ^๕ด^๕ิ^๕ค^๕ด^๕ด^๕ก^๕
 ห^๕า^๕ก^๕ษ^๕ต^๕ร^๕ิ^๕ย^๕อ^๕ง^๕ค^๕ไ^๕น^๕ด^๕
- ๑ พระท^๕าย^๕า^๕ท^๕ร^๕ก^๕น^๕อ^๕ง^๕
 พ^๕ร^๕ะ^๕เ^๕อ^๕ก^๕เป^๕น^๕ค^๕ุ^๕ไ^๕จ^๕
 ทุ^๕ก^๕เม^๕ื่อ^๕ร^๕ว^๕ม^๕ด^๕ุ^๕ช^๕ก^๕ัน^๕
 ค^๕ว^๕า^๕ม^๕ค^๕ิ^๕ด^๕บ^๕เ^๕ด^๕อ^๕น^๕ค^๕ด^๕อ^๕ย^๕
- ๑ ช^๕ิน^๕พ^๕ร^๕ะ^๕ศ^๕ต^๕ร^๕ุ^๕ณ^๕น^๕น^๕
 พ^๕ร^๕ะ^๕ภ^๕ร^๕ต^๕ม^๕า^๕ก^๕ร^๕า^๕ว^๕
 ด^๕อ^๕ง^๕อ^๕ง^๕ค^๕ำ^๕ว^๕ร^๕ั^๕จ^๕ก^๕
 ม^๕ิ^๕ง^๕ม^๕ิ^๕ค^๕ร^๕ด^๕น^๕ท^๕น^๕อ^๕ง
- ภ^๕ร^๕ต^๕
 ร^๕า^๕ช^๕ค^๕ก^๕ด^๕
 วั^๕ฐ^๕ศ^๕ำ^๕ศ^๕ำ^๕ด^๕ร^๕
 บ^๕า^๕ท^๕บ^๕ง^๕ด^๕
 โธ^๕ร^๕ด^๕
 ก^๕ษ^๕ต^๕ร^๕ิ^๕ย^๕เ^๕ำ^๕
 ย^๕ุ^๕ท^๕ศ^๕ำ^๕ศ^๕ำ^๕ด^๕ร^๕
 ค^๕ด^๕ิ^๕ง^๕ว^๕า^๕
 ช^๕น^๕ก^๕
 ร^๕อ^๕บ^๕ร^๕
 แ^๕ห^๕ด^๕ง^๕โ^๕ก^๕
 ส^๕ด^๕ห^๕า^๕
 ด^๕ก^๕ษ^๕ม^๕ณ^๕
 แ^๕ด^๕น^๕อ^๕ย^๕
 ทุ^๕ก^๕ช^๕ร^๕ว^๕ม^๕
 แ^๕ผ^๕ก^๕ณ^๕
 เ^๕ร^๕อ^๕ว^๕ัก^๕
 ร^๕ว^๕ม^๕ท^๕อ^๕ง^๕
 ไ^๕จ^๕ช^๕ิ^๕ง^๕ ก^๕ัน^๕แ^๕ศ^๕
 พ^๕ิ^๕ด^๕ม^๕า^๕น

๑ ภูบาลชนกนั้น	เปรมปรีดิ์
เพราะลูกทั้งต้องค้ำ	นั้นไซ้
ทุกองค์ก็รักก็	บ่ละ ถดเคย
เปรอพระบาทท่านไท่	มิควรค้ำ
๑ จึงองค์ศรธเจ้า	โกศด
เปนสุขทุกข์ไศกปรวง	ตลาดแก้ว
พระแก้วมรกต	ปราโมทย์
พระฉว้พดอยแก้ว	ผ่องสว่าง ด้วยนา

๑ กาลดองหทัยพรวนา ครันอยู่นานหนึ่ง จึงพระวิศวา
 มิตร สีทราเอกอุตม พรหมมุนีเขามา ณ ไชยยาเวียงราช จึง
 นรนาถภูมิ เจริญมนต์ดำลศ สู่ปราสาทแก้วไซ้ ให้นั่งอาสน์อันงาม
 นบนอบตามฤษี ชาวร้ายด้อย่างไร พังจอมไผทเธอเจ้า จึงพระเกา
 สิกนันทน์ ตอบจอมธวัชท์โกศด อ้าจุมนพณฤนาท อาคมะแด่นรำคาญ
 ด้วยมีมารร้ายสอง ปองทำลายพิชิต กิจพลทั้งหลาย ทำหยาบคาย
 นานา ต้องอดุร่าจำแแดง แปลงกายได้หลายอย่าง จงจิตด้างยัญญะกิจ
 ด้วยทศวิตร้ายกาจ ครันอาคมะจะแแดง ฤทธิกำแหงปราบมัน กิจการ
 ยัญญะถ้อย ถอยมวงคดถัษณะ อาคมะจึงเข้ามา ทูตราชาจอมจักร

ขออารักขาร่วมเย็น อันเปฌกิกษัตริย์ ข้าจอมรัฐนาถา คุชชาขอ
 ประทาน พระกุมารทนายาท ประกาศนามรามจันทร์ อันอาคมะพราบ
 อยู่ ว่าเป็นผู้เกิดดี เป็นอัครกษัตริย์ ถนัดทางยุทธศาสตร์ คงสามารถ
 บำราบ ปราบอสูรแรงร้าย ที่ทำลายพิชิต ดังขอพระราม ไปตาม
 ข้าปราณา เพื่ออารักขะเหล่าพราหมณ์ ยามกระทำพิชิต พดฺเกิด
 การยัญ มีตบวันกำหนด ท้าวทศรถพึงด่าร ถ้าวคำหาญตอบว่า
 อามุนั้นกรรม อันเจ้ารามลูกข้า ขน้พรรณายังอ่อน หย่อนกว่า
 ตบหกปี ดังนฤจาจะอาจ สามารถสู้รากษส์ คาบตงกรรณา คุชชา
 เองจะรับ น้ากองที่ห้อมไป ช่วยทำนไช้ร้าว รมอสูรเร่งหาญ
 แต่ถ้าวานขอเอา ตัวเจ้ารามจงได้ ขอให้ข้าไปช่วย ด้วยกำลังเดนา
 จาตุรงค์เรองศกดี อนึ่งยถมนนไช้ คือใครและแรงฤทธิ์ ดิทธิศักดิ์
 ปานใด ใครไช้มนนมา คาบตงคอบทรงธรรม ว่าทศกัณฐ์ใจกาจ
 ประสาตณ้ดั่งมนไช้ ให้ทำลายพิชิต ต้องอสูรบรรพา ข้อมารัจยักษา
 อักสูรอาหุกาจ ทศรถราชพึงข่าว แด่นรอันร้าวฤทธิ์ เพราะเธอไช้
 ได้ทราบ ว่าท้าวราพณ์เริงรอน ได้รับพรพรหมา ใครฆ่าบ่มีตาย
 ใครหมายด้างชีวิต เปนตฤคคิตดุคหวัง ดังนั้นจอมโกศด โดยกมดรัก
 มาก มียากให้พระราม ไปสงครามคราน มุน้พ้งบพิตร เคืองจิต
 ถ้าวพิชิต พระจอมรัฐด้วยถ้อย นานาเพราะนัยจิต ฝ่ายอวิชชู
 มุนี ศรีบุโรหิตเถา จึงเข้าแซกแซงทูล นเรนทร์ผู้ทศรถ ด้วยพจน์
 ปดอบฤทธิ์ ดังนั้นไช้รภาดา ยถาคความวิตกลง จึงทรงอนุญาต

ให้รามราชโอรส ไปตามพจน์ขอนั้น ให้ดัชฌมันไปด้วย เพื่อช่วย
 เปนสองแรง รับจัดแจงเตรียมการ ให้กุมารไปตา พระมารดาทั้ง
 สอง พี่น้องก็กราบลา ฝ่ายว่าพระวชิษฐ บุโรหิตครุเถา ตั้งเขา
 จิตบาศรี ทำพิธีสมโภช เพื่อบัดโทษเสนียด อันอาญาเบียดเบียน
 ทดาง ห่วงวณิที่ไป ในแนวพนาธิ ฝ้ายทรงธรรมที่ศรค ประณค
 วิศวามิตร บพิตรฝากดูยา ขอดิทธาโปรดด้วย ช่วยฝึกสอนค่อไป
 ครั้นได้ฤกษ์ยามดี จึงมนต์ดูดา พระราชาทรงธรรม นำราชพลทุกหัว
 กับพระดัชฌมันแก้ว จากกรุง ฯ (๓๕)

โคลง ๓

๑ มุ่งตรงสู่ดรุณ	บรรลุถึงฝั่งไค
เดินเดี่ยวผั่งนั้นไซ้	ไม่นาน
๑ ประมาณได้โยชน์หนึ่ง	จึงตามดเถา
ตั้งสองโอรสเจ้า	หยุดพลัน
๑ นักธรรมให้รามดัชฌมัน	จักนำรศเกศไซ้
แล้วพระดาบสให้	พระพร
๑ คู่ก่อนเจ้าราชพ	เควพพังพจน์ไว้
มนตร์สองจะบอกให้	จูงจำ
๑ หนึ่งจะทำให้เธอ	ดูวณิทุกขไซ้
ปวงอุบถวับได้	ถึงถึง

- ๑ ชักหนึ่งจะให้แรง แดนท่าแห่งอคร้าว
ใคร ๆ ในแดนด้าว บ่ทัน เทียบเลย ๑

โคลง ๒

- ๑ ครานี้ราชพเจ้า วิกฤทธกรรตเจ้า
คังดอน คังจิตไว้มันพร้อม
๑ ประนมกรนอบน้อม จ้าไว้ได้จิตได้
พมฺพทร จ้าไว้ได้จิตได้
๑ เต้าบ่นตามท่านไซ้ เปรมจิตประหนึ่งได้
ทงผอง เปรมจิตประหนึ่งได้
๑ ดมบองราชพไซ้ รับไซ้ครุเจ้า
ทวียัต รับไซ้ครุเจ้า
๑ ดองศรีวัดคยเจ้า รับไซ้ครุเจ้า
นักรรรม รับไซ้ครุเจ้า
๑ พักกันริมฝั่งน้ำ รับไซ้ครุเจ้า
หนึ่งรา ตรีแต่ ๑ รับไซ้ครุเจ้า

โคลง ๔

- ๑ อูษาแดงผ่องพัน คัดนานต์
คิงพระวิศวามิตร คัดนานต์
ปลุกตองพระกุมาร ดอนดัง
ให้ไต่คตตรงผูกแผ้ว ผ่องตราญ

๑ ไปนาคก็ได้ออก

เตียบฝั่งต๋วย

คาบต๋อตอนพดาง

เพื่อศิษย์รอรูดา

๑ แค้นเคืองไต่เต้า

จนกระทั่งถึงที่

พบเรือจอดอยู่ยัง

มีดุกเรือบ่คว่ำ

๑ เขาไซ้วัชฌิณพระเจ้า

แดงมวดีเรือ

มาข้ามดินนที

โดยสะดวกและแผ้ว

๑ เดินไปค่อไม้ช้า

ดงใหญ่แดงดง

รามถามพระผู้เปน

นั่นป่าอะไรแด่

๑ ฤษั้แจ้งแก่พระ

อินทเห็นเป็นดง

เคยเป็นถิ่นไฟศาล

มถั้, กระษั, ชั

เดินทาง

ผ่านน้ำ

หว่างฉิ ถั้แ

เถิดดี

คามฝั่ง

ท่าข้าม

คตัง

ชดไทด

โยคั

นั่นแล้ว

ไทดเขียว

ปดอศกัย

ก็เห็น

ทับแท

เจ้าว่า

โปรดแดง

กุมาร

บดิน

ตองเรียก

ชื่อเดิม

- ๑ เริ่มเลื่อมเพราะฤทธิ์แห่ง ยักฉิ่ง
 นามว่าคาทะกา โหดห้าว (๓๖)
 อาจแปลงเปลี่ยนอินทรีย์ หลายอย่าง
 ฤทธิ์เดชอคร้าว กากไกร
 ๑ นางไซว์ได้แต่งตั้งด้วย อสุรา หนึ่งนา
 ผู้ชื่อนันทะจอม รากษส
 มารักและดูดา— หุโหด
 ต้องนี้เป็นโอรส ยักฉิ่ง
 ๒ ขตุวิรายตี กองมถาญ
 มดขและกระรุษ กินสด้าง
 จนต้องกินไฟศาต แค้นยาก
 แล้วจึงเป็นบ่าวร้าง อย่างเห็น
 ๑ เช่นนรามะเจ้า กำแพง
 จงเชือก่าตั้งแขน เกิดเจ้า
 ปราบยักฉิ่งแรง ฤทธิ์ขวิด ถั่วฤ
 ต้องเขตจะกินเค้า ก้อนงาม

๑ พระรามกัมเกด้ารับ

คำตั้ง

จับ^๕ชนด้าย

เสร็จแล้ว

ติดด้ายก็เคียงคัง

สนั่น

ฝูงมฤคอิงหน้แควดัว

ดูพนา

๑ ตาทะกาดต๊ับ

เคียงคัง

รับตุกจากท่อนอน

บดิน

แต่่นโกกรรับไปย้ง

ชายป่า

รับมุกรุกกระชน

ฉับไว

๑ แด้ไทดเห็นพิน้อง

ต้ององค์

นางก็ไผมายา

แย่งยทช

แต่ราชมพเรอทรง

ศรัทธช

แฝดงแข่งมายารทร

ฤทธิ์ไกร

๑ ศรไปคัตหัตถง

ต้องขาด

พระดั๊กษณ์ฉนแฝดงศร

อ๊กช้า

ถูกรุกมูกปราด

ปลิดหลุด

แต่ยักชนด้า

เด็ดแรง

๑ แปลงกายหลายอย่างเข้า

โรมรัน

ต้องกุมารแฝดงศร

เก่งกาจ

ศรรามวิเศษศรรค

ถูกรอก

ชวนชุดดู้ชัวคัม

ยักษแผ

ฉับพลัน

๑ ครานันทวยเทพด้วน	ยินต์
ด้หัตถ์ด้นนัยน้อย	เกียรติน์
ชมราชมเพอแก้ว—	ระกษัตร์
ซึ่งอาจดำมารถสู้	คาทะภา
๑ ฝ่ายดาบดกถ้าวถ้อย	เชยชม
แล้วจึงประสาทเทพ	อาวช
ทุกอย่างเกิดอุดม	ศักติเคธ
ทุกอย่างฤทธิรุทร	เจดิด์
๑ ราตรีหนึ่งพักแต่	เดินไป ต่อณา
ถึงป่าทิวคี่ว—	มิตรสถิต
งามเกิดเพ็ดเพลินใจ	พร้อมหมด
กฤอาศรมจิต	แจ่มงาม
๑ พระรามถามพระเจ้า	ฤษี
ว่าถีนันแต่ปาง	ก่อนไซ้
เคยเป็นถีนที่ด	ใดจึง
พระเลื้อกเป็นที่ไ	อยู่ธรรณ
๑ อาจารย์ตอบว่าครั้ง	จักร์
อวดารเป็นพราหมณ์	รูปักัย
มาหาซึ่งพล	แทคัยราช
และพระแต่รังถ้าวถ้อย	ดอกหนอ

๑ ขอดินดำอย่างกรน	ทูนยักษ์ ให้แด
พระกัเทียบบเพียงดำ	อย่างไช้
ดินฟ้าแะแดนตักค	ดำมหมด
เขาภพกตบคนได้	จากมาร

๑ ถิ่นดาร์ต่อนเสด็จแล้ว	มุนี
ชวนสู่พระอาศรม	ตถ่าง
ให้พักเพื่อตั้ง	ณื่อน
ความเหนื่อยเมื่อยดำว	ตั้งควร นั้นแด ๆ

๑ ฝ่ายความอดทนน้อย วิชาความครั้น ยินดีรับอาจารย์
และกุมารต้ององค์ ผู้พาพระองค์ อุดมพระภาพ อาภรณ์ราชนาง
ยักษ์ ครั้นได้พักสบาย พอหายเหนื่อยเมื่อยดำ จึงวิชาความครเริ่ม
ประเดิมยัญญะการ พระกุมารทั้งสอง ปองจิตเตรียมบารบ ปราบ
ทั้งมอดหมุมาร ที่จะหาญเหิมหมาย ทำดาญกิจพิช หกราตวิถ่วงดับ
ตั้งดับดำเนียง เดียงอสูรพลเหิม เริ่มรุกรมาอาศรม จึงบรมราชพ
มุงหมายรบเหล่ามาร ที่เหิมหาญมานั้น พลันแผดงศรดิ่วไป ศรชัย
ถูกรูรา มาร็จพลันก็หวิด ดิ่วไปไม่น้อย นักรบโยชนันด
พลัดตกลงตมูท ผุคชนยังบคาย รับผืนผายพลันหนี บकिनทั้งความ

ฝ่ายพระรามจับศร ฤทธิรอนร่าม นามว่าอาคณเฑาะศร พาดแผง
 ไปถูกเหมาะ จำเพาะตรงอุรา แห่งสุวาทุณฑ์ ม้วยชีวิตคนดิน
 หน่อนรินทร์ฤๅสาย จับพายวาศศรกำแหง แผงไปถ้างรากษส
 คายหมดถ้วนทุกคน ดำเร็จผลปรารถนา วิชาวิกรมนี้ ยินดีพัน
 รำพรรณ ชมราชันราชพ ว่าเกิดดบกษัตริย์ ทุกแห่งรัฐทั่วไป
 ครันได้พักผ่อนกาย พอสบายขึ้น จึงนั่งแถลง แจ้งข่าวที่ทราบมา
 ว่าราชชนก ผู้ปกครองภารา มีธิดาฤๅกิดดี คิดจะตั้งพิธี พัดทวย
 เทวัน เชิญราชันมากมาย จากแห่งหลายนคร ให้จรไปดองดู
 กงขนุดำคัญ ที่เทวันประดาท ให้รนาถปางก่อน แห่งนครมิลิตา
 ทั้งเทวากุมภินท์ ทั้งคนขรรพมัจฉา ดำารดก่งขนู ก็ในหมู่มนุษย์
 สุดจะหาผู้ใด ก่งได้ดังปรารถนา คาบสเร็จจึงถาม พระรามว่า
 จะไป หรือฉันใดจงตอบ รามระยอบวันทา คอบว่าข้าขอไป
 ดั่งนั้นไซ้ร่มนี้ เวียกเหล่าขั้ตธา พาพระรามดักษมัน ดูอริยประเทศ
 เดินข้ามเขตเขาเขิน เดินเดียบบึงคงคา มายังฝั่งสาคร ร้อนแรม
 พดางกลางไพร และในเมื่อจรด ประดับที่ดำคัญ ราชันถามครุเก่า
 เขอกเฝ้าแถลง แดงซึ่งตำนาน ตามโบราณประวัติ ต้องกษัตริย์
 คอยฟัง ดังจิตจดจำไว้ ได้เพิ่มพูนปัญญา ทุกทิวาทั่ว ดงนัยมดำเนิน
 เพลิดเพลินฟังตำนาน กุมารดิมความเหน้อย บันึกเมื่อยชบสเคย เดิน

เฉื่อยเฉยทุกวารี บ่นาณจนจะถึง ซึ่งกรุงมิตดา อยู่ตรงหน้านั้นแล้ว
ยังมองเห็นผ่องแผ้ว ผุดงาม ฯ

โคลง ๓

๑ พระรามเห็นป่าหนึ่ง	ซึ่งอยู่ใกล้เวียงด้าง
เป็นถิ่นที่ทรงร้าง	รุมหนาม
๑ ครัดถามวิศวามิตร	ใครเคยติดที่นี้
ขอท่านจงไปครั้น	เถิดนา ฯ

โคลง ๒

๑ วิศวามิตรตอบถ้อย	แจ้งพระรามพน้อย
ครัดถาม ฯ	

โคลง ๔

๑ ตามเรื่องประวัติไซ้	มีมา
ว่ามุนีโคดม	นั้นไซ้
ชักนางชดยา	เมื่อยท่าน
อยู่ดูขันธ์ได้	เนิ่นนาน
๑ มากาตวันหนึ่งไซ้	มุนี
ไปจากพระอาศรม	ไม่ช้า
จึงพระเทพวัชร	มาพบ
นางชดยาหน้า	เชิดฉนั้น

- ๑ บัดนั้นเทเวศร์ไท่ ประสงค์
 ใกร่ประโตมโนมาง แฉ่งน้อย
 จึ่งแปลงเปลี่ยนรูปทรง โดยค้วน
 คด้ายพระโคตมคด้อย เข้าไป
 ๑ ปราไธยหงดักษณัฎฐ์ เพศินคา
 ขวนร่วมเริงตมร ต้มก
 ฝ่ายนางอหฺลยา รุได้ห
 แต่ว่ามีจิตรัก จึ่งยอม
 ๑ ประยอมพร้อมจิตเกล้า คลั่งชม เดรัจฉา
 นางนิกเกรงจระมึ เหตุร้าย
 จึ่งเคื่อนตุ้โรตม ให้เสด็จ
 พระกัถานางยัย ยาศรีไป
 ๑ ถึงในพนัธพบ มุณี
 เดินดูพระอาศรม คุ่มคัน
 ท้าวศักระจะหนั หดบหลัก
 กับทนต์พนัธ ดิทธา
 ๑ ครานันดาบสได้ เห็นศักร
 แปลงรูปเปณฤษั กักร
 โดยญาณว่าดอบดัก ไปแนบ
 นอนตนิทเมียผู้ เต้นห้ชม

๑ โคตมพิโรชเพียง
ร้องทูลาปพระอินทร์ผู้
เจดแปดงรูปเหิมหาญ
ดั่งประเวณียาบบ

๑. คอไปจงไว้เพศ
เบญกะเทยเกิดแด่น
คักรกะพัตนคดฉาย
นอบนบามคัระเกดกั

๑๑. พอมมาถึงททอง
เกรียวกราดควาดนาง
มึงบงอาจร่วมมัย
ทองทองใคร

๑ ค่อยไปอึกันบ๊วย
จงอยู่กรรมเผาถาญ
นอนเกด้อกเฒ่าซู้ด
กินแค่มมแทนเดรั

๑ จนกว่ารามจะเจ้า
 ลูกทศรถเพ็ญ
 มานี้แตะประดัม
 มึงจงจะหมดบาป

เพลงผจญ

มากมาย

ก่อเหตุ

อย่างไร

๑๖๖

โคกเค็ร

๕
แรงฤทธิ์

การขาด

อาศรม

1. 1000

រាងកាយ

ແກ້ໄຈ

พญ

กฤษ

ไครอย่า เห็นเตย

โกชนา

รวม

พิจารณา

มิ่งแห่ง นแดน

८५

๑ เสร็จพำด้าปแล้ว

ไปอยู่หิมาลัย

ฝ่ายนางทุกขระทม

คอยกว่าจะพบหน้า

๑ พังไซราชมพกราบ

ขอทานรับนำไป

ไปถึงที่นงคราญ

อยู่ ณ ^{๕๕} ทนด

๑ ปรีดาที่ไต่พบ

ตองกษัตริย์เข้าไป

นางแสนดุขธราญ

ให้อุทกธำมบาท

๑ แล้วชวนเสวยสุกไม้

อัครบริบรองดังควร

บัดนั้นจึงบุบผา

สุระคนตรีแล้ว

๑ คนธรรพนางฟ้าจับ

ทวยเทพอำมวพร

นงคราญหมคนาปกรรม

สุระจะมีมาต้อม

โคตม

ขอบฟ้า

ทนอยู่

หน่อไทร

อาจารย์

บ้าน

ผู้ถูก ด่าปด

ด้นดา

นงคราญ

อภิวัตน์

สร้างโศก

อย่างควร

นานา

เด็ดแล้ว

ตกจาก สวรรค์เส

จันทรณ

ระบำ

พริ้งพริ้ว

พันด้าป

แวดพด้น

๑ ครานันตาบดเจ้า	โคตม
ได้ทราบเหตุโดยญาณ	ท่านไสร
รับเหาะกลับอาศรม	ค้อนรับ
องค์พระราชมไพ	อย่างดี
๑ บดินทร์พักตร์เจ้า	ชานา
เห็นผ่องวิลาสเพียง	ก่อนก
เรอทราบว่าบาปดา	มกหมค
ยกโทษแต่เมื่อน	ต่อไป
๑ ทรงขยราชพกม	กราบดา
คาบดและนางข	ผ่องแผ้ว
ออกเดินค่อมรรคา	ทรงดู
มิดาเจียงแก้ว	เกรอคนาม ๗ ^(๓๗)

๑ พระรามและลักษมณ์ ค่อนน่ายพักตร์ ไปได้ทิศ
 อดิธาน ตามอาจารย์ดดา ไม่ช้าก็ถึงที่ เขตพิชฌิมณฑล งามวิมด
 ทุกอย่าง แดสดั่งโรงงาน งามสถานเวที่ ที่ยัญญาปราชญ ครอบ
 หมดตามคำรับ แดะยับยดับพดา มาดกตังเวียงราย ทั้งขวาซ้าย
 ลำดับ ไม่ซับซ้อนเบียดเคียด ไม่ยัดเยียดเกินควร ทั้งมวดด้นหน้าชม
 นารมย์วันชื่นจิต วิชาความตรมนี้ จึงเลือกที่อาศัย อยู่ใกล้ดำระหาน

แต่ณตำราญลัทธิ ทุกตัวคนเหล้าศิษย์ ได้ตักตักเกษมสันต์ ครานั้น
 ทำวชนก ติตถมิตถา ทราบข่าวว่านั่น มาถึงที่แก้วไซ้ ทรงชัยชวนพ่อ
 พรหมณีน นามพระศกานันท์ อันเป็นปโรหิต ร่วมจิตที่ปรึกษา
 กับทิวชาติ ๆ ทั้งมนตร์อมาตย์ ราชเดือกทั้งหลาย ผันผายไปคือนับ
 คำนับวิศวามิตร บพิตรเรณูอยู่ช่วย อำนวยพรดั่งดี ในพิชัยดง
 ฝ่ายองค์พระนักษัตร นำนางรามและลักษณณ์ เข้าทรงศักดิ์
 นเรนทร์สุร และทูลเจ้าเหตุการณ์ ที่กุมารได้ทำ อ้างกรรมอหยา
 ฝ่ายศกานันท์ไซ้ จึงความไปฉบับพลัน ว่าอันพระบิดา กับมาคฤหยัง
 ประรองคองกันคุกเกล้า ร่วมเหย้าอภิญญา ไฉน ครั้นได้ทราบความจริง
 ทุกสิ่งดำเร็จสรรพ ศกานันท์ยืน ก่อวาทจรัสเรณู เยนยอเกียรติ
 นานา แห่งวิศวามิตรไซ้ แลข้าได้แถลง แด่ซึ่งตำนาน เพื่อ
 กุมารทราบชัด ประสงค์แห่งคาบด่ นกรบเล้าศึกพันๆ คงแต่ชนค่นมา
 ว่าเดิมเป็นกษัตริย์ เสด็จราชวังสรรพ กณยาภูษะราชภู
 แด่ณตำมารถบำเพ็ญ จนได้เป็นมุนี พรหมฤษีประเสริฐ เกิดใน
 พรหมณีน^(๑๘) ครั้นเสด็จจากถ้ำประวัต จอมกษัตริย์จึงดา
 โกลดกลาค้นผู้ตถาณ ราชตรีภาดลวงแล้ว ตัวนั้นแล้วมองฟ้า จึงราชา
 ตรีดีให้ ไปนิมนคนมุนี โยคักไปพลัน ผายฉันทพร้อมกุมาร ภูบาต
 จักคือนับ พร้อมสรรพแล้วตรีดีตาม ความประดังกุ่มนี้ มื่ออย่างไร
 เร่งว่า วิศวามิตรทูลถอง ว่าต้องกษัตริย์ทรงยศ หน่อทศรราช
 มานเพราะใครดู รัตนนุสรณ์ ซึ่งยังเวียงนี้ไซ้ ขอพระองค์จงโปรด
 ให้เธอ ดู ด้วยเทอญ ฯ

โคลง ๓

๑ ภูบาลพังดาบส์
เจ้าเรือนทุณท์แก้ว

จึงประณคนอบแด้ว
ค่อไป

โคลง ๔

๑ ขอไซกคิเบื่อง

โบราณ

แห่งรัตนชน

เกียรติก้อง

ได้มาสู่สถาน

นิเวศน์

เพราะเหตุโคระค้อง

แฉ่งจ้าว

๑ ณ กาสวัชชะทิว

เทวราช

ที่หกกษณินิ

เอกไท

ชนุต์ด้ามารก

มาฤทธิ

มาคุบารมไซ

สืบพันธุ

๑ อ้นนุรคนน

คุกร

พระรุทรเทพฤทธิ

อะคร้าว

ไปสู่ตโมตร

ยัญญะ

และเกิดเหตุราญร้าว

โรมรัน

๑ ครึงนทกษะไซ

คุแคะน ทำนนา

มิได้เรณูพระ

แต่ค้ำด้วย

พระจึงโกรธาพวยแมน

มวดหมก

ปองประหารให้ม้วย

ตั้งซาร์

- ๑ เทวาท่านอบเกล้า
ขอโทษจนพระศลวย
จึงองค์พระคังกร
หายบาดเจ็บปวงแผ้ว
ทูลวอน
โกรธแล้ว
ให้เทพ
ผ่องพรรณ(๓๖)
- ๑ อันชนที่ไท่
อริรามเรียบโน
กษัตริชนกผ่าน
มิดดาหลายชน
เชอผดายุ
คานนั
พิภพ
ภนอมมา
- ๑ คราหนึ่งดูข้าแห่ง
ได้หนึ่งครัน
จึงให้ข้อดัด
งามประเสริฐเกิดลบ
ไถนา
จากภพ
ตามเกิด นั้นแด(๔๐)
- ๑ ดูที่รักนี้ไซ้
ข้าจึงปฎิญา
ว่าแม้จะระกษัตริย์
ได้ดูหญิงนี้ไซ้
แห่ดังศรี
เกิดอศั จรรยแผ
- ๑ ค้องแต่คงเคสให้
ว่าประกอบพิรภาพ
ไครยกชนุศักดิ์
จะประดาตถูกแด
มันไว้
โคชยาก
คู่ครอง
ประจักษ์
แน่แท้
ไหวจึ่ง
ให้พด้น

๑ ราชันมวตมากแล้ว	มาตอง
ยกธนู ^๕ บ่อาจ	ยกได้
ข้า ^๕ จึงคอบทงผอง	ว่าดู
ข้า ^๕ มิยอมยกให้	ตั้งราย
๑ อุ่นวายุพิโรธวัน	เหล็ดเคื่อง
ทวยกษัตริย์จึงรวมพล	พริ้งพริ้ว
ยกมาสู่แดนเมือง	มิตี ภาแด
ตั้งประชิดคิณ ^๕ ด้อม	บุรี
๑ หนึ่ง ^๕ บศึกคิณ ^๕ หม่น	มิตีดา
ทวยราช ^๕ บุรี ^๕ แดน ^๕ ดำ ^๕ มาก	ยากไซ้
ข้า ^๕ จึง ^๕ จับ ^๕ บ ^๕ ธา	ทวยเทพ
วอน ^๕ ผู้ ^๕ ช่วย ^๕ ให้	ชาว ^๕ เชณ
๑ เห็น ^๕ ผล ^๕ ใน ^๕ ไม่ ^๕ ช้า	เทวัน
ตั้ง ^๕ จ ^๕ คุ ^๕ รง ^๕ ค ^๕ พล	พริ้งพริ้ว
มา ^๕ ช่วย ^๕ รบ ^๕ ประ ^๕ จัน	ตั้ง ^๕ เค็ก
ไล่ ^๕ ทัพ ^๕ ที่ ^๕ ด้อม	ดำ ^๕ พ ^๕ ด้น
๑ อัน ^๕ ธ ^๕ น ^๕ ว ^๕ ิศ ^๕ ข้า	เต็ม ^๕ ใจ
ให้ ^๕ กุม ^๕ าร ^๕ ต ^๕ อง ^๕ ดู	แน่ ^๕ แท้
แม้ ^๕ หาก ^๕ ว่า ^๕ อง ^๕ ค ^๕ ไค	ตำ ^๕ มาร ^๕ ด
ยก ^๕ ธ ^๕ น ^๕ ได้ ^๕ ดั่ง	เถ ^๕ ค ^๕ ง ^๕ าม

๑	หากรามเรออาจัน	ขลุ
	ซึ่งชนะมากมวด	กษัตริย์แก้ตัว
	ตั้งคายอดคาคู	ยอมยก ให้นา
	ตั้งปณิญาแล้ว	แน่นอน ๆ

โคลง ๒

๑	พังภูธรครัดไธ	พระตามตจิ่งได้
	เจรจา	
๑	วาชะโปรดยาชา	นำขุนตู่หน้า
	อาคมะ นีเทอญ ๆ	

โคลง ๓

๑	พระเจ้าชนกชน	เคารพดาบดไ้
	แล้วจึงดำรัสให้	เด็ว
๑	เชิญศรีวิรัตน	มาตู่มาตกัน
	แต่งด้วยบุษปะพน	ตระการ
๑	รับบรรหารจึ่งเขา	เข้าตู่วังราชแล้ว
	เชิญชนุก่องแก้ว	ออกมา ๆ

โคลง ๔

๑	ราชาชนกน้อม	เกศเกล้า
	ข้าพระพรหมฤษี	เด็กหงั่ว
	นั้แดธนูพราว	พิจิตร
	บุรพบุษชา	เคยกนอม

๑ อ้นจอมกษัตริย์ด้น

เคยเข็ดขามธนู

ถึงหากจะมีแรง

ไม่มีเคยแตก

คำแหง

รศน

ดักเท่า ไฉน

ยกไหว

๑ ยักษ์ใหญ่ปีศาจหัว

ทวยเทพพิทยาร

อึกนาคจากบาดาล

แพ้ธนูธรรพ

แรงหาญ

คนธรรพ

เรื่องเค

ด้นไป

๑ มนุษโครจะอาจ

ใครกอบพระภาพ

อาจกัธธนูศรี

ยกจากทวยเทพ

หาญดี

มากด้น

นำเห็นยว ไฉน

ดิษฐ์

๑ แคใจซำชอบ

เห็นว่าเป็นศิษย์ดา-

มาดุเกิดถนัด

ดุเกิดของเกิดไซ้

ต้องกษัตริย์

บดไ้

ธนูเอก

ถึงขวัญ

๑ พัดนพระดาบส์เว้า

ดุเกิดธนูอัน

ราชพักกราบงาม

เบ็ดหีบโบราณแล้ว

แก่ราม

เอกแก้ว

ตามคาบ

เพ่งดู

๑ เห็นขุนจิ้งจอก	ขุนพลัน
อำคนุจบัม	มันแก้ว
ขอให้โชคคัศจรรย์—	พระพิทักษ์
อาจยกขุนแก้ว	ก่งที่
๑ มุ่ร่องประกาศ	อวยพร
จงพิทักษ์หมาย	ตูกแก้ว
ชนกกต่างสุนทร	พจน์ต่อ
ตอ้งเกิดคู่ภักดิ์แล้ว	เล็ดงาม
๑ จิงรามราชพจัน	ขุน
มอดหมุ่เดวปกปอง	นังจ้อง
พระยกขุนชู	เชิดเชิด
มอดหมุ่เดวกักร้อง	ตรรเดรัญ
๑ เพชรินทุพระจัน	ก่งป็น
ก่งเหมาะพอสายคัง	หักเปรี๊ยะ
ครานันสนั่นครัน	โครมครัก
ราวกับฟ้าผ่าเพียง	ถูผา
๑ พลุชาติท่าน	เทิ้มไหว
ชนนิกรด้นดง	ชนหน้า
เหล็ดแต่พระทรงชัย	กับกษัตริย์
อึกฤกษ์เกิดหน้า	ตองแด
	อยู่ทน

๑ จุมพตหายตกพระ

ครีตประกาศชมเชย

เจ้ารามและเด็กใน

เหต้อที่ จะหาถ้อย

๑ เป็นประณมแน่นแท้

เห็นเดชมหัทศจรรย

หาใครเปรียบบุญไศดก

ควรคู่ถูกซ้ำแก้

๑ เจ้ารามหากได้กับ

อันตระกุดซ้ำเคย

จะยิ่งประเสริฐนา

รู้เรื่องแล้วจะต้อง

๑ บรมคาบถโปรด

ซ้ำจะใช้ทุกไป

นำข่าวสู่เขตรัฐ

เชิญพระผู้ทรงทด

๑ ให้แต่ดีจตุราช

ซ้ำจะยินดีรับ

และช่วยกิจพิช

ตมรดพระถูกใช้

หญทัย แด้วแฮ

ไม่น้อย

แห่งภพ

เหมาะชม

ในโลกย์

ถ้องแท้

นี้ห่อน มีเคย

เล็ดงาม

ดีตา

เกียรติกิจ

นาชาติ

ถดถวรม

ชนุมัต

ไม่ซ้ำ

อโยธ ยาแฮ

เกรอกไกร

ธานี นีแด

ท่านไท

อภิเชก

ตมถวิด

๑ มุณินทรนุมนต์ด้วย

ยีนด

ท้าวชนกต่งทูต

ใหญ่หน่อย

ไปอยู่ยี่ขาน

เคียงใหญ่

กำชับสรรพตั้งถ้อย

ท่องตำร เสร็จแฉะ ๑

ร้อย

๑ รับโองการกราบลา จันทารับจร จ้อศักรคว้นไป ภาย
 ในสามราศรี ถึงกรุงศรีอยุธยา เฝ้าราชาทศกรก เฝยพจน์จำทูตสาร
 แดงการณที่มิ่ง ที่ตั้งตั้งทูตเชิญ ดำเนินดุมักิดา ฝ่ายราชาทศกรก
 ก็กำหนดโดยพัตน์ เกรียมบรรจรวัดโดยด้วน ชวนโอรสต้องไขว้ ไป
 ด้วยกับพระองค์ อักบรจงเดื่อถรร ของท้าววิญจามฯ คำม
 รัชติยะวิสัย อักให้เร่งนิมนต์น ห้าคนมนต์เกิด ประเสริฐรู้สุรภิกจ คือ
 วศิษฐปรีชา วามะเทพผู้ใหญ่ มรรตณไทยเกิดคี่ ขาวาฉัวมด
 กาศยายนผลาด เเชิญยาครนำหน้าไป ครั้นได้ฤกษ์ยามคิ ภูมให้
 ยาศรา เกลื่อนเส่นาจักรงคี่ มุ่งตรงวิเทห์รัฐ จอมกษัตริย์แรมกลาง
 หว่างวิถี่ถ้วน ครั้นใกล้ถึงนคร ภูธรชนกราช ยาศรมารับทศกร
 เฝยพจน์เชิญสู่กรุง มุ่งรับรองเกิดคี่ มุนีวิศวามิตร ก็นำศิษย์ต้องรา
 มาเฝ้าพระบิตุราช กราบแทบบาทบงกช ทศกรยินคี่ ถอดต้องศรี
 กุมาร แล้วอุบาตมุขิต วิศวามิตรมุนี มีวาจาถรรเสริญ เยนยอคุณ
 หนักหนา แล้วราชาต้ององค์ ตรงเข้าสู่ดวงใน ค่อนั้นใช้ไกรเริ่ยมการ

งานอภิเชกต์มรดก ให้สมยศต์มศักดิ์ ถักขณเจ็ดติดก ชนกลั่งเดี่ยว
 รั้วตั้งถาศยา เจริญอนุชาภักดิ์ กุศลวิญญายัย ให้มาช่วยด้วยพัน
 ครันกุศลวิญญ วัชรตมาบมัทธ ถึงมิตถาแล้ว เชษฐาแผ้วหญัย ครัด
 ไรด์ุทามัน คนขยันไปเฝ้า พระเจ้าอโยธยา เจริญมาพร้อมโอรส ผู้
 ทรงยศทั้งสี่ ณ ที่พระโรงรัตน์ ครันภักดิ์มิถนอธ จึงภุทธทศกร
 เฝยพจน์แด่ชนก ดิดกมิตถา จำขอให้อธิษฐาน ปุโรหิตกล่าวคำ
 ลำดับวงศ์แทนท่าน อาจารย์ก็ประเดิม เริ่มแต่พระพรหมา ชาติกา
 ลดอัมภู ผู้เกิดขึ้นเดิมกาด แด่ค่อท่านนั้น มี มะริจิตุทัช บุตรเจ
 นันกัยป ผู้เจนจบสรรพัต วิธสัตถก้าเนติ เกิดจากพระมุนี ส่วน
 ตรีษณ์บุตร เปนสมมุติเทวะ ประกาศนามภักดิ์วิญญ ไว้วัดัดคณ ผู้
 เปนพระบิดา แห่งอิกษวากราช นรนาถประณม บรมราชภักดิ์วิญญ
 ทรงรัฐอโยธยา ค่อนนั้นมาดับวงศ์ ลงทางโอรสใหญ่ นามะไยเช
 มี กุณย์สัตถก้าแหง แด่ดงลำดับวงศ์ ลงมาเป้นชั้น ๆ ถึงทรงธรรม
 ทศกร ผู้ยงยศถิงรัฐ อยู่ณ บัดนั้นไซ้ ฝ่ายทรงชัยชนก ดิดก
 วิเทห์ราชภูริ อภิวัตน์มุนี กถ้าววจ์แด่ดง แด่ดงลำดับวงศ์ ของ
 พระองค์เองบ้าง ตามแบบอย่างโบราณ ภูบาถกล่าวประเดิม เริ่ม
 แต่มินิราช หน่อนาถอิกษวา กุ จอมตรีษณ์วงศ์ ลำดับตรงค่อกัน
 เป้นชั้น ๆ ภักดิ์วิญญ ถึงหิรัศวะโรมไซ้ ไท้มีโอรสต้อง ฟ้น้องอยู่

พร้อมหน้า เษษฐาศ์ระชวี่ กษัตริย์ทรงมิลิตา ฝ่ายว่าองค์อนุช
คือท้าวฤๅษวี่ ทรวงวังตั้งกาศยา อันว่าทั้งต้องฝ่าย ชายหญิงซึ่งมุ่ง
ปอง เปนคู่ครองประเสริฐ มีกำเนิดดั่งาม ตามที่ค้างแถง แถง
ลำดับนั้น ต้องตฤๅถเถนนั้น ตฤๅถม ถันนา ฯ^(๔๑)

โคลง ๓

-
๑	องค์บรมกษัตริย์	จึงดำรงยศอภัย
	ว่าขามีโยกย้าย	ปฏินญา
๑	ยกดีคาให้ราม	งามเหมาะสมคู่แท้
	ต้องเถิดธูชาติ	สมกัน
๑	อันอีกหนึ่งธิดา	ธูมิตา ^๕ ชอช
	ศุข ^๕ าณ บดิน	เต็มใจ
๑	ยกให้เจ้าตฤๅถม	เพื่อครองกันแถนอัน
	จิตทั้งต้องฝ่ายพร้อม	ตามัคค ^๕ ์ ฯ

โคลง ๒

๑	มุนีเกาศึกเจ้า	จึงเผยพจนะเจ้า
	ว่าไป	
๑	น้องไทม์ถูถแก้ว	ต้ององค ^๕ ษเถงแผ้ว
	เพถินดา	

- ๑ แม้ว่าเขอโปรคให้ มีคู่ด้วยอีกได้
จะดี
- ๑ ภูมิทศรชไซร์ มีลูกอีกสองได้
แต่ดีจมา
- ๑ นามว่าภรตแกดัว และศครุชนะแก้ว
กษัตรา
- ๑ ราชานกให้จ และคอบยอมยกให้
พระทดาน ๑
- โคลง ๕
- ๑ จักรงานถ่มรตพรหม แปดองค์^(๔๒)
หาฤกษ์ประเดรี รุยาม เด็ดแก้ว
เริ่มกิจพิฆัง— คดตัวด้
ต้องตฤตจิตแล้ว ม่องงาม
- ๑ พระรามครองคู่เจ้า ดัดา
บุรุษนารัตน์ เหมาะแก่
ดัชมนต์คู่อรมิดา โนมเนิด
ถ่มคู่งามเด็ดแด่ ควกรัน

๑ ชันทรทไค้คู่	เคียงคู่
มาจนชะวักอุกกุศ	ชวักโท
ศัทรุชนันคบุคร	ผู้กนิษฐ
นามศัทรุตะเกียรติไชร	เอกอนงค์
๑ องค์พระวดีษัฐผู้	ทรงญาณ
และพระวิศวามิตร	ดาบด
ทำกิจพิชัการ	อภิเชก
อัคร์คานันท์พรต	ชวักกรรม
๑ ทำการคามแบบคอง	ค้ำรา
ไธยศาตร์กำหนด	จกได้
เพื่อกอบกิดจอาวาท	สมรต
เป้นเอกมณฑไชร	ตวตต์
๑ พิชัธำเรจแฉ้ว	วิศวา มิตรแซ
ตากษัตรียต์โมตร	นันทัว
จรจากมิตถา	เคยกดับ
คู่พระอาศรมแฉ้ว	ผ่องธราญ
๑ ถึงกาลทศรทไท	จะกดับ กรุงแ
ท้าวชนกจัตของ	ใหญ่่น้อย
ให้ลูกและหลานธรรพ	สมยศ
ข้าทาสนับด้วยร้อย	จัดพลัน

๑ ทรงธรรม์ทศรถเจ้า	จิงดา
ท้าวชนกจากเวียง	ท่านไท้
มุงกถบอโยธยา	รมเยศ
ทุกกษัตริย์แดนดุษไชร์	ทัวกัน ฯ

ร้าย

๑ ครานี้พระบวรนครา จากมิจิตาไปเนิ่น เติมนิทนถึงทาง
บังเกิดดาววิบัติ ถนัดไนไพรรรค เติงวิหครอ้นร้อง ผองสัตว์เผ่น
ผ่านไป เหมือนตกใจนักหนา จิงมหาพิศร์ ตามบุโรหิตพถัน อัน
ว่าดาวร้ายมี ดังนี้เหตุใดหนอ ของจข้วยแดง ชี้แจงพอบลอบจิต
จิงวสิษฐุตว่า อันบัณฑิร้องว่อน พยากรณ์ถวาย ว่าเหตุร้ายอาจ
มี แต่โยชิตวยหาญ แต่สัตว์ผ่านผืนดิง เปนดังแก้ไพลภัย ขอทรง
ไชยภักดาบ คดาบดึกเกิดนา ครานี้พายุพัด แรงจิดจนดินไหว
ไม่ใหญ่ไค่นลงพถัน ควันนั้นแมกเมษ เณรเช่นพยับฝน อักม่มดุด
คลุมโยชิตวยหาญ ค่างดณดานตกใจ ในไม่ช้าเห็นพราหมณ์ นำ
ครันครันนักนา ค้อมหาดาบส โอรัสซมทักัน เกศมุ่นชฎา ยืน
ขวางหน้าภูบาล ขวานเพชรเห็นมั้นอยู่ ถิชนูวิเศษ เรืองเคศดำรง
ฤทธิ์ ฝ่ายวสิษฐุมนั้น อักเหล้าซ้ทั้งผอง รับผิดชอบกำนัต พถันออก
ไปค้อนรับ คำนับพราหมณ์เขานั้น อักพร้อมกันออกนาม ว่าราม
รามรับเทอญ เจริญรับของทั้งหลาย ฝ่ายปรศุราม รับของงามเขาให้
แล้วจิงกล่าวพจน์ไชร์ แล้วว่า ขพแด ฯ

โคลง ๔

๑ น้าหัวระเจ้า	รามจันทร
โลกย่อมภยาเกียรติเธอ	เกรือกก้อง
ดูซ้ำที่ทราบสรรพ	พระชาว
ที่ระบือทั่วท้อง	พสุธา
๑ ว่าเธอยกแล้วซึ่ง	ธนู รัตนแห
และก่งธนูหัก	กับหัก
เป็นกิจที่แสร้ง	ซ้ำบด นินนา
อยากพบพระหนอภักดิ์	แขนง
๑ อันซ้ำมีอีกหนึ่ง	เป็นงาม
ของพระชมทัก	พอซ้ำ
นำมาเพื่อพระราม	ดองฤทธิ บ้างฤ
ดองก่งดุดหน้า	ดัก
๑ ภูมิที่ศรได้	ยินดาร
ก็ตระหนกพระไทย	ไม่น้อย
ทศนัฏประดาน	เคียวรบ
แล้วจึงครัดคอบถ้อย	ชช
๑ ท่านนระเด็กแล้ว	พยามา
และตะมะบ้าเพ็ญ	อยู่มาก
อย่าเคยอย่าพิฆาฏ	บุครรัก ชำนา
อย่าก่อกรรมลำบาก	ถูกถาม

๑ ข้ำพราหมณ์ผู้เด็ดดำ	ภารค์จะ พันธุ์นา
เรอบปฏิญาแต่	ศักร์แล้ว
ถวายโลกนี้แด่พระ	กัศยป
เพนทักษิณาแล้ว	ผ่องศรี
๑ ธิดาโลกแล้ว	และไป
อยู่มเหศวรบรร-	พดด้วง
บัตินเดาฉนโค	จึงกลับ
ฤาจะมาจงด้าง	ลูกเรา
๑ บ่เอาชระตบ	คำถาม ท่านเคย
ปรศุรามจึง	กล่าวถ้อย
ว่านแนพระราม	พึงเกิด
พึงจุติเกิดขอย	จะแดง
๑ แดงธนูเอกพน	มีต้อง
ซึ่งวิศวะกรรมา	จัดสร้าง
เกิดฤทธิเรืองรอง	แรงเท่า กัณหา
ไทรโลกด้นรอบข้าง	นับถือ
๑ หึงค้อนที่พระ	ตรีเนตร
ไซปราบศรบุรุษ	ฤทธิห้าว
อีกคันพระทรงเดช	วิษณุ
ถือคู่หัดถะคร้าว	แขนง

๑ คนที่หนึ่งเจ้าดี
คนที่สองชาตอ
เพื่อทำประตองศักดิ์
อีกเรื่องเดิมจะช

ทำหัก แล่นา
อยู่
ดูเด่น
คติไ

๑ ต้องไทเทเวศร์นั้น
ต่อพักตร์พระพรหมา

ต้องฤทธิ กั้นแฮ
เทพเจ้า

ยามกิจจะรวบวิษ

ณเทพ

ต้องวิเศษรุกเจ้า

เร่งรอน

๑ มเหศวรเห็นยอน้าว

ชน

แต่จะยิงธนูศร

มิได้

ทวยเทพประชุมดู

จึงคิด สันนา

ว่าพระพิฆเณศ

วิชัย

๑ จึงไทศจะกรว

เพราะพดาด

และประทามชน

รัตนให้

แต่เทวราศราช

มุณี

จอมวิเทหะได้

ถนอม

๑ ถ้วนจอมบันแก้วแห่ง

พิษณุ

ขประธานฤจิก

ปู่ชา

ดงนังคกอยู่

ณ หักถ้ำ ฆ่าแด

เปนดังชูเรียดหน้า

ตฤณ

๑ อรชุนโหดร้าย	ถอบผดายุ
พระบิดาโดยกต	หยามซ้ำ
ซ้ำจึงเที่ยวรอนรณ	บาราม
กษัตริย์หมด ณ แด่งหล้า	ประดัย
๑ ได้ปวงโลกนี้จึง	คน
มอบถวายก็ศยป	ท่านไว้
ซ้ำเองจึงไปอยู่	วิเวก
ณ มเหศวรเขาไชร์	สืบมา
๑ จนชายนิชาวเทพ	นิกร
ภาวเรืองพระรามแรง	เด็ดหล้า
จึงรบประหัตจร	มาท นแด
เพื่อจะมากล้าท้า	อุทกกัน
๑ เญยพถนรับท้าเกิด	พระราม
รับรณกำแหง	เขกน
หากเรอก่งได้ตาม	ที่ชวด
จึงจะเห็นเช่นช	ยอชชาย ฯ

ร้าย

๑ พังทำท่ายแห่งพราหมณ์ พระรามนึกกริ้วโกรธ แต่อด
โทษสงบ เพราะเคารพบิดร กล่าวสุนทรคอบไป ว่าเราไชร์ก็รู้ อยู่
ว่าท่านเคยทำ ฆาฏกรรมแรงเหลือ เมื่อในยุคโบราณ แต่สังสาร

บิดาของท่านว่าเคราะห์ร้าย คายโดยฆาฏกรรม จึงร้างกับโอรสได้
 ส่วนท่านไซ้เห็นว่า คุชาน^๕แรงหย่อน อ่อนกว่าควรจะมี ในตัวจะมี
 ไซ้ ข้าจะให้ท่านเห็น เป็นพยานแก่ตา ว่าพดางพระกัรบ จับธน
 จากพราหมณ์ แล้วพระรามก็ทรง ก่งได้โดยง่ายตาย เห็นตายถึง
 เหมาะดี จับศรศรพาดพธน์ เห็นยวศรขวัญเตรียมยิง นิ่งอยู่ดักครุ
 แล้ว จึงครัดแจ้วเจเนศความ น้เน่รามคาบด ท่านเป็นพรคพรหมจรรย์
 ฉนั้นข้าเคารพ นบนอบตามควรไซ้ ไม่แสดงศรดังหาร ท่านจง
 เด็กโดยดี บัดนี้เราจะแสดง ศรกำแหงแรงร้าย ไปทำตายฤทธิท่าน
 ที่อาจผ่านแล้วไป ในหัวทุกทศ้า หรือว่าจะให้เรา แสดงไปเผาภูมิ
 ปวง ที่ท่านล่องตุงถึง โดยฉาณซึ่งบำเพ็ญ เป็นลำดับได้มา ฝ่ายว่า
 ปรศุราม พังคำถามราชพ เคารพตอบคำไป ไ้จงแสดงทำตาย
 ภูมิทั้งหลายเกิดมา ขออย่าได้ทรงรอน ทางจรได้ตามจิต อ้าข้าผิด
 นักหนา บัดนี้มารู้จัก นักได้แนในใจ พระองค์ไซ้คือพระ เทวะ
 เทพนารายณ์ จวรจายฤทธิเกิด ประเสริฐกว่าเทพปวง ดิถีธิดรวง
 ศรีเกล้า พระแผ้วมฤตยู คุช้ายอมพ่ายแพ้ แต่พระผู้เป็นเจ้า นอบ
 เกด้าขออภัย อย่าได้กริ้วดิฉัน รามจันทร์เธอไปรด งคโทษให้
 ภาร์ทวะ รจึงผาดแสดงศร ไปรอนปวงภูมิฐาน ผดแห่งฉาณบรรทุ
 ปรศุรามทูลดา คตาคันที่อยู่ไซ้ แต่นั้นมิได้ กลับกอน ท่านเฉย ฯ^(๔๓)

โคลง ๓

๑	ครานันหมวดเทวา	ทมาตุทนน
	ต่างอวยพรให้หัตถ์	นภา
๑	ราชมผลากบ้นขดง	ยังรฤนเทพไฉ
	แล้วเชิญพระพ่อให้	กตบขันท์ เขตแผ่ ฯ

โคลง ๒

๑	ครนดิงกรรท้านแล้ว	ทุกฤษัตริย์ก็ผ่องแผ้ว
	ฤคิ	
๑	ตามเทวรับท้าว	ภักดาภิธุด์ด้าว
	สุธันคิ	
๑	อินภรตนั้นไซ้	พ่อคำรัสตั้งให้
	ไปหา	
๑	อัยกา ณ ค้าว	เกกยดิงท้านท้าว
	เขอขอ ฯ	

โคลง ๔

๑	ต่อมาจึงกษัตริย์เจ้า	รามจันทร์
	อยู่มคฺงบาทพระ	พ่อให้
	ร่วมจิตกับด็กษมน	อนุช
	เปนดุษปราช์ทุกขไว้	ชุกเชญ

๑	อยู่เฝ้าร่วมแห่งห้อง	หอทอง
	กับแม่ตาคองค	อะเคอ
	หากกายจะเป่นต้อง	ใจหนึ่ง
	เนาสนิทชิดเชื้อ	ชื่นใจ ยิ่งนา ฯ

ว่า

๑ ทรงชัยทศรตรา นรนาถโกศล มัถมถดำราญ เพราะ
 ท่านทรงเด่นหา ในอุทยายังใหญ่ อยากจะใครได้เห็น พระรามเป
 ปีนปัก อารักษ์แดนโกศล ยามพระชนม์ยังมี ดั่งนี้จึงคิด ให้ตั้ง
 กิจการเอก อภิเชกรามจันทร์ พด้นเป่นยุพราช ขประคำถันตั้งให้
 เชิญทวยไท่ต่างด้าว ท้าวต่างแดนบรรดา เมืองขณมานคร สโมส
 พรังพร้อม ดั่งดาวล้อมดวงจันทร์ ทรงธรรมตรีตประกาศ ราช
 ปราบภคให้ พระรามไวย์เถลิงอาสน์ เป่นยุพราชวังธรรค์ ช่วย
 ครองขันฑ์ขอบเขต ต่างนครภรรณนิกร ฝ่ายนิกรพญา ครอง
 สำนนคระราชภูริ ทั้งอมายมณตรี ต่างยินดีทุดคอบ เห็นชอบตาม
 ท่านไวย์ ให้จึงตั้งเตรียมงาน ทุกสถานทีควร ทั้งมวคค้องดำรา
 ยุพราชภิเชก อติเรกสมบัติ จัดเตรียมพร้อมทุกอย่าง ต่างคน
 กอบกรณีย์ คามหน้าที่ของคน ฝ่ายนรชนชาวเวียง เฝ้ายใจทัก
 กักก้อง ร้องฮอวยชัยถัน แล้วยชวนกันจัดแจง แต่งเคหาของค
 ทุกถนนคกแต่ง ทุกแห่งประตึงาม ตามนรวิสัย ผู้มีใจจงรัก
 รักคค้องเจ้านาย เรือนท่งหลายสง่า ด้วยผ้าดีต่าง ๆ ของดีต่างดลัม

ประดับแซมใบไม้ บุปผาใส่แซมช่อ พอให้มีดีดัด หมดทุกท้องถิ่น
มีคนเที่ยวปักกวาด เหน้ราราครดไป เพื่อให้ฝุ่นนอนราบ ปราบทาง
หตวงทั้งหลาย รอยทรายดีขาวม่อง มองดูเวียงสกาจ รวดหญิงผัดหน้า
ใหม่ แดทางไหนก็เพดิน จำเวญตายามดู จำเวญहुตดับ ศัพท์เดียง
คุรียงค์ ซึ่งชนต่างคิดดี มีร้องดังดำน้า ม่นางรำพ้องงาม ตามบ้าน
ท่านผู้ดี ทัวชาน์ตฤก ชนเป็นสุขสำราญ ปานอมราวดี สุรชาน์ฟากฟ้า
แดนตฤกทัวหน้า เกษมธัญด์ ฯ

โคลง ๓

๑	กล่าวถึงมันกร	นางค่อมข้าวรับใช้
	ไถเกยนั้นไซ้	อยู่นาน ^(๔๔)
๑	ถึงวารนั้นชนไป	บนถานใหญ่คาตฟ้า
	เดินเด่นแะบายหน้า	ดูเมือง
๑	เห็นประเทืองทัวไป	ดังดัยตามทราบเค้า
	รีบกลับกระเดือกเฝ้า	นายตน
๑	เห็นนิรมลยั้งหัดับ	จับพระบาทปลุกแถว
	ดังเดียงพอดักแจ้ว	เจรจา ฯ

โคลง ๔

๑ อามั้วหลับอยู่ได้	พระนาง
ตื่นเกิดภัยใหญ่มา	อยู่ใกล้
หลับอยู่ดีเขาพาดง	คิดชั่ว
ทุจริตมากไซ้	อย่าเผดอ
๑ เออเคยทรงฮวดไ้	ถึงความ
ที่พระผัวเมตตา	มากถ้า
๒ ครองแห่จะงาม	หน้าจะ
เหมือนฤๅแต่งนา	ขอถวาย
๑ ไฉนฉายพิงซากด้าว	ตกใจ
เห็นชะไรกัน	อยากรู
มังกดาวความภัย	จนกับ ถึงฤ
ภัยจะมาจากผู้	ใดหา
๑ มั่นตราเจ้าเดห	ทุกความ
ว่าบคนพระจอม	จักรักวาง
จะยกยอพระราม	เป็นยุพ ราชนา
ทรงรัชเคียงคู่ข้าง	องค์เธอ
๑ เออพระนางเจ้าดี	ทรงเป็น
เชอชาติรักคิยา	เด็ดดำ
เหตุใดจึงไม่เห็น	รู้ตัก
ความเจ็บแทะชอกธา	หฤทัย

๑ ภูวนัยวารี	หนักหนา
แต่ดอบทำร้ายเอา	น่าแค้น
ช่างพลอดพระวาจา	หวานน้ำ
จิตฉันทมตมแน	คึกคัก
๑ หวังเฮอแต่เจ้าลูก	เกาคัด ยาแะ
จึงตั้งพระภรรยา	จากตัว
ไปอยู่ ณ ขอบขันธ์	เขาค้น
มิให้กิดตัวราว	กับราม
๑ งามหน้าแล้วดีเนื้อ	พระนาง
พระภักดาทำนวง	หุดอกให้
หม่อมแม่ตบ้ายพดาง	บุรี เทาเคย
เขาจึงแย่งเอาได้	คิงกิด
๑ ยินค่านางทาตม	ทูลความ
หม่อมแม่ไถเกย	ตอบถ้อย
รู้เถิดว่าเจ้าราม	เหมือนตลก กูเอง
กูรักมาแต่บัดนี้	หนักหนา
๑ รู้ว่าเธอจะได้	เถิดถึงวัย
กูก็พดอยยินดี	มากแท้
ขอพระพี่เกาคัด	ยายอด นางนอ
คงจะปดมจิตได้	เหตุด้าน

- ๑ แค้นใจไม่เห็นเจ้า นายคน
ทรงพระพิโรธตั้ง คาคั่ว
นางค่อมสุดแสนกด ก่อวายุ ใหญ่แสบ
เพื่อพระนางจักไต่ ชีรชยา
๑ หากความต่าง ๆ ไว้ ว่าไป
เพื่อเพาะความหึงสา สุดร้าย
เห็นนายตรัสแก้ไต่ ยิ่งกล่าว
ยิ่งเหยยง โยกย้าย ยุยง
๑ องค์ไถเกยนั้น เกิดคิด
เห็นว่านางค่อมทูล ถุกต้อง
คำมันเปรียบยาพิษ ชุ่มซาบ
เจ้าผู้หฤทัยของ ชุ่มหอม
๑ ยิ่งครองก็ยิ่งแค้น ถึก
ตั้งตุ้จวิตรวม เทยงหมด
ปรึกษากับทาด ทรามสุด
มันกล่าวก็เชือดจน แห่งมัน
๑ บัดนี้นางจึงเปิดอง ปวงอา ภรณ์แด
อึกพิศตราทรงงาม เล็ดดำ
ถ้ายายพระเกศา เปด้อยปล่อย
ประหนึ่งแด่นโคกข่า รอกใจ

๑ แล้วยังไปสู้ห้องหนึ่ง	นามขนาน
โกรธระกฐีออก	๕๕ (๔๕)
บรรทม ณ กระดาน	ดินคัก
รออยู่ ณ ทน	ต่อไป ฯ

๑ ฝ่ายท้าวไททศรถ ครั้นเมื่อหมดราชกิจ คิดถึงไถ่เกย
 ภูมิเสด็จตรง ดงไปสู่วังหน้า ทักพระนางนั้น ครั้นเข้าถึงภายใน
 บิได้เห็นองค์ ก็ทรงคิดสงก แต่ก่อนมาทอดราญ ยามท้าวเธอมาเยี่ยม
 เห็นนางเตรียมคอยเฝ้า ฉนใดเสด็จขึ้น เทวจึงบอญ ภูธรมีบัญชา
 ตามข้าหลวงคนหนึ่ง เขาจึงทูลถามขณช ว่าอันพระนางเจ้า เสด็จ
 เข้าแล้วไซ้ ในโกรธระกฐี ภูมิทรงทราบข่าว อูระร้างเร้าอื่น
 ริมบทจรดที่ โกรธระกฐีไม่เข้า เห็นชายากดังเกลือก ได้เดื่อกอยู่ยังพัน
 ดอนให้ไปมา ราชจิงตรัดถาม ถ้าโหมงามเปนไร โกรทไฟโยบคิน
 ที่ทำจิตใจเจ้า อย่างไรเล่าตอบมา หรือว่าใครตุดแค้น ทำนองแค้น
 หฤทัย เจ้าไปจะช่วยเหลือ ถ้าแม่มีมอองค์ จะประดังก้ดังใด แม่หา
 ได้โดยยาก สุดดำนากหนักหนา ก็จะมาหาให้ ชื่นใจอย่าทรงโคก
 พระโรคจะรุมกาย โหมฉายบอกผัวเกิด นางโหมเกิดพังปดอบ
 ก็นอบเกศอภิวาถน์ แทบบาทพระสามี เทวทูลตอบว่า ถ้าพระทูล

กระหม่อม ผู้เป็นจอมเกศขวัญ หม่อมฉันขอพระองค์ จงทรง
พระเมตตา ผู้เป็นข้าเบื่องบาท อภิวัตน์ภูบาล ขอประทานพรต้อง
ซึ่งใจปองแท้จริง ยิ่งกว่าดังใด ๆ ภูวนัยพิงคัพภ์ รับขวัญนางพดางยัม
พร้อมพรายพระเจดีย์ อ้าทราชมะเขยขึ้นใจ หล่อนไม่รู้หรือว่า ภัตดา
รักใคร่ ยิ่งกว่าใคร ๆ แน่ เว้นแต่เจ้ารามจันทร์ อันเป็นอวระเอก
อดิเรกฤทธิ ศรีสุทธายาห ดิดกชาติวงศ์ กัทยาหล่อนจำนง ประสงค์
ซึ่งพรใด พี่จะให้สนองความ ขอปฏิญาณความ โดยอ้างนามรามจันทร์
อันเป็นอุกยอตรา นงดิษณจะขอพร พี่รับก่อนจะให้ อย่าส่งด้วยพี่เลย
อ้าทราชมะเขยจอมขวัญ ดังโคกคดีย่ำให้ ขอเกิดคงจะได้ สมถจิต
แม่เอ๋ย ฯ

โคลง ๒

๐ ยินสารนรนาถไท ไก่เกยจึ่งได้
พาที่ ดั่งนี้ ฯ

ร่าย

๐ ข้าศรีทศเทวา ข้าเชษฐาเปนพยาน ช่วยดู ท้าวมัชฌิมา
เทเวศร์ เชษฐเจตน์ท่านมา ช่วยดู สุริยาทิศย์จันทร์ คารากรทักกัน
ช่วยดู สวรรค์อัถกาศดี ทั้งราตรีทิวา ช่วยดู มหาภูมิมณฑล
เมทินิดมหันต์ ช่วยดู ปวงคนธรรมชั้นห้า อักอสุราแรงกาจ ช่วยดู
ปีศาจปฐมิงพราย ผันผายยามมืดค่ำ ช่วยดู เทวากำแหงศักดิ์

อภินิหารภูมิสถาน ช่วยดู ภูคฆ์หาญเก่งกล้า ขอเชิญมาพร้อมหน้า
รวมกัน ช่วยดู ฯ

โคลง ๓

๑	ด้วยทรงธรรม์นฤนาถ	จะประดาทโปรดให้
	พรแต่ข้าบาทไซ้	ทุกสถาน
๑	ทรงดาบาดไม้คั้น	ยื่นคำดำรัสหมั่น
	ขอท่านทั้งหมคณ	เป็นพยาน ช่วยดู ฯ

โคลง ๒

๑	มัตถุบาดมนได้	ด้วยคำอ้างดักไซ้
	ยวดยง ยิ่งนา	
๑	ด้วยศวมทงรักแท้	ขับตั้งตัยแต่
	ตักนิค หนึ่งเดียว	
๑	โชนโมติคณอบเกล้า	นางจึ่งทูลพระเจ้า
	ภักดา คังนี้ ฯ	

โคลง ๔

๑	อ้าโปรดรำลึกครั้ง	งานตง ครามนา
	ทวยเทพและอสูร	รบเร้า
	พระเด็จช่วยทรง	รณยุทธ
	ช้างเผ่ายสุระเจ้า	แมนตรวง

- ๑ ฝ่ายปวงอริร้าย
ได้ทำประหาญของค
จวนวอดพระชนมาน
จึงหม่อมฉนคอยเฝ้า
๑ เมื่อท่านทรงรอดแล้ว
คำรตปญญา
ว่าแม้กระหม่อมฉน
จะโปรดประทานให้
๑ ภูมินทร์เป็นพระเจ้า
ศรีสัตยะราช
หากพระเจ้าคินคำ
ข้าจะตายก่อนเข้า
๑ ขอให้ออรธข้า
ได้อภิเษกเปน
ส่วนรามได้ออกไป
สืบดีพระราชาปราศ—
๑ พังไถเกยเฝ้า
ทศรถคตัง
อันอกนเรนทร์ดู
เปนครูแล้วจึงได้
แรงหาญ
ผ่านเฝ้า
เพราะบาด แผลแตก
พยาบาด
จากอัน ทรายสา
เที่ยงไว้
มุ่งมาศ พรโค
คตังจิต
ทรงธรรม
วากย์เจ้า
คำรต
นั้นหนอ
กตอยใจ
ยพราช
ดูป่า
จากวง
วากย์ทูต
อยู่ไซ้
เพ่งอยู่
จินตนา

๑ อ้าฝั้นไคตุ่คร้าย	แรงหาญ
มากระทบทฤทัย	บั ^๕ ดิน
ฤาจิตระพิการ	คด ^๕ มคด ^๕ ไปแฮ
บั ^๕ มีเคยแตก	ฉน ^๕ หนอ
๑ พอไค่ตักกริ้ว	โกรธา
เหม่ ๆ ไก่เกย	โหดร้าย
เจ้ารามแฉะเราหา	ฉิบ ^๕ มี ^๕ เดย
ไฉนจะหาโทษบ้าย	บั ^๕ ดี
๑ หลอพนเป็นลูกท้าว	ฉค ^๕ คยา
เราจึงรับคัวเร็ด	ช ^๕ บ ^๕ เดยง
บั ^๕ ดินเบ็ด โปงมา	เห็น ^๕ ฉน ^๕ ด
แฉ่นอบาทหวางเพียง	ง ^๕ ดิน
๑ ภูมินทรเกรี้ยวกราดแฉ้ว	ก ^๕ ด ^๕ บ ^๕ วอน
กล่าวกล่อมด้วยคำหวาน	ว้าง ^๕ อ
แต่นางบั ^๕ อินอ่อน	ดง ^๕ ดัก นิด ^๕ เดย
นั้งแฉ่ตอดพลอดพ้อ	ร่ำ ^๕ ไป
๑ ภูวนัยตุ่คด ^๕ ฉั้น	บั ^๕ ญญา
ที่จะให้มกราญ	ก ^๕ ด ^๕ บั ^๕ จิต
ก็ทรงพระโคก	อ ^๕ ระ ^๕ เทพ พัง ^๕ แฮ
ประหนึ่งจะมอดมิด	ร่ำ ^๕ พดง

๑ เห็นองค์วัชคิยะเจ้า	จามัตย์
ปวงพระต้นมพดอย	โคกเศร้า
ต้อ ^๕ กตอินคัลย์	พิลาป
ต่างหมอบลงซบเกล้า	ท่าสรวด
๑ ไหลหวดครวญคร่ำไ้อ	โคก
ทศรธำพรณ	รำไห้
โกเกยเทอ	ต้อย ^๕
บ่มียอมให้ไท้	ถอนคำ ฯ

๑ ทศรธำโคกกา กล่าววาทาจิวงอน งอนอ้อแต่โดยดี
 ไกเกยคอดัน ไม่อ่อนผันดักนิค บพิตรอยู่เรือนหลวง จนนั่งวงราตรี
 ดุริยศรีต้องหง่า ฝ่ายว่าพระคณิษฐ บรูโรหิตวิเศษ มานเณศน์ทรงธรรม
 พบตมณัศร์ดาร์ถิ ยืนอยู่ที่ทวาร พระอาจารย์จึงว่า อ้านายดาร์ถิ
 บัด^๕นี้เวลาดอกร ภูมิศวรจะพ้น ดันจากที่ไศยา อย่าชักถ่วงดรรเสริญ
 ชัญเจริญให้ทรงธรรม ฝ่ายตมณัศร์รับคำ เริ่มทำตามหน้าที่ เปนกรณียะ
 ประเพณีโบราณ^(๔๖) ทูลฎฐาบาดจอมฉินท์ ด้วยฉันทพากย์ไพเราะ
 แสนเด่นาสรรเสริญ เยนยอเกียรติไพศาล ฝ่ายฎฐาบาดทศรธำ พังพาน
 แหงตมณัศร์ พลันดาร์ตตอบไป อ้านันใดจึงมา กล่าววาทาสรรเสริญ
 ยอเกียรติเกินควรไป กูไชร์แสนอาภัพ พังศัพทเจ้ากถาฉินท์ อันถ้อย

คำกล่าวมา ปานศักดิ์ตราเหนือแหลม มาเหน็บแนมดวงใจ ให้โศก
 บ่มีต่าง พ่างเพียงวอดชีวิต สุ่มันครีฟังคำรัส มีรัฐดีเหตุผล ก็จนใจ
 ยืนนิ่ง บ่มีดังทนายา ฝ่ายว่าไท่เกยี่ กล่าววาทีไปว่า อ้าสุ่มันครีฟาด
 ภูวนาถมัวทรง จ้างงแน่วฤทัย ในพระบิโยรส ทรงยศคัมเข้ที่
 คังหมุิศวร จึงประชรกรมไป ไวๆเกิดไปตาม พระรามขึ้นมาเฝ้า
 พระผ่านเฝ้าคัมเข้ สารดีทูลว่า ข้าจะไปฉนใด เพราะท้าวไท่ทรงรัช
 ยังไม่ครีฟังข้า ราชานินเช่นนั้น ก็พลันมีบัญชา อ้าไปเกิดไวๆ
 ไปเกิดรับไปตาม เจ้ารามขึ้นมาหา อย่าช้ากูอยากพบ สุ่มันครีฟบ
 คำนับ รับโองการท้าวไชร์ ก็รับไปคำหนัก ที่พักองค์พระราม
 ทูลความพอดรรพเดี่ยว เจริญเล็ดจโดยพลัน ครานันยามผ่านไป ในทาง
 หว่างวิถี ราชานได้ภณ ประชาชนมุงมอง แซ่ชรวงให้อวยชัย
 ค้วยใจต่อวามักดี รักพระรามนักหนา พากันรับตามกรุ ไปสู่
 พระนิเวศน์ ขึ้นรอบเขตกำแพง แห่งวังหลวงภายาย ฝ่ายพระราม
 ครั้นถึง บ่มีพั้งพักผ่อน รับจรขึ้นไปเฝ้า พระผ่านเฝ้าโดยพลัน เห็น
 ทรงขรรค์กรรแดง บ่มีแจ่งเจอนเค้า จึงระยอบนอบเกล้า ทูลไป ฯ

โคลง ๓

๑ อ้าไฉนพระจอมเกศ

ชดเนตรจึงย้อย

ข้าบาททำผินขย

ฤมาก ฉนใด

๑	อยากทราบทราบแท้	ไถ่เก้นั้นแล้ว
	พูดว่านาเรศแก้ว	โปรดข้า หน้อยเทอมุ
๑	พระบิดาพิโรธ	โทษข้ามากถุน้อย
	ขอโปรดเพียงแค่ข้อย	ทราบเหตุ บ้างนา ฯ

โคลง ๒

๑	อัครศตบวคย์เจ้า	แม่จะบอกแก่เจ้า
	โดยจริง ลูกเขย ฯ	

โคลง ๔

๑	พระมิ่งมกุฎเกล้า	นรชน
	ทรงพระกรุณา	ถุน้อย
	จึงไม่ตรัสยุบด	ซึ่งอาค
	ยังจิตถุกดะห้อย	โคกคัลย
๑	ฉนนแม่จะบอก	ความไ
	จอมเกศประทานพร	แม่แล้ว
	ขอถุกจูงคังใจ	สงวนคัลย
	ของพระทูลเกศแก้ว	จอมปราณ
๑	ลำบากเกิดว่าถ้อย	ปฏินญา
	ซึ่งพระบิดวงค์	โปรดให้
	เจ้ารามจะรักษา	มันตุจ กั้นแ
	จึงจะบอกเรื่องไซ้	ดีทชถกิด

๑ ยินคำพระแม่เจ้า

รามนบนอบทูลไป

ถูกระวังรักษา

ทุกสิ่งทุกซัดัน

๑ นางแดงเรื่องยุทธ

ระหว่างเทพและเทศ

อีกที่ช่วยภพชาติ

โดยภักดีเลิศล้วน

๑ บรมกษัตริย์ครุฑว่า

อยากจะได้พรอัน

และออกปากขอใด

ประสาทให้แม่แท้

๑ บัณฑิตแม่ไต่

ให้ภรคได้เป็น

อีกให้พ่อรามจร

รับออกไปประพาส

๑ จนกว่าจะครบสิบ

จึงค่อยประเวศคืน

ถ้าแม่จิตภักดี

จงช่วยรักษาก้อยทั่ว

ครุฑมา

บัณ

ความดี

อย่าแห่ง

โบราณ

ถัด

พันมฤค

ควรชม

ยามไหน

เลิศได้

ทั่วจะ

ทน

ขอพร

ยุวราช

จากถัน

ไพโรจน์

ดี

แต่่น้าว

แต่พระ พ่อฤ

ประทาน

- ๑ พึงตำรพระแม่เจ้า ครัดมา
รามนอบเคียรประณต นบไหว้
คู่ข้ารับรักษา คำสัตย์
ของพระนรนาถไท ทุกอัน
๑ โปรดพันตำรวจไว้ เขาไป
ตามภรตกดับเวียง ย่ำเข้า
คู่ข้าจะรับไคด เข้าสู่
แดนบ้านเจ้าหัตถ์ ประสงค์
๑ ตรงออกจากทิวเขา คำนมา
ยังพระคำหนักทอง ผ่องแผ้ว
ชนเฝ้าพระมารดา บังเกิด เกศแดง
ทูลเรื่องแต่นางแก้ว นิบพัน
๑ เกาศัตยาทรานแล้ว กำสรวด
ไอ้ออกแม่จะพึง แน่นแล้ว
ถูกลอยถูบกบ่ควร พราจาก แม่เคย
จำพราจากถูแก้ว อยู่ไย
๑ ยากใคร่ถนอมจิตม้วย ดงบัด น้แดง
หวังจะได้ชมบุญ ถูกล้นย
ไอ้อ้อจะต้องพลัด - พราจาก กันข้อ
ราวอกแตกคงร่อย ภาคพึง

๑ พังคำพระแม่เจ้า	รำพรรณ
รามก็เด่นไศกแต่	อดได้
ปลดอบพระแม่จอมขวัญ	ด้วยพจน์
อันอ่อนผ่อนผันให้	กลายครวญ
๑ กราบนวดนาเรศแก้ว	ทูลดา
ไปสู่วังสถาน	ทัพัก
เล่าเรื่องแต่ดัดดา	ดวงสว่าง
จำจากเจ้ายอดรัก	สู่ไพร
๑ อรไทยนอบเกล้า	ทูลเด่น
พระเดชะแคนดง	เร็ดร้าง
ขอไปอยู่บารเณ	รองบาท พระเอย
ขอทูลขุดขอยช้าง	บาทหงส์
๑ องค์พระราชพหุ	ธายา
ข้าแม่อย่าไปเอย	นงน้อ
กลางไพรดียวกธา—	หัดละ แม่เอย
แม่จงยังอยู่ห้อง	หอคำ
๑ จำใจจำจากเจ้า	จำดา
ใช้ว่าพันวาย	เด่นหัน้อง
เพราะคงจิตรักษา	คำพระ พ่อแด
พิ้งจำจิตต้อง	จากสมร

- ๑ พิศรแล้ววัน้องจุง
พระแม่ของพี่แทน
อย่าให้พระข้องชด
บุญพี่ยังไม่มีวัย
- ๑ คงจะได้กลับห้อง
ชื่นจิตชื่นทนาง
จากนานจะยิ่งรมย์
อยู่หน่อย่าตะห้อย
- ๑ ดีคาทุตตอบถ้อย
อันจะให้ข้าคง
ฉันทใดเล่าจะมี
มีแต่ไศกหลายชั้น
- ๑ ออกกรรมครอมจิตเฝ้า
ประหนึ่งบ่มวัน
กว่าพระจะกลับมา
ไหนจะทนอยู่ได้
- ๑ เยาวมาดย์เฝ้าครัด
จนพระภักต์ตายอม
ให้ตามแต่ด้จฉัน—
นางก็กราบแทบบาท
- ประศิบัติ
พี่ด้วย
ใดสัก อย่างเคย
ชี้พลง
เซยชม
แน่น้อย
เริงรัก มากแม่
โหยหา
สงาม
อยู่หม
ยามด้ช
ทับถม
ไศกา
ต่างไร่
คงมอด ม้วยแผ่
กราบกราบ
รำพรรณ
อนุญาต
ผายตุ้ พงแด
ภักต์ดา

๑ ครานี้สอนเจ้า	ลักษมณ์
มาสู่คำหนักพระ	พี่เจ้า
ทราบจำแม่นจดจันทร์	ผิวผ่อง
จะเด็ดจตามเข้า	สู่ไพร
๑ ให้พลงทางกล่าวถ้อย	ทูตวอน
ขอพระพี่เมตตา	อนุชบ้าง
ขอไปกับทรงศร	สู่ป่า
นำแต่จัน แคนว้าง	เวกพวง
๑ ตกตงกันเสร็จแล้ว	ของคราม
จึงตรัสใช้ลักษมณ์	พระน้อง
จงไปแตะเทยวคาม	พดกทิว
จะฝากเคหาณนี้ห้อง	ฉับพลัน ฯ

ร้าย

๑ ลักษมณ์รับบัญชา แห่งเชษฐารับไป ไม่ช้าถึงที่บ้าน
อาจารย์ผู้หนักกรรม นามสยัญญดาบด โอธพระวชิษฐ จึงแจ้งกิจที่
ไป นักรรรมได้ทราบพลัน ผายผืนจากเคหา รีบมาเฝ้าราชพ เธอ
เคราพพ้อพราหมณ์ ตามคำรับโบราณ แล้วอวยทานทักษิณา
ของมีค่ายกให้ แล้วใช้ลักษมณ์ตาม พราหมณ์นักบวชคณะ ไคศ.
คิริยะนิกาย ทั้งหลายบรรดาที่ พระชนนีทรงคราญ ทรงอุปการณามา

แจกทักษิณามากมอด ควรที่พราหมณ์ประสงค์ แล้วทรงมอบ
 คำหนัก ที่พักอันของนาม ให้พวกพราหมณ์รักษา กว่าจะกลับคืนกรุง
 ให้บำรุงข้าไท อย่าให้อนาทร เดือดร้อนอย่างใด ๆ แล้วทรงชัย
 ครีตชวณ นวดนางผู้ชานา. อีกอนุชาเพื่อนยาก เด็ดจจากที่วัง ทรง
 ไปยังนิเวศน์ ที่ทรงเคษประทับ เพื่อกำนันมอบดา ฝ้ายประชาชาว
 เมือง ได้รู้เรื่องแล้วไซ้ ต่างเสียใจโศกา พากันคอยเรียงราย ถวาย
 กรกราบไหว้ ร่ำไห้อาโดยรัก รามทรงศักดิ์ฤยวงศ์ ส่งสารองค์ดีดา
 จะองค์กลาตกได้ เข้าแรมในไพร่ดั้นที่ อีกถกษมันญายาย
 ก็เสียกายเหลืออดัน พันที่จระประมาณ การวันเรียงทั้งหมด ต่างถึงด
 โดยถ้วน ต่างชวนกันโศกา ถ้าววาวาจารย์พรณ. ปรับทุกข์กันทั่วไป
 ในนครเขตกว้าง เตียงแคโศกรอบข้าง ไ้มี สุธเลย ฯ

โคลง ๓

๑ ถึงที่นิเวศน์พลัน	พบดุมันตร์สุดเศร้า
จึงพระราชพเจ้า	ครัดไป
๑ ทูลทรงชัยนาถา	ว่าเข้ามาเพื่อเฝ้า
ทูลดาพระผ่านเฝ้า	สู่คง

โคลง ๒

๑ ฝ้ายองค์ทศกรไช้	ทราบเหตุจึงครัดไ้,
สารถิ	

๑ เจริญเทวเดศีจพร้อม

ทั้งกานต์แควดข้อม

บาทา

โคลง ๔

๑ ครันมากันพรังพร้อม

ดังครัด

จึงเบิกพระราชม

สู่เฝ้า

ฝ่ายพระมกุฏราช

เดด็จลุก

ไปทอดพระตักเจ้า

โศกศัลย์

๑ ทรงธรรมกาดดดา

เหต้อทน

ต้นพระสถิต

ดัดใบไทร

พระรามกับนิรมล

มเหสีแด

เขารับพระองค์ไว้

ทั้งต้อง

๑ ประคองพระชนม์

แท่นบรรทมนา

เรียกแพทย์ประคอบโอ-

ดกแก้

จนองค์พระทรงธรรม

คืบถัด

ดมฤดีได้แด

ไบนาน

๑ กราบกรานแทมบาทแด

พระราม

จึงกล่าวทูลดาจร

จากค้ำว

อีกขอประทานความ

กรุณาแด

แต่พระบิศุรทำว

เทอดธรรม

๑ ถักขม้นอนุชฌู

ขอกราบทูตดาไป

ตั้งคามิ่งนาร

ก็มียอมอยู่จำ

๑ พังคำพระตฤกแก้ว

ครัดว่าอำเจ้าราม

อันพ่อน้หลงไทด

หลงเด่นให้ทุรตักษณ

๑ ไก่เกยหลอกให้

พอกัยยอมให้ตาม

บ่ควรครอบนศร

พ่อดิควอรับโทษ

๑ ขอให้ถอดพ่อน

และตฤกจงชนครอง

บำรุงประชาดี

เหมือนคักระเทพท้าว

๑ บัดนั้นราชพกัม

ทูลว่าขอพระจอม

เถลิงถวัลย์อักษณ

พระเกียรติเกรอกรบช้าง

ภักดี

กับข้า

จงรัก

จงชัง

กลอยใจ

ถูกรัก

เหลือโฉด ถูกเชย

นาร

อวยพร

หมิงโหด

ครองรัฐ

บัคใจ

ทันที

ครอบค้าว

จรรณะ

ครองตจรรค

เกศ

จักรกฉ้าง

ผาลุก

ค่อไป

๑ ข้ำไข้วขอควนเข้า	พงพี
ขำม่อยากจะครอง	ครอบค้ำว
เมื่อครบสิบปี	จะกลับ
มากอดพระบาทท้าว	นิศุรงค์
๑ องค์ทศรทไข้ว	จนใจ
จึงประสัทพระพร	ผ่องแผ้ว
ไปเกิดแต่อยู่ใน	แนวป่า
ภยพิบัติกลาดเกล้า	ดูดยา
๑ จงมาศูกตัวสัตว์	ตามคน
คัมมันต์ในสัตว์ธรรม	เที่ยงแท้
แล้วกลับจากไพร่ธนู	โดยสัตว์
ตามที่กำหนดได้	ดีทศรท

ร้าย

๑ ฝ่ายผู้มันต์ดำรงดี อัญชุต้อย่างงาม แต่ด้วยความโกรธา
กล่าววาจาหลุดไป แต่นางโกเกย์ ว่าเทวณันนิค มีคิดถึงพระคุณ
การุณแห่งภรรดา เห็นว่าเป็นบาปแท้ แล้วแตกถ้ำดำเด็ก เบิก
ประจิตอันนี้ เรื่องเทวโสภะ ผู้เป็นมารดาไข้ว แห่งนางโกเกย์ ว่า
มีลักษณะชั่ว ก่อความอยู่มา จนต้องพรากภักดา^(๔๓) มาถึงบัดนี้
ไข้ว ขอถอนโกเกย์ ให้นึกต่ออย่าเป็น เช่นพระมารดานั้น แล้ว

ว่าพรรณฉวีวอน ให้บังอรคล้อยตาม ความประสงค์ราชา ผู้มีศักดิ์
 ภาส่าย แล้วโฉมฉายเองไซ้ จะได้เป็นที่รัก นมัสสนักท้าวคน ทุก
 คนในธานี ดังนี้แล้วทูลวอน แต่บังอรคงคือ ถ้อยทูลวิไลยอม ประ
 นอมตามเช่นนั้น ฝ่ายทรงธรรมราชา เมื่ออีกขจากุไซ้ หฤทัยแค้น
 ไตรมณี จึงตรัสตั้งผู้สมัคร จงจัดสรรพเสนา จากุรงคองงาม
 ตามราชพาเข้าไป อักขัตพานิชย์ รู้จักหาสินค้า นานาเนกไปด้วย
 หานางสรวยไธภา นางอุษณภักวี อีกทั้งดำแดง ที่เคยเป็นข้าเฝ้า
 ไปกับเจ้านายคน ทุกคนให้ประทาน ทรัพย์สินของศรณานา อย่าให้
 ขาดแคลนได้ อีกทั้งชวนนาคร จรตามในกระบวน หาดพนาถ้วน
 ชำนาญ ในการจับสิ่งสัตว์ อีกทั้งมบัตินานา บรรดาม้าในคตัง จน
 ไปยังแนวป่า เมื่อถูกข้าประสงค์ จ้างงอดยักนิธินา แต่ทมิธาคาบด
 ทรงพรตอยู่พองพื เมื่อมีกิจการบุญ จะได้ขึ้นดินให้ ตามใจอุกปรารถนา
 อันว่าสมบัติของ ของกูบรรดามี กูนั้นแสนเต็มใจ ยกให้เจ้ารามหมด
 ขอโอรสจอมขวัญ รับสรรพราชชน จนเข้าบ้านนี้ไซ้ ด้วยนอโยธยา
 ให้ ภรต ครอบครอง ๑

โคลง ๓

๑ พึงพจน์พระภูมิ	ไถ่เกยเคื้อครัน
พิศดบงดัดคั่น	ทุดไป
๑ ดันโคพระทรงยศ	ให้ภรตถูกข้า
ครองแต่เวียงว่างจำ	หมดดี

นารายณ์สิบปาง

๒๒๗

- ๑ มีเหยื่อแต่เป็ดอกนอก ซึ่งปอกทั้งทอดไว้
ข้าบาทยอมมิได้ เน้นอน ๆ

โคลง ๒

- ๑ ภูธรตรัสว่าข้า เมื่อเธอได้ชมข้า
ลงไป แล้วแฮ
- ๑ ฉันทโคความจ้อจ ด้วยประคักเช่นนี้
จัญไร ยิ่งนา
- ๑ ไก่เกย์คอบไท ว่าท้าวศกระไร
คันวงศ์ พระแด
- ๑ กัทรังษัตถกท้าว เธอเองนั้นจากค้าว
เชษฐา
- ๑ อตมัญญ์นั้นแต่ ก็เป็นลูกใหญ่แท้
เช่นราม นเอง ๆ

ร่าย

๑ พังความพระชายา ยกอุทธารณ์นั้น บรรดาพวกข้า
เฝ้า ต่างก้มเกล้าหน้าบัง จึ่งตีทรรถอมาศย์ ผู้ฉลาดมีวัย ชัดใจ
ทุกเทว ไก่เกย์คอบนั้น ว่าอตมัญญ์ชั่วร้าย จับเด็กหลายสิบคน ที่จ้องจน
เด่นอยู่ จู่ดากตัวเขาไป ผดักตงไหนที ศรีธรรยเชียวคว้าง พดาง
ดำรวดดำราญ ยามกุมารจมน้ำ ถ้าสาธุชนเห็น เช่นนั้นแสนแค้นใจ

พากันไปเผ้าองค์ พระบิฑุรงค์ทูลพ้อง ร้องทุกข์ตามเหตุการณ์ ฝ่าย
 ภูบาลกรวดราด จึงรับราชโอรส ให้จรดจากชั้นชัฏ สู่วัฏคองคณ
 ภูธรศักระ พระทรงธรรมเที่ยงแท้ แม่โอรสเอ็งไซ้ร เมื่อได้ประ-
 พฤติบาป ก็กำราบปราบปราม อันพระรามมีโทษ โหดร้ายดังใด
 เด่า พระนางเจ้าจันจะ ทูลขอพระศุริยวงศ์ ให้ลงอาญาเธอ เสมอ
 อตัมย์ญ์ ฉนั้นขอเทว บัดนี้ทรงดำริห์ ฌมียอมถอนถ้อย ชนจะ
 ชังใช้น้อย สุตทราหม แน่แต่ ฯ

โคลง ๓

- ๑ ฝ่ายพระวามราชพ นับนอบศิระไหว
 ทูลพระชนกไท ราชา ฯ

โคลง ๔

- ๑ เทวธำนาทน ไปจง
 ความสุขทางโลกยอม ละถ้วน
 ขอเข้าคู่ไพรพ นอนร่วม พฤกษ์แด
 กิณอยู่ ณ ป่าถ้วน ทุกสถาน
 ๑ บิฑูรจจะต้อง ประสงค์ คังฤา
 ผู้ที่เต็มใจแจก ครชแด้ว
 ยังจะมุ่งจำนง ห้วงกอบ ฉนั้นใด
 ฤาแจกตั้งวาทย์แก้ ห้วงสาย

๑ พดกายอย่าให้	คามไป ด้วยเดช
อินทรีพี่ยศมบัคปวง	ตตะหมด
ขอเพียงพระทรงชัย	โปรดประ ทานเทอญ
พิศตระแบบดาบส	บวรชัย ฯ

โคลง ๓

๑ ไก่เกย์หิบบผ้า	คากรองมาเดรัจฉา
ครีตว่านลูกแก้ว	ครองอย่า ข้ำโดย
๑ รามพรบผ้าพถัน	บัคนี้ครองเดรัจฉา
ที่ประเดรัจฉา	ดอคา
๑ ฝ่ายว่าพระลักษมณ์	ก็พถันผดพิศตรบัง
แต่ไปอยู่ชดช้าง	เชษฐา
๑ ดีการบญิต	ประหวัณจิตพิศผ้า
ยั้งจำเพาะหน้า	ตวาม
๑ บัคนี้ราชพถัน	ช่วยแจ่มจันทรห่มแก้ว
ทั้งดามงามผดผด	ผ่องศรี ยิ่งแด ฯ

ร่าย

๑ บัคนี้เหล่าตุรังกี ตั้งตารนางดีดา ก็ไศกาจาบัลย์ พา
กันกตาวถ้อยว่า อ้าอย่าเลยอย่าให้ ทรามวัยไปดู่พง ถึงแม้องค์
พระราม ต้องไปตามคำมัน ให้แจ่มจันทรอยู่ดั่ง ข้างทั้งหทัยจะ

พร้อม กันถนอมจอมขวัญ ให้ดัชมั่นเรื่องชัย ไปเป็นเพื่อนยาก
 เกิด อันโฉมเกิดเช่นนาง จะแรมกลางไพรธณัท กรำแดดฝนไม่ควร
 จะหมองนวลข้องจิต จึ่งวิดิษฐาบท ผะพจน์กล่าวคำไป แต่นาง
 ไกลเกี่ย อำเทวโอบาป หยาบทำลายกิตติคุณ แห่งตฤณเกกีย ช่างมี
 ใจชั่วช้า หดอภรรคาให้หลง จงทราบบัดนี้ว่า ตั้ดาควงดมร จะ
 ไม่จรงจากเวียง เนียงจะอยู่ในวัง เฝ้าบัลลังก์เรื่องมาด แทนพระ
 ราชดามี เพราะผู้มัตมรต์ ปราบฏะหมิ่นเป็นหนึ่ง จึ่งสมควรแล้วที่
 เปนราชันครอง ผองพวกเราทั้งหลาย แทนภายายดามี หากเทว
 จะไป จะได้ไพรธณัท เช่นนั้นเราทุกคน นรชนชาวเวียง จะตาม
 เนียงดู่ป่า อันว่าปวงสมบัตี ดรรพัตถ์จะชน เข้าไพรธณัทค้นตาม
 องค์พระรามทั้งหมด แม้ภรตแรงขจัด ทั้งศัทรณะคง ทั้งต้องทรง
 คากรอง แดะปองไปอยู่ป่า กับเชษฐาทรจรรณม์ ดั่งนพระนางเจ้า
 จงอยู่เฝ้าเวียงร้าง อยู่อย่างว่างดำพิง นิ่งในถิ่นเงียบน อันกรุงศรีซึ่ง
 พราก จากดมเด็จพระราม จะสัญญาหมดสน อันถิ่นดงประพาด
 แห่งรามราชภายาย จะกลายเปนมหา อาณาจักรประเสริฐ เชื้อ
 เกิดองค์ภรต ยงยศจิดกำแหง คงไม่แย่งนคร ของบิครแน่นแท้ แม้
 เธอเป็นบุครดี ผู้มกคัญญ คงไม่ยอมอยู่เวียง เคียงข้างพระชนนี
 ดั่งนหวังจะปลุก พระลูกให้ใหญ่ยิ่ง กัดกับเปดังทำให้ เธอหนีไซ้
 รุนธ้อง หมองจิตอย่าดังดัย ฝ่ายนางไกลเกี่ย พังมุ่นว่ากล่าว ยิ่งร้อน
 ร้าวหฤทัย ผินพิศตร์ไปเสียพดาง นางไม่คอบดาบด แม้ทศรททรง

ช่วย ว่าอีกด้วยก็ยัง ไม่ยอมฟังวรพจน์ ไม่ยอมดลยอมตะ มาก
 มานะคั่นคือ ถือทิวรีบ้าง เห็นนางเป็นเช่นนั้น ครั้นจะรอดต่อไป
 ก็ไร้ประโยชน์งาม จึงพระรามบังคม องค์บรมกษัตริย์เจ้า และเผย
 วจนะไว้ วาทยุต ๑

โคลง ๔

๑ นเรนทร์อยู่เกล้า	เกศา
ข้าบาท ^๕ นจำจร	จากบาท
ขอฝากพระมารดา	ยอดรัก
แต่พระชนกนาถ	เกล็ดถวิล
๑ ชันองค์พระแม่เจ้า	จอมขวัญ
นัยทรวงขวา	มากแล้ว
ทุกเมื่อขอบพระมาร-	ยาทเรียน ร้อยแตร
อภัยค้มองแม่	บ้าง
๑ ปางเมื่อจำจักไว้	ดูยา
พระจะทรงไศกศัลย์	วิโยค
ขอพระกรุณา	โปรดช่วย
ทรงระบับคัมไศก	เวทนา
๑ ข้าพระผู้เปรียบมั่น	มหินทร์ เทพเฮย
จงโปรดพระมารดา	ดูไขว้
อย่าให้มิงนารินทร์	จรดู่
ยมโลกเพราะไว้	ดูยา

๑ ราชชาตรีดำโอ	ดูชาย
อันดูมากด่าวฝาก	แม่เจ้า
พ่อเองและจะตาย	ไปก่อน
ไหนจะทนโคกเศร้า	อยู่ไหน
๑ ทรงชัยก็สอน	โคก
แรงพระหฤทัย	เปล่งถ้อย
สู้มันตระคดี	ไปด่วน
ผูกราชรณน้อย	รับมา
๑ แล้วพาทนายทแก้ว	กตัญญูใจ
กับดักขมณแต่ดีด	ทราบลวาท
ไปถึง ณ ที่ไกล	แค่ขอบ
เขตแห่งโกศดราชูรี	เกิดขันท์
๑ สู้มันควรวีพระราช	โองการ
ก็รีบไปจัตรา	รณน้อย
ผูกอศิระไพศาล	ดมศักดิ์
งามประเสริฐเพริศพริ้ง	เพราพรรณ
๑ ครั้นพร้อมราชพเจ้า	กราบบาท
ดมเด็จพระบิดา	ทอดเกล้า
อึกกราบพระบาทราช	มาตุ
กล่าวพจน์ทุกดาเข้า	สู่พง

๑ ชวนองค์เมี่ยมังทง	ถักขม้น
เดินประทักษิณจอม	จักรแก้ว
กับพระแม่จอมขวัญ	ตามแบบ
คำหรับโบราณแก้ว	เด็ดดี
๑ บัดนี้เจ้าตั้งจาก	ตั้งดา
ทศรถจักร	แนบข้าง
สมเด็จพระนุชยา	นุชยาตร์
ยังมีปราสาทดั่ง	โสภณ
๑ อีกหนึ่งนอบเกล้า	กราบบาท
ตาตองกษัตริย์ทรง	เกิดเกล้า
แล้วชนผู้รกราช	เรื่องรัตน
ดำรงกับเคา	คือไป
๑ ทรงชัยทศรถไธ	จามัตย์
ทอดพระเนตรรถจน	ดิบดับ
แล้วหันสู่เกาศัต—	ยายอด เสน่ห์แด
ยื่นพระหัตถ์ขวาจับ	หัตถ์นาง
๑ ปางนั้นจึงแม่เจ้า	ไทเก ยี่แซ
เข้าจะพียงองค์	ภาคซ้าย
พระควาคว่าเหม	มาจับ กุโย
หญิงรั่วใจโหดร้าย	กาดี

๑ แค้นอย่าบังอาจ

กูไม่ยากประดับ

ไม่นับว่าเป็นเมีย

อ้ออย่าให้บ่าวซ้ำ

๑ อันว่ามีอกจับ

ประทักษนิชคณ

อ้อปวงดังผูกพัน

ปลิดปลัดหมดคงแก่

๑ จัญไรใครจะเคย

ใจกาจฮึดสู้ทราชม

กูตายก็อย่าฟัง

เพราะความงปนายกษ

๑ ฝ่ายเจ้าภรตนัน

ชอบ ณ กิจแม่มั่น

กูก็ไม่นับเป็น

กูจะตั้งมิให้

๑ ภูธรกราดกริ้ว

ลุงพระเกาศัทยา

ผู้ตำหนักแห่งองค์

ยิ่งสุดกรรแดงเศรร้า

คดอเคล้ย ชักเคย

พมหน้า

ฤามิตร

ไปมา

ลุงกัน

นั้นแต่ (๔๘)

มึงกับ กูช้อ

หลุดพด้น

ควมึง ไदनอ

ชั่วหนัก

เผาศพ กูเคย

หยามคาย

หากเห็น

คิดไชร

ลุกค่อ ไปเคย

เผากู (๔๙)

จบลง

กดับเข้า

อ้อเรศ

โศกศัลย์

๑ บรรทมเหนือแท่นแก้ว	โคกา
ครวญครำรำหาวราม	ดุกแก้ว
เทวจับหัตถา	พตางจุบ
ทุดปดอบหวังให้แผ้ว	จาบัถัย
๑ ปางนินนาเรศเจ้า	สุมิตรา
ไปดู่ดำหนักจันทน์	นันทไชว
เห็นต้องชิตศิยา	พิตาป
จึงช่วยทุดปดอบให้	คตายหมอง
๑ ต้องของคดคับถ้อย	นางพญา
รำลึกได้ดี	ดักน้อย
ว่าโฉมสุมิตรา	ก็พรากร บุตร์แดง
ค่อยระบิตะห้อย	โหยศวรณ บ้างนา ฯ

ร่าย

๑ กล่าวถึงมวตมหา วนที่มากอยอยู่ นอกประตูวังนั้น
 ครั้นได้เห็นพระราม กับนางงามผ่องพรรณ อักถักหมันฤทธิรงค์
 ตัวนทรวงผ้าคากรอง ครองแบบบุษบวชี่ ก็มีความอาลัย ต่างรำให้
 โคกา แด้วพากันตามรถ บทจรจากเวียง เพียงกระแด้รชารา ไหล
 บ่าตามถนบน จรดดเค้าตาม ราชพห้ามเท่าใด บมิได้หยุดยั้ง ต่าง
 คนคงจิตมั่น พร้อมกันตามรถทรง ครั้นว่าองค์พระราม จะตรัสห้าม
 อีกไชว ก็เกรงใจนักหนา ดังนั้นมากะทั่ง ถึงฝั่งตมะสา จึงพระ
 ราชพดัง ให้หยุดยั้งพักผ่อน นอนแ่งนคนหนึ่ง จึงดมนันตร์แก้มา

พาดกีนน้ำพด้น ชนอันคตตาม พระรามมาจากกรุง ก็ต่างมุ่งหาที่
 พักอินทรีย์พอดควร เพราะทงมอดเห็นจเห็นอย เมื่อยด้าทงชาแชน
 แต่เพราะแค้นจรัก รักคุดอพระราม จึงตู่ตามมาได้ พอว่าไผลงดับ
 ค้างก็หัดบักนอณ เตรียมตัวจรค่อไป ในเวดารุ่งเช้า มุ่งตามเข้า
 ดู่ป่า ฝ่ายพระราชนพณ ครันเห็นทวยนรชน ทุกคนหัดบด้นิท บพิตร
 ดั่งตมณคร ให้พด้นมฤถทรง ผ่านองคชนทรวงยาน จรจากชารนณแด
 แต่ในกลางราตรี ดั่งเมือรุ่งต่าง ต้วางจิงชนคณ พนกายแถบเห็น
 หน่อนเรนทร์แล้วไซ้ บ้างเดินไปเที่ยวหา ทางที่มารถจร จนอ่อนใจ
 จ้างด บ่จรค่อไป พร้อมใจกันกดับหลัง ยังกรงขโยชยา ต่างโคกา
 กำธรวอด ครอบงมถึงรามราชพ ผู้เกิดตบณศรัย บุรุษรัตนภาเดช
 บินเกศชาวโกศต อักทกคนคิโทษ โกรธนางโกเถย ว่าเทวโงหายบ
 บาปเหมือนเจตนา ชำของคพระดำนิ เพราะเหตุนักจาพราก จากพระ
 บิโยรต ทรวงยศยอมจะโคก วิโยคยงใหญ่หลวง คงเปนท่วงตฤยา
 ราชอาจประชวร ดั่งนพระชนมมากแล้ว อาจไม่แคล้วมฤตยู หาก
 พระภุชชบับ ดับโลกตู่ตวรค์ จะทอกันเปด่าใจ ไรที่พึงร่มเย็น
 เปนที่รักบักเกด้า ดั่งนเขาทงหดยา จึงบ่คดตายครวญครำ ในยาม
 ย่ำด้นชยา ในภารากเงียบ เปรียบประหังทงยงคณ บ่ครักครนเชน
 เก้า เขามเลียงคูกัน อันว่าการดังคัต คัดต้วร้งดำน้า อักพ้อนร่า
 ปวงงค หมดชังความเช่ซ่า ดันผาตูกครักครน มีแต่เดียงต้อน ออกอา
 คุรแด ๑

โคลง ๓

๑	กล่าวถึงราชพทง	รถตรงผ่านย่านกว้าง
	โกศเกษมศรีต้าง	ไพศาล
๑	ผ่านดำเวทศรีตรี	และโคมะดิน่านน้ำ
	อภัยยานทิกะธา	เด็ด
๑	ถึงนทังควา	ให้พักม้าอยู่ได้
	คั่นอิงคูหิไม	มั่งงาม ฯ

โคลง ๒

๑	รามชวนเทวีเจ้า	กับพระอนุชา
	ฉายา	
๑	ร่วมฤทธาใหญ่ธา	วันรมย์ริมฝั่งน้ำ
	คงคา	
๑	ห้วงนทราทั้น	ค่อรุ่งจ้งจระด
	ดาศไป ค่อนา ฯ	

โคลง ๔

๑	ในแดนนิชาทนั้น	ราชา
	ชื่อคุหะมุ้ม	ฤทธิธา ^(๕๐)
	ทราบว่าพระรามรา—	ฉพเด็จจ
	ถึงซึ่งฝั่งแม่น้ำ	คงคา

๑ พาทพยอมมาศย์พร้อม	พร้อมกัน
ไปรับเสด็จพระ	ราชพ
พระรามและลักษมณ์	ค้อนรับ
คุหรก็เคารพ	กราบกราบ
๑ ทูลตำราดมเด็ทไ้	รามินทร์
เข้าบาทมุงจิตจะ	รับใช้
ขอมอบซึ่งแดนดิน	เข้าครอบครองแด
แด่พระองค์เพื่อให้	ทรงครอง
๑ เรียกของเครื่องคันรต์	โอชา
มาจากตงถวาย	บัดนั้น
เชิญเสวยซึ่งโภชนา	ทุกอย่าง
ที่ผจงเลอภพ	เอกรา
๑ อ้าเชิญพระครอบค้ำ	แดนดิน
ทั่วถิ่นบริบูรณ์	เด็ดกล้า
ชาวนิษาทจักยืน—	ค้ำหนัก พระเอย
เพราะจะได้เป็นข้า	บาทมุงดู่
๑ องค์พระราชมเจ้า	ครัดคอบ
ว่าที่ท่านรับรอง	เด็ดแต่
เราปดมและขอขอบ	ใจเพื่อน
เห็นว่าเป็นมิตรแท้	แนใจ

- ๑ เราได้ตั้งจิตแล้ว
นั่งห่มคากกรองแตะ
อีกโภชนะปวงชวด
ของป้าดาวพัต
จะบวช
หนังสือตัว
นอกจาก
ผดาหาร
- ๑ หากท่านโปรดให้หญ้า
อีกเมตต์ดัดแก้
ก็จะถูกฤกษ์
โปรดช่วยเกิดอย่าช้า
อย่างดี
มั่งมี
เรายัง
สหาย
- ๑ ภาดาจารย์วัดดงนั้น
พด้นตั้งพวกคนพด้น
อีกหาซึ่งขวัญ
ให้แต่ต้องมั่งมี
คุหะ
ทอดหญ้า
โดยถ้วน
มโนมัย
- ๑ ในเมื่อราชพเจ้า
กับแม่ดัดนาง
คุหะนโรตม
นั่งคนอยุ่คอยมั่ง
บรรทม
นมน้อง
จงรัก
ภยัน
- ๑ ครนรุ่งอรุณแจ้ว
จึงพระราชมพรดี
ผู้นิษาทราชา
จัดซึ่งเรือเพื่อได้
เวหา
แต่ให้
ขอช่วย
ข้ามธาร

- ๑ ไปนานเรือเทียบพร้อม คนพาย
 จิ้งคิหะทูลเชิญ เด็ดจั่วข้าม
 เรือจะเทียบหาดทราย ตรงปาก โพนแด
 บมีค้องทรงคร้าม กระแด้งรด
 ๑ จุ่มพดถึงท่าแฉ้ว ครี๊ดดั่ง
 ขุนดุ่มนศรผู้จง— รักแด
 ว่าท่านจงกตัญยัง อโยธยา เทอญ
 ไปอีกบ่ควรแท้ แนนอน
 ๑ ขอจรงับกตัญเฝ้า ขรม นาคนา
 ทูลเถิดว่าเราามา เรียบร้อย
 และค้องขอกราบบังคม แทนบาท
 ขออย่าทรงดะห้อย ไหยหา
 ๑ ตั้ดาและข้าอ้อก ดักษมนัน
 บมีไค้ม้ทุกร์ โรคเร้า
 อันสืบสืบพัตัน จะผ่าน ไปนา
 แฉ้วจะกตัญไปเฝ้า บาทบงสุ์
 ๑ ทูลองค์พระแม่เจ้า เกาศัด ยาแด
 ว่ากราบบังคมแทน พระบาท
 ไปค้เกิดศุมนันศร ผู้มีศร
 โดยศกวกถึงราช ขานี้

๑ ตำรถักรามแก้ว	ไศกา
กรวดญครำรำไพโร	ละห้อย
ฝ่ายองค์พระรามรา-	ขพลตอบ
จนค้อยคตยาไศกน้อย	หนึ่งนา
๑ ราชนพจนอัครเศ	ตงนา วาแป
พระลักษมณ์ตามลง	เสร์จแก้ว
เรือแค้นผ่านคงคา	โหดเหี้ยม
โดยสัตว์ตักผาดแผ้ว	พหุภัย
๑ ขอบใจหุหะแก้ว	ตามกษัตริย์
ยุรยาครเทียบดำ	แม่น้ำ
ผ่านป่าผ่าทุ่งดัด	ดู่ป่า อึกนา
เทียบฝั่งคงคาถา	เด็ดขาด
๑ จนถึงมะเคอตัน	โศกถม
เห็นว่าพ้ออาศัย	ร่วมได้
จึงหยุดพักบรรทม	คนหนึ่ง
จนรุ่งสว่างไซ้	ดบาย
๑ ภาส่ายเดินคัตเข้า	เขตป่า
ไปเน้นกถึงแทบ	ฝั่งน้ำ
อันช้อยมุนา	ประเดี๋ย
โหดเหี้ยมเปรี้ยวปรากดำ	เด็ดงาม

๑ เดินตามแม่น้ ^๑	ไม่นาน
ถึง ^๑ ทมิฬนา	ใหญ่กว้าง
ไหลลงระคนธาร	วิเศษ
คือพระคงคา ^๑ ด้าง	เด็ด
๑ ที่ตรง ^๑ ด้ามแพ ^๑ รง ^๑ น	ปรากฏ
ชื่อเรียก ^๑ ประยา ^๑ ค ^๑ แต่	เมื่อ ^๑ นั้น
เป็นที่ ^๑ พระดา ^๑ บ ^๑ ด	ภัก ^๑ วา ^๑ ส ^๑ แ ^๑
สถิต ^๑ ณ ^๑ ภาค ^๑ โพ ^๑ น	ปราศ ^๑ เฉ ^๑ ญ
๑ พอ ^๑ เย็น ^๑ ถึง ^๑ ภู ^๑ เจ้า	ณ ^๑
ด้าม ^๑ กษ ^๑ ัต ^๑ ริ ^๑ ย ^๑ เจ้า ^๑ ไป	นอบ ^๑ น้อม
ดา ^๑ บ ^๑ ด ^๑ ก ^๑ เป ^๑ รม ^๑ ป ^๑ ริ ^๑ ด	ค่อน ^๑ รับ
จัด ^๑ โก ^๑ ร ^๑ นา ^๑ พ ^๑ ร ^๑ ้อม	เด ^๑ ย ^๑ ง ^๑ ค ^๑
๑ ชวน ^๑ อยู่ ^๑ ณ ^๑ ท ^๑ น ^๑ น	ด ^๑ ้วย ^๑ กัน
แต่ ^๑ พระ ^๑ รา ^๑ ม ^๑ พ ^๑ ค ^๑ อบ	ข ^๑ ด ^๑ ข ^๑ อง
เกร ^๑ ง ^๑ ค ^๑ น ^๑ อ ^๑ ย ^๑ ก ^๑ น ^๑ น	รู ^๑ เ ^๑ ร ^๑ ง
ก็ ^๑ จะ ^๑ มา ^๑ แซ ^๑ ซ ^๑ อง	ร ^๑ ำ ^๑ คา ^๑ ณ ^๑
๑ ขา ^๑ จ ^๑ าร ^๑ ย ^๑ จ ^๑ ง ^๑ ค ^๑ อ ^๑ บ ^๑ ก ^๑ อ ^๑ ย	ท ^๑ ร ^๑ ง ^๑ ย ^๑ ค ^๑
ว ^๑ า ^๑ ระ ^๑ ย ^๑ ะ ^๑ ด ^๑ ิ ^๑ บ ^๑ โย ^๑ ช ^๑ น	จ ^๑ า ^๑ ก ^๑ น
ย ^๑ ง ^๑ มี ^๑ ห ^๑ น ^๑ ง ^๑ บ ^๑ ร ^๑ ร ^๑ พ ^๑ ค	จ ^๑ า ^๑ ม ^๑ น ^๑ ก ^๑
จิ ^๑ ต ^๑ ร ^๑ ก ^๑ ฏ ^๑ ช ^๑ อ ^๑ ธ ^๑	น ^๑ า ^๑ ม ^๑ ก ^๑ ร

๑ ทรงศรไคร้ประทับ

ที่นั่นแหละเห็นเหมาะ

ดำราญเจิดอย่างเอก

คามดเคยอยู่แต่

๑ ภาสายเควพเจ้า

และพักแรมค้ำบด

อยู่เพียงหนึ่งราตรี

พอรุ่งถึงด้าว

๑ ครรได้อัคปากว้าง

ดูฝั่งมุนา

ผ่านไม้ใหญ่ใบดก

ถึงแทบนทีดำ

๑ ที่นราชนพก

จึงคักชวนทำแพ

ผูกกระชับแถวด้วย

มิมัดต้องครันคร้าม

๑ ข้ามไปสดวกแล้ว

เดียบฝั่งนทีศรี

เดินพดางนิมอนงค์

ชวนพระภักดาเจ้า

วิเวก

แน่นแท้

ควรอยู่

มากหลาย

ฤษี

ประยา

หายเหนื่อย

นั้นไป

ทางรก

น้ำน่าน

บังแดด

เด็ด

ดักขม

เพื่อข้าม

นั้นเหมาะ

โพยภัย

เดินคง ต่อแ

ไต่ไต่

ช่างครัด

เจรจา

- ๑ เพธินดาชมมิ่งไม้
 อื่นกนกโบกบินตาม
 ชมหมิวหักหงส์
 เดินจิ้งต๋อวกได้
 ๑ อัคราครห์หนึ่งค้อง
 พอรุ่งออกเดินค่อ
 เดินชมพฤกษาพดาง
 เฝ้ายงนกอเนกได้
 ๑ มีท้นละเมื่อยดา
 เขาจิตรภูงาม
 ยิ่งแต่ยงคดิ่ง
 ต่ดประเดวีรุเพริดแพร้ว
 ๑ ถ้ามองคคตรงเขาสู่
 แห่งพระวาทมีก
 มุ่กช่นชม
 ถ้ามกษัตริย์ทรงยศ
 ๑ ท่นจ้งจัตสร้าง
 พอเปนท์ตามองค์
 เปนตุ่ขอภิรมย์
 วิเวกสงบไว้
- ในตง
 ยอดไม้
 เดินหาด
 ไประอา
 แรมกลาง ทางแซ
 อีกไซ้
 งามยั่ว ใจนอ
 เสนาะกรรณ
 กิ่ง
 เด็ดแล้ว
 แดอยู่
 พิศวง
 อาศรม
 คาบต
 ค่อนรับ
 อย่างค
 อาศรม
 อยู่ได้
 แรมน้ำ
 โศกคัลย์ ฯ

ร้อย

๑ ฝ่ายสมันต์ธรรมาธิ์ ถึงกรุงศรีแล้วไซ้ รับไปเฝ้าภูบาล
ผู้ผ่านภพโกศต ทูตยบดช้อความ ตามที่รามตั้งไป แต่ภูวนัยทศรถ
บ่มึงคดคโคก วิโยคบิยบุตร สุดแสนจะอาดูร พุนเพิ่มโศกบ่วาย
จนพระกายชูปดม ครอบพระราชนฤทัย ไม่เป็นอันตรงด้วย เอย
บรรทมได้น้อย ถอยพระกำลึงลง ฝ่ายองค์เกาศัลยา เคียงราชา
ไถ่ชีวิต จงจิตพยายาม ให้ดำรงอยู่รักษ โคมฉายสุมิตรา ก็มา
ช่วยเปลี่ยนกัน เฝ้าทรงธรรม์ดงาม ด้วยรักคดียิ่งใหญ่ แต่ไท่เกยนั้น
ทรงธรรม์ดงามดีห้ามเฝ้า มิได้เข้าถึงองค์ คงแต่ฟังข่าวไซ้ ในไม่ช้า
ภูธร พระโรครอนรานร้าง ท้าวเชอมนฤธา เทวาชุดคงทุกที่ บ่มิ
ทางแก้ไข พระโรคไซ้กำเริบ เเคิบหนักขึ้นบ่ลด ทรงยศมีแต่ชุด
ในที่สุกภูบาล ดมปราณจระจากตักน้ำ ดั้นพระชนม์เพราะโศก วิโยค
บิโยธ ทัวทั้งหมดวังใน เเคียงพิไรให้โหย โดยเหตุนี้ชาวเคียง
ทราบโดยเคียงโศกา ว่าพระจอมนรินทร์ ดั้นพระชนม์แล้วณนั้น
ก็จามิตยทั่วเคียง เเคียงพิไรรำลึก พระทรงศักดิ์ทั่วไป ที่ในราชธานี
ฝ่ายมนตรวิญญู พร้อมใจกันจัดการ งานพระศพพร้อมมอด ถ้วน
ตามประเพณี บัดนี้จงนาคร จรดุราษฉัง ตั้งกระแด้รชารา พร้อม
กันมาฟังข่าว ด้วยท้าวผู้ทรงธรรม์ เเค่ดจสดรรคแล้วไซ้ ใครจะ
ครองขอบขัณฑ์ บ้องกันภยยายี้ จึงมุน่ดลชีฐ ผู้ทราบกิจอันควร

ทั้งมวลประเพณี จึงมีคำสั่งไว้ ให้ทูตไปบัดนั้น เร็วพด้นให้จรู๋
 ธุระศฤหาสน์ ที่ตักตักอมรวิธ อศิวศให้ เจริญพระภรตให้
 กลับมา ฯ

โคลง ๓

- ๑ ครานั้นราชบุรุษ รับรู้ตักตักอมรวิธ
 จากบุรีไม่ช้า ค่วนไป ฯ

โคลง ๒

- ๑ ถึงเกษียณจึงเข้า เฝ้าพระภรตเจ้า
 ทูลแถลง
 ๑ แจ้งเพียงว่ารับไว้ มาเจริญเสด็จให้
 กลับพด้น
 ๑ อันข่าวพระพ่อไซ้ สันพระชนม์ได้
 เผยพจน์ เต่าเถย ฯ

โคลง ๔

- ๑ พระภรตไม่ทราบ ความสำคัญ
 จึงครัดคอบยินดี จักได้
 กลับเฝ้าพระปิ่นรัช บิตุเรศ
 เพราะห่างพระบาทไท่ คิดถึง

๑ จิ้งจอกไปเฝ้าพระ	อัยกา
ทูลว่าเขาเมาเมณ	กตัญญู
ขอกราบพระบาท	จรรยา
จำจิตต้องจากท้าว	กตัญญู
๑ แด้วพธน์จรรยาจากแคว้น	เกก
รับกตัญญูโยชยา	สุดดัง
เมื่อเข้าสู่เวียงใหญ่	หุดาก
เหงาเฝ้าบึงเมืองร้าง	มิดใจ
๑ เข้าในนิเวศน์แก้ว	รับ
สู่พระคำหนักจันทน์	เพื่อ
กราบองค์พระมารดา	เกิด
หวังจะได้ทราบเค้า	กต
๑ เทวธิดาชาวพระ	บิดา
พระภคทูลตอบ	แต่
ถามถึงพระราชา	จอม
อัครพระรามพี่แก้ว	อยู่
๑ อรไทยคอบถ้อย	ภค
ว่าพระบิครุรงค์	มอ
เหตุด้วยพระทรงยศ	ชรา
อ้อมพระโรคด้วย	คัม

- ๑ กรานนภรตให้
และทอดพระองค์ลง
ทูลกระหม่อมมีควรว
ไธเสด็จจตุรวัตรทั้ง
๑ ไก่เกี้ยวว่าข้า
ธรรมะดาบบังคับ
อันเกิดแก่เจ็บตาย
อาจรอดพ้นได้แต่
๑ ภูบดินโคครอบ
เกียรติกะเคืองเคระ
ได้ทำพดด้แม่ม
ถึงที่แถวจึงทำ
๑ กรานนภรตตอบ
ว่าดูฤกษ์อาภัพ
ยามองค์พระภุม
จึงมิได้เห็นแม่
๑ มิได้ตรงศพไท
เหมือนหนึ่งมิใช่ไอ—
ไธดูฤกษ์เป็นศั
อຍากจะทูลอกให้
โหยครวญ
เกล็ดออกดัง
จะดับ ชนชัย
ดูไป
ดูชาย
แน่นแท้
ใครจัก
ไปมี
ครองแดน
อะคร้าว
มวดมาก
เสด็จจตุรวัตร
เทวี
มากแท้
เสด็จจตุรวัตร
พระองค์
ทูลหัว
รดไธ
อาภัพ ยิ่งนา
อาถัญ

๑ อินทคราเมศผู้	เชษฐา
ขเด็คจอยู่ไหน	บัณฑิต
ดูดยากใครวันทา	แทบบาท
ลูปพระหัตถ์ดั่ง	ก่อนมา
๑ พังวาทะดุกไซ้	ทูลถาม
จึงพระนางจำเปน	เล่าให้
รู้เรื่องตลอดตาม	ความสัตย์
เหตุที่พระนางได้	คือไป
๑ พังไชยคิเต้า	ความจริง
พระภคคอบพระ	แม่เจ้า
โอ้ห้วงจรพัง	พระพ่อ
และพระพรหมเกด้า	เกศา
๑ มาเดียดองนาคเจ้า	พร้อมกัน
เพราะพระแม่ก่อการ	ภาจต้า
เหมือนทรงดับเตียงพัน	ดุกเหวอะ
แล้วแหละมีหน้าข้า	เกดือโรย
๑ โอโยโดยแดนเจ็บเม้น	ทรงมลาย
พระแม่ผดามพระบี-	ตุราช
และรับพระพี่ชาย	ยชครัก
ราวคัศหัวดุกชาด	จากกาย

- ๑ เกราะหรัยเปนลุดผู้
ให้เกิดแล้วผดามเอง
พระแม่รีบไปพด้น
ผิตมากแล้วจงต^๕
๑ ไยอยู่ลุดกต้อง
อัยระยะหกดเกียรติ
หากหวังจะได้
แห่งลุดนอยาได้
๑ เหลือรายนิมิไร
องค์อศัวบดี
นีนางอศุรา
มาผจนผดามญาคี
๑ จงรูเกิดว่าข้า
ไปแทบพนาคร
อัยเจิญพระพิราม
ตื้นครทรวงรั
๑ ควรวไลออกที่หน้า
อมาคัยมนตร้อย
ภรดครัดประกาศ
ถวนที่มาแวดถ้อม
- อาชรรมี
ต้ง^๕
ดงพ
จากแห่ง^๕ นินา
หตักไป
ชดดู เขาฤา
เร็ดไร
อภิเชก
นั๊กหมาย
ชิตา
ชรรมราช
ปดอมเกิด
กุดวงค์
จะตาม
แดนขวัญ
เด็คจกดับ
ค่อไป
ปราสาท
พวังพว้อม
ดั่งแต่ เขาเต
ท้วงกัน

๑ อันเราพึงทราบแล้ว	ความจริง
ว่าพระมารดาเรา	ผิดมาก
คิดผิดทุกทุกสิ่ง	แค้นผิด
จะพูดก็มีอียาก	พูดเลย
๑ ท่านเคยจงเชื่อถ้อย	เราดรรพ
เรามีได้เห็นชอบ	ตั้งถ้อย
และเรามีชอบรับ—	รองตั้ง อย่างเคย
เห็นพระแม่ผิดร้อย	พันตัว
๑ บัดนี้พระแม่เจ้า	เกาศัด ยาแะ
ทราบว่าพระภรต	กตัญญู
ก็เสด็จมายัง	มาตุ
ปราสาทวิศุทธแก้ว	กาญจนา
๑ ครานนภรตได้	เห็นนาง
ก็รับลงไปรับ	กราบไหว้
ทอดบาทพระแม่พดาง	แสนโศก
ตั้งถ้อยให้	จามรัส
๑ เกาศัดยาครัดข้อ	พาที่
เขอภรตไยเธอ	รำให้
เธอดีน่ายินดี	เป็นหนัก หนาแะ
ที่พระแม่เธอได้	อุดหนุน

- ๑ คำจุนให้ไฉ่ผาน
โดยปราศจากผู้ใด
เพราะให้รับราชพ
ก็มีอาจแย่งน้อง
- ๑ ควณกับน้องตุ-
ก็รับเสียจากเวียง
ฉนใคร่ออกไป
ถูกรักดีกว่าเคว
๑ บงคมแทบบาทแล้ว
ทูลว่าไฉ่พระแม่
ฉนใดพระเฉยพณ
ราวกับแดงครเคว
๑ ลูกไชรอทองดัก
หากว่าเห็นชอบด้วย
ขอผีพิษฝักาด
ผดายุขีพลงอย่าช้า
๑ อนงค์ราชพเจ้า
ประหนึ่งพระบิดา
ถูกรบรค่อเชษฐ
ยมราชเปนเจ้า
- พิภพ
ขัดข้อง
จากเขต แด้วฤ
ครองฉนท
มิตรา
เกิดเจ้า
อยู่กับ
ชกรม
ภรด
อยู่เทศ
เผด็จดุ
ปรุใจ
ดำมด
แม่ช้า
ร้ายกาจ
ฉนพฉน
จอมเทศ
เกิดเกล้า
รอก
ดุไป

๑ ใจอุจระชาติแล้ว	ทุตหัว
ยิ่งคิดยิ่งทรวงโถม	ละห้อย
แม่ผัดจึงพดขยมิว	หมองบาป
โปรคเมตตาดักน้อย	อย่าแห่ง
๑ กรรแสงดอินโศค	โอยครวญ
เคียรชบแทบบาทนาง	คักคิน
ทอดกายกับดินหวด	โหยหนัก
จนแทบจะถึงดิน	ตมฤดี
๑ เทววิธาคเจ้า	เกาศัด ยาแสด
พังภรตสำบาต	เชือก้อย
ครัดปลอดคอบรับขวัญ	พดางทอด
อ้าอุกอย่าละห้อย	หนักเคย
๑ อุกเคยแม่เรือแล้ว	บ่แห่ง
ว่าอุกรักเชษฐา	แน่นแท้
นิงเถืออย่ากรรแสง	มากนัก อุกเคย
อันเหคุตุ้ตัก	ที่ไซ
๑ อุกไปเกิดด้วยแม่	จะจัด
ให้อูกตรงเดว	โกชนบ้าง
ว่าพดางพระจุฑา	ภรต
พาตุ้คำหนักข้าง	ฝ่ายใน

- ๑ ให้ตรงทรงดูได้ ดูคนรั
 แล้วจึงชวนเสวย ศุภโภชน
 อีกให้ผสมบน แทนวัดนี้
 เที่ยงอย่างดูที่โปรด ทุกสถาน
 ๑ ดำรงกายแต่เศร้า แด่นกรม จิตแผล
 พระภคบิดา โสภเศร้า
 แม่เข้าที่บรรทม บ่หัดับ
 จนกระทั่งรุ่งเช้า บัณฑิตนิตย ๖

ร้าย

๑ ฝ่ายวิชฌมุนี ผู้เปรี๊ยะปรีชาญาณ ท่านทูตเคื่อนภค
 ให้ละดไศกบ้าง พดางดำริศกรร งานพระบรมศพ โดยเคารพตาม
 คอ ทั้งมอดตามทมิ ประเพณีแบบบรรพ ดั้งนั้นจึงเริ่มเกณฑ์ ทำ
 พระเมรุโศภิต พระจิตรถาหาร ตามโบราณคำหรับ เสร็จสรรพ
 ทุกสิ่งถ้วน ตามควรแก่จุฬน นิมนต์พระมุนี ผู้มีชื่อภาคุณ เปน
 นักบุญวิเศษ สวดพระเวทคาถา ตามคำราไธยศาสตร์ บัณฑิตถึงใด
 ได้กำหนดวันครบ เจริญพระศัพประดิษฐ เหนือจิตรถาหาร อาจารย์
 สวดมนตรา นานาสาธยาย แล้วถวายพระเพลิง เถถึงแรงแสงรุ่ง
 สุมไว้ในคันทัน แล้วจึงเก็บอังคาร ของภูบาลห่อผ้า พาไปยังฝั่งน้ำ

ธรรมาเดิงานาม พราหมณ์ดอยอ้งการไป ในกระแต้จวารี แล้วมี
ศรทศพรต กำหนดเจ็ดจวารี บัดตะดั่งโค อันมีในคำหรับ ทุกสิ่ง
ธรรพเสร์จกัณ โดยประเสริฐเกิดดวัน ทุกสถาน ฯ

โคลง ๓

- ๑ ครั้นเสร์จงานพระศัพ พราวภการรักษ์ด้าว
อมาคัยทุดถูกท้าว จอมขันฑ์
- ๑ อันอาณาจักกรวาช ปราศจากผู้ครอบแวด
เกรงว่าจะไม่แคล้ว พหุภย
- ๑ ขอเชิญให้ขึ้นทรง ดำรงซึ่งจักรักว้าง
เพื่อประเทศไม่ร้าง ราชัน ฯ

โคลง ๒

- ๑ ครานพภตเจ้า คอบอมาคัยที่เผ้า
ฉับพถัน
- ๑ อันองค์พระพิฆา คือผู้ควรครอบหัด
แหด่งงาม นินช ฯ

ร่าย

๑ พังคความภรตครัสต์ สารพัดถูกค้อง ผองอมาคัยมนคร
ยินดีต่างวันทา เปด่งวาจาธรรเสริญ เยนยอยกเกียรติกรัน ภรตพถัน
บัญชา ว่าอย่าช้าเตรียมพล เพื่อจรดตดวันไป ตู่เชคไพร่ดักดับ

ที่ประทับเชษฐา ทางภาราให้ปั้น น้ำที่กั้นจัดแจง แต่งถนนไว้อพราง
 เพื่อเป็นทางนฤเบศร์ ประเวศราชธานี ถึงคิณกำหนด จึงภรดเพิญ
 พริยะ ศัตรูชนร่วมใจ ชวนกันไปเพี้ยมเผ้า พระแม่เกาศัลยา
 สุมิตราเทวี เชิญมารศรีเสด็จ จากนั้นเฝ้าในวังใน ฝ่ายนางโกเกย
 บัณฑิตจึงชวน ขอรไปป่าด้วย เพื่อจะช่วยกถ้าวอน ด้วยสุนทร
 วาตะ ให้พระรามเชอกลับ เพื่อบรรจบครองรัชนี ดับต้นคิณวงศ์
 ฝ่ายองค์เกาศัลยา กรณายอมให้ โกเกยไปพง ตามองค์ราชานารี
 จึงถลาจากวัง มาที่ตึงกระบวน เวลาควรแล้วไซ้ ภรดให้ยาตรา
 จากภราพรรณราย ฝ่ายสุมันต์ตัวดี รู้ฉันทอยู่ จึงเป็นผู้นำทาง
 เดินอย่างเช่นครั้งก่อน จรดจนถึงคงคา ฝ่ายราชาคูหะ ทราบว่ากระ-
 บวนทัพ สรรพแสนยามาใกล้ ก็แค้นใจหนักหนา จำคณว่าภรด
 คิณคคต่อพระราม ยกทัพตามมาของ ปองร้ายองค์เชษฐา จึงพญา
 คูหะ กระเกณฑ์พลโดยด่วน ประมวณพลนิยาต ผู้กาจแกดัวการยุทธ์
 วัลบุรุษยกออกกัน ทางอันทัพจะจร หมายรณรอนต่อสู้ ผู้ประทุษ
 ทุรยศ ฝ่ายภรดทราบว่่า คูหะมาเช่นนั้น ไร้สุมันต์ออกไป ให้
 เชิญคูหะมา เจรจาโดยดี ดังนี้คูหะเข้า ไปเฝ้าพระภรด พระเมย
 พจน์ปราไธย ด้วยไมตรีเส้าความ ความที่ยกพลมา เพื่อเชิญราชพเจ้า
 คินเข้าสู่กรุงไกร ขอให้คูหะช่วย บอกด้วยว่าราชพ จะประคับหน
 ไหน คูหะไขว่ขว้านว่า บริวารข้ามีอยู่ ที่รู้จักทางจร ในดงดอนแดน

โกธ ข้าจะใช้ดวงหน้า ไปค้นหาจนพบ ที่รามพฤกษิ์ ส่วนบพิตร
ข้าขอ จงโปรดรอลูกข้า ข้าจะจัดหาเรือ เพื่อรับพดข้ามฟาก
จากนี้ผู้มั่งโกธ พุดแล้วให้บริวาร หาอาหารต้มเบียง เคียงไพร่พลจน
ทั่ว ทุกตัวคนอย่าขาด ไซ้มาคยรับรัก ไปจัดโภชนา อันโอธา
ดาร์พิต ถวายกษัตริย์ทั้งห้า อักหาบรณการ ถวายท่านตามควร
ทั้งมวณให้พร้อมสรรพ คอยรับอย่างคึกคึก ประเดริฐทุกสิ่งงาม ตาม
โบราณวิสัย ทัพพักในแคว้นแคว้น แคนนิษาทโลมสร บ่เค็ดร้อน
น้อยเฉย เสดียบบรช้องชาติ ทั้งกษัตริย์ห้าองค์ ทั้งจัตุรงค์ทวยหาญ
ทั้งบริวารแวดล้อม แล่นดั่งทูกดั่งพร้อม เพริดคี่ ดั้นเด ๗

โคลง ๔

๑ ราตรีหนึ่งใดพัก	แรมผา ตุกแผ่
พอรุ่งเตรียมการข้าม	แม่น้ำ
คุหาจันดว	นับถึง พันเฮย
พร้อมพวงผีพายดำ	เด็ดแรง
๑ จักแจงบรชั้ข้าม	คงคา
ปราศจากอันคราย	ดักน้อย
เรือรับส่งข้ามคด	จนหมด
ทั้งกระบวนเรียบร้อย	แต่จัก

- ๑ บัดนี้เดินเลยบนน้ำ
 อักคัตคัตพงไพร
 เดินทางที่พระราม
 เฝื่องต้นน้ำช้าง
- ๑ ค่วนเดินบ่ช้าถับ
 ที่ภรทวาช
 ให้อริวารมาก
 โดยคิดเพื่อบำเพ็ญ
- ๑ แต่พระภรต^๕
 รับเสด็จควนจร
 ขันม้ารับบรรด
 คานต์บ่มิช้า
- ๑ ตรงเข้าไปไหว้พระ
 แดะแดงแจ้งการณ
 คานต์ถึยนิค
 ทั้งกระบอนพดแกดัว
- ๑ คานต์เข้าสู่กุ—
 ร่ายเวทอนเทวา
 ขอโปรคคักอาหาร
 ทุกสิ่งกับประสิทธิ์
- ด่างาม
 พฤษณ์ต์ด้าง
 เดินก่อน แด้วแด
 กระบวน
 ประยาก
 อยู่ไซ้
 ค่อย ๆ ตามแด
 อัดแอ
 ศครุ ชนนะนา
 ดวงหน้า
 ที่ถัก
 หยคตง
 มุ่น
 หมคแด้ว
 ค้อนรับ
 ที่มา
 ฎาการ
 เติตฤทธิ
 เอมโอร
 เสร็จจัน

๑ นมัสตนมเปรี๊ยะอีก	เนยไฉ
รวงเค่งแห่งผิงเค็ม	สุณ้า
น้ำตาตรัสขึ้นใจ	หวานฉ่ำ
ขัญญะชาวเถิดดำ	พิศวง
๑ ทำองค์กษัตริย์ทั้ง	บริพา
พระมุนีท่านตั้ง	ศิษย์เคียง
อเนกโภชนาหาร	ไปชาติ แคนตมเตย
บริบูรณ์ทั่วเพียง	อยู่กรง
๑ บำรุงด้วยโภชนาแล้ว	ท่านจัก
ที่ผอนพิภพหม	เรียบร้อย
กระบวนกับชาติ	ที่พิศ
จึงทุกผู้ใหญ่หยอ	รวมยา
๑ นอนราตรีหนึ่งแตร	ถาวร
เดินคือตามมรรคา	ป่ากว้าง
จนถึงซึ่งตึงขร	จิตรกุญ
แต่ประเสริฐสุดต้งต่าง	ตลับศรี
๑ บัดนี้จึงแบ่งย้าย	แยกกัน
เพื่อเที่ยวค้นหาที่	ดำนัก
แห่งราชพราชน	ทรงยศ
ใครพบพระทรงศักดิ์	บอกกัน

- ๑ อินทร์ภทรคั่น
 พบที่พระอาศรม
 รั้วเรียกศตวรรษผ่าน
 ไปเคารพนบไหว้
 ไปนาน
 สกิดไท้
 ไพร่ด่วน
 เชษฐา
- ๑ ไศกาพดางกล่าวถ้อย
 ถึงพระราชาบิดา
 กรงไรรนเรนทร์ดู
 เชิญแต่จกดับด้วย
 ทำนุด
 มอคม้วย
 ทรงรัช
 อนุชา
- ๑ ราชนพทรบาทเหตุแล้ว
 อัครเศเกล้าเกษมณ
 หงส์งามกิดว่าครวญ
 ถึงทศรถไท้
 กำลวด
 รักให้
 แดงโคก
 เทอดธรรม
- ๑ ตูมณัฏฐ์ใหญ่ได้
 จึ่งปดอบห่ากษัตริย์พอ
 แล้วทูลแนะนำให้
 อุทิศแด่จอมโลก
 ตามไป ด้วยแด
 ดับโคก
- ๑ ขอนกนัฏฐ์หน้า
 จึ่งพระราชมงคล
 ทำกิจพิชิตราท—
 ตัณฎกกิจอย่างดา
 ทำศราท ขพรคณา
 คังควร
 ใต้ตอด
 ตู้นำ
 ขพรค
 เด็ดค^(๕๐)

- ๑ บดินราชมพเจ้า จักรพา
พระมเหสีเอก พระน้อง
กตัญญูพระอา— ศรมสถิต
ประทัมพัก ณ ห้อง กุญดบาย
๑ ฝ่ายพระวชิรผู้ ทรงพรต
ทราบที่สถิตรา— ขพแก้ว
เชิญตามอัครเศวต ไปสู่
ที่พระอาศรมแก้ว ฆ้องงาม
๑ พระรามก็คั่นรับ ตามควร
ต่างเมื่อเห็นทนต์ ว่าให้
ต่างองค์ต่างก็ครอง คร้าม
ถึงทศรัตโท ภาดา
๑ พอวาทความโศกแก้ว ภรต
จักราบทุลาพระรา— ขพเจ้า
อัญเชิญพระทรงยศ เสด็จกลับ
เป็นกษัตริย์ผ่านเกล้า อยุธา
๑ แต่พระราชมพนั้น คงขัด อยู่แด
ใครจะทูลเท่าใด แต่ให้
ก็คงมุงรักษาศักดิ์ บิคุรา
พระอินจาหาไว้ ไม่ค้น

๑ พระย่นคำเชนน^๕
 จึ่งหยิบรองพระบาท
 ขของค์พระยียงค์
 เพื่อตวัดตัดเดียดัน

ภรต
 เครื่องคัน
 ทรงหน้อย หนึ่งเทอญ
 ค่อยไป

๑ จะได้ประคิษฐไว้
 บนภักตร์บิฐแทน
 ยามดังกิจกรณีย^๖
 ได้กราบบังคมไหว้

ด้วยดี
 นาคไท้
 ก็ะ
 ทูลตรา

๑ รามพั้งนงกล่าว
 เห็นว่าพระชคค้ำ
 รับรองพระบาททรง
 พอดีทิดมจิต

ทูลองค์
 ก็มิด
 ครุหนึ่ง
 อนุชา

๑ ครวณนภรตกัม^๗
 แล้วยถครองพระบาท
 เห็นอเคียรกล่าวสาบาต
 คาบต่อนักได้

เกศกราน
 เชิดไว้
 ค่อยพักตร์
 พร้อมมา

๑ ว่าข้าภรตผู้
 ในพระบาทบรม
 รามรามพจอมศรี
 จักพรตดิผ่านเผ้า

ภักดี
 นาคเจ้า
 อยู่เยศ
 โทศด

๑ กมถมน้อยผู้	ปกครอง
ทวยราษฎร์พักแทน	ท่านไท
ขอเดชะฉลอง	พระบาท
คดจิตข้าบาทให้	เที่ยงธรรม
๑ จบคำแล้วกราบไหว้	ทูลดา
พาพระแม่ตามองค์	กลับคำ
ยกรองพระบาทรา-	ชะเชษฐ
ทูลเกล้าเดินก้าว	ประทักษิณ
๑ รามินทร์ประดาให้	พระพร
แต่พระภรตน้อง	ท่านแล้ว
ภรตจักร	ไปสู่
ที่พญาช้างแก้ว	หมอบคอย
๑ ค่อยวางรองพระบาท	บนเกล้า ศษแด
ให้พนักงานผูก	มันไว้
แล้วภรตทรงเดช	จึงตรัส
เชิญพระแม่ตามให้	คืนกรง
๑ มุ่งตรงสู่ในเวศน์	วังใน
และตั้งถึงคำหนัก	เสร็จแล้ว
ทูลดาพระแม่ไคย	กลาจาก
ทรงอุโยชยาแก้ว	ฉับพลัน

- ๑ ครนถึงซึ่งถิ่นคันทัน
มีชื่อนันทิคราม
ครัดเรียกพศกมา
แล้วพระเจ้าก่ด้าวพจน์
๑ คัถเรารับพระราช
เชิญฉลองพระบาท
มาแทนพระผู้ผ่าน
ทรงราชย์ดังแบบกั
๑ กิจจาเราประศกต้น
ก็จะตั้งเหมือนข้า
ตั้งนางพร้อมกัน
รองพระบาทนไกร
๑ ทรงวางรองพระบาท
ได้เสด็จฉัตรกาง
แต่นั้นทุก ๆ วัน
เฝ้าฉลองบาทแก้ว
๑ องค์ภรรคอีกทั้ง
ทรงผนวชครองศา
อีกทรงรักษา
คอยท่าพระทรงเดช
มรรคา
ปรากฏ
พร้อมอยู่
แต่เขา
โองการ
คุณ
แผ่นภาพ
ก่อนมา
แต่เจ้าสรพ
บาทไท
เขารพ
แทนองค์
บนมัตต์ ตั้งก่แด
เพริศแพร้ว
ภทร
ยศยง
ศักร ชนะแด
มุนเเกศ
ศักร
เชษฐา ท่านนา ฯ (๕๒)

ร่าย

๑ อยู่มามีข้ามนาน คณาจารย์คนหนึ่ง จึงได้ทูลเกล้าความ
แด่พระรามฤๅษี ว่ามีอสูรหนึ่ง ซึ่งมีกษอบรังแก แม้อำนาจรุกราน
ต่างกิจการพลี ของฤๅษีป่า บรรดาที่อาศัย ในเขตชนตถาน มาร
ชื่อพญาวร ฤทธิรอนแรงจัน น้อยทักกันรู้ราชา คณาจารย์เตือน
ให้ ให้ระวังบังอร เพราะชนร่ายกาย อาจทำร้ายนางได้ แต่นั้น
ใช้ราชนพ เคารพคำโยคี มีแต่คอยระวัง ตั้งจิตบงกัณภัย แต่
หฤทัยไม่ช้า เมื่อพระอาทิตย์ตก ที่จักรกฤษณ์ เพราะทรงธรรม
บว้าย หายคำนึงถึงครา พยทั้งห้าอักษริย นกขัตของหมองศรี ชวน
เทวด์ดา อักอณูชาลใจ ไม่เสียจากกฏี จรดคันคอง ตรงไปยังกฏี
แห่งอุคิรมหา พราหมณ์ประสาบคี่ ให้อโยคองค์ตั้ง ทั้งอนุดยา
ผู้ไถ่ถามหิษี มุนีและชายา เปรมปรีดาไม่น้อย ก่อวถ้อยคำดังด่อน
อีกอวยพรศรีสวัสดิ์ ตามกษัตริย์ดาจร เข้าตงคอนเดินไป ในไม้ช้า
ก็พ้น แดนที่ชนอาศัย ดำเนินในไพร่สาณท์ ภูบาลคอยระวัง ตั้ง
ตามองเสมอ ไม่เผอเรอเหมือนเดิน ไม่เพดินชนนไก้ ยามแรมไพร
ก็ต้อง พระพี่น้องผดักกัน องค์หนึ่งบรรทมหลับ องค์หนึ่งรับคนอยู่
คอยดูแลภัยพาต ดังนั้นผ่านป่าไป ได้หลายวันเรียบร้อย ปราศภัย
ทั้งใหญ่่น้อย ปิดอดสัตว์ ฯ

โคลง ๔

๑ วันหนึ่งพระเจ้าได้	พบยักษ์
กายใหญ่ค้ำภูมา	เด่นด้าว
เดียงดังอึกทงพกัศ	น่าเกลียด ยิ่งนา
นุ่งห่มหนังเสือหัว	เหิมรอน
๑ กรกุมหอกใหญ่ด้าม	แทนคาน
คอนต์ควักตัวมัน	ฆ่าได้
ถ้ามถึงหัดเดื่อนาญ	ดิบมฤค
หมาป่าอึกไชร์	ไล่แซม
๑ ยังแถมหัวศรพร้อม	งาอก อยู่แต่
เด็กหยดแปะ ๆ ตาม	รอยมาท
พอแฉกตามองค	เดินแต่ ไกลฤา
ยักษ์กร้องครวาค	ถามไป
๑ เหวยไกรหนอนมน้อย	บังอา
พาดีศรีผ่านมา	๕๕ ทน
ควักสู่อิวรา	เรื่องฤทธิ (๕๓)
๕๕ มงอยากิดหักถ	หดยด
๑ แหย่กุนแหะขอบ	กินพรามณณ์ นักษา
๕๕ มังกคงค้องเป	เหยอแท้
ด่อนนางวิโดยงาม	ก็จะ
๕๕ เปนคุรุนแต่	เดิดงาม

๑ พระรามพังก็กรว	ศรีตั้ง
พระอนุชา	ยักษ์ร้าย
ลักขมณจับศรขตั้ง	แมลงฉับ พด้นแด
เร็วรวดรุมศรคด้าย	ห้าฝน
๑ ขอบกตวิราชนัน	บ่ตาย
คุดึงกายหุ้มเกราะ	เพ็ชรไฉ
พระรามพมุงหมาย	ทรงช่วย
พระอนุชานอไ้	ฤทธิ์รังค
๑ ทรงแมลงศรดำดชา	ประหาร
แต่วิราจก็ยัง	ไม่ม้วย
กลบจวงมาราณ	รอนคอ
รวบตองกษตริยด้วย	ตองกร
๑ ทรงศรตองพันอง	ชักดาพ
พันแสนอตุรพถัน	ขาดหัว
๒๖๖ ครานนจยกษทยาบ	เจ็บยวด
ตัมกับแผ่นดินคิน	ตักไป
๑ เขี่ยบไฉแน่นแก้วจิง	ราชพ
ตั้งอนุชชดหตุม	ใหญ่กว้าง
จะเขยักษณังกตบ	กลางน้ำ
อาวุธมีอาจต่าง	ขั้พมัน

- ๑ บัดนี้วิราราย แดง
องค์พระรามรามพ ถนัดแก้ว
ด้วยเตียงอ่อนทูลฤ— จนาถ
ข้าพระวระแก้ว สร้อยวงศ์
๑ ความหลงบังเหียรไว้ จิ้งจก
บ่มิรู้จักองค์ ท่านไท
พระคือพระรามรา— ชพเกิด
ใครจะรู้พระได้ ไผ่
๑ ยินดีได้เฝ้าบาท ยุกต
เพราะภเวรราชเธอ ดำปไว้
ได้เฝ้าจึ่งให้พัน โขยดำป
กลับสู่ดั่งวรก็ได้ โดยมรณ
๑ ซาคิก่อนเป็นคนขรรพ หรรษา
บิรवारฤเวร ราชเจ้า
ข้าดอบรักรมภา ไสภิต
เวดส์วันทราบแก้ว ไกรธา
๑ ดำปเข้าเป็นรากษส รูปทราม
ท่องเที่ยวอยู่ในดง หันทักษ์
จนกว่าจะพบราม รามพ
พระมาแก้วจิ้งจก พันกรรม

๑ พังคำวिरารัย

กราบทูล

ราชพริ้งชุดหลุม

ใหญ่แก้ว

จึงฝังวिरารพุน

ดินกลบ

ยักษ์ตบศพและแผ้ว

ดาบพลัน ฯ

ร้าย

๑ ค่อนนิจดามองค์ คั่นคงเดินต่อไป ในหนึ่งโยชน์คนนา
ก็ถึงอาศรมสถาน ที่ถ้ำราญฤดี แห่งมุนีผู้ขลัง คือศรีภักดีดาบ
ทรงยศเห็นศักระ กับเทวดา มาพร้อมมอยกัน แต่ครั้นเมื่อเข้าใกล้
ทวยเทพไซ้เทิรเห็ด เกรี้ยวไปเฉยพลัน บัดนั้นดามกษัตริย์ จึงรับ
รัดเข้าไป ไหว่ศรีภักดีมุนี ฤษประดานัก รับทรงศักดิ์และแกลง แจ้ง
เหตุที่เทวามาอาศรมนั้นไซ้ ว่าได้มาเพื่อเชิญ เขอนันเทิรผู้สุวรรณ
ชั้นพรหมอันสูงสุด เพราะวิมุติเกิด วิเศษได้โดยฉฉาน ท่านบอก
มรรคาชัด เพื่อกษัตริย์เดินไป แล้วทันใดทอดตา อดาเข้าสู่กองเพลิง
เลกิงแรงแสงฉาน ผลาญเผาองค์มุนี หมดอินทรีย์บ่นาน วิญญาณก็ร
ู้ ผู้พรหมโลกโดยพลัน^(๕๔) ครานั้นพวกบวิวาร เห็นอาจารย์มรณา
ก็ต่างมาแวดล้อม ห้อมราชพททรวงศ์ ทูลวอนให้ทรงศักดิ์ ชารักษ์
คนต่อไป ภูวนัยรับคำ พงกนักรรรมปรีดา พาตามองค์เสด็จ เกร็
กออกไปในดง ตรงสู่ที่อาศรม อันเปรมณีย์ แห่งฤษัษบรรภา มีชื่อ

ผู้กษณะ(๕๕) พระราชมังคพา ต้าและตักขมณ เข้าไปอัญชต์
 ฤษัชนวเธอให้ พักอยู่ในที่นั้น แต่ทรงธรรม์ชอตา ว่าอยากใคร่ชมตง
 อักจำนงช่วยพราหมณ์ ปราบปรามรากษธหาญ ที่เที่ยวรุกราย
 ทำลายกษพิช ดั่งนี้แรมคืนหนึ่ง แล้วจึงฉานักพรต จรดข้อในป่า
 ฝ่ายว่าคนพราหมณ์ คามเดด็จไปด้วย ช่วยระงัดกุญแจ ดั่งนั้นไซ้
 ดำดองค์ เดินในดงทันทัก พักบางคราวกลางป่า บางคราวพบอาศรม
 รมณียอาศัย แห่งไพร่บางเหล่า ก็เข้าอาศัยบ้าง บางที่อยู่น้อยวัน
 บางแห่งนั้นสบาย ก็อยู่หลาย ๆ เดือน เป็นเพื่อนพวกโยคี ดั่งนี้
 พราหมณ์คณะ อริยญะวาท์ ทั้งบวรรมเย็น เป็นสุขทั่วกันหมด
 รากษธบ่อาจหาญ รุกรานรังแกเด่น เช่นที่เคยแต่ก่อน ภูธรเที่ยว
 อยู่ไป ในที่นั้นพักอริย จมเวลาดวงไป ได้ถึงดิถีพรรษา จึงเวียน
 มาที่เก่า เข้าอาศัยองค์พระ ผู้กษณะพราหมณ์ พระรามถามดิถีหา
 ว่าองค์พระออกดีดย์ รัตนพรหมฤษั ทัดถิตทนไหน ฤษัไซ้จึงแจ้ง
 แดงทางให้เดิน ไปสู่เนินบรรพต ที่ตามด้อยยัง ดั่งนั้นดามกษัตรา
 ภาผู้กษณณันคณัน มุ่งตรงสู่อาศรม แห่งพระพรหมฤษั ถึงที่นั้นไซ้
 เห็นฤษัอยู่หน้า เนินงาม ๆ

โคลง ๓

๑ บัดนั้นดามกษัตริย์
 กราบอศัดคยะเจ้า

รับรัตไปมอบเกล้า
 ฤษั ๑ (๕๖)

โคลง ๔

๑ มุนีคณรบัด้วย	เต็มใจ
สรรพโภชนาหาร	จัดเพียง
ผลาผลที่ใน	แนวป่า
เอมโอษฐ์รตเกิดเพียง	แต่งปรุ
๑ มุงจิตคิดรักไท	รามราช
หวังช่วยเชอบำราบ	รากษส
ฤษจิงประดาท	อาว
วิเศษตดตมยศ	เกียรติกา
๑ หนึ่งคณรบัแก้ว	แถมกาญจน์
ซึ่งวิศดกรรมา	แต่งแล้ว
ถวายนิชณชาญ	ชัยดีท
เพื่อปราบรากษสแก้ตัว	กาจไกร
๑ หนึ่งให้พรหมาตครเอก	ศรัศักดี
อึกแรงอันบ่ม	พร่องได้
อึกแสงดาพเอกฝัก	กุดัน
ประดาทพรพร้อมให้	ชัยศรี
๑ ยินคณรับเสร็จแล้ว	พระราม
กราบพระดาบดโดย	เรียนวัย
ประนมพระหัตถ์ถาม	ถึงท
พอบลุทอาศรมน้อย	เนาคำนต์

๑ อาจารย์คอยถ้อยพระ	ภูมิ
ว่ารูปเห็นที่ควร	วิเวก
คือบัญญัติ	ริมฝั่ง
แห่งที่นามเอก	โคทา
๑ ราชพลาพระเจ้า	ฤษี
เดินต่อไปในดง	ทันทก
ใกล้บัญญัติ	ที่มุ่ง ไปหา
พระจึงแต่เห็นนก	มัทมา
๑ พญาวิหคณ	พูดความ
ว่าคนเป็นมิตร	นิศราช
ชานแต่ระมันาม	ชฎาย (๕๓)
ประเสริฐในเขษชาติ	เจนไทย
๑ เพราะได้เป็นมิตรท้าว	ทศรถ
ข้าก็อยากเป็นมิตร	ดุกไท้
คราใดพระทรงยศ	มีกิจ
ข้าก็จะช่วยให้	ส่งถวิล
๑ ยินดีราชพคอ	ขอบใจ
แต่ก็ถ้านกร	ไปกับ
ถึงชารนที่ใด	ดีดอาด
จึงเด็กที่ประทับ	ต่อไป

๑ ให้พระอนุชปลูก	อาศรม
เลื้อยที่อันเหมาะใน	ร่มไม้
ดูน่าเสวยรมย์	วิเวก
ตามกษัตริย์อยู่ได้	กตางพ นันแด ๑

ร้าย

๑ อนุชนั้นชื่อความ คามมีในตำนาน มีนางมารคนหนึ่ง
ซึ่งหยาบเข้าแดนทรม นามหุระปะนชา น้องราชาคักณัฐ ผายผัน
ผ่านอาศรม ที่ร่มนี้ยะ แห่งพระราชพัชร ได้เห็นรูปเรืองรอง
ของพระรามฤทธิ ยักษิณนั้นรัก ชมทรงศักดิ์แต่ไกล ไม่พอใจใครเฝ้า
จึงเข้าดูอาศรม บังคมทูลปราศัย ให้ทักคอบโดยคั ยักข้อภิปราย
โดยหมคอยแก่ใจ ขอให้พระสุริยวงศ์ ทรงรับคนไว้เป็น เช่นชายา
เคียงคู่ ภูธรคอบเชิงเขี้ยว จำเราบ่ภรรยา มาอยู่ด้วยทน มีควรที่
รับรอง นางเนอทองผ่องพรรณ แต่ลักษณนั้นองยา มาผู้เดียวเปลี่ยวใจ
แม่ได้ชิตเขยเจ้า เหมาะไม่เบาแน่นา นางอดร่าพังท้าน คดกันไปเฝ้า
ลักขณัน พด้นก่ดวคำเจ้าโถม ชมโฉมงามนิคตยา แต่วถวายคัวฉับ
ขอพระรับเป็นคู่ พระลักษณนั้นผู้ช่างครีดี จึงตอบขัตติของไป จำเข้า
ไซ้เป็นทาส รองบาทพระเชษฐา ถัดยาจะพลอย ค้อยคำคักคักด้วยซ้ำ
ถ้าให้คักควรเป็น เช่นชายาองค์ใหม่ ในพระรามและดี ยักขณันกดับ

ไป เฝ้าทรงชัยราชพ ประจบและทูลง้อ ขอให้ทั้งดิดา แคว้นราช
 ก่อวธิดา แนนัดไม้นินต์ ยักฉินต์แดนโกรธ ทิ้งโศกไปทาง นางดิดา
 คบค้ เทวักชอนชบ สดยลงโดยพลัน ครานันราชพราช กรวยักษ์
 กาจนักหนา ตั้งอนุชาให้พลัน ลงโทษมันจนหนัก ดักขมนรับบัญชา
 มาหิยดาพโดยพลัน ฟาดฟันเฉียวไปถูก จมูกนางยักษ์ นาง
 อีประตักษณร้องด้น พลันหนีไปช้า ร้องอึงประหนึ่งบ้า คดอดทาง ๆ

โคลง ๓

- ๑ นางกัณฐะสถาน กัณฐะสถานรับเข้า
 ไปกับถึงทเฝ้า เศษธุ ๑

โคลง ๔

- ๑ พญาขรรค์ทวยราย แดเห็น
 คู่พระนักษา มา ร่ำไห้
 ครวญถามว่าน้องเปน ไฉน
 โศกแตกเปื้อนใจ จมูกหู
 ๑ ทูลทวยรายด้วยพจน์ มุสา
 ว่าถูกรามและดักขมน พิน้อง
 รังแกและพูดจา หยามหยาบ เกี้ยวแสร้ง
 เพราะมิปลงจิตค้อง ถูกพัน

๑	ตั้งนิจช่วยน้อง	แก้เผ็ด
	หาไม่มนุษย์จะ	กำเริบ
	ต้องทำเพื่อชามเข็ด	ฤทธิชัย
	มันจะได้ไม่เอิบ	อิมใจ
๑	ขอใช้ดิบดัดยัก	เด่น
	ไปเพื่อแก้แค้นแทน	พระน้อง
	ให้ธงไทยฤษี	บังอาจ
	แม้ต่อสู้ก็ต้อง	ประหาร
๑	นางมารพ่ายกษัตริย์	ตีตน
	ไปที่พระราชมุข	ขัดทิศ
	พอรุกเพื่อจะรณ	รอนทาน
	ราชพียงศรัปดิ	รพมตาย
๑	นางรายรับกตบเฝ้า	ขุนขร
	ทูลแถงแจ้งเหตุ	ทัพ
	และเร้าเร่งให้จร	ไปรบ
	เพื่อจะได้รบแก้—	แก้พัน
๑	กุมภินท์กฤษณ์น้องยั่ว	ยวนจิต
	จึงตั้งเกณฑ์กองทัพ	อะคร้าว
	พลหมื่นดีพันฤทธิ	แรงรบ
	ให้ถันถันถ้าว	พนา

๑ พญาทษณณะน้อง	ขุนขร
รับน้ำที่ขุนทด	ทัพหน้า
ศรีเคียรฤทธิรอน	ผู้ช่วย
คุมทัพเดินไปช้า	ถบถึง
๑ จึงให้พลล้อมรอบ	อาศรม
แล้วพญาทษณณจึ่ง	กล่าวทำ
ฝ่ายพระนโรดม	ยืนศัพท์
ก็เสด็จออกหน้า	ภู
๑ ภูมั่งแดงเคชันดา	เด็ดฤทธิ
ไปประหารพวกพด	วอดกัน
แล้วแดงซึ่งศรีวิชัย	ยิ่งแม่น
ถูกพญาทษณณคน	คืบขึ้น
๑ พดณศรีเคียรได้ก่อน	พดमार
เข้าประทะชกแทน	ทัพ้วย
พระราชมภักมตาญ	มอดหมด
แม่ทัพก็ตายด้วย	ในสมร
๑ ขุนขรเห็นทัพหน้า	กระจาย
กริ้วโกรธดังชัคค	พดงไทม์
คืบพยุห์พดกาย	ราญรูก
ดังคืบรามจงได้	ทงเปน

๑ เห็นยักษ์ยกมากเข้า	วานรอน
ราชพักทรงบิน	ผาดเปรียง
ถูกรถพญาวร	จับขี้
พิณาศบคนนเพยง	อดั้น
๑ บดินชนยักษ์ร้าย	คุมมา
แกว่งศทาเพ็ชรดีด	ด้ามารก
หวังสู้รบกับรา—	ฆพราช
ตัวค่อตัวโดยกาจ	เก่งไกร
๑ ทรงชัยทรงชักเคื่น	พรหมาสัตว์
พาดพิษณฐ	เหนี่ยวน้ำ
แจ้งเหมาพระกษัตริ	แผดงว
ไปปักกกลางอกท้าว	ชวพาด
๑ ชนมารก็ดัมแทบ	ดินดอน
พิษศรดังพิษเพลิง	ดุดกาจ
โดยค้อนคั้งชนร	มถายชีพ
อยู่ท่ามกกลางศพกถาด	เกิดอนัน
๑ ครานนทวยเทพพร้อม	ได้เห็น
ชรทุษณเฑาะศรเคี้ยว	มอดม้วย
ก็เปรมกมตเปน	ที่ดุด
พร้อมตั้งเคียงชมด้วย	คำฉันท์

- ๑ ขวณกันพร้อมจิตพ้อง รำงาม
 ไพรดกพิทยบุบผา เกิดอ่อนด้าว
 ชมฤทธิแห่งพระราม ดำมารด
 ปราบอสูรแดนห้าว หมดมลาย
 ๑ ฝ่ายว่าคนเจ้า ฤษี
 ทราบข่าวว่าขุนมาร มอดม้วย
 ไปเชิญพระมุนี อคัตตย์
 นำคนไปด้วย ฉับพลัน
 ๑ พร้อมกันไปเฝ้าพระ ราชม
 ก่อวพจน์โมทนา แต่ให้
 แค้นจะประคับ คำนคิ
 กอบกิจยัญญะได้ ดุจดบาย ทวีนา ฯ
- โคลง ๓
- ๑ มีหนึ่งนายกุมภันท์ ออกม้านขี่อ้าย
 ยามชรฤกมด้าง ชีพมรณ
 ๑ หนีจากสุมรรค เด็ดดอดฟันไม้ช้า
 แด่วังชนสู่ฟ้า เหาะตรง
 ๑ ยังดงกานกร รับร้อนสู่ที่เฝ้า
 ทศเคียรราชเจ้า ดงกา ฯ

โคลง ๒

๑ ทูตกิจจาแต่ไท้
เกิดการนี้ ฯ

ทุกสิ่งตามที่ได้

ร้อย

๑ ขุนมารพาพนาสูร พังคำทูตเมื่อนั้น ก็พัตนกรวโกรา
ครวญว่าต้องแก้แค้น แทนพระน้องนางได้ แท้จริงใจขุนยักษ์ ผู้มุกมาก
ในกาม พังความเล่าถึงนาง ผู้สรรพางค์พลี อยากใคร่ครองดัดดา
จึงบัญชาทันที ตั้งสารถ์ผู้กริธา จิตเทียบดอเดอสร^(๕๘) ครนรุ่งแสง
อุษา จากดงการับจร ดินอุ่มพระบึง ยังซึ่งอาศรมสถาน ที่ดำรงญ
รรมยา แห่งมารัจกายศ โอรสตาพระถา ซึ่งมาผนอชแต่ เมื่อพ่ายแพ้
พระราม ตามที่ใดเล่ามา เจ้าดงกาเข้าไป ให้มารัจเจริญช่วย
ด้วยในการแก้แค้น แทนพระน้องนางตาย บอกอุบายคิดว่า จะดักพา
นางงาม เมียพระรามจากกัน เพื่อดงทนต์ด่าใจ มารัจได้ดัดบ
ดรรพเด็จพระเรื่องนรยาย ทูตฤาษายติบพิตร ว่าทรงศักดิ์เชื้อเกิด
จะเกิดการวิวาห์ร้าง พดอยให้ชาวดงกา ทัวอาณาจักรอื่น กิดดู
ก่อนจงดี พระราม^{๕๙}สำคัญ แสงขันเชิงชิงชัย กษัตริย์ในโลกัน บได้
มีเทียบเท่า เขานัน^{๖๐}แสนดามารถ ยาดมะเคยเข็ดขาม ถูกพระรามจะระ
อันจะดักเมียเขา เท่ากับยัวเขาตาม ทำสงครามยุทธแย่ง แย่งชยา
คืนไป ยินางในดงกา รูปโสภาน้ำนวล มากมอดมีแก้วไขว

ท้าวไททรงถนัดเบี่ยง เตือกเบี่ยงชมตมจิต ตมทพร้อมเด่นหา รมยาไว้ภยัน
 ทศกัณฐ์ฟังคำ มารัจจำเคื่อนจิต คิดเห็นชอบนักหนา จึงถากถับ
 กรงไกร ไม่คิดทำเช่นหมาย ฝ่ายคู่ประนขา เห็นเชษฐาทุษณชวร
 ม้วยมรณด้วยศรราม ก็เหาะข้ามสมุทร รีบรุดล่องกา มาถึงพระโรงคัด
 พัดนเข้าเฝ้าขุนราพณ์ กราบทูลความทุกข์ข้อ แตรังกถ้าวพ่อพาที่
 เพื่อให้มีมานะ อัครพระหฤทัย ว่าฉีกไฉนทางคาม จึงไซ้ความชมโฉม
 หน้าประโดมถนแดด แหง่หม่อมแม่ติดา นางยักษาเจ้าเล่ห์ เสร้แตรัง
 ไขอุบาย โยกย้ายคำเจรจา ว่าพ้อบังยักบัง พดางชมนางนารัก
 จนจอมจักร์ดงกา แด่นละถว้ละถึง ยิ่งพิ้งยักแค้น อีกแสนใครไฉ
 ครอบ นางเหอทองโศกกา จึงบัญชาสั่งไป ให้บุตรถกอีกครั้ง ซิไปยังภู
 ที่อยู่มารัจนั้น แล้วพัดนเข้าไพบา แจ้งกิจจาขอช่วย ด้วยในการ
 ปราบปราม พระรามและอนุชา อีกเพื่อพาเมียเขา เข้ามาสู่กรงไกร
 มารัจได้ทราบความ ห้ามขุนมารอีกครั้ง เรอบ่ฟังถนัดไกรธ พิโรธ
 แร่นักหนา ว่าจะฆ่าให้หมด พวกขอปลงวงศ์ องค์มารัจฟังครัด
 ครั้นจะขัดคอไป ภัยจะถึงครอบครว้ ทั้งตัวจะพินาศ จึงตอบราช
 บรรหาร ว่าภูบาตจะไซ้ ฉันทไถ่ก็จะยอม พร้อมเพื่อรับบัญชา
 พญาราพณ์แกลง แจ้งอุบายคิดไว้ ให้มารัจแปลงกาย เปนทอง
 ฉายเนืองงาม เดินไปตามโนบ่า หน้าพระอาศรมพด ถ่อย้ายยอวนใจ
 ให้อรไทยจำนง ประสงค์กวางทองนั้น แล้วให้พัดนรับหน้ รินาราม

เข้าป่า ไกลจากอาศรมครั้ง นอนคิดว่าขณมาร จะทำการต่อไป มารู้จ
ได้ระดับ รับบัญชาแล้วทูล จอมอสูรว่าข้า รู้แน่ว่ากิจนี้ อันผลดีคงไว้
จะได้แต่ผลร้าย ข้าคงตายด้วยมือ พระผู้ฤๅเกียรติไกร ราชนพไช
สามารถ ปาณยมาราธแห่งหาญ พระคงผลาญข้า พระราชาแน่แท้
แต่จะขัดก็เห็น ไม่เป็นผลอันใด ข้ายอมไปป่าด้วย ช่วยพระองค์
ตามที่ มีบัญชาสามารถ อสูรราชวิกรมย์ ชมมารวิจมากรมาย ว่า
เป็นชายชาญเลิศ ประเสริฐกล้าอสูรฯ แล้วพาไปชนรท จรดล่องเจहन
ต้นดู่ดงทันทัก เห็นถ้ำนักทรงพรต เดือนรุดลงบ่อด่าง บ่มีไกลจาก
ข้าง ภูมี้ นั้นแต่ ฯ

โคลง ๒

- ๑ ภูมิจึงตั้งให้ พญามารวิไช
แปลงกาย
- ๑ เคนกรายไปแทบหน้า อาศรมนั้นเกิดข้า
จะคาม ไปขอ ฯ

โคลง ๓

- ๑ นักกรำในดวงจิต มารวิจิตอดขั้ง
กรนชดกจะขง ขัดใจ
- ๑ แคไปกองไม่รอด ปดอดกลับมานั่นแท้
แรงจิตจำจิตได้ ร่ายมนต์ ฯ

โคลง ๕

๑ ดกนักรถายจากรูป	ยักษา
เปนตุวรณมฤค	เด็ดแก้ว
ปลายเขากอบวัฒนา	นิตเอก
ดีพิศตร์ดำด่างแพรว	ปนขาว
๑ พรายพราวพยับแก้ว	แต่งกรรณ
มีหรรษแกมทับทิม	พิลาศ
ดรัยยศบริษัณพรวณ	แพรวเพริด
หนึ่งเรือปทุมชาติ	จับตา
๑ ยาศราผ่านหน้าพระ	อาศรม
ชายเนตรดังนางงาม	แค้นช้อย
ดีดาดบเนตรชม	ชอบจิต
นางจิงกราบทุกตัวล้อย	หลุดไป
๑ แม่ไต่ยังไปรดเกล้า	หม่อมฉัน
ขอประทานกวางทอง	เอกแด่
แต่องค์พระดักษมีณ	ทูลรัศ
นิมิไรกวางแท้	ขรรคมดา
๑ เกรงว่าราภษต์แต่ร้าง	แปดงกาย
มาดอดวงให้หลง	เดห์แก้ว
จะก่อเหตุแรงร้าย	เปนแน่
ขึ้นจับจะไม่แก้ตัว	คดาภิวย

๑ แต่ใจนางแก้วสุด	โหดหลง
จึงมียอมฟังคำ	พระน้อง
เผื่อหลุดรอดแต่องค์	พระภักดี คาแด
ขอมฤตของทศกัณฐ์	ประดังค์
๑ องค์พระราชมหาราช	เห็ดขี้ด
จึงฝากตัวกับ	อนช
จับอาวุธคู่หัด	โดยด่วน
แล้วเดชะรับรบ	ได้กว้าง
๑ ไปกลางดงใหญ่แล้ว	ถึงทัน
ราชมหาราชแผดกร	ถูกคอง
บดจนจึงกุมภินันท์	เจ้าเดห์
ตั้งศัพทเคียงโรหิณ	หวนไทย
๑ โขยช่วยด้วยเถิดเจ้า	ดีดา
ช่วยพี่เถิดถกษณ์	พี่ม้วย
เคียงเหมือนพระรามรา-	ฆพเรือก
แล้วดับชีวิตด้วย	พิษศร
๑ ม้วยมรณรูปมฤต	พด้นหาย
กตายนกดับเป็นอสุร	ศัพกตั้ง
รามจึงทราบอุบาย	ยักษ์หลุด
พระเตชจรรีบ	ศพไป

- ๑ เข้าในตงนั้นเพื่อ
 อึกหนึ่งซึ่งยังแทน
 หวังนำเพื่อให้นาง
 รับกตัญญูมาฝากให้
 หากวาง
 เสรีได้
 แทนมฤค ปดอมแด
 โฉมฉาย
- ๑ ฝ่ายนพดนาเรศแก้ว
 ยินดีพท์ดำเนินมาร
 มีรู้วามายา
 จึ่งตรัสเร่งพระน้อง
 ตั้ดา
 เรี่ยกร้อง
 ดวงหุดอก
- ๑ ไว ๆ ไปช่วยพระ
 ครนพระลักษมณ์กราบทูล
 นางก็กตัญญู
 จนดั้กษมณ์ทนมิดได้
 รับไป
 เสนฐา
 ทัดไฉ
 พัดตัด
- ๑ ครานันจึ่งท้าวราพณ์
 เห็นเหมาะแล้วว่ามี
 จึ่งร้ายเวทจำแดง
 เปนฤษีตั้ดาศ
 จำดา
 ฤทธิแรง
 โอกาส
 กายะ
- ๑ ทรามวยก็ค้อนรับ
 ขุนราพณ์ยังขุนนาง
 กล่าวชมชวนมิ่งนารี
 ไปถิ่นประเทศยักษ
 เข้าไป
 โดยดี
 ยิ่งรัก
 นงรัตน
 ด้วยกัน

๑ แจ่มจันทร์หาดากจิตตอ	วาจา
โยพระมุนีก่ด้าว	เข่น ^๕
เปนพราหมณ์บ่ควรมา	เปน ^๕ ต้อ
ชวนชักเมี้ยให้ ^๕ ต	จากผัว
๑ จะมีพุดอ้อมอีก	ค่อไป
เกรงจะเสียท่งที่	แน่แท้
ขุนราชน ^๕ จกด้าวใจ	ความดักย
วาค ^๕ น ^๕ น ^๕ แต่	ราชน ^๕ ชดง
๑ เพราะหวังเป้น ^๕ คูน้อง	เล่นหา
จ้องด้า ^๕ ที่มาจาก	แฉ่นแฉวัน
ขอเชิญ ^๕ ขึ้นใจมา	ด้วย ^๕ พิ เกิดแม่
คงจะเป้น ^๕ ตขแม่น	ไป ^๕ ตวรัก
๑ แจ่มจันทร์พदन ^๕ ก่ด้าวถ้อย	คัตรอน
บ่มียอมไปกับ	ขุน ^๕ ยักษ
เมื่อองค์พระทรงศร	ทรงทราว
คงเผด ^๕ จผดัก	ม ^๕ หิษ
๑ บ ^๕ ค ^๕ น ^๕ จ ^๕ ร ^๕ า ^๕ พ ^๕ น ^๕ ร ^๕ าย	ชดใจ
กรควดักถยา	โอบ ^๕ อัม
ออกจาก ^๕ กฏ ^๕ ไป	โดย ^๕ ค้วน
ไปสู่ ^๕ แห่ง ^๕ ที่ ^๕ ดัม	รททรง

- ๑ อ่มองค์อัครเวศน์
 แด้วขมขมตรงตู้
 แด้นัดระดองผืน
 มุ่งตูลงกาหัด้า
 ๑ ผ่านคันไม้ใหญ่ด้า
 ที่ชฎายาหาญ
 ตัดานมอหงศ์
 ข้ามครีช่วยดูให้
 ๑ นกใหญ่ยืนศัพท์แด้ว
 ร้องทักราพณ์ว่าเฮอ
 ฉั่นใดเด้าจึ่งพา
 ทำผิดแด้วระคอง
 ๑ ขัชนจะคองขัค
 มาต่งตี่ตามา
 แด้วท้าวราพณ์โมหัน
 ถ้อยหยาบเปนเชิงท้า
 ๑ บั๊กษัไพรชเพียง
 บินร่เข้าโจมรถ
 ค้างฝ้ายต่างแรงหาญ
 เตียงตั้นตั้นคด้าย
- รถพด้น
 ฟากฟ้า
 อากาศ
 แด้งมาร
 ในดง
 อยู่ไชร
 เรียกนก
 พันภัย
 บินมา
 พระน้อง
 เมียมิตร ไปซื้อ
 ตังคณ
 ใจกัน
 อย่าช้า
 หาญตอบ
 ฤทธิ
 เพลิงผดายุ
 ราพณ์ร้าย
 ประทัด
 ดมแรง

๑ ยุท ^๕ แย้งด้ามารททั้ง	ต้องรา
ที่ต ^๕ ด ^๕ ขุนมารชก	ดาพแก้ว
พัน ^๕ ก ^๕ บ ^๕ ก ^๕ ช ^๕ ฐา-	ยุชาติ
ห ^๕ ด ^๕ น ^๕ แท ^๕ บ ^๕ แผ ^๕ น ^๕ ดิน ^๕ แด ^๕ ว	สถไป
๑ ม ^๕ ช ^๕ ย ^๕ แด ^๕ ว ^๕ รา ^๕ พ ^๕ ณ ^๕ ค ^๕ น	เวหา
เร ^๕ ว ^๕ ร ^๕ บ ^๕ ต ^๕ น ^๕ ค ^๕ ร	อะคร้าว
นาง ^๕ ด ^๕ น ^๕ ด ^๕ ด ^๕ บ ^๕ ญ ^๕ ญา	ที่จะ
พ ^๕ น ^๕ จ ^๕ าก ^๕ เ ^๕ อ ^๕ ม ^๕ ม ^๕ อ ^๕ ท ^๕ า ^๕ ว	ทศกัณฐ์
๑ ด ^๕ ง ^๕ น ^๕ น ^๕ าง ^๕ จ ^๕ ง ^๕ เป ^๕ ด ^๕ อ ^๕ ง	อาภรณ์
ท ^๕ ะ ^๕ ด ^๕ ง ^๕ ท ^๕ ง ^๕ ด ^๕ ง	พิภพ
เ ^๕ ื่อ ^๕ ว ^๕ า ^๕ พ ^๕ ระ ^๕ ท ^๕ ร ^๕ ง ^๕ ศ ^๕ ร	ตามติด
พ ^๕ ระ ^๕ อา ^๕ จ ^๕ ไ ^๕ ด ^๕ ป ^๕ ระ ^๕ ธ ^๕ บ	ดังของ
๑ ส ^๕ ม ^๕ ป ^๕ อง ^๕ ก ^๕ ง ^๕ แด ^๕ ว ^๕ ท	ดงกา
ท ^๕ ศ ^๕ ก ^๕ ณ ^๕ ฐ ^๕ เ ^๕ ้า ^๕ ก ^๕ ด ^๕ ่า ^๕ ว	พจน ^๕ เก ^๕ ย ^๕ ว
นาง ^๕ บ ^๕ มี ^๕ น ^๕ า ^๕ พ ^๕ า	ด ^๕ ก ^๕ นิ ^๕ ด ^๕ ห ^๕ น ^๕ ง ^๕ เ ^๕ ย ^๕
ไ ^๕ ย ^๕ จะ ^๕ พ ^๕ ุด ^๕ ด ^๕ ด ^๕ เ ^๕ ย ^๕ ว	ไป ^๕ พ ^๕ ัง
๑ จ ^๕ ะ ^๕ จ ^๕ ง ^๕ น ^๕ า ^๕ เร ^๕ ศ ^๕ ไ ^๕ ว	โน ^๕ ว ^๕ ัง
เก ^๕ ร ^๕ ง ^๕ จะ ^๕ ห ^๕ ม ^๕ อ ^๕ ง ^๕ ห ^๕ ว ^๕ ด ^๕ เพ ^๕ ร ^๕ า ^๕ ะ	วิ ^๕ โย ^๕ ค
ท ^๕ ้า ^๕ ว ^๕ ร ^๕ า ^๕ พ ^๕ ณ ^๕ จ ^๕ ง ^๕ ศ ^๕ ร ^๕ ไ ^๕ ด ^๕ ด ^๕ ัง	ให้ ^๕ จ ^๕ ัด
ไ ^๕ ห ^๕ อ ^๕ ย ^๕ ู่ ^๕ ด ^๕ ว ^๕ น ^๕ อ ^๕ โ ^๕ ศ ^๕ ก	น ^๕ อ ^๕ ก ^๕ เ ^๕ ว ^๕ ย ^๕ ง

๑ จัดเนียงวากษต์ให้

ให้คิดหาโอกาส

ช่วยกันนั่งด้อมรม

ให้รักองค์พระเจ้า

๑ ดัดดาพิลาปเพราะ

จำพราจจากสวามิ

อยู่ส่วนซื่ออโศก

จนอ่อนใจยศวงศ์

๑ ครานันเทวระเจ้า

ทรงทราบเหตุทั้งปวง

วิตกवादิดา

จึงตรัสใช้ท่านท้าว

๑ ไปถิ่นท่งปแคว้น

นำทิพยะภักษา

ไปให้แม่ดัดดา

พอช่วยนางดักขณเฑิด

๑ องค์อินทรถึงแล้วจึง

นำทิพยะภักษา

ดัดดานิมงดักขณเฑิด

จึงค่อยต่างโศกได้

อยู่คุม

คำเข้า

โถมจิต

ดงกา

วิโยค

อยู่เกศ

โศกห่อน หายเลย

เพราะศัลย

พรหมา

ท้าวตัว

จะดับ ชัพนอ

อมรินทร์

ดงกา

ประเสริฐ

บริโศก

ชัพคง

ดักขณเฑิด หดับแฮ

ดั่งให้

เดวเดรัจ

ชัวคราว หนึ่งนา ฯ

ร้อย

๑ จะกลับกล่าวถึงพระราม ตามดวงไปจนฆ่า มารัจได้
ดำเร็จ รับผิดชอบอันทาง มาในกลางดงใหญ่ หฤทัยไม่ผอง ครอง
ถึงกลอุบาย แห้งยักขัยร้ายแตร้งท่า จำต้องรับกลับพัตน์ ครั้นดำเนิน
ไม่ช้า พบอนุชาทางทาง ต่างถามข่าวแก่กัน ดักขมณแดงเหตุ
ทรงเคหคือนุชา ว่าไม่ควรทอดทิ้ง มิ่งมพิษไว้ แล้วรับโคตกตากลับ
กับถึงอาศรมสดาน เรียกเยาวยมาดยยาใจ ไม่เห็นนางออกมา เข้า
ค้นหาไม่พบ ราชพักแด่นโคก วิโยคมหิษ ภูมิร่ำพิไร ถึงอรไทย
เด่นหา ตั้งอนุชาไปยัง มิ่งโคทาวาร เพื่อเทวจะไผ่ ไปเก็บบัวริมฝั่ง
ดั่งนั้นอนุชา รับไปหาทราวมวย บได้พบนางแก้ว หาทั่วทุกถิ่นแล้ว
ไม่เห็น นางเคย ๆ

โคลง ๕

๑ เช่นนั้นราชพเจ้า

ขเด็คย์ไปยัง

ตั้งศัพท์เรียกดีดา

อ้าแม่เมี่ยมังดา

๑ ฉันทิดแม่น้ำพระ

จึงบ่ตอบคำถาม

หากชนกถามหา

ข้าจะทูลตอบถ้อย

โคก

ฝั่งน้ำ

ทราวมสดา

อยู่ไหน

โคก

ดักน้อย

พระลูก ท่านฤ

ฉันทิด

๑ อยู่ไหนนางผู้เกิด

ตามภักดาอย่ามถุก

ฉั่วนเป็นแต่ฤษั

นางก็ตามสู่เขต

๑ ชันธุชาไวยุชาติ

ยังกลับเตี้ยเมียรัก

ไอนอนจะนอนคิด

ตลอดคืนจะน้า

๑ ดนุรือเทียวกัน

ทั่วเขตชนะถาดน

ทั่วทุกโคตรศรี

ทุกถิ่นวารท่อนา

๑ ผินพัทศรพมฤคอยู่

ราชพัทศรธิดาม

เพื่อนบอกหน้อยด้า

บอกหน้อยนงอะเคอ

๑ เนอไพร่ก่ดกชน

แหงนพัทศรแะตามอง

จึงต้องกษัตริย์ผน

ทศทัณฉินนัชไร

ภักดี

นิรเทศ

ชั่วนา

อะริญ

แะเมศิตรี

อักษา

ถึงมิ่ง เมียเอย

ศัพท

เทว

ใหญ่กว้าง

ดั่งคำ

หลังวัน

วิมชา ราแ

หมุเนอ

ห่อหน้อย ไนนอ

อยู่ไหน

พร้อมกัน

ทศได้

พัทศร

บทกร

๑ ภูธรพาดงไศโกให้	โหยครวญ
ถึงอนงค์ชานา	คู่จิต
เห็นใดก็ถ้วนชวน	ให้ไศก
ทุกตั้งชวนให้คิด	ถึงนาง
๑ กตางทางพบซึ่งแก้ว	แหวนทรง
ค่างพระกรรมคำใด	กอบแก้ว
ของที่นมอนงค์	ทงห่อ
พระเก็บของชนแล้ว	ถ้าตรวจ
๑ ศลายุครวญรวมพเกิด	โกรธา
จับพระแต่งศรเตรียม	มันใจ
หากไม่พบดีคา	คงจิต
เขาเกิดคงจะได้	เห็นกัน
๑ อันภพนักไว้	คงสมัคร
เหมือนหมดดังดีเหลือ	แต่กา
ควเราจะแดงศร	พรหมาศศร
ดั่งโลกนี้ให้คราก	ครันต์ตาย
๑ ภาดาัยครัดแล้วจึง	ดักษมัน
พูดว่าข้าพระผู้	ผ่านเกล้า
พระเคยเมตตาสรร-	พระดี
โปรดดับพิโรธเรา	หทัย

- ๑ อย่าให้บาปซึ่งผู้
เป็นเหตุคนตรึง—
อันผู้ทักทอกรรม
นั้นเหตควรกริ้วแท้
- ๑ หานางวิสูตรผู้
จงทอพรรณ
แล้วจับซึ่งคนพา—
ทำโทษดำหัดเค้น
- ๑ ทรงธรรมพึ่งพระน้อง
ไต่พระสถิตียบ
แล้วจึงนเรนทร์ผู้
ค้นทอเบ็ดดะ
- ๑ ค้นในทุกถ้ำทุก
ค้นทุกถ้ำทะหาน
ค้นทุกพุ่มพฤกษา
ค้นป่าค้นดงช้า
- เดียดทำ
โลกได้
ประทุษ
ถูกทาง
ชាយา
อย่าเว้น
ละชั่ว
ฆ่าฟัน
กราบทุก
โทษะ
เค้นคือ
ถื่นไค
หุบผา
นานน้ำ
ใบดก
ทั่วไพร ๑

โคลง ๓

- ๑ จึงไปพบพญา
เลื้อยเลอะเประเก้อมัน
- ธัญญะคักคิน
ชีวา

๑	ราชพริบหามิตร
เกิดเหตุไฉนได้	ทรงฤทธาถามเพื่อนไซ้
บอกมา
๑	ปักษาทนต์แดง
หวังชิงพระแม่เจ้า	แจ้งเหตุที่รบเร้า
จากมาร
๑	ยักษพาดศดับกิจ
แล้วราพณ์ก็บ้ายหน้า	ตกตงถึงแผ่นหัตถ์
เหาะหนี
๑	ปักษาทนต์ดำ
พระเอกเรศไซ้	ว่าฤๅสายจะได้
คืนมา
๑	พญาราพณ์หนพอง
แน่จะจะไม่แก้ตัว	ถึงพรหมลิขิตแล้ว
ศัรวา ฆพเลย ฯ
โคลง ๒		
๑	เงาจพอดเจ้าจัน
คืบขนม	จึงชญายุคิน
๑	ชุมพดเผาศพไซ้
พระศุหาย	ทำศราทะพรตให้
๑	แล้วฤๅสายจึงเต้า
สู่ฟง อิกนา ฯ	ตามวิถีค่อเข้า

ร่าย

๑ คืบเดินดงค่อไป ไนไม้ซ้าก็ผ่าน ขณะสถานออกไป ได้
ตามโยชน์ก็ถึง ซึ่งป่าโกญจะวัน ไนนพบคุหา และหน้าถ้ำนั้นไซ้

ได้เห็นยักษ์นั้น อินทรีย์มหิมา หน้าตาเด่นดุร้าย ร่างกายก็น่าขง
 ขึ่งเคียงคังหนวกหู ยืนอยู่แห่งนั้น เห็นลักษมณ์เดินหน้า มนอ้า
 แขนชวนเชอ เออหนุ่มสรวยสุดท้าว มาเป็นผัวข้าเถิด ข้าประเสริฐ
 แดงงาม นามอโยมุขี^(๕๖) ในบ้าน^{๕๗}เป็นใหญ่ คงได้อยู่เกษมสันต์
 ดัก্ষมณ์ขัดเคืองนัก ชักพระแสงดาพคม ฟันถูกนมยักษ์ขาด ฟาด
 ฟันเข้าไปถูก จมูกหูนินไป นางจัญไรก็^{๕๘} หนีเข้าซ่อนกายา ใน
 คุหาโดยพลัน ต้องราชันเดินค่อ พอไปอ้อมนิทาน ยืนเคียงปานฟ้า
 ร้อง กึกก้องในย่านไพร ต้ององค์ไสรเทียวกัน จนพบอดุรา กังกำ
 ขวางกลางไพร รูปมันใหญ่ปานผา แดงหน้าฟังกดัว หว่มันหามไม่
 มีปากใหญ่ที่ห้อง ตั้งเคียงก้องแนวป่า กลางอุรามา^{๕๙} ไสร มีตาใหญ่
 ดวงหนึ่ง ซึ่งตั้งแดงดังไฟ และมีไร^{๖๐}ซึ่งขา แต่จำแขนยาวถึง โยชน
 หนึ่งจึงดำมารด กวาดต้อนบรรดาสัตว์ สारพัดเข้าไป ได้จนถึงปาก
 มัน อ้นอดูรคน^{๖๑} มีเวทมนตร์เรียกสัตว์ บัดดลเข้าถึงกร ต้อนเข้า
 ปากถนัด เมื่อภษัตริย์ต้ององค์ ขึ้นดงมาพบมัน ยังมีทนต์^{๖๒}กาย ยักษ์
 ร้ายก็ยื่นหัตถ์ รวบรัดได้ทั้งสอง ปองกินเป็นภักษา แต่จำยังมีทนต์
 ถึงปากมันก็ต้อง ฟันยังชักดาพฟัน ต่างฟาดฟันแขนขาด หล่น
 กลาดแทบบัลพิ อดุไร^{๖๓}รอร้อง กึกก้องทั่วถิ่นป่า แล้วถามว่าเธอต้อง
 ฟันยังคือใครหนอ ขอทราบบ้างเป็นไร ทนไ้พระลักษมณ์ พัด

ครั้นตอบข้อความ ด้วยอันถามยักขา ว่าตัวมึงคือใคร ฉันใดรูป
 เช่นนี้ อสูรตอบว่า คุณาแสนดีใจ ที่ได้พบพระองค์ ดมประดังค์
 ของข้า อันชื่อว่ากระพนธ์^(๖๐) เดิมตถกษัตริย์ วิชาโดยเมี้ยนคักรินทร์
 ผู้เป็นปิ่นทเวา แต่ข้าชอบแปลงกาย กลายเป็นยักษ์เที่ยวหลอหลอน
 พราหมณ์นิกรให้กลัว บด้อยตัวเหิงเหิดดี จนมุนีหนึ่งไขว้ ส่าป
 ให้คงรูปร้าย มิให้กลายเช่นเดิม ข้าเริ่มก่อการร้าย ครั้นดมปรากฏา
 พรหมพาประทานพร ตามข่าวอนันตนา มาให้อายุนียง ดมประดังค์
 อิมเอิบ กำเวบจิตจึงทำ อมราธิราช บังอาจเข้าคือกร จอมอมร
 ข้องขัด ขวางวัชรธนูหัว จมเข้าตัวทันใด ทั้งข้าไขว้ก็ขึ้น ร่นเข้า
 อยู่ในกาย ข้าขอตายทันที แล้วขริ้วครีวไว้ ถ้าเมื่อใดรา มา และ
 อนุชากษัตริย์ คัดแขนขาดแล้วไขว้ จะได้ตายดมจินต์ ราชพินคำ
 ยักษ์ ทรงศักดิ์ชวนดกษณ์มณี ชวนกันหาพื้นกอง รongรับกายกระพนธ์
 ยกตนขึ้นทันใด เอาไฟจุดพลันเผา จากเท่าและอังคาร แห่งมารรูป
 อปรีย บัดนี้เทพบุตร ผู้ขึ้นพลันวันทา แล้วทูลราชพไท้ ว่าท่าน
 ไขว้ประดังค์ ได้องค์อัครเศ ผู้ชวัญเนตรคินมา จงไปหาฉนวน
 ชาญดมบรรพภา ชื่ออสูรพิฤทธิริต แล้วเทพบุตรแจ้ง แดงทาง
 เพื่อจร พบฉนวนชาญชัย ครั้นได้ชมรรคา เดรัจฉังดาราชพ โดย
 เคารพเกิดแล้ว เหาะสู่สุรภาพแล้ว ส่าปสรพ ๑

โคลง ๓

๑	ราชันเดินในป่า
คือทเลด่าปล้ำ	ถึงบ้ำมปาย่านน้ำ
เด็ดดี
๑	พบศักรีนางพราหมณ์
และธำระบาทไ้	เห็นพระรามจึงไ้ให้
ทั้งต้อง
๑	ถามว่าปองดังใด
คอยเฝ้าพระผ่านพา	นางทูลไ้ว่าข้า
ราเมนทร์
๑	ไ้บำเพ็ญซึ่งฌาณ
บัดนี้ก่ผองแฉว	มาช้านานนักแล้ว
เกดศัตรรพ
๑	ทรงธรรมตรัสถามทาง
แล้วเคารพนบไ้	นางก็ชแ้ไ้
ทูลดา
๑	กลาเข้าของอศั
วิญญาณนางนไน	เฝ้าอินทรย์หมดไ้
สู่สุวรรณค์ ฯ

โคลง ๒

๑	ต้องราชันเด็ดดา
บ้ำมปา	เด็ดจข้ามแม่น้ำ
๑	ยาดราพดางหน่อไ้
ในดง	ชมพระรณะมิ่งไ้
๑	ต้ององค์เดินไ้ช้
คั้ว	ก็เด็ดจถึงหน้

๑ ศรีฤกษ์ยมุกไชว
พิศพา ตุ๊กแต ฯ

จึงตองพระหน่อไ้

โคลง ๕

๑ พญาสุกรีพเจ้า
เห็นหน่ออกษัตริย์เด็ค
เกรงว่าพญาพา—
ไต้ตั้งศศุรเจ้า

จอมวา นรแฮ
ไต่เค้า

๑ หนุมานผู้เอก
ทูลว่ามีจำเปน
ข้านาจแห่งพาด
ถึงโชคมตยแต่

ลัฟ
มานตาญ
เด็น
หวาดแท
บ้อจา แม่เตย
แน้นอน

๑ พังดุนทรพจน์แก้ว
แต่ก็ยั้งฉงน
สุกรีพจึงตรวไ้
ไปดิบตเหตุช้าง

หฤทัย
อยู่บ้าง
วายุบุตร
โน้นมา

๑ วายุบุตรเหาะรอด
ไถ่จึ่งแปลงเปนวา—
ไปเฝ้าพระราชน
แต่อกถ้าวดุนทรวจัน

เร็วพลัน
หะปรัดัก^(๖๐)
กัมกราบ
ช้าดงาม

๑ ทราบความว่าหน่อไท่	เขามา
โดยมุ่งจิตไมตรี	เพื่อพบ
และขอพญาอา—	นรช่วย
เพื่อติดตามประคับ	มิหิษ
๑ กระบี่เห็นท่าเจ้า	นายคน
อาจจะได้ค้นครอง	ดัมบัค
กตัญญูกายรูปวิมต	ดั่งเก่า
แล้วกราบหน่อถศักรีย	ทูลเชิญ
๑ ตู้นั้นเพื่อพบท้าว	ศุครีพ
เชิญเสด็จต้องทรง	บาแล้ว
พาเหาะระเห็จรับ	ไปดู่
เขามดัยเพริดแพร้ว	ฉิว
๑ จรดงครางพกศรเจ้า	กระบ
หนุมานทุดเหตุ	แต่ไท่
ศุครีพสุดเปรมปรี—	ดรับ
ต้องถศักรียและให้	บาทบงศ์
๑ องค์พระราชาพเจ้า	ยินดี
จับหัตถศุครีพน	ชอบจิต
ต่อหน้าพระอักษ	ดบถ
เปนมหามิ่งมิตร	ดัมพน

๑ ครันถามทราบเหตุแล้ว	ต้นต้วรพ
ที่สุครีพถูกจับ	จากแคว้น
ราชพฤกษพัน	จะช่วย
พระมิตรแต่ละแค้น	แทนสหาย
๑ ภาดาเยศเจ้าพรหม	พานร
ผู้กษัตริย์ถึง	ไม่ช้า
ยืนอยู่นาน	ทวารรัตน์
จึงสุครีพร้องท้าว	เข้าไป
๑ เติ่งไถ่กระหมัด	พาด
ทนต์ถูกขมจาก	แทนรัตน์
แม่เมืองมัญ	ห้ามบ พังเคย
โทษเราร้อนจัด	รับมา
๑ ถึงปรากฏารับออก	นอกเขียง
เห็นสุครีพยื่นทำ	ทำทำ
พาดักไกรรเพียง	เพลิงตวง
โศคออกประจันหน้า	ฉับพัน
๑ รบกันต้องพิน้อง	เริงแรง
ต่างว่องต่างไวต่าง	เก่งกาจ
ต่างคนต่างกำแหง	หาญหัก
แย่งยุทธ์อย่างตำรา	ทง

- ๑ ฝ่ายองค์ราชผู้
เห็นว่าโอกาสเหมาะ
ศัรพหมาสตร์พาดสาย
แมลงเดชนไปบ่แคด้ว
๑ กระบี่ตายแล้วจึง
ยกศัรผู้เป็น
ชนครองเขตกษัตริย์
แต่งอภิเษกสถิต
๑ แล้วผ่านไปสถิตดา
บนใหญ่ปรีศระวัน
เพราะเหตุรดาบาด
ในน้ำน้ำเพญพรต
๑ ทรงรออยู่แห่งนั้น
แต่ศัรผู้พบมา
ดัชมนั้รับไปเคื่อน
และรับเสด็จคั้น
๑ ถึงในนิเวศน์แล้ว
ศัรผู้พระยอบยอม
มิวเพตนิเพตค้งเชื่อน -
ขอแต่พระมิ่งมิตร
แฝงกาย
มันแล้ว
เด็งแม่น
พาด
รามินทร์
พระมิตร
ชาวั
ศุภการ
ระโหฐาน
บรรพต
จะอยู่
มันคง
หตุยเคื่อน
แห่งนั้น
กบิราช
คงไป
ตรัดเคื่อน
รับผิต
แธอยู่
เมคคา

๑ บัญชาเกณฑ์ทัพแก่ตัว	ณรงค์
พอรชมไพร่พล	พริ้งพริ้วม
ไปที่ประทับองค์	ราชมพ
กัมกราบพระบาทน้อม	ชัยรัตน์
๑ ภูม็ขอให้ช่วย	คันหา
พระมหิษซึ่ง	ยักษ์ร้าย
บังอาจดอบลักพา	ไปจาก
ขอจูงให้แยกย้าย	ออกแดง
๑ แจ้งประดังค้ำจ้งทั่ว	สุกรี ะแย
ตั้งพวกนายพานร	เรืองเดช
แบ่งทัพออกเป็นด	กองแยก
ไปเที่ยวค้นทุกเทศ	ทุกชั้น
๑ อันพวกไปเที่ยวค้น	บุรพา
อึกอุครและควัน	คกไซร์
ไม่พบก็กดับมา	แจ้งข่าว
ยังแต่กองที่ศได้	แหะหาย ไปนา ๆ

ร้าย

๑ ฝ่ายกองทัพนักษิณ ซึ่งกระบิตของคท ไอรตทั่วพาด
เป็นเด้นัยคุมไป พริ้งมผู้ใหญ่ฤทธิแรง คือกำแหงหนุมาน ขาม
พระวานจอมทมิ นั้ตรูถพระเพลิง ดั้วนเรีงรณชำนาญ อึกทหาร

กระบี่ มีชื่ออีกหลายคน รับรันไปโนบ่า ผ่าคงคอนตันตัน เียบเบ้ง
 บรรพชา ข้ามขดาลัยหลาย หมายถึงพบนางคราญ ผ่านวินชยะศรี
 ๕๕ ทนพบคุหา ซึ่งพากันเข้าไป หวังจะได้พอผ่อน พักผ่อนอีกหวังได้
 ๕๕ พบหน้าได้ตักน้อย แต่พอคัดยอเข้าตา อันดกตามหิมา มีตักหนา
 น่ายยอน ความร่าเริงใจ รับเดินไปตะบึง ถึงถิ่นหนึ่งงามเกิด
 ๕๕ ค้างชมเพ็ดเพ็ดพด้น โนนพบนางชี บัดนี้หมันมาน กล่าว
 คำหวานถามไป ว่าท่านใช้ใครหนอ ของโปรดแดง อีกเจ้า
 ๕๕ แห่งเมืองนี้ มีอยู่หรือคือใคร นางชวนใจตอบว่า เมืองมายานี้ใช้
 ๕๕ มัยยอธูรจอมข่าง ๕๕ ด้วงขานแด่นวิจิตร ๕๕ สถิตอยู่ดำรงาญ แต่ขุนมารธูร
 ๕๕ ถอบทำรัฐักพา นางเหมาเทอ มาทันท้องชม ๕๕ ธุโรดมทราบความ
 ๕๕ ความมาผจญาญมัย บัดนี้แล้วพรหมา กรณามอบเวียง ให้แก่
 ๕๕ เนียงผูน ๕๕ อนนางขเปนมัย ๕๕ จงเค็มจิตมาอยู่ ๕๕ ดูแดแทนเหมา อัน
 ๕๕ ว่าควางชี ๕๕ ผู้เถ่านนญา ๕๕ ชื่อด้วยมประภา ๕๕ แล้วถามว่าจวน ๕๕ จะ
 ๕๕ จรไปไหนไหน ครันได้ทราบนางชี ๕๕ ก็ชี้ทางให้จร ๕๕ พ้นครันได้ (๖๒)
 ๕๕ ตรงไปยังตำคร แต่ครันจรถึงฝั่ง ๕๕ ต่างนั่งดงอ่อนจิต ๕๕ ดันคิดห่มด
 ๕๕ ทางไป ๕๕ ไม่รู้ว่าจะค้น ๕๕ คำบดใดอีกแล้ว ๕๕ เพื่อประดบนางแก้ว ๕๕ ดัคา ฯ

โคลง ๓

๑ กรานนขุนบั๊ก
 ยินพวกกระบี่ผู้

ดัมปาที่อยู่
 บ่นกัน

๕
๖ ทักทายตมฺทนน

ไปพบ

ตั้งหิกลำเตอ

ต้มท

ฉายาบุตรรดทดบ

เจ้าปาก นางแดง

แหวนรัตนางมุด

๑๑๑๑๑

๑๐ ไคตคดาโดยปราศจาก

ภยพาด

ถึงซึ่งกรุงดงกา

๖ ๖
นมแดง

แฝงกายซ่อนนอกรถ

คนป่า คนนา

๑๒๓๔๕
จงมุดเข้าเวียงแก้ว

สัตว์โลกตาย

๑๑ ภาชนะในตู้

เมืองมารถ

มีรูปเป็นนางยักษ์

၁၆
ကမ္ဘာ

ต่อตราบบาน

นางพวย

จังหวัดกาญจนบุรี

กิตติขจร

๕๒๖
๑) ปางนพกระบเต้า

ထိုသို့

๖
ทวนครดงกา

๑ ๒
ไทยดอน

ในนิเวศน์จริงใน

ท้าวทก

คำหนักบได้พณ

ดาไป

๑ มิได้พบซึ่งแก้ว

02402

๓
ยี่หมานนภิมอง

จิตเศร้า

แต่เพียรเที่ยวค้นหา

ไปอีก

จนกระทั่งรุ่งเช้า

၇၅၇

๑ จากนครโคตขาม	ปราการ
ไปสู่สวนอโศก	สุดต้าง
งามรุกขชาติปาน	นั้นทะ
ผดิดกาคันบ้าง	ออกผด
๑ ขึ้นบนอโศกต้น	หนึ่งแฉ
เห็นพระค้ำหนักหง	หนึ่งน้อย
เห็นนางนมนวดแช	นอนนัง
ดูท่าทางระห้อย	โศกหัตถ์
๑ ดุริยน์เยี่ยมฟ้า	สองโลก
จึงราพณาสูร	ทวนไท
มาสวนมิ่งอโศก	ตรงดู
ค้ำหนักหวนจะได้	เปรมใจ
๑ เข้าไปแตะถ้ำถวย	ดีดา
ออกอ้อนวอนให้ยอม	ร่วมรัก
แต่ไม่ถึถนา—	รัรัก
บ่มียอมถ่มัก	ถ่ม
๑ ภูธรตีบพักตร์กริ้ว	โกรธา
ดุคณานางยักษ์	อยู่เฝ้า
มิ่งไม่ช่วยพุดจา	เอาจิต
ไม่ช่วยกันโตมเถ้า	มารศรี

- ๑ เทว^๕จึงไม่รัก
 เอาเกิดครา^๕วณยอม
 ค่อ^๕ไปหากเคยอยู่
 กุ^๕จะฆ่าทั้งโคตร
 ๑ ตะ^๕บึงกดับ^๕เข้า^๕ตู้
 จ^๕ึงพวกรากษ^๕ตี
 พร^๕้อมกันแหว^๕ตเยา^๕วมา^๕ดย^๕
 หน^๕อย^๕แน^๕งเอย^๕ม^๕เพ^๕ย^๕ม
 ๑ เชน^๕น^๕อย^๕าก^๕ไคร^๕ห^๕า
 ก^๕ินกร^๕อบ^๕ต^๕าง^๕ชา^๕ว^๕เก^๕ร^๕ีย^๕บ
 ร^๕อ^๕ชา^๕ไผ^๕ม^๕อม^๕ห^๕าย
 ก^๕ิน^๕ค^๕ย^๕ง^๕ท^๕วม^๕ท^๕วม
 ๑ ตรี^๕ช^๕ฎา^๕ณ^๕เฒ^๕เ^๕า^๕(๖๓)
 ว่า^๕อย่า^๕ทำ^๕นา^๕ว^๕
 ช^๕้า^๕เกร^๕ง^๕ว่า^๕พระ^๕ร^๕าม
 จ^๕ะ^๕เด^๕ด^๕ัจ^๕ย^๕ก^๕รี—
 ๑ คร^๕าน^๕น^๕ห^๕าก^๕ท^๕าน^๕ร^๕
 ทำ^๕ว^๕ม^๕เห^๕ง^๕ชา^๕ยา
 ก^๕ง^๕ด^๕ง^๕โท^๕ษ^๕ท^๕ณ^๕ท^๕เ^๕า
 ไท^๕น^๕เ^๕า^๕ท^๕าน^๕จ^๕ะ^๕ไ^๕ว
 ค^๕ว^๕กุ
 ย^๕ก^๕โท^๕ษ
 ไม่^๕ร^๕ัก^๕ ก^๕ุ^๕ฎ^๕า
 พ^๕ว^๕ก^๕ม^๕ึง
 ว^๕ัง^๕ด^๕ถ^๕าน
 ไท^๕ด^๕เ^๕ียม
 พ^๕ด^๕าง^๕ช^๕ู
 อ^๕ว^๕ค^๕ค^๕
 หน^๕ั^๕ก^๕าย
 ก^๕ร^๕บ^๕ก^๕ร^๕ว^๕ม
 อ^๕ว^๕ร^๕ย^๕
 เ^๕ก^๕ิด^๕น^๕า
 จ^๕ึง^๕ป^๕ร^๕าม
 วั^๕ค^๕ณ^๕
 ใน^๕ไม่^๕ ช^๕้า^๕นา
 พ^๕ด^๕มา
 ว่า^๕เร^๕า
 ท^๕าน^๕ไ^๕ว^๕
 ก^๕ึง^๕ช^๕พ^๕
 ช^๕ว^๕า

๑ คณานางยักษ์ร้าย	จึงด
บ่ประทุษรอกันหา—	เรศแก้ว
รอดูหมุ่รากลด	จนกว่า
จะหัดบักันหมดแล้ว	ดีดา
๑ จึงศดาตู่มีงไม้	อโศก
คันใหญ่ที่ฉนวน	อยู่ด้วย
โดยเหตุที่วโยค	พระภักดี ดาแด
ใคร่ผูกค้อให้ม้วย	ขวัญ
๑ ครานพวยบุตรี	ใจหาญ
เกรงหม่อมแม่ดีดา	จะม้วย
จึงเริ่มแกล้งด่า	ทุตเด้า
เรื่องพระราชมพดด้วย	คางาม
๑ นงรามยินดอยจาก	พฤกษา
เงยพักตร์เห็นพานร	นั้นไซ้
นางนักรพรีนวิญญา	กระเดิบ
ถอยห่างจากคันไม้	ครุการ
๑ หนุมานโดดจาก	ที่แฝง
ประณตนางดีดา	แน่นน้อย
แต่ดูทุตชั่วแกล้ง	เรื่องทุก อย่างแด
ถวายพระขำมรงค์พร้อย	เพริศมณ

- ๑ เทวฉันทพระ
รู้แน่ว่าของพระ
เพราะเห็นขเคยทรง
ยังพิศก็ยังเศร้า
- ๑ กำแหงวายุบุตร
ซำรับอาดาเชิญ
ถึงท่นเรนทร์ธร
ตลอดครอตผั่งไว้
- ๑ โฉมฉายตรัสว่าข้า
ซุนกะบักดาวชวน
จะพาเหาะข้ามไป
ข้ามเคยแตก
- ๑ ข้าเกรงเปนแน่แท้
แต่จักจะตกยัง
อีกหนึ่งจะยอมตัว
จะผิดแบบเก่าดำ
- ๑ นาวีตมรดแก้ว
ให้บุรุษอื่นมา
ไกรรท์จะชวน
นี่แหละจึงขัดข้อง
- จำรงค์
ผ่านเผ้า
นิ้วหัก
กรรแสง
จึ่งทุด
เด็จได้
ประทับ
อันตราย
ฉันท
เช่น
ในปาก พ้าฤ
ก่อนมา
เวียนหัว
น่านน้ำ
ท่านโอบ อุ่มนอ
เด็ดดี
ฤาควร
แต่ต้อง
กัณทิ
อยู่นา

๑	แต่वनรูงได้	รับกดับ
	ไปกราบพระราชนพ	นาถไท
	เชิญพระเสด็จรับ	เราเกิด จะดี
	อึกประหารราพณ์ให้	วายปราณ
๑	แต่वनคราญเปิดองค์—	ราภรณ
	ยื่นตั้งหนุมาน	ตั้งให้
	นำสู่พระทรงศร	สวามิศร์
	อึกตั้งทูลแต่ให้	คิดตั้ง
๑	จึงวายุบุตรรับ	ยาภรณ
	ทูลเกศกรามบังคม	แม่เจ้า
	บดินทงบังอร	จรกดับ
	คำหนักแต่เจ้า	และบรร ทมนา ฯ

วายุ

๑ ครานนี้ขุนกระบี่ พอเทวีกดาพัน กมดมุณโกธรา คุจจะ
 บำกตั้งไค้ ร่ายไม้หักพฤกษา นานาในสวนขวัญ พวกกุมภันท์
 เฝ้าสวน ขวนกันออกได้จับ จานรกดับได้ค้ จึงหนัดนดานไป ที่
 ในเวียงดงกา เข้าหาขุนประหัดค้ บัดนี้ขุนพลขวัญ จึงตั้งบุตรของคุ
 ชื่อสมพุมาด ให้ทันที่ออกไป ปราบถึงไพรเหิมหาญ เสน่मारรับไป
 ได้จับขุนวานร รานรอนเปนสามารถ มมีอาภุมจับ กดับสุดสิ้นข้า

ครานนั้นจึงประหัดดี รับรักเข้าไปทูล จอมอดูรให้รู้ ภูธรจึงบัญชา
 ดูกยาอินทรชิต เจ้าเมืองฤทธิชัย จงไปจับถึงหาญ อักษะกุมาร
 ไปด้วย ช่วยพิชิตครานนี้ สองอดูรรับไป ถึงที่ในสวนขวัญ ครานนั้น
 อักษะกุมาร เข้าวอนรานวายุบุตร ประยุทธ์อย่างสามารถ แต่พอ
 พลาดท่าลง วานรปลงชีพมลาย เห็นน้องชายพ่ายแพ้ แด่สุดสิ้นชีวิต
 อินทรชิตโกรธนัก จับครุฑคืนมาคบบาศ ผาดแดงไปถนัด มัดตัว
 วานรได้ นำเข้าไปถวาย ภูธรายผู้บิดา ผ่ายพญาราชพนักราช
 ให้ลงโทษประหาร พิเภกเห็นทันทัดใจ ว่าไม่ควรฆ่าฟัน ดงทันที่
 อย่างอื่นได้ จึงทูลให้ทักพักตร์ ตั้งพลยกกันเสนา เอาผ้าชุบน้ำมัน
 พันหางวานรเข้า แล้วให้เอาไฟจุด เพื่อหางกลดประจาย พวกมารก็
 พัดันท่า ตามคำชวนบัญชา ฝ่ายขุนวายุบุตร พอเขาจุดไฟหาง
 ก็โดดผางโผนแผ่น ขันวิ่งเด่นด่มใจ เอาไฟจุดปราสาท ราชมณเฑียร
 สถาน อีกทั้งบ้านน้อยใหญ่ ในดงกาธาน อันอัศจรรย์สถาน ออหม่าน
 หัวเวียง เพียงศักดิ์คิครานี้ กระบี่ดัดดัด คืบอักษะที่หาง พถางระเห็จ
 เวหา กลับมายังองค์ทศ เผยพจน์เล่าเหตุการณ์ แล้วหนุมาณก็ชวน
 กันคือนกดับไปพลัน เมื่อทรงธรรม์ราชพ หนุมาณนบนาทบังสุ
 ดั่งอาภรณ์ผ่องแผ้ว ของพระนาเรศแก้ว ฝากถวาย พระแด ฯ

โคลง ๓

๑ ภาด่ายรับอาภรณ์	ของมั่งอวยยิ่งเศร้า
กำสรดอรุระเร้า	โศกศัลย์
๑ ค่อนันตวิธัญชา	แต่ราชากระบี่ไซ้
จะยกทัพออกได้	วันไหน
๑ ได้ฟังพระพาที	กระบี่ราชนอบเกล้า
ทูลว่าข้าจะเร้า	เร่งพลัน ฯ

โคลง ๒

๑ พยพจน์พิพม์พร้อม	สุครีพประณตน์อม
นอบเจิญ เด็ดจเด็ด ฯ	

โคลง ๔

๑ กองเดินตรวจดู	นิตนํ
ทัพหน้าคะชน	กบี่แกดัว
กระดวยกระบี่กำ—	ย่ำอึก
ครวญกษัตราห์แก้ว	คุมกลา
๑ ปีกขวาฤษภผู้	แขงขัน
คันชะมาทนต์เพนนาย	ปีกซ้าย
แขงไปเพื่อบ้องกัน	ในป่า
บมิให้ยักษร้าย	จุทดวง

๑ กองหลวงคู่ศรีพเจ้า	กุมาร
ราชพรทรงพาหา	ใหญ่กว้าง
แห่งขุนเอกวานร	วายุบุตร
ลักษณะของคทข่าง	องค์ขลัง
๑ ทพหัตถ์นั้นจัดให้	ดุษเณน กุมแฮ
เวระทรรคไป	ช่วยไช้
อัครามพระวานเป็น	เจ้าแห่ง หมี่แดง
กำกับเคื่อนคักให้	ระวัง
๑ ดพรังดพรืบพร้อม	พลหาญ
เดินจากปรีทระวัน	ดูได้
ต่างมุ่งจะปราบมาร	ม้วยมอด
เพื่อช่วยราชพได้	นางคิน
๑ ศรีภกรณันนั้นไว้	เวียงมร
เดินทพตะบึงไป	ไผ่ยัง
จนถึงฝั่งตำคร	คู่ศรีพ
จึงหยุดพลจัตถ์	พลับพลา พักแฮ ฯ

ว่า

๑ หว่างเวदानไช้ ที่ในเมืองดงกา ราชณาตุรคดั่ง คัง
 แค้นจิตพันไป เหตุไฉนไฉนที่ กระบี่มดาญนคร ภูธรครัดปรีทวิชา
 เหล่าเด่นาอมาคย์ ราชษัตราชคิดแต่ จะแก้แค้นอย่างเดี้ยว ไม่

เน่ย์ยคำนึง ถึงผิขบโคๆ ใครจะทูลทักทวน ชุมมารโกรธา
เช่นพญาพิเภกณั้ ดั่งเกศเห็นดวงร้าย หลายอย่างมีปรากฏ ทูลทรวงยศ
เชษฐา ว่าอย่าทรงขัดขืน โปรดค้นสดาไป ให้แก่รามดำมี บางที่
จะคิดการ ดังกรมหาญหักได้ แต่ท้าวโททศกัณฐ์ พลันขับอนุชา
จากดงกาธานั้ ดั่งพิเภกณั้จึง ตะบึงข้ามดมฺพ รุ่รับเข้าไปหา
ราชากระบี่ศรี ขอบกั้ดเป็นข้า พระรามาริราช สู้รบพิยาตร์ไปทูล
นเรนทร์สุทรทาบพลัน ทรงธรรมให้ไปหา พิเภกณั้มาที่เฝ้า
ผ่านเฝ้ารับบอสุรี งามคคั้เสร็จต้น ภูมินทร์ไต่ฟังคำ เห็นเที่ยงธรรม
สุจริต ทรงฤทธิจักรสั่งว่า ถ้าท่านจงรัก รักดีตลอดกาล เมื่อเสร็จ
งานศึกไช้ จะให้ผ่านชานั้ บรมมณั้ดงกา อสุรีดาบาด อธิษฐาน
ถวายสัตย์ บัดนี้รามพลัน ดังดกษณ์มณั้ไปจ้อง นำจากห้วงดำคร
พระภูธรอภิเษก อสุรีเอกยงยศ สัมมตเป็นราชา จอมดงกาอุดม
บรมอาณาจักร ทรงศัคคั้ประดาพร ให้ภูธรอสุเรนทร์ เป็นสุ
ธวั้ดด้วยยศยง ให้ฤทธิรงค์คู่ฟ้า ให้เดชนั้กระเคื่องหง้า แห่ดั่งศรี ฯ

โคลง ๓

๑	ก่อนจึงโดยคำ
รามพรตั้งให้	แนะนำพิเภกณั้ไช้
แต่งงาน
๑	พลั้การขอทาง
สู่แดนรากษสธดา	ดำเนินหว่างน่านน้ำ
แห่ดั่งงาม
๑	พระรามคงพิช
แต่ดมฺพทมิได้	ตามราตรีเสร็จไช้
ชนมา เฝ้าเตย

- ๑ ราชพิโรธนัก ชักพรหมาด์กรากเกล้า
ว่าจะแสดงเดชนักแก้ว ไปเฝ้า
- ๑ เอาให้ถีนตำคร กดายเป็นคอนเหือดแห้ง
เพราะพระธมฺทเกล้า ถัดมรร คาแด
- ๑ ปางนั้นพระธมฺท ผุดขึ้นมาบไหว
องค์พระราชนพไท ทูตวอน
- ๑ ทรงศรโปรตเมตดา อันว่าชาคุตไชร
พระเจ้าประดิษฐไธ ให้ยง อยู่แด
- ๑ อันพระองค์ขอชา เบ็ดมรรคาตควกไชร
ชาจึงทามไธ คอกนา
- ๑ แต่ว่าหากจุมพต ของถนไนใหญ่ข้าม
ชานจะตั้งทาม กณณม หมคณอ ฯ

โคลง ๒

- ๑ บรมราชไพไร จังดำรงตั้งให้
จงถน
- ๑ ให้ถนกระบี่เกล้า ถูกิจจะกรรมแก้ว
คิลปี
- ๑ คุมกระบี่ถนกล้า จงถนนอย้าชา
ถนปถัน
- ๑ นถยันจัดสร้าง ถนไนใหญ่ตั้งต่าง
แดงาม ยิ่งแด ฯ

โคลง ๔

๑ องค์รามราชพเจ้า	โกศล
จึ่งตั้งยกโยธี	เค็ดอนคต้อย
เดินตามถนนนด	ประดิษฐ์
ข้ามตมทุเรย์บร้อย	ปลดอดภัย
๑ ครวงไป ณ เขตแดน	ดงกา
เร้วรวดตะบึงใน	เกาะน
จนถึงแก่การา	กรวยักษ์
ข้าศึกบมกน	กักเคย
๑ เต้ยตวัดได้	ถึงเวียง
ให้จตุตศายหตวง	เกิดด
ริมไรดตเวดเคียง	ชายป่า
บริบูรณ์ทงนา	อาหาร
๑ ตั้งการแล้วชนยอด	ตู่เวด
ทอดพระเนตรดงกา	เกิดแควน
บัดนี้จึ่งได้เห็น	ขุนราพณ์
นักรบฉัตรใหญ่แมน	ภูผา
๑ พญาสุครีพโกรธา	ขุนยักษ์
จึ่งระเห็จเตร็จใน	ฟากฟ้า
ถึงฉัตรก่พด้นหัก	ถาพแตก
แล้วจึ่งประยัทธว่า	ขุนไป

๑ ได้ที่เอาเท้าคืบ

ของทศเคี้ยวพถัน

ดังวายุเร็วรุด

ถึงที่รามประทับ

๑ ภูธรครีดีว่าอ้า

ท่านมิควรจะไป

พลาดท่าหากท่านวายุ

อันคึกที่ควรตั้ง

๑ ครานจึงครีได้

เป็นเหตุไปถือธำ

ขอคนอนงค์ถัด

ก็จะคิดภาพ

๑ ยักษ์ทรมามิได้

ราชพจน์ตั้งเตรียม

ได้ฤกษ์จะเข้าด้อม

หวังว่าศึกจะได้

มงกุฏ

เหาะกลัด

ขั้วดัด นิ้วแย

ถว้ายกร

ถ้ำหาย

เช่นนั้น

ชนมชีพ

จะยาว

องคท

แต่ราพณ์

ศรีถัด

ตั้งคราม

ยินยอม

ทัพไว้

เวียงยักษ์

แต่ร้างพถัน ฯ

ร้าย

๑ ค่อนนั้นพอได้ฤกษ์ พานรเกรอกเกรียงไกร ให้อาชัยยก
พล หวังเข้าปล้นดงกา อสุราออกรับ ประทะทัฬหกลงแปลง แย้ง
ยุทธ์เป็นโกดา ฝ่ายอสุราเดี่ยวที่ ถอยหนีเข้านคร จวนรตม์ชาน

บัณฑิตอินทรีชิต ผู้เรืองฤทธิชัยกอบอก มารบนอกภารา ทำมายาดวง
 หลอน แด้วแดงศรีนาคบาศ มัตราภราษไฉนนั้น เตยวักขณินไฉน
 เหมาะ ภายเประเบเคื่อนคดา จนพญาครุฑราช ปราตมาช่วยจึง
 พน คินต์ไคโดยพณ ทศกัณฐ์จึงใช้ ให้ชุมรากษณ์นั้น ออกค่อต
 ดองแรง แต่กำแหงหนุมาณ ฆ่าวายปราณกลางณรงค์ ราพณจึงตั้ง
 เตมา ผู้แก้วกถาบรรภา ชื่อว่าเพ็ชรเทนต์ ออกประจณประจัน
 องคทพณฆ่าตาย ราพณรายตั้งกมภณท อกัมบันออกยุทธ วาย
 บุตรดังหาร ชุมมารโกธราวไฟ ใช้ชุมพลประหัดค ออกไปคัตสมร
 แต่ฉนวนนิกด้า ฆ่าประหัดคั้น ทศคีรีโกธรา ยกออกราวไฉน
 ประยุทเท่งนิกหนา ไคทำคังชิต กระบิตพัคค หอกใหญ่ ไปคอง
 พระดักขณิน รามพพณแกไฉ ให้ชนุชคินคง แด้วทรงศรแดงไป
 ฤทธกรชัยดานแดง แด้วอิกฆ่าทำลาย มงกุฎพรายเพ็ชรรัตน ถนัด
 ตกจากหัว ราพณแค้นกถาวันัน เข้าสู่นครพณ ยุทธภย ๖

โคลง ๔

๑ ให้ไปปลุกพระน้อง	กุมภกรรณ
ผู้หลับอยู่หลายเดือน	นักแด้ว
เตนารับผายมัน	ไปจาก เวียงแสด
เข้าสู่คูหาแก้ว	กระการ

- ๑ อาหารเตรียมไว้มาก มวลไป
จัดทอดไว้ข้างองค์ ขุนยักษ
แล้วปลุกต้นผดักได้ เขย่า
ก่ว่าจะคืนยานัก ยากหนา
๑ ครนว่าคืนชนแล้ว แดไป
เห็นภักษาหารกอง อยู่มาก
ก็เริ่มหยิบหันใด กิณกรุป กรุปฮา
แทบจะหยิบได้ปาก ไม่ทัน
๑ ครนอ้อมแล้วจึงได้ ตริตถิถาม^(๖๔)
เหตุไฉนบังอาจ ปลุกเข้า
พอได้ทราบข้อความ ก็ถูก
เดินคุมไปดังหมา จระพัง
๑ เข้าวังสู่ทเฝ้า จอมมาร
ทศเคียรยินดี ยิ่งแท้
แล้วจึงครตักขอวาน น้อยออก
ไปปราบศัตรูได้ แหกถถาน
๑ ขุนมารว่าเข้าอีก มนตรี มากนา
ได้ทราบทุกคึกเคื่อน ท่านแล้ว
พระองค์มุ่งฤดี รั๊กบาป
เหตุคุณนั้นไม่แคล้ว ทุรผด

๑ จุ่มพดประมาทข้าง	ศัตรุ
เข้างประชิดเวียง	มันแก้ว
ถ้าหากว่าพระภู-	ชรอยาก
จะใคร่ทรงปลดออกแล้ว	มฤตมดาญ
๑ ภูบาลจงเชือก้อย	พิเภกณ
และตั้งดีคาคน	นั้นแต่
ก็จะคัตตันเหตุ	แห่งศึก
ดีกว่าอื่นเป็นแท้	แน่นอม
๑ ภูธรสิบพัทตร์เจ้า	ว่าไป
เออจะเปนครูพี่	อันยัง
๕๘ บดินพะไช	ทำศึก
อันอนุชควรต้อง	รับทำ
๑ พังคำพระพนน	พาทำ
กุมภะกรรณก็ทูล	รับใช้
๕ มนุษและกระบี่	ทั้งหมด
จะรับตั้งหารได้	ถ้าพึง
๑ ตั้งคังออกจากเผ้า	คุมไป
ออกนอกทวารเวียง	๕ บดิน
๑ บันนุกรกราณได้	กระบี่
ยามจับได้ก็คน	เดอดกิน

- ๑ กระบิลเก่ง ๆ ผู้
ต่างผดักกันเข้าไป
แต่กุมภะกรรณร้าย
ประกาศว่าจะกู
๑ พญาด้วงพินัน
เข้าต่อสู้ทมิฬ
แต่ถูกศีลตามถาญ
ยักษ์จับหน้บรกร
๑ เข้าในเวียงยักษ์ได้
ชาวนครต่างชม
ด้วงพินันยามเย็น
กับดีใจรู้ดี
๑ ดินพดางดินถ้ำทอง
กุมภะกรรณเดือดโทรม
จำปด้อยกระบัต
ถึงโอดกำแพงต่าง
๑ ชัดใจอีกเจ็บพัน
กุมภะกรรณหน้ามืด
ผดุนออกนอกธานี
เมื่อพบใครขวางหน้า
- เป็นนาย
ต่อสู้
แรงบี พ่วยเฉย
ดงกา
ดูหาญ
กาจแท้
ดัมแทบ ดินแซ
กลับไป
ตั้งถวิล
ฮึด
เดี่ยวให้
ถวิลพางค์
พันกต
ฮาบข้าง
พันแหดะ
ออกไป
พันทว
ตั้งบ้า
บุกรุก
จับกิน

๑ คัดฟันไม่ว่ายักษ์

แล้วจับหักกนิพัตน์

อีกครูด้ามโตหิต

เดยรูดครูดจวบ

๑ บทจรไปพบหน้า

พระกัณโศรไปรย

แต่กุมภะกรรณ

ยืนอยู่ไม่ตระหนก

๑ ร้องไปว่าถูกละ

ท่านเกิดดั่งเรา

แต่เราฝังจิตมา

แห่งพระรามะผู้

๑ ตรงไปยังหน้าพระ

แล้วก่ดั่งเดียงคัง

มาเกิดณะมารบ

และไม่ทำนก็ซ้ำ

๑ ภาดาตายครัดคอบถ้อย

ว่าจะดีแต่ปาก

หากรักชีพขุนมาร

กราบและกล่าวคำอ้อ

หรือว่า นรแผ

กรอบกรบ

ผู้ท คายนา

นำดยอน

ดักขมณ

ปรุก

ทหนัก

ศกใจ

มิตรา

ยอมรั

เขาชีพ

เอกองค์

ราชพ

กล่าวท้าว

กันบัต นเทอญ

จะตาย

ยักษ์หาญ

คอกน้อ

จงนบ

แต่ดี

๑ อตุรโกรชเพียง
โศครุกเข้าประยุท
ราชมพิทรวงชาญ
บมเกรงน้องท้าว

๑ เจียนแขนขวาชาติด้วย
เอนทราดร์คัตพา
อังกตองคัตชาชาติ
บ่อจาจะดกยัย

๑ ทนไคราหมพจับ
เต็งเหมาแถมดงด้วยแรง
ถูกศอคิดเคียรชาด
เตียงด้นดั่งด้าว

๑ เคียรไปกระทบบ้อม
อึกประคูปราการ
ต่วนกายกระเด็นยัง
ทบมัจฉาในน้ำ

๑ เมื่อมารผู้ทุไ
เกาะกระมาตายลง
ทวยเทพต่างก็ชวน
ฮือให้ทุกช่วงชน

เพลิงผดาม
ยิ่งห้าว
เชิงยุท
ทศเคียร

พวยวาดร์
หะชัย
ดัวชุด ดงแฮ
ที่ไป

เอนทราดร์ อักแด
ฤทธีหน้า
ดกแทบ ดินฮือ
ดินไหว

ชวนพัง
โค่นขว้า
ดมทุ
แหดกถาน

เคยกวน
ดงน
กันให้
แมนดรวง

๑ ปวงมาในปากฟ้า	ร้องว่า
ไปรยกตั้งบุบผาดง	ผู้พิน
ธรรมเดวีญพระทรงธรรม	อิริราช
เดียงต้นนครนครน	กักนานต์ ๗ (๖๕)

ว่า

๑ ฝ่ายจอมมารทราบดีว่า อนุชามลาย แค้นเคืองตายนักหนา
 ราชโอรสครองดู รู้ดีว่าตนผิด มิได้คิดทางไกล บัดนี้ได้สติ ดี
 เกินเวลา ที่จะหาทางดี กับไพร่อกันแล้ว เห็นไม่แคล้วมรณา แต่ว่า
 ต้องต่อสู้ ดุจนต้นผัดหัก จึงควรไว้บศรา ผู้กล้าหาญต้องค ทรง
 นามปรากฏมี หนึ่งศรีเคียรโงหาญ หนึ่งทวดานคองทอง ทั้งนรณคัก
 แสง และกำแหงอศิกาย ให้มันผายยกพล ไปรอนรณดองที่ ทั้งดี
 บังคมดา รับมาจัดทัพไพร่ แล้วยกไปยุทธนา แต่ไม่เข้าทั้งดี ม้วย
 ชั่วกลางดมร ยกสู้รบร้อนไปทุก จอมอสูรตีบหน้า ราชโอรสจึงใช้
 ให้อินทรีชิดหาญ ออกไปรณไพร่ อีกทำให้พิณาศ ยุพราชคำนับ
 รับบัญชารีบไป ให้จัดการพิชิต พลให้วอมร และชุบศรพรหมาศศรี
 เดวีเจ้าด้วยยาตราทัพ สรรพดพรังพลไพร่ ออกไปแล้วโรมัน ครานั้น
 ทั้งสองทัพ รบรบกันกำแหง แรงค่อแรงประชิด ถูกชัคอถูกชัประชัน
 ต่างแข่งขันเรี่ยวว่า ยุพราชาคู้ เห็นเหมาะดีจึงผาด แฉดพรหมาศศรี
 ไปรอน พลวานรนายไพร่ ไปค้องต้องกษัตริย์ ถูกถนัดทั้งต้อง

พันธมกบดิน แะต้นส้มฤดี ณ ที่ประยูรทศกัน กรานัน
 อินทรชิต ปลั่งจิตหัวเราะดัง ตำคิ้วว่าไพร่ ม้วยชั่วด้วยศร ดัง
 นิกกรตบเวียง เคียงต้นนั้นให้ ชโยเข้าตงกา^(๖๖) พอเพลาพลบค่ำ
 สุริยย้ายอแสง จึงกำแหงหนุมาน กับท่านท้าวมพิเภกณ เทียวใน
 เขตสนาม ถือบคตามกันไป ไม่ค้นหาดักท่าน ชามพระวานจอมหมี่
 พญานั่นหนึ่ง บ่มิคงกายา ต้องราชเงา เจ้าจนจอมหมี่พัน คิน
 ชึ่งส้มฤดี บัดนั้นจึงถามว่า จะมียาหนไไหน ที่จะได้แก้พิษ ศรเรือง
 ฤกษ์แรงงาน ชามพระวานบอกว่า ที่หิมาลัยดั่ง หว่างโกดาศเกิด
 ดบ แะฤษภยอดทอง จมอองเห็นภูผา มีบรรดาไธสถ ทั้งหมคอัน
 เล็ดค้ จากยอดนั้นจงหา ต้นยาดี้วฤกษ์^(๖๗) วายบุตรีรับไป ไวๆ
 ย่ำรอน้ำ วายบุตรีก็พด้น ผายผันทางฮิมพร ถึงถึงขรตรรพยา แค
 ว่าครันเที่ยวค้น ต้นไธสถทงดี ไธสถหน้ช่อนเร้น เห็นว่าแม่วิธ
 ค่อไปจะเสี้ยการ หนุมานเรืองศกค้ จึงหักยอดค้ร ชดอริเวอรับ ตู
 ท่อปลงกา มาถึงที่รณยุทธ์ วายบุตรีแรงเดิด เชิดชูโธคั่นไชร้ ไว
 ทางข้างเหนือดม คุณอุดมแห่งยา พระพายพาผ่านพัด ต้องกษัตริย์
 ทั้งต้อง ทั้งผองพดพานร ศรก็หลุดจากศกนั้ ทุกคนพินชนพด้น
 อันบาดแผลเหือดหาย ดุชดบายเช่นเก่า บัดนั้นเล่ากระบี่ ต่างมีใจเคื่อง
 แค้น แด่นไผยังเวียงใหญ่ เอาไฟจุดเผาค่าย ระเนียดรายรอบเวียง
 เคียงอสุรโกดา เพราะว่าเพลิงตฤตาม วามดุถึงในเมือง เรืองโรจน์

แรงแต่งงาน เรือนชานดุกดามใหม่ ทั้งเรือนใหญ่เรือนน้อย นับ
ด้วยร้อยด้วยพัน อันนิเวศน์วังใน ไฟก็ตามเช่าถึง จึงอดหมั่นทวไป
ที่ในเวียงยักษา เพราะในราตรีนั้น กุมภกันท์มีวประมาท คาดว่า
ศัตรูตาย มตายหมดคราน ครนอีกเกิดใหม่ จึงตกใจวุ่นนัก ยักษ์จึง
ต้องดับเพลิง อันเวียงนั้นไซ้ กว่าจะดับเสร็จได้ ก็นาน เจียวนอ ๆ

โคลง ๓

๑	พญามารเคืองวัด	จึงตั้งศัตถ์ให้
	ต้องพระไอรตไซ้	ทรงกุม
๑	กุมภะพีระนอม	พร้อมนิกุมภะน้อง
	ยกพลยักษ์แซ่ขร้อง	ออกไป
๑	ถึงในถิ่นสมุทร	รวบวานรกด้นกล้า
	แต่ต้องยักษ์ไม่ช้า	ซึ่งพมลาย ๆ

โคลง ๒

๑	ดูกรชายต้นขัฟไซ้	ทศเคียวจึงไซ้
	พระหลาน	
๑	ขุนมารมั่งกระราษณ ^๕ (๖๘)	บุตรีขรผู้ชอ ^๕
	ชาญณรงค์	
๑	ยรรยงประยุทจักกล้า	เดียงสนันถันฟ้า
	ดินไหว	

- ๑ รุกได้กระบี่ว่า คุ้นใหญ่จนกับหน้า
รามินทร์
- ๑ พระบันพิกพิน้าว ชนุแดงเด่นหน้า
ฤทธิชดง
- ๑ ลูกมั่งกระรากลัน กับพินพิกพิน
ช้วน ๑

- ๑ กรานันชนราพินไธ ยุพราช
ให้ออกตั้งศร อีกรัง
จึงอินทรีชดกาด กราบรับ ใช้แด
แล้วรับไปจัด พิช
- ๑ อิกนัโศครดา เดดัย (๖๘)
ซึ่งเมื่อกระทำแล้ว ต้มฤทธิ
ก็ไต่รลจากดวงรรค เพ็ช
อิกพระเพลิงประติธิ ศิปลัศ
- ๑ จึงจรโดยรดน เมฆา
แฝงอยู่ในกดับเมฆ เหมาะหมน
จึงแดงซึ่งศรอา— คณยาตวร
คังศครุทนน ดวดกดา

๑ บ้างตายบ้างเจ็บตัว	เกิดอุกตาค
จึงตั้งขมขื่นโกรธา	ไปยั้ง
หยิบศรเอกพรหมาศค์	ว่าจะ
แผลงฆ่าอสูรทั้ง	โลกมตาย
๑ ภาดาयरารพห้าม	อนุชา
ว่าอย่าเลยจะมาป	มากนัก
ตัวเองจะเข่นฆ่า	จำเพาะ
ผู้ทแถมอปรักขณ	แอบยั้ง
๑ จรินทร์ครุฑ	อย่ากลัว
คงจะค้นคนพบ	จึงได้
อินทรีตัวอันตัว	รับกลับ
บมิร่อยให้	รบระหาร
๑ รุนมารนิมิตรูป	มายา
ด้วยเวทมนตร์อันขลัง	เสร็จได้
เหมือนรูปแห่งด้า	นงตักขณ
เขาออกไปฆ่าให้	ถึงเห็น ^(๑๐)
๑ เชนนกะบัท	ใจนัก
ถอยจากตำนานยุทธ์	แห่งนั้น
อินทรีตัวเรืองศักดิ์	ต้มมาตร์
จึงรับรับรดคิน	จากต้มร

- ๑ วานรไปเฝ้าพระ
ทูลว่ายักษ์ประหาร
ราชพถ์แสนโศก
ชกขุนขกั้เศร้า
จอมโลก
แม่เจ้า
สุดเทวด
โศกา
- ๒ พญาพิเภกผู้
ทูลว่าความโศกจง
ย้ายอินทรีตกาศ
เพื่อหลบออกไป
นดา
โปรดย้ง
ท่าเดี๋ย ดวงนา
พิช
- ๓ ทิดำบดทุ่งคว้าง
เพื่อปลุกควให้แข่ง
ฮากุคั้ดกรวี่—
ค้องอย่าให้ดำเรีจ
กุมภี ตาเต
คิงเพ็ชร
เคษฐป ด้วยนา
ตมถวิด
- ๔ ภูมินทร์จึ่งตรัสไว้
กับพิเภกผู้ให้ไป
ล้างกิกนิคุมภ—
เพราะว่ากาถกระชั้น
พระศรี อนุชเต
บัคนี้
ตาเร้ง ไปเทอญ^(๓๑)
อุนา
- ๕ น้อยยารับพระราช
รับยกพหุผล
ถึงทุ่งที่ขุนมาร
เข้าประยุทธ์ไปซ้ำ
โองการ
กลั่นกล้า
กอบกิจ
ฉับไว

๑ ขัดใจจึงถูกทำว
ทศกัณฐ์
แดงเคียนคอผู้ศร
อนุช
ต่างฝ่ายต่างแขวงขึ้น
ดามารด
จึงต่างตีประยุทธ์
อยู่นาน

๑ ศรราญศรรบผู้
ศรแรง
ศรค่อศรค้ำศร
ศักดิ์หา
ศรประทะศรแดง
ศรรบ
ศรค่อศรค้ำค้ำ
ค้ำค้ำ

๑ ของศรราชอัน
รามินทร์
ยิงซึ่งเขมทราศศร
ครันครัน
ไปค้ำค้ำอื่น—
ทวิชิต
ขาดคดกลงแทบพัน
บักฟ

๑ บัดนี้แย่งเข้าชรวง
ธำชุกร
มาจากทวยเทพบน
ฟากฟ้า
พ้องรำธัมธำธมาน
คริยะ
ไปรบบุษปะเกดอันหล้า
กถันหวาน หัวแดง ๆ

ร้อย

๑ ขุนมารณัฏฐิต์ หราบธิดาธุกยา ม้วยชีวาเช่นนั้น
กุมภกันท์เศร้าโศกแรง กรรแดงรำกำศรวด ครอบงำถึงถูกคู่จิต แล้ว

กลับคิดพิโรธ ไกรสรขวานงัดดา ว่าเป็นสาเหตุให้ ลูกบรรดัยคราน
 อดสูรจวนคลัง คั่งคั่งออกไปสวน แต่เห็นนวดนงลักษณะ ชักดาพ
 เงอเพื่อฟัน แต่บัดนั้นมนตรี มั่งคั่งทูลห้าม ปราบพญาราชพนไว้
 เคือนเหตุยราชา ว่าหากฆ่ามังกรอาณู ทิวสถานแดนไตร ในปากฟ้า
 แดดิน จะคิดินว่าบาป พญาราชพนฟังทัก ขุนยักษ์ได้สติ จึงบมิฆ่า
 ฟัน ผายผันคืนเข้าวัง ถึงเตรียมทศปณใจ ได้ฤกษ์ยกออกสู้ ศัตรูที่
 กลางแปลง วานรแข่งขันคอ บิเม็ดคิดถอย คอยคุมเชิงรบราน
 ทหารยักษ์ถ่มกถาด คาคคินกลางถ่มร มโหทรเด่นา มหาพรรคจะ
 ยักษ์ วิรุบัษณ์เด่น ทั้งด้ามขวานวราณ พญามารโกรธา จักรธา
 รุกไป เข้าชิงชัยโดยแรง แผลงศรหมายจะยิง มิงมกุฏโกศด แต่
 จุมพตทรงศักดิ์ กับถักขม้นกัวแหง ก็แผลงศรไปด้น ศรต่างหาญ
 ต่างแก่ง เติ้งท่าด้ายต่างกัน ครานพิเภกณัดดา ฆ่าพดมารรานรุก
 บุกลงไปไถ่รถทรง ขององค์ราชพนราชา เอาทหารารอน ค้อศศร
 เทียมรถ ดมดงหมดไม้ช้า พญาราชพนโกรธนัก ชักหอกใหญ่
 ไฟคาล หมายพุ่งผลาญพิเภกณัด แต่เนเรศวรถักขม้น รับเข้าถักนาง
 ไว้ ราชพนขัดใจจึงขัด หอกถนัดไปถูก ลูกนางสุมิตรา แฉ้วด่ากัน
 ขาน บัดนั้นรามทรงศร ถอนหอกจากพระน้อง บัดมปองปราถนา
 ก็ไถ่จากบัลย์ บัดนั้นสุกรีพทุด พเรนทร์สุรอยู่เกล้า ว่าผ่านเผ้าภูณัย
 วิตกโยคราน โยธมม์แก้ได้ แฉ้วใช้วายุบุตร ให้รีบรุดเร็วไป

มโหทัยบรรพต เขาไฉตถเกิดดี อันมีคุณนั้นมา วายูบุตรรับใช้
 ทนไต่รับต้องฟ้า ถึงผามโหทัย ทนไต่ชดอเขา เอาทูลเกล็ดกับพลง
 วางลงให้ดูเขณ ผู้เปเนแพทยรบบรู้ ดูเขณผู้บวชา เก็บคันทยาพร้อม
 ธรรมพ์ พด้นบตแล้วไปหา องค์อนุชารามพ น้อยจอมภพที่พื้น คินต์
 ได้ตั้งเก่า บัดนี้เจ้าทศเคียร เปดียนรตใหม่ออกมา ยุทธนาอีกที่
 ฝ่ายพระศรีโกศต รณรงคทรงดู ดำเนนอยู่กับดิน ภูมินทร์เดีย
 เปรียบมาก จำบากทางยุทธนา เพราะคราโดยักษ์หน้ ภูมับอาจได้
 ไปได้ทันท้อง เหมือนนกดั่งอยู่ไซ้ จึงยังบ่อาจได้ ชัยศรี ฯ

โคลง ๓

๑	ฝ่ายศุภปะติ	คำวิหิตเหตุแล้ว
	ดั่งเทวระภักแก้ว	ดงมา ^(๓๒)
๑	จึงเทพด้ารล	มาดลัรับเต้า
	ถึงพันพิภพเผ้า	รามินทร์
๑	นรินทร์โสมนัส	ชนรตวิคินบ่เข้า
	ให้ขับประชิดหน้า	จอมมาร
๑	ต่างรานต่างรณรอน	ต่างแผดงศรคร้าว
	ในที่สุดจิงท้าว	ทศเคียร
๑	บาดเจ็บเจียนทัวคน	จนสลบแน่นแล้ว
	จนรตวิคินแก้ว	ถอยหน้ ฯ

โคลง ๒

๑ ปาง^๕นอ^๕กั^๕ตย์^๕เจ้า คาง^๕ด^๕เ^๕ง^๕ท^๕ร^๕า^๕บ^๕ค^๕้า
โดย^๕ญา^๕ณ

๑ ว่า^๕ช^๕น^๕ม^๕า^๕ร^๕โ^๕ด^๕ไ^๕ร^๕ว^๕ ถึง^๕ที่^๕ก^๕า^๕ห^๕น^๕ด^๕ไ^๕ว^๕
จะ^๕ต^๕า^๕ย

๑ จ^๕ึง^๕ณ^๕น^๕า^๕ย^๕เท^๕ห^๕จ^๕พ^๕้า มา^๕ด^๕ง^๕จ^๕ำ^๕พ^๕า^๕ะ^๕ห^๕น^๕้า
จ^๕ม^๕พ^๕ด

๑ ท^๕ู^๕ด^๕อ^๕น^๕ม^๕น^๕ค^๕ร^๕ว^๕อ^๕ว^๕ อา^๕ท^๕ิ^๕ค^๕ย^๕ห^๕ฤ^๕ท^๕ย^๕น^๕
เด^๕อ^๕ด^๕ร^๕ว

๑ ท^๕อ^๕ง^๕ม^๕ัน^๕ค^๕ร^๕ว^๕น^๕แ^๕ด^๕ว^๕ ย^๕ิง^๕เ^๕ด^๕ิ^๕ค^๕า^๕ว^๕ช^๕แ^๕ก^๕ว^๕
ผ^๕ด^๕า^๕ญ^๕ม^๕า^๕ร^๕ แ^๕น^๕ห^๕า^๕ว^๕ (๗๓)

ว^๕า^๕ย

๑ ผ^๕่าย^๕ผ^๕ู^๕า^๕น^๕ด^๕ง^๕ก^๕า พ^๕ิน^๕ช^๕น^๕มา^๕แ^๕ด^๕ว^๕ไ^๕ร^๕ว^๕ ไ^๕ด^๕พ^๕ด^๕ร^๕บ^๕ร^๕บ^๕ก^๕ด^๕บ^๕
ป^๕ระ^๕ท^๕ห^๕ี^๕ว^๕า^๕น^๕ร^๕ แ^๕ด^๕ง^๕ศ^๕ร^๕ว^๕ร^๕า^๕ว^๕พ^๕ ร^๕บ^๕ก^๕ัน^๕ไ^๕ห^๕ู^๕ย^๕อ^๕ก^๕ค^๕ร^๕า^๕ว^๕ ท^๕้า^๕ว^๕ร^๕า^๕พ^๕ณ^๕
ถู^๕ก^๕ศ^๕ร^๕ว^๕ณ^๕ัต^๕ ค^๕ัด^๕ห^๕ี^๕ว^๕า^๕ด^๕จ^๕าก^๕ค^๕ัว^๕ แ^๕ด^๕พ^๕อ^๕ห^๕ี^๕ว^๕ด^๕ก^๕ไป^๕ ห^๕ี^๕ว^๕ไ^๕ห^๕ู^๕เ^๕ด^๕ิ^๕ช^๕น^๕แ^๕ท^๕น^๕
แ^๕ด^๕น^๕สุ^๕ด^๕ว^๕ด^๕ง^๕ด^๕ัง^๕ก^๕่า^๕ว^๕ ย^๕ิง^๕อ^๕ัน^๕เ^๕ด^๕ำ^๕ห^๕ด^๕า^๕ย^๕แ^๕ห^๕ง^๕ ย^๕ัก^๕ษ^๕ก^๕ำ^๕แ^๕ห^๕ง^๕อ^๕ย^๕ง^๕ ค^๕ง^๕ช^๕น^๕ม^๕
อ^๕ย^๕บ^๕ต^๕า^๕ย^๕ โย^๕ก^๕ย^๕้าย^๕ย^๕ิง^๕แ^๕ห^๕ง^๕ไ^๕ด^๕ ก^๕ั^๕บ^๕ไ^๕ด้^๕ว^๕า^๕ย^๕ช^๕น^๕ม^๕ ร^๕ณ^๕ว^๕ง^๕ค^๕ร^๕บ^๕ก^๕ัน^๕ ถึง^๕
เจ^๕็ด^๕ว^๕น^๕เจ^๕็ด^๕ค^๕ัน^๕ ย^๕ัก^๕ษ^๕ย^๕ัง^๕ย^๕ัน^๕ย^๕ง^๕อ^๕ย^๕ ภู^๕ร^๕ร^๕อ^๕อ^๕ก^๕ระ^๕อ^๕า จ^๕น^๕พ^๕ระ^๕มา^๕ค^๕ด^๕ิ^๕ เ^๕ด^๕็^๕อ^๕น^๕
ภ^๕ู^๕มี^๕ไ^๕ห^๕ี^๕ แ^๕ด^๕ง^๕ศ^๕ร^๕ว^๕ย^๕ั^๕พ^๕ร^๕ห^๕มา^๕ด^๕ั^๕ว^๕ ภู^๕ว^๕น^๕า^๕ก^๕เ^๕ด^๕ำ^๕บ^๕ัน^๕ ม^๕น^๕ค^๕ร^๕ิ^๕อา^๕ท^๕ิ^๕ค^๕ย^๕ห^๕ฤ^๕ท^๕ย^๕

พลางภูวนัยแสดงผาด พรหมาศศรัมภ์ไปรอน อันศรทรงตรงดัด
 นิอไปดั่งลมพัด บัณฑิตกตางอก ขุนราชนครถทรง ลงแทบบัณฑิ
 ครองนระวัยเวท วิเศษเช่นเคยมา ก็หาทันท่วงไม บรรดิยลงนัปถัน
 พวกกุมภันท์ร้องไห้ แดกหนีไปเร็วรา ดั่งนกกาณัน ฝ่ายกระบี่รพ
 ทุกคนร้องไชโย ให้ถวายพระพร แต่ภูรรามจันทร์ จากดวรวรคียนเตียง
 ดำเนียงร้องเฒาะ ดุริยางค์เพราะประสาน จากสถานเทวา ดมพัด
 พากันหอม มาอบอบมอรา กลิ่นยอบผากกลิ่น กลิ่นกลิ่นมฤตมร
 เติงนิกรเทวัน ดรรชนีทั่วท้องฟ้า ว่าพระรามราชพ ผู้เกิดดบแดน
 ไตร เซอได้แก่แก่น แทนทวยเทพเรืองศรี ทั้งมุนทรวงพรต ที่ถูก
 ทศกัณท์ มั่นชมเชงมานาน ท่านได้มาทรงปราบ ราชนั้แรงร้าย
 ตายดง คือนคงจะแดน ดุชตกแดนปรีดิ์เปรม เกษมด้นคิंदบ
 ขอรามพรโย กรองโกศดเขตหล้า ชนมะยีนคู่ฟ้า คู่ดิน แม่นเทอญ ฯ

โคลง ๓

๑	อดุรินทร์พิเภณ	เห็นเชษฐามอดม้วย
	ก็ไศกถ่อนด้วย	กำสรวล
๑	ครวญถึงคุณานันต์	อันเคยมีแดก
	มาดับชีพเชนน	อาตย์
๑	พระภูวนัยตรัสปลอบ	ว่าชอบแต่ท่านไสร
	จะรำพึงน้อยให้	เสร็จจรพร

๑ อันเชษฐาวยชนม์	เวดารณยุทธแล้ว
ดมแก้วระแถ้ว	กาจหาญ
๑ งานยุทธสุดชั้นดง	ดมประสงค์เสร็จแล้ว
สถาปตันติแล้ว	ผ่องเผติม
๑ จงเริ่มศราทพรต	ดมเกียรติยศทำนท้าว
ผู้จอมรากษด้าว	ดงกา
๑ พญาพิเภกนพ	รับตั้งกลายโคกเศร้า
ประณตแทบบาทเจ้า	ลุมพล
๑ พอมณโฑทะริ	มหิษราพณ์ไซ้
มาจากน้ใจคนใด	พร้อมกัน
๑ บดินนรเมฆามศพ	ทำถูกครบแบบเค้า
ถวายเพด็จศพเจ้า	ดงกา
๑ รามพให้ตั้งการ	งานอภิเชกท้าว
พิเภกนพทรงรัชด้าว	แดนมาร
๑ ประทานรดอภิเชก	มกคดเอกเจ็ดด้า
โดยทรงหลังซึ่งน้ำ	ด้าคร
๑ แด้วทรงศรัค่านิ่ง	ถึงองค์อัครแก้ว
ทราบเหตุคงจะแล้ว	ผ่องศรี
๑ ภูมิเรียกหนุมาน	ท่านจงไปอย่าช้า
บอกมหิษชา	ฉับพลัน

- ๑ ว่าถักขมณัสครีพ คงชีพและราพณ์ม้วย
ขอทด่อนเปรมจิตด้วย เราเทอญ ฯ

โคลง ๒

- ๑ เจริญโองการได้เกล้า วายบุตร์รุคเช้า
สู่สวน
๑ ทูลนวดนาเวศแก้ว ตามที่ครัดตั้งแล้ว
เสร็จสรรพ ฯ

โคลง ๔

- ๑ ครานันพระแม่เจ้า ถิศา
ทราบเหตุก็ปริดี ยิงธนู
ได้สดงชำระกาว— ยาส์เจ้า
ทรงเศวตบุษยาพนั พิศวง
๑ ขนทรงวอช่อฟ้า ม่านทอง
ซึ่งพิเภกณัจจุมา รับใช้
คำรວຍักษ์นำสอง ด่ายเด็จ
พร้อมพิเภกณัจจุไท ตามหลัง
๑ มายังค่ายทดวงเจ้า จอมคน
นางแหวกวิสูตรทอง ออกแล้ว
ดงกราบพระจุมพล สวามิศร์
เปรมหทัยผ่องแผ้ว เพียงจันทร์

- ๑ ครานัน^๕รามาพต^๕รต์
ว่ากรณ^๕ย์ชา
ทำย^๕ทระ^๕ตง^๕คราม
ได้^๕รับ^๕ต^๕ว^๕นาง^๕แก้ว
- ๑ อัน^๕ว่า^๕เกียร^๕ติ^๕ย^๕ศ^๕
เพ^๕ระ^๕เห^๕ตุ^๕ป^๕รา^๕บ^๕อ^๕ร^๕
แต่^๕ท^๕ป^๕ระ^๕ย^๕ท^๕ย^๕ง^๕
จ^๕ะ^๕เพ^๕ระ^๕ว^๕ร^๕ก^๕ท^๕อ^๕น^๕ไ^๕ห^๕ร^๕
- ๑ ท^๕ร^๕า^๕ม^๕เช^๕ย^๕เค^๕ย^๕ก^๕ม^๕อ^๕ม^๕
เก^๕ย^๕อ^๕ย^๕ไ^๕น^๕เร^๕ือ^๕น^๕ว^๕า^๕พ^๕ณ^๕
ณ^๕ไ^๕จ^๕ะ^๕ม^๕ง^๕ห^๕มา^๕ย^๕
ก^๕ด^๕บ^๕ก^๕น^๕อ^๕ม^๕ก^๕ด^๕อ^๕ม^๕แ^๕ก^๕ว^๕
- ๑ ไ^๕คร^๕เ^๕ห^๕ม^๕ก^๕เ^๕า^๕จ^๕ข^๕
ว^๕า^๕พ^๕ระ^๕จ^๕อ^๕ม^๕โก^๕ศ^๕ด^๕
ร^๕ับ^๕ห^๕ญ^๕ิง^๕ท^๕ี่^๕เด^๕น^๕เช^๕า^๕
เป^๕น^๕ม^๕ห^๕ิ^๕ษ^๕แ^๕ด^๕
- ๑ พ^๕อ^๕ไ^๕ด้^๕พ^๕ัง^๕ค^๕ร^๕ว^๕ด^๕ไ^๕้
น^๕ิ^๕ม^๕อ^๕น^๕ง^๕ค^๕ค^๕ร^๕ว^๕ด^๕แ^๕ก^๕
ไ^๕อ^๕ร^๕ด^๕ต^๕ม^๕ิ^๕ค^๕ร^๕า^๕
เพ^๕ระ^๕พ^๕น^๕จ^๕ะ^๕ด^๕ย^๕ง^๕
- แ^๕ก^๕เ^๕ท^๕ร^๕า^๕ม^๕ ต^๕ง^๕ว^๕น^๕แ^๕ย^๕
เ^๕ร^๕็^๕จ^๕แ^๕ด^๕ว^๕
ช^๕า^๕น^๕ะ
ค^๕ิ^๕น^๕มา
ค^๕ิ^๕น^๕ค^๕ง^๕
เ^๕ร^๕็^๕จ^๕ไ^๕ด้
ด^๕า^๕ม^๕า^๕ร^๕ก^๕
ม^๕ิ^๕เ^๕ด^๕ย^๕
โ^๕บ^๕ก^๕า^๕ย^๕
น^๕ั^๕น^๕แ^๕ด^๕ว^๕
ไ^๕ห^๕ร^๕ับ^๕
ค^๕ุ^๕จ^๕เ^๕ค^๕ิ^๕ม^๕
ห^๕น^๕้า^๕เร^๕า^๕
ถ^๕่^๕ย^๕แ^๕ก^๕
ป^๕ด^๕้า^๕ป^๕ด^๕ุ^๕ก^๕
ด^๕ง^๕ค^๕อ^๕
ภ^๕ร^๕ร^๕ด^๕า^๕
พ^๕ระ^๕น^๕ั^๕ง^๕
ช^๕่^๕ว^๕ย^๕พ^๕ี^๕ ด^๕ั^๕ว^๕ย^๕เท^๕อ^๕ญ^๕
จ^๕ำ^๕ด^๕า^๕ย^๕

- ๑ ภาดา^๕ย^๕ข^๕ไม่^๕เ^๕ย^๕ง อยู่^๕ไ^๕ย^๕ พ้อ^๕เ^๕ย^๕
 จ^๕ร^๕บ^๕ห^๕า^๕พ^๕น^๕ก^๕อง^๕ อ^๕ย^๕า^๕ข^๕้า^๕
 พ^๕ะ^๕ด^๕ุ^๕ก^๕อง^๕ไ^๕เ^๕ เ^๕า^๕บ^๕ด^๕ น^๕เ^๕ด^๕
 ด^๕ด^๕ะ^๕ช^๕พ^๕ค^๕อ^๕ห^๕น^๕า^๕ ท^๕ร^๕ง^๕ช^๕ร^๕ร^๕ม^๕
- ๑ ถ^๕ก^๕ษ^๕ม^๕ณ^๕พ^๕ง^๕ด^๕เ^๕ว^๕เ^๕ด^๕อ^๕บ^๕ แ^๕ด^๕ดู^๕
 เ^๕เห็น^๕พ^๕ระ^๕จ^๕อม^๕โก^๕ก^๕ด^๕ พ^๕ัก^๕ค^๕ร^๕บ^๕ง^๕
 ด^๕ุ^๕ค^๕ร^๕พ^๕พิ^๕เ^๕ษ^๕ณ^๕เ^๕น^๕ อ^๕ม^๕ห^๕ม^๕อ^๕บ^๕ น^๕ิง^๕น^๕า^๕
 เ^๕พ^๕ระ^๕ว^๕า^๕เ^๕กร^๕ง^๕พ^๕ระ^๕ช^๕ง^๕ ช^๕ด^๕ไ^๕จ^๕
 ๑ ด^๕ัง^๕ให้^๕ก^๕ะ^๕บ^๕ด^๕ค^๕ พ^๕ิน^๕ม^๕า^๕
 ก^๕อง^๕ไ^๕ห^๕ญ^๕ด^๕ัง^๕เ^๕ว^๕ ด^๕ัง^๕ไ^๕ช^๕ว^๕
 แ^๕ด^๕ว^๕ห^๕ม^๕อ^๕ม^๕ก^๕ม^๕ด^๕เ^๕า^๕ ป^๕ระ^๕ณ^๕ค^๕
 เ^๕ด^๕เ^๕น^๕ป^๕ระ^๕ท^๕ก^๕ษ^๕ณ^๕ไ^๕ห^๕ว^๕ อ^๕ค^๕นี้^๕
 ๑ บ^๕ด^๕น^๕ย^๕ก^๕ห^๕ด^๕ไ^๕ห^๕ว^๕ ป^๕ระ^๕ก^๕า^๕ศ^๕
 อ^๕ำ^๕พ^๕ระ^๕อ^๕ค^๕นี้^๕เ^๕ด^๕ช^๕ อ^๕ค^๕ร^๕ว^๕า^๕
 จ^๕ิ^๕ด^๕ข^๕ำ^๕บ^๕เ^๕ย^๕ข^๕า^๕ด^๕ ด^๕ำ^๕ม^๕ิ^๕ภ^๕ัก^๕ดี^๕
 ไ^๕น^๕พ^๕ระ^๕ร^๕า^๕ช^๕พ^๕ท^๕ำ^๕ว^๕ ท^๕ร^๕ง^๕ค^๕ว^๕

- ๑ อัคินเทวะผู้
เป็นพยานเห็นทุก
หากซำกต่างความสัตย์
มาช่วยด้วยเกิดให้
แรงจัต
ตั้งไซ้
ขอรุ่ง
ปลดอดภัย
- ๑ อรไทยศรีธำมธ
เข้าสู่งอกอัคค
บดินนจกทุกคน
ดมเพชณาเวศหน้า
จรด
กาจกดำ
ร้องว่า
- ๑ แต่มิคนได้เกิด
และทุกผู้มองใน
เห็นเทวะเทวณ
นวดแข
อัครจริย
พากพิว
มอดมาก
- มาประชุมพร้อมหน้า
สถมัสถอน
๑ บิตรที่ถ่วงลับ
ไปนาน
มาอยู่ ณ กลางอา—
กาศนั้น
ทำวเวดต์ระวันท่าน
จอมทรรพ์
ยมเทศเจ้าชน
ไต่ดิน
- ๑ องค์อินทร์บนเทพไท
พันดา
ทรงคชเฮอร์วณ
เกิดดำ
วรุณเทพครของอา—
ณากักร์
เป็นใหญ่ในน่านน้ำ
ชารา

- ๑ อักมहाเทพผู้
และพระพรหมาเอก
ทรงขุนห่านอโร—
ถอยอยู่เหนือแผ่นดิน
๑ ครานันทวยเทพเจ้า
ข้าพระองค์เป็น
ผู้สร้างโลกหมดทุก
ให้พระองค์อัคร
๑ ฉันทโมรผู้
ว่าพระคือเทวะ
ฝ่ายรามพระอง
จึงตอบวจนะ
๑ ข้าไซร้เป็นมนุษย์
เชือกขวากุฎ
ผู้ครองเขตทิศ
ขอยกมือประณต
๑ พรหมาตรัสว่าไ้
ตัวท่านแหละนารายณ์
ปวงสัตว์ทั้งกำเนิด
นอบเกล็ดกราบเพราเร—
- ทรงโค
อคร้าว
ภาตเมือง
พสุธา
ครัดแก้ รามนา
โตเกศ
ไหนจะ
เข้าไฟ
พระองค์
เทวะ
งอยู่
ว่าไป
บุฤช
ทศรถ
ศรีสัตต
เทวา
พึงเกิด
เทพผู้
ในโลก
จักดี

- ๑ ท่านนคือนคร
ผู้เมตตามตง
เรือนแต่ละคอกว่า
ผู้อยู่ทั่วโลกทั้ง
- ๑ ทรามว้ยอันชื่ออ้าง
คือพระลักษมณ์มาร—
เพื่อปราบราพณ์พาดดา
เป็นพระวรมบุญโคตร
- ๑ เดรัจฉานก็ทำให้
รอนราพณ์ทุกโรค
ควรที่จะทรงปรา—
ทั่วโลกพลอยด้วย
- ๑ พืชชาติดำรงดีทั่ว
เปลวอัคคีก็แหวก
พระเพลิงจับหัตถา
รุ่งออกพันไฟแผ้ว
- ๑ พาไปจำเพาะหน้า
แดงก่ำพจน์รับรอง
บดกินหมดบ่ม
ขอพระจรงรับไว้
- ราชา
โลกทั้ง
วิษณุ
นอกใน
ดัดดา น้แดง
ดาโลก
พระเกิด
นรินทร์
มุ่งมา ทำแถม
มอดม้วย
โมทยั้ง ใหญ่หนอ
เที่ยวหนอ
ราชา
ออกแล้ว
อัคเรศ
พหุภัย
ภูบัต
แต่ให้
พาดพะ อีกเคย
อย่าดงน

๑ จุมพตครัดคอบไท	ชกนั
ว่ามหิน้ำข้า	สุดรัก
แต่มีอยากไห้ม	ใครติ ได้เคย
จึ่งทตตองประกัษ	แก้ดา
๑ จิตข้าเองบ่ได้	ต้งตัย หต่อนเคย
เพราะเชื่อทจิตนาง	ยังแก้ว
ครัดพดางรับทรามว้ย	มากอด
ด้วยดีเนหาแผ้ว	ผ่องศรี
๑ บัดนจึ่งเทพเจ้า	มเหศร
ครัดประทานพรรา—	ฉพไท
แถวขพระบิคร	ทศรต
ว่าพระมาด้วยไชร	จิงเห็น
๑ เช่นนั้นราชมไห้ว	บิดา
ทศรตเทพกอด	ตูกแก้ว
ประสาทพระพรนา	นาเนก
ให้ตูกทั้งสามแผ้ว	พหญั
๑ ฝ่ายไทเทเวศร์ผู้	ทรงวชัย
ครัดว่าเขอทำตูก	จิตแท้
เขอรอพระพรมัด	น้อย่าง โตฤา
เราจะให้แม่นแท้	ต้งตอิต

๑ วามินทร์ขอบเกล้ากราบ

ขอพร

แก่พระเพ็ชรระปา—

ณไชร์

อินว่าพวกพานร

ด้นขัพ

ขอกลับคันทัพได้

อย่านาน

๑ มัชวานกัให้

พรพถัน

กระบี่ทนายปอง

กลับพัน

และฮื่อให้พร้อมกัน

ขบัต นนแด

เดียงด้นนกรนกรน

พดุงา ๖

รวบ

๑ ครานเฝ้าเจ้าดังกรม จึ่งพระรามราชา ตรัสดำท้าว

พิเภกณ เพื่อประเวศเขตกรง บำรุงราชภูริธัมไป บัดนี้ไชร์ขุนมาร
กราบภูษาดรับเข้า ไปเฝ้าขุนขมมาศ มายังราชมาดก ยกถวาย
ภูวนาท ทรงเปนราชอาทณ จุมพตเปรมฤทัย รับจะไชร์ยานนั้น
แล้วทรงธรรม์ครัสตา ราชพิเภกณมิตร บพิตรจอมดงกา อักดา
ตุครีจะราช คิดกรหาติวานร ภูธรครัสตชอบใจ ที่ได้ช่วยร่ำบาท
รานรอนนริราช จนพิณาศธมถิด แต่อสุรินทร์เรืองเดช กับพานเรศ
เรืองฤทธิ โอนโมติบงคม องค์บรมจักรพรรดิ ประธานหัตถ์ทุกความ
ขอตามเด็จไป ถึงกรุงไกรโยธยา เพื่อดันหาพระบาท ในวันราชพิธี
ศรีราชาภิเษก เพื่อยติเรกบุญญา บารมีครอบเกล้า เหน่ธราญธัมไป

ภูวนัยประยอม ยอมให้ตามเดด็จ เตรียมการเสด็จพระองค์ ขึ้นทรง
บุษบกมาศ พร้อมอัครราชชายา และอนุชาทรงเดช ทั้งพิเภกณัฏฐ์
ศุภวัตรใจหาญ และบริวารพร้อมมูล ทั้งอสูรกระบี่ บัณฑิตบุษบกทอง
พร้อมผู้พักดาไป ในอากาศวิถิ พระจักรีชวณาง ชมทางวิถิเดิน
ยามเหิรเห็จเสร็จไป ในอัมพรบัย รวดเร็วดังลมพา ไม่ช้าถึงอาศรม
แห่งบรมดาบศ ปรากฏนามณัฏฐ์ ภัทราภรณ์ ที่นั่งลงโดยดั่ง องค์
พระรามราชพ เข้าไปนมดาบศ แล้วเผยพณัฏฐ์ไว้ ให้กำแหง
วายุบุตร รับรุดไปดั่งหน้า หาพญาคุหะ พระธนายทรงราชย์
เห็นอนิษาททั้งหลาย นัดหมายให้ศดา โดยมีรรคาจรด ดุโกศดด้วย
ไช้ แล้วไปนันทิคราม ทูลความแด่ภรต ให้ทรงยศเตรียมทาง
หว่างนั้นถึงกรุงศรี ทูลชนนีให้ทราบ เพื่อปราบปล่มฤทธิ์ รับใช้
พระภูบาล จึงหนุมาณทูลดา เหวอหาเหาะไป ไม่ช้าพบคุหะ บอก
ข่าวพระธนาย แล้วผายอากาศขึ้น ถึงนันทิครามเข้า ไปเฝ้าพระอนุชา
ทูลกิจจาแถลง แจ้งเหตุทุกสิ่งไช้ ตามพระรามพไท ตั้งมา ฯ

โคลง ๓

๑	ฝ่ายว่าพระภรต	ฟังพจน์กระบี่แล้ว
	ฤทธิ์ผ่องแผ้ว	เกษมด้านต์
๑	ตั้งการแต่งถนน	สถลงามผ่องแผ้ว
	สู่ทวารศ์แก้ว	กรุงศรี

๑ เชิญชนนี้ดำมรา
บริวารแวดล้อม

มาคอยรับอยู่พร้อม
คอยชม ฯ

โคลง ๒

๑ ดูกดมกดับดูไ้
ทุกอย่าง แด้วนา ฯ

ทุกการเตรียมเสร็จไว้

โคลง ๔

๑ แดงปางประเวศแดน
ดมเด็จพระรามา
ยาศราพยพด
พร้อมยกกระบี่กาจ

โกศล
วิราช
ชาวอยุธยา
เกียรติไกร

๑ ภูวนัยพร้อมพระ
ทรงบุษบกทอง

มหัสี
มืองแผ้ว

ฝ่ายดำมพระเทว
ทรงพระวอกรอบแก้ว

มาศุ
แกมทอง

๑ พระน้องทรงตั้ง
พิเภกนักรัทธิ

รถทรง
มิ่งม้า

กระบวนแห่ห้อมองค์
งามหมดทงหลังหน้า

จักรพรรดิ
พาร

๑ เข้านครอโยธ—

ชาวนครยินดี

ชโยให้ด้วยความ

เดียงสนันต์นักษ

๑ มุ่งไปนิเวศน์ไท่

ถึงเสด็จจนยัง

พ่อพราหมณ์เสวตมนครา

ต้มโภชนมเหียรราช

๑ ภูบาลครีตสังค

วรราชาริ—

ไต่ฤกษ์พระมุนี

ทรงมกุฏถวายไท่

๑ รามาชราชกรณ

จึงแจกบำเหน็จควร

ทั้งนายไพร่ทหาร

ตามเสด็จไปตั้ง

๑ ผู้ใหญ่ที่อยู่เฝ้า

ก็รับบำเหน็จความ

อีกพศกนิกร

รกับบริจาคให้

ย่างาม

ไทร้อง

ปัสมจิต จริ่งฮา

เกรอกรกร

นาถา

ปราสาท

ไครเพท

ไพกวต

พิช

เขกไช

อติษ

ราชา

เสวการ

ทุกผู้

พิริยะ

เค็กษัย

นคร

ชอบไช

ทงดี พรรณเต

ทวณ

๑ คราน้งานใหญ่ตั้ง	หลายวาร
ในอโยธยาแดน	ตุนก
ทุกเรือนก็มีงาน	เร็นริน
อีกประดับแต่งทุก	เคหา
๑ ราชาภิเชกไชร์	เดร์งาน
พิเภณผู้ครุพดา	นาถ้าว
พิเภณผู้กรงมาร	ครองทวูป
ผู้ครุพคนครองด้าว	กษัตริย์
๑ ภูมินทร์ราเมศไท่	ทรงเมือง
ตามนิคัชรวมดง	กอนัก
พระฤทธพระเดชเดง	ภาทว ภาพแ
เปเนียงกษัตริย์	เด็คคน
๑ โกศดศานคณัน	แดนดรวง
เพราะพึงบารมี	ดงชุม
ปลดอดภัยพิบัติปวง	พาดพะ
เพราะพระคุณท่านคุ้ม	ประชา
๑ จัณทรทงดี	พรรณะ
ได้กอบกิจดุดก	หมดได้
ดมกณณะ	กำหนด
เพราะพระนรนาถไท่	การณ

๑ ส่วนอุณทรราชเจ้า	รามินทร์
เคียงคู่หิรัญ	ท้าวไชร
คู่ชมนันพระวชิริน	ด้วยคู่ช
คู่รักจิตใต้	เปรมปรีดิ์
๑ ภูมิจักกอบ	การัญญ
หลาทยอย่างตามคำหวั	พระเวท
ทุกการพลัดกรรม	ดัมฤท
ผลพิศุทธิพิเศษ	รับตม
๑ รินรมย์หลาทยดิมร้อย	อนัน
บมได้มัญ	พาดพ้อง
ทรงธรรมรักษารวม	สุจริต
ไตรโลกรวมแซ่ชรัย	สาธุการ
๑ อวตารปางเจ็ดนี้	แกลดมา จนนอ ^(๗๔)
ตั้งเขปเก็บความตาม	เรื้องรู้
จากคำหวัรามา—	ยณะ
ไคพร้องอภัยผู้	แต่งเทอญ ท้าวเขย ฯ

ปางที่ ๘

กฤษณาวตาร^(๑๕)

ร่าง

๑ จักดำเนินนิทาน ปางแปดท่านจะเห็น พอแปลคำโดยย่อ
ข้อความข้างต้นนี้ มีแดงเหตุได้ ว่าทำไมพินธุ ผู้เป็นจอมอมเรศ
จึงได้ชื่ออวตาร คำนานกล่าวความไว้ ว่าในกรุงมถุรา มีพญาทรง
ราชย์ นามประกาศอัครเดโช เป็นราชาธิบดี มีมहिษัฒตนาถ นาม
ภรรณีกถยา แต่ตัวไวโรธ ลวดกำหนดหนึ่งวาร นงคราญไปเที่ยว
ป่า หลงคนามาวรี เทอ์เที่ยวตามกัน อุตฺตรคนหนึ่งไซ้ ได้เห็นนาง
รูปงาม ก็มีศວณณเสนา แปลงกายอย่างดี เหมือนดวามันงเยาว์
เข้าหานางพลงชวณ ทราบถึงคุณสมพศ คือนนราชเทอ์ มีพระครรภ
เทยวหนอ พอถึงกาลกำหนด เกิดโอรสหนึ่งองค์ นามว่ากงส์กุมาร
มีต้นคานแค้นหยาบ ชอบทำบาปชังบุญ ปราศจากคุณสมบัต
กษัตริย์ผู้บิดา และมาดาเดือดร้อน จะสั่งสอนเท่าใด บ่มีได้ฟังเชื่อ
เมื่อพระกงส์เติบโตใหญ่ ได้ทูลพระบิดา ว่าพระองค์เคารพ รามร ฆพ
เป็นนิตย ข้าเห็นผิดทำนอง พระควตรของคฺว่า อันรามรามพไซ้
มิใช่เทพมเหศวร เป็นแต่เพียงกษัตริย์ คำรงรัฐผู้หนึ่ง ซึ่งไม่ดักว่า
เรา ไม่ควรเคารพเห็น เป็นละณะเดยนา พระบิดาฟังบุตร ก็ดุค

เดี่ยหฤทัย และท่านไท่ตอบความ ว่ารามเปนพระเจ้า รำกับเศร้้าโคก
 แท้ แม้มิไพบุชา ข้าเปนบุรุษน จะข้ามพ้นดังดาร์ ผ่านทุกขได้
 ดันใด ได้ฟังคำดำรัส กงตั้งขั้วของจิต คิดขบถกดต่อ พระพ่อผู้
 ทรงราชย์ ถอดนรนาถนั้ง ฐันทรงราชย์เองไซ้ร้ แล้วให้ปาว
 ประกาศ แต่ทวยราษฎร์ทั้งหมต ไห้กการบุริศ นพิตรวามราชพ
 ให้เคารพศิระ พระมหาเทพแทน พิภพแดนเคือดร้อน อนาทรทั่วตัว
 เพราะท้าวกงตั้งข่มเหง บั๋นยาเยงเกรงบาป แด้นหยาบคายร้ายกาจ ทั้ง
 อมาคัยมนตร์ ที่ตั้งจิตรกรรมวร ก็ถอนจากตำแหน่ง ตั้งแต่งผู้เปน
 พาด ตันคานหยาบขันให้ กตวิไพรทวนหน้า อีกราชาชอบคบ แทคัย
 ทานพใจพาด ไซ้เทียวรานรังแก ทำร้ายแค้นที่ มีคัลลารัจฉี ไร
 ทำขัดหฤทัย เกดขัดขังใครก็ตาม กงตั้งทวามนัสัย ไซ้อสูรทำร้าย
 ขนทองหลายจำเคื้อน บั๋นเย็นเย็นเคื้อน บั๋นเย็นดักนัย คอยแต่กดัว
 ภัยถึง ตั้งนังนินรุช เปนทุกขทั่วเขตไซ้ร้ ทวยราษฎร์มิได้
 เกษมสันต์ ฯ

โคลง ๔

๐ ปางนนังแม่พระ
 ฐันเกิดออกทน
 แปลงรูปอย่างคาวี
 ไปสู่บรรพตแก้ว

ชรณ
 อักแล้ว
 และรับ
 สุนทร

- ๑ ทูลสู่เรนทร์ว่าข้า
อันพวงนิตยพาด
กำเร็บ ณ สากด
ธรรมต์จรีดแด่
๑ ชานกเคือตร้อน
จึงอยากจะไกรจร
ไปสู่ ณ นาทาด
รอนนฤชาท้าว
๑ สหัตถ์นัยนทราบแดง
ทวยเทพให้ไป
เฝ้าองค์พระพรหมา
เชิญช่วยดับทุกข์หิตา
๑ ท่านท้าวตักขณ
ทวยเทพไปโกธาค
เฝ้าศิระอิศวร
ศิระคอบมธุรส
๑ ว่าเห็นควรให้เทพ
เดด็จไปดับเข็ญ
เห็นชอบจึงพระผู้
ชวนเทพบรอรัง
- เหลือทน
มากแท้
แสนทุกข์ ทวณา
เร็ดหนี
รำคาญ
จากด้าว
แดนด้า
เพ็ไป
จึงพา
ไม่ช้า
ทูลเหตุ
ปราบพาด
จึงชวน
บรรพต
ครตั้งรัก ษาแสด
วาจา
วิษณุ
อีกครั้ง
เปนใหญ่
รับไป

๑ ถึงไวกุณฐ์เฝ้าพระ	นารายณ์
ศิวะกล่าวคำทูล	ท่านไท่
แทนทวยเทพทงหลาย	วอนวิษณุมา
โปรดช่วยปวงสัตว์ให้	สุขสราญ
๑ อวดคารอัครัง	เป็นคน
ไปปราบกบฏเป็น	เค็กเข็น
ให้ทงต่างด	เป็นสุข
ดังเหล่าอริเหียน	เหือดหาย
๑ นารายณ์รับจะไ้	แต่ดีจง
ไปเกิดเป็นลูกพระ	สุเทพ (๗๖)
ยาทพฤษฏีวงศ์	จันทร์
เพื่อสดกโลกเฉย	สุขสำนค้
๑ พึงท่านดำรงดี	ดีใจ
ทวยเทพต่างคนรับ	ว่าจะ
ต่างองค์แบ่งภาคไป	สู่โลก มนุษแด
เพื่อช่วยรับภาระ	พิษณุ ฯ

ร่าย

๑ อยู่มาวันหนึ่งนา พญากงส์ทรงรถ จรดเทียจวณะ พร้อม
 วสุเทพศักดิ์ และเทวกันงคราญ ภูบาลยืนดำเนียง เฝ้ายั่งจากฟาก
 พ้า ว่าเธอเธอแสนเขลา ไม่รู้เท่าถึงการ กุมารที่แปดของ นาง

นวดตของทีพา มาด้วยบันได แ่นจะฆ่าเชือดตาย กงส์ไกรยได้ฟัง
 คึงแค้นชัฏดาพพัน หมายพันเทวกั แต่บดินจงพระ วสุเทพพูดว่า
 อ้ามหากษัตริย์ อย่าคิดเกศเมียร้า ถ้าเมียรักให้ เมื่อใดนาง
 คดอคมบุตร ข้าจะรูดบด่ง แต่พระองค์ทุกคน จมพลอย่างด้าย
 กงส์จึงได้พวจิต ยกชีวิตโมมศรี แต่ค่อนดั่งใจ เพื่อมิให้พลาดพลั้ง
 จึงตั้งจิตหาหนทาง ทวารคำหนัก ที่พักเทวกั และมีคำดังไว้ ว่าเมื่อใด
 เทวกั มีโอรสธิดาให้นำมาถวาย เพื่อทำลายขั้พถ้าง คัดทางที่ศัตรู
 จะมิอยู่รอดได้ แต่เทพไทพินณ ผู้รักดังสัตว์พ พถันดังโยคะ
 นิทรา^(๗๑) มิ่งมายาคักัดขลัง ให้ไปย้งมาดาด รับลูกมารแข่งขัน
 หิรัญยกศิปุ ไปเข้าครรรักษ์ เทวกันั่งควาย นั้กุมารหกองค์
 เพื่อท้าวกงส์ใจพาด จั้บประหารขั้ ถึงที่ควารบเจ็ด เพื่ะนาคอันเป็น
 เช่นภาคแห่งเราไซ้ จะได้ไปเข้าห้อง เจ้าต้องคอยดูนา จวนเวลา
 จะกลอด จงรับปลดอปราศรัย เปื่อยไปดู่ครรรัก แห่งโรหิน์โมม
 ทรุ ผู้อยู่โคกถุนั้น แล้วจะพถันมั่วขาว ระบุธิดาว่านาง ศรีธิดางค์
 แท้งแล้ว ถูกจะแค้นด้วยภัย ได้อยู่ช่วยเราปราบ บำราบพาตภาย
 หน้า^(๗๒) อันว่าตัวเราไซ้ จะได้ไปกำเนิด เกิดเป็นลูกเทวกั ที่ควารบ
 แปรไซ้ ส่วนเจ้าไปเข้าครรรักษ์ เมื่อนั้นทะโคบาล นามขนานยโสทา
 ครันเงาประเสริฐ เรากำเนิดแล้วไซ้ จะคดใจชั้คิยะ วสุเทพ
 รับเรา เอาไปย้งยโสทา รับเจ้ามาแทนที่ ข้างเทวกัถ่อนงค์ เมื่อกงส์
 ทราบเหตุว่า ถัดยากดอคมบุตร จะรับรูดไปพถัน จั้บเด็กนั้นโดยโกรธ

พิโรธแรงนักหนา แล้วจะปาเด็กลง ตรงคิณาก้อนใหญ่ เพื่อให้เด็ก
ดับขันธ์ แต่บัดนั้นเจ้าจง เหาะตรงสู่อัมพร จอมอมรจะพบ และ
เคารพเจ้านา เพราะว่าเธอจะถือ ว่าเจ้าคือมหา มายาศักดิ์ของเรา
เจ้าจงจำคำตั้ง ประพฤติดังบอกไว้ ให้กิจสัมฤทธิ์ได้ ทุกอัน
เจ้าเอ๋ย ฯ

โคลง ๔

๑ ค่อนนักก็ได	เป็นไป
ตามพระเป็นเจ้าตั้ง	เสร็จสิ้น
กุมารเกิดเมื่อใด	ก็ถูก
เขาคบประหารกัน	ดับลง
๑ ของศกเจ็ดนโยค	นิทรา ย้ายแผ่
ไปจากเทวก็	ตั้งเข้า
กรรมโรหิตินา—	วิธคน
และประสูติเป็นเจ้า	พดราม
๑ ครั้นตามกำหนดไว้	เทวก
ก็ประสูติบุตรองค์	อัมมมะ
งามเกิดและฉวี	คด้ามอยู่
จึงเรียกพระกฤษณะ	ยศยง

- ๑ องคฺวตฺเทพผู้
 รับกุมารรับหน้
 ช้ามด้ามมุนา
 ถึงทบนันทะเจ้า
 ๑ ^{๕๕} ทนฺนเฮาตุกนฺนอย
 ช้างยไธทานา—
 แด้วอุมฺริตานาง
 โดยค้วนเด็คคัน
- ๑ ทหารที่อยู่เฝ้า
 ยินเค็กรอกรบ
 ฝ่ายกงดบมีพัก
 เค้นคุ่มจากนเควคัน
- ๑ พอถงจับเค็กนอย
 ขอกนออกคําหนักจันทร
 แดะขว้างเค็กตงไป
 ว่าอย่าอยู่เพื่อกน
- ๑ ภูมรมองเค็กนนั้น
 เพราะว่ําแทนที่จะ
 กดบมุดดุกทันได
 ษณฺดุฟากพาดว้ย
- บิดา
 จากเหย้า
 โดยค้วน
 ไปพด้น
 ดงวาง
 วินัน
 เกิดใหม่
 กดบถัดถาน
 คําหนัก
 บอกเหตุ
 ฝั้นม่อน
 คะบง
 เกิดใหม่
 บัดนั้น
 กับคิ ฉาแด
 กัดกุ
 ตกใจ
 มอดม้วย
 แดะเหาะ
 ฤทธิ

๑๑ บดินรangsใหญ่ดำ

សាធារណៈ

มีแปดกรหน้ากล้ว

ใช้น้อย

๒๔๒๒
แปดหัตถ์จบศัศตรา—

ดูขแม่วัง

ร้องตะโกนกล่าวด้วย

ทนง

๑๑ เหวยกงต๋ม้งมั่งด่าง

๒๗

แต่จะสมประสงค์

๑๗๒
๒๒

เพราะฉะฉาน

บังเกิด แล้วแต่

คงจะต่างมั่งไซ้

แม่พิมพ์

๑ พญาหงส์ทราบแล้ว

จัดใจ

จงตั้งพวกตน

มาตย์ให้

๑
 เทยอเต๋วแฉ่งไป

โดยทั่ว

ความแข็งแรงของไม้

ਅਰੰਭ

๑ ทราบโดยคนบอก

ព័ត៌មាន

๗๒๘ ใต้ประหาร

๕๒
จุฬารัง

๕ ๔ ๓ ๒ ๑
เพลงเด็กทมิฬ

สามารถ

ไม่มีให้ตกค้าง

•
စည်ကဲ

๒๕๖๖

ເທວດ

กงจันหมักไม้น้ำจืด

๒๒
ออกแล้ว

จงถอนทหาร

คณอย

วัดเทพสถดแผ้ว

ដំបងទឹក

๑ รีบไปบอกข่าวให้	นันทะ
ไปจากมฤรา	เร็วรีบ
ก่อนที่ทหารพระ	ทรงราชย์
มาเพื่อเผด็จทัพ	กุมาร
๑ โคบาลพร้อมด้วยยะ—	ไศหา
พาพระกฤษณะเร็ว	รีบรัน
พร้อมโรหิตินา—	วิธัก
โอรสนางนันทัน	ราชภัย
๑ ไปอยู่ ณ หมูบ้าน	โคกุด
ในหมูปอกโคบาล	พริ้งพร้อม
บำรุงซึ่งพระคุณ—	ทโรด
จัดพวกบริวารล้อม	รักษา ทำนนา ฯ
ราช	

๑ เมื่อคราพระกฤษณะ และพระพดรามที่ ยังมีชนม์เยาว์
วัย ได้ดำแดงปาฏิหาร หดายประการนักหนา นำมาเล่าที่นี้ มีแต่
บางเรื่องหนอ พอเป็นอุทาหรณ์ แม้เมื่อก่อนอดนม ก็อดมฤทธา
เช่นคราหนึ่งยักษ์ มีชื่อปุตะนา จำแดงมาเป็นนาง รูปดำอังกด์รวย
ตุต เหมือนมนุษย์เข้าไป ให้กฤษณะกินถันย์ โดยนมนั้นเป็นพิษ จง
จิตให้วายเป็นปราชญ์ แต่กุมารวิเศษ แผลงเศษศุภแรงนัก ยักยัดให้ต้อ

ทน ก็วายเป็นเพราะข้า บ่อาจทำร้ายได้ กุมารไชร์แสนแรง เข้ม
 แรงใครไม่ทัน วันหนึ่งอรุณร่ำ ชี้อศฤณาวรรคร้าย แปลงกายเป็น
 ลมบ้า หอบพากฤษณะไป แต่เขอไชร์แสดงฤทธิ์ ทำอมิตรีศกรัน
 ดยยังพันดินตาย ใครมุ่งร้ายต้องแพ้ แลวันหนึ่งเล่นชน ถักนมขัน
 เนยใส กินแล้วไชร์มีหน้า ทำหม้อแตกอีกนา ยโสหาจิตใจ อรไทย
 เอาทาม ผูกเอวดำมติดไว้ กับอ่างใหญ่ใบหนึ่ง จึงกฤษณะกระซอก
 เดินดางอย่างตามหลัง จนกระทั่งอ่างใหญ่ ไขว้จัดอยู่ระหว่าง กดาง
 พฤษภาใหญ่คู่ เขอตาถูด้วยไป จนไม้ใหญ่ถอนราก ยากที่จะผูก
 ไว้ จึงได้นามะกร ทาโมทรตั้งขึ้น หนึ่งมีฤทธิ์เดช วิเศษแต่เขาวดมา
 เช่นคราหนึ่งรบมู ท้อย่านชวรา ยมนำใกล้บ้าน พวกโคบาลสถิต
 นาคเรื่องฤทธิ์ชื่อว่า กาลียะเรื่องศักดิ์ พิชัยแรงนักพันไป ถูกที่ใดไหม้
 พัดัน ตั้งนั้นผู้อาศัย ในถิ่นนั้นเดือดร้อน ก่อนที่กฤษณะไป ไม่มี
 ใครต้านทาน แต่กุมารสามารถ เก่งกาจยอมถดถอย ดั่งตัวเพื่อดับ
 ระเบิดทุกชนิดหาย ผันผายสู้ที่ รบกาลียะแรง กาลีกำแหงเดชะ รำนะ
 นาคตัวกาจ เอาบาทเหยียบหัวไว้ จะฆ่าให้วายเป็นปรมาณ แต่บิหาร
 นาคขอ โทษมัดพ้อและนาย ภาสายโปรดกรุณา แต่ว่าจับนาคให้
 ยอกไปสู่ตำคร ดับร้อนดมปรมาณา ยังอรุณร่ำร้าย อีกหลายตน
 จงใจ ไปสังหารกฤษณะ แต่พระกตัญญูปรามมัน หนึ่งนั้นกล่าวว่
 พระกฤษณะอวตาร ชอบการหยอกเย้าเล่น เช่นเมื่อใดโคปี นารี
 เดียงโคไชร์ ดงไปเพื่อสำน ในชารยมนา ทั้งพิศดารกองไว้

กฤษณะใช้ไม้เท้า ฆนพฤษณานั่งอยู่ ดูโคไม้ทั้งหลาย เบ็ด้อยกาย
 มางอนง้อ ขอดผ้าห่มห่มใช้ กับไต่คันผ้า จนกว่านางจะได้ บินขึ้น
 ไปแตะขอ เชอด้อหตอกหยอกเย้า แล้วเอาผ้าส่งให้ อยู่มาได้หลาย
 ปี บัณฑิตฤๅษณ์ คิดทอดถอนกับอินทร์ ผู้เป็นบิดารักษ์ ชวนนันทะ
 โคบาล ไห้จัดการพลี องค์ชั่วร้ายเป็นใหญ่ ให้ให้วุ่นคร่ำ คร่ำโค
 วรรณะ อธิบายเหตุว่า อันจอมมาไฟศาล ให้อาหารอันดี แต่กล่าว
 อุดม โคให้นมแต่เรา เราควรบริบท ดังนครนันทะ เชื้อกฤษณะ
 แล้วใช้ เรอขึ้นไปยังอยู่ ท้ายอดภูมาใหญ่ ได้รับของพลี ตั้ๆ กิน
 อิ่มหนา แล้วทำเป็นประสาธน์ พรพิดาคนานา ฝ่ายอมราริราช เห็น
 บังอาจเช่นนั้น เทวัญขัดเคืองใจ บินศาลให้วุ่นคร่ำ ตกหลายท่า
 มาหมาย ท่วมทั่วกายโคบาล และประหารคำดี แต่บัณฑิตกฤษณะ
 พระยกเขาโควรรณ เอาตัวขึ้นเชิดได้ ให้กินประคุดฉัตร คนและ
 ดัศว์อาศัย ได้ร่วมพันแผนงาน ท่านได้ขึ้นเชิดเขา เอาไว้ได้เจ็ดวัน
 องค์อินทร์นั้นยอมแพ้ แต่นั้นได้นายา ว่าคงจะชนะใช้ คือเป็นใหญ่
 ยิ่งเขา อีกหนึ่งเด้าวรุษ มีความพอฤทัย ที่เธอได้อารักษ์ พิทักษ์
 โคพันภัย จึงให้ซึ่งนายา เรียกว่าอุปเนทระ ยกกฤษณะนั้นใช้
 ให้เป็นน้ององค์อินทร์ ทั้งยังถนอมรัก จะมีใครเทียมกัน กฤษณะ
 นั้นสุดหา อันพจนาดรรชนี เพื่อจะเย็นเกียรติกาย บัณฑิตพ้องแก่
 พระประเสริฐเกิดแต่ เดอธรรม ฯ (๑๙)

โคลง ๓

๑	ครั้นเมื่อเจริญวัย
รูปงามวิจิตรแล้ว	เติบโตใหญ่รุ่มหน่มแล้ว
ผ่องศรี
๑	พวกโคปป์ชื่นชม
และพระกฤษณะแล้ว	นิยมรักท่านแท้
โปรดเชามากนา
๑	รับเอาเป็นชายา
นอกนั้นออกก็ได	กว่าเจ็ดและแปดไซ้
ด้นมาคม
๑	พระนิยมการรำ
มณฑลฤๅษะต่าง	ระบำแบบรื้ออ้าง
ด้นกุด
๑	ระบำชายพลาง
เป็นโอกาสเพื่อเกี้ยว	จับหัดนางจรดเดี่ยว
กันตราญ
๑	เพื่อนงคราญนานา
พระแบ่งภาคนับร้อย	ไม่น้อยหน้าดักน้อย
ออกพตาง
๑	จับมีอนางทุกคน
เพราะคิดว่าพระเจ้า	จับบับนงอดเจ้า
โปรดคน
๑	การคนศรีชำนาน
ทรงชดู่เล่นจะได้	ทั้งท่านทั้งพี่ไท
บรรเลง เพื่อนแ

- ๑ พระเก่งทางมายา หาใครบ่เปรียบไท่
 ๑ ขาแสดแบ่งภาคได้ ต้มตัง จิตธา
 ๑ เช่น^๕กรงหนึ่งราชา เมียอายันโฆษได้
 ทูลว่าดำมิไซ^๖ ออกหังด้
 ๑ พระจึงบอกอุบาย แต่โนมฉายดั่งรู
 บั^๖คัง^๖วิค^๖ค^๖ ผัว^๖เคย
 ๑ ยามเขยหมก^๖น^๖อยู่ ดำ^๖ม^๖จ^๖เก^๖อบ^๖ไ^๖ด^๖
 จ^๖ิง^๖พระ^๖ก^๖ณ^๖ะ^๖ไ^๖ จ^๖ำ^๖แ^๖ง
 ๑ แสดรูป^๖เป็น^๖ก^๖าด^๖ เท^๖ว^๖ถ^๖ที่^๖เ^๖ด^๖ไ^๖ร^๖
 แ^๖ะ^๖ว^๖า^๖น^๖ัง^๖ไ^๖ห^๖ว^๖ บ^๖ุ^๖ชา
 ๑ ฝ่าย^๖อายัน^๖โฆ^๖ษ^๖น^๖ เ^๖็น^๖ภ^๖ร^๖ย^๖า^๖ก^๖ร^๖า^๖บ^๖ไ^๖ห^๖ว^๖
 ก^๖า^๖ร^๖เ^๖ล^๖็^๖อ^๖บ^๖แ^๖ค^๖ง^๖จ^๖ิ^๖ต^๖ไ^๖ร^๖ เ^๖ื่อ^๖ด^๖ห^๖าย
 ๑ ท^๖ว^๖ท^๖ง^๖ห^๖ด^๖าย^๖ไ^๖ค^๖บ^๖ ที่^๖จ^๖ร^๖ัก^๖ท^๖า^๖น^๖น^๖
 ท^๖า^๖น^๖ห^๖ว^๖ย^๖ไ^๖ด^๖ุ^๖ซ^๖น^๖ แ^๖ม^๖น^๖ด^๖ร^๖ว^๖
 ๑ อ^๖ก^๖ป^๖ว^๖ง^๖ช^๖า^๖ย^๖ม^๖ ค^๖ว^๖า^๖ม^๖ภ^๖ัก^๖ค^๖อ^๖แ^๖ว^๖
 ท^๖า^๖น^๖ก^๖ไ^๖ด^๖ไ^๖ป^๖ร^๖ต^๖แ^๖ว^๖ บ^๖า^๖ป^๖ด^๖ร^๖พ^๖
 ๑ ท^๖ว^๖ก^๖ัน^๖ไ^๖ด^๖ป^๖ระ^๖ด^๖บ^๖ ต^๖ุ^๖ค^๖ติ^๖ภ^๖พ^๖เม^๖ื่อ^๖ม^๖ว^๖ย^๖
 ต^๖ม^๖จ^๖ิต^๖ต^๖ม^๖ฤ^๖ท^๖ิ^๖ด^๖ว^๖ย^๖ บ^๖า^๖ร^๖มี^๖ ท^๖า^๖น^๖แ^๖ ๗^(๘๐)

โคลง ๒

๑ พระจอมผู้ชกแท	หากปดยคอรไถ่
คอยราน	
๑ กงต์ใจพาตรวั	ข่าวว่าบังเกิดผู้
กาจไกร	
๑ ไซ่อสุรทนาง	จงจิตไปเพื่อต่าง
ชวติวระฮ้าง	เกียรคิอ
๑ หนึ่งอริษฏะห้าว	เป็นพฤษภอคร้าว
เข้าไป	
๑ แด้ให้ชมเขาค้วย	แรงหักศอกยักษ์ม้วย
มอศนัม	
๑ อักคนเป็นม้งมา	ชื่อเกศินเก่งกล้า
ไปราน	
๑ พระประหารชีพม้วย	ชำนะอริค้วย
เดชา	
๑ เขษฐาพดเทพน	ก็เป้นวัระชน
อุตม(๘๑)	
๑ ส้มควรเป็นเพื่อนไซ้	แห่งพระกฤษณะไ
ข้าง เดชนา ๑	

โคลง ๔

- ๑ ฝ่ายกษัตริราช^๕เหียม
 ทราบเหตุว่าอสูร
 กลับไปพ่ายแพ้ศักดิ์
 จึงคิดจงถ่างให้
 โหดหนัก
 ที่ไซ
 กฤษณะ
 สมถวิล
- ๑ ภูมินทร์เตรียมพร้อม^๕ซึ่ง
 ค้าง ๆ ถ้วนเห็นว่ว
 ไว้ใช้เพื่อทำลาย
 อีกพระพลเทพแม่
 อุบาย
 เก่งแท้
 กฤษณะ
 มากรุง
- ๑ โดยมีงุร้าย^๕เช่นนี้
 ละครระไปเชิญ
 ให้เด็ดจมาัย
 เพื่อพบญาติพวกพ้อง
 จึงตั้ง
 พันธ
 กรุงใหญ่
 พงศ์พันธุ์
- ๑ พร้อมกันจะได้^๕เด่น
 พอรื่นรมย์สมาน
 อีกสองกุมารา
 ได้แสดงเดชฤทธิ์
 กริธา
 มิตระจิต
 ก็ะ
 ดองดู
- ๑ ละครระรับ^๕ราช
 ไปสู่พญาทาพน
 ถึงจึงแถลงการณ์
 บอกออบายเจ้าห้า
 บรรหาร
 ไม่ช้า
 โดยสัตย์
 ปองผดายุ

๑ ต้องกมารต่ง^๖น

แต่เพราะเป็นจระ

จิง^๖บมีคิตกต^๖

รับจะไปตู่ราช

๑ ไก่บู^๖รได้พบ

ผู้พนักงานชัก

กมารมุงจิตหมาย

จิง^๖กดา^๖วขอพิศตร^๖ชา

๑ พัง^๖ชช^๖ายน^๖นค^๖อบ

ว่า^๖นผ้า^๖ท^๖รง^๖พระ

ใคร^๖ใช้^๖ร^๖วม^๖จ^๖ัญ^๖โร

อย่า^๖อ^๖ว^๖ค^๖ค^๖ัน^๖ก^๖เจ้า

๑ พัง^๖ช^๖าย^๖ค^๖อบ^๖เข^๖น^๖น^๖

จิง^๖จับ^๖กระ^๖จา^๖ค^๖มา

ผู้^๖ชัก^๖ก^๖ั^๖แ^๖ต^๖น^๖โก^๖ร^๖ธ

พ^๖ต^๖าง^๖จับ^๖กระ^๖จา^๖ค^๖ย^๖อ

๑ โดย^๖พ^๖ต^๖ัน^๖ต^๖อง^๖พ^๖ัน^๖อ^๖ง

ค^๖บ^๖เค^๖ระ^๖พ^๖น^๖ก^๖าง^๖น

จ^๖น^๖ช^๖ำ^๖ช^๖อ^๖ก^๖อ^๖น^๖ท^๖ร^๖ีย

เข^๖า^๖ก^๖ั^๖ต^๖ม^๖ช^๖ว^๖า^๖ห^๖น^๖ำ

รู้^๖ต^๖ว

เก^๖ง^๖กา^๖จ

จ^๖น^๖ด^๖ัก^๖ น^๖ิต^๖เ^๖ย

ธา^๖น^๖

ห^๖น^๖ิง^๖ช^๖าย

พ^๖อ^๖ก^๖ผ้า

ต^๖อง^๖จ^๖ิต

เ^๖ก^๖ิด^๖ห^๖น^๖อ

ก^๖ำ^๖ไป

ผ่าน^๖เผ^๖้า

ม^๖จ^๖ก^๖ตะ^๖ พ^๖้อ^๖เ^๖ย

จะ^๖ต^๖าย

พ^๖ิ^๖โร^๖ธ

แ^๖ด^๖ะ^๖ว^๖ือ

ค^๖ุด^๖ำ

แย^๖ง^๖ก^๖ัน

ค^๖่อ^๖ย^๖ค^๖ี่

ช^๖ัก^๖ผ้า

แ^๖ด^๖น^๖เจ^๖็บ

ค^๖าย^๖ด^๖ง

๑ ต้ององค์เล็กกพิศตระ

ผดัดเปลี่ยนผ้าที่ปอน

ชวนกันเด็ดจกดา-

มุงดูฐานแก้ว

๑ ครานนชายหนึ่งผู้

บุบผชาติในกรุง

เห็นต้องพินองชาย

จึงยื่นดอกไม้ให้

๑ ขวตารโปรดแท้

แต่บุรุษผู้ชาย

ให้สุดใจไม่สร

และเมื่อนมรณะให้

๑ ครนเดินค่ออีกได้

หลังค่อมช่ออุพชา

กระเดียดกระจาดพลาง

ไปสู่เนินเวศน์เจ้า

๑ นางน่านาเครื่องพระ

เพื่อจะไปส่งใน

กฤษณะกรถวายบุบ

นางค่อมกับบวช

ภาษา

เก่าแล้ว

ไคดค่อ

มฤดา

ค้าขาย

ใหญ่ไซ้

นักรัก

กุมาร

อวยพร

ดอกไม้

ตลอดชีพ

ไปสวรรค์

พบนาง

รับเต้า

เดินมุ่ง

ธานี

สู่คนช

วังรัตน

ขอเครื่อง หอมแช่

แบ่งถวาย

๑ ภาสายันกรขอบพระ	หฤทัย
จึ่งประดาทพระพร	บัคั่น
ให้หดังค่อมโกงไกร	ตรงยัด
และรูปนางอันคน	กดาวยศรว
๑ ด้วยความปราโมทย์แท้	จึ่งนาง
เชิญกษัตริย์ดองเด็ค	ดู่เหี้ย
ถึงแล้วกฤษณะพลาง	ผูกรัก
แนบถนิตริตเกิด	คดงัดม
๑ พกนอนจนรุ่งเช้า	จึ่งไป
ดู่ต่งเวณกร—	ทะเล
ทำวงดั่งดังให้	เตรียมดรรพ
เพื่อจะให้เธอแพ้	และตาย
๑ ชูบายชนคั่น	ด่มหวง
เพราะเมือกฤษณะกับ	พลดา
นักมวดยศดั่งดัง	กดับพ่าย
และระทมด่มช้า	วอดชนม์
๑ จุมพตตั้งขบข้าง	คกมัน
ออกใต้แทงกฤษณะ	อึกด้วย
แต่กฤษณะแขวงขึ้น	ดู่ศร
ด่ารกดดับคัมขัมว	มรณา

๑ พญาองค์ไกรธมณีน	เพลิงผดายุ
ตั้งพวกทหารฆ่า	ลุงได้
กฤษณะโศคทยาน	ชนพถับ พดาแด
พันฟาดกงด้บไว้	ชั่ววัน
๑ บัณฑิตกราบชนก	ชนน
พ่อแม่ก็กอดพระ	ลูกแก้ว
ท้าววงศ์ดอชู้	ลงบัค ้นนญา
ก็หมดอริแล้ว	ในวงศ์
๑ ชงคกฤษณะจึงเข้า	ไปทูล
อุกระเด็นราชา	แก้วไขว
ให้กตัมรับไธสรย์	ดมบัค
และอยู่เพอรับใช้	ราชา
๑ คึกขายทศาคาจารย์	วิช
ต่อพระอาจารย์ผู้	ฉลาด
ชื่อด่านทีปนี	พราหมณ์เอก
บ่เน้นกัธามารด	ชัยชาญ ยิ่งแด ฯ

ร่าย

๑ ต่อแต่กาดนั้มา ราชาราดนั้ จอมจันท์มคชเขต
ทรงเดชเป็นบิดา แห่งชาวยางดอง ของท้าววงศ์นั้ไขว รัตไจ
ก่อการศึก ชรักยกโยธา มามฤราแก้แค้น แทนท้าววงศ์ผู้ตาย แต่

ก็พ่ายแพ้ฤทธิ แห่งพระฤๅษณะไซรี ถ้าถอยไปหลายครา ต่อมา
 ศัตรู จูมาอีกทางหนึ่ง ซึ่งกำแหงฤทธิ นึกอากาตะยวัน ราชันเจ้าไพรช
 กษัตริย์ผู้เป็นใหญ่ ในขณะประชา ฝ่ายกฤๅษณาจารย์ ได้รับรณ
 หลายครั้ง อ่อนกำลังพลไพร่ ใคร่ครวญดูเห็นว่า มฤๅษานี้ เป็น
 บุรีใหญ่มาก ยากที่จะรักษา จึงไปหาที่ใหม่ อันเป็นชัยภูมิดี พบที่
 ใกล้สมุทร ในเขตศุภะราชบุรี จะสามารถป้องกัน โดยมั่นคงอยู่ได้
 จึงไปสร้างบุรี มีพร้อมล้อมปราการ ทั้งธารล้อมรอบไว้ ให้นาม
 นครว่า ทวาระกากรังไกร แล้วจึงได้อพยพ ครอบครัวครบทุกสิ่ง
 ทั้งมฤๅษาเวียงเก่า เข้าไปอยู่เมืองใหม่ ตั้งขึ้นไซรีช่วยญาติ ปราศจาก
 ยุทธะภัย และทรงชัยอันห้วง ทั้งปวงญาติวงศ์ จึงตั้งหน้ากิดการ
 รานรบสู้ไพร่ จักรกษัตริย์ไปทำ กาดะยวันให้ตาม ชุ่มชุ่มน้ำเซอะ
 เต็มเชิง ละเล็งได้ฤๅษณะ พระหนัสสุหา แสงกายาในนั้น อันที่
 ปากถ่าน มีบุรุษหนึ่ง ซึ่งชื่อมฤๅกุนท์ ผู้มีคุณสมบัติ คือเทพครด
 ให้พร ว่าเมื่อนอนหลับอยู่ แม้ใครจะจู่ต้องกาย ให้ตายเพราะเพลิงผดฌ
 ครั้นนั้นกาดะยวัน ผดผณต้นเข้าคุหา มาพบบุรุษนั้น พด้นเคาะเข้าโดย
 แรง บัดนั้นแสงเพลิงวาม เปลวเพลิงตามลุกไหม้ ทันใดกาดะยวัน
 ตมที่นั้นต้นชีพ ฤๅษณะรีบออกไป ยังทัพใหญ่ชูเขิน ให้ยอมเป็นทาส
 แล้ว ตั้งแต่นั้นแล้ว ศัตรู หนึ่งนา ฯ

โคลง ๔

๑ มาอยู่เวียงใหม่แล้ว	ไม่นาน
ใครจะมีชานา	ร่วมห้อง
ฟังข่าวเรื่องพงศราญ	นางหนึ่ง
ซึ่งพระรูดักคอง	ทฤหัย
๑ ทราวมวยเอก ^{๕๘} นชอ	รุกรมณีน
ดุกภิษมระจอม	อิทธรรก
งามเกิดประเสริฐศรี	โศภากย์
อัครมรรยาทศรรพ	พิโดย
๑ ให้ไปขอเพื่อได้	ครองขวัญ
แต่รักมั่นพนาง	รักของ
เพราะเหตุชราดิษฐ์	ยังย
จงมียอมให้หนึ่ง	ตมใจ
๑ ถัดให้รับหมั้นกับ	ศิสุบาท
ผู้ญาคิกฤชณะเอง	นั้นไซ ^(๔๒)
และเร่งรัดจัดงาน	อภิเชก
โดยด่วนเพื่อจะได้	ตัดความ
๑ ถัดตามดุกขันใหญ่	เกินหมาย
เพราะระฤชณะบ่ยอม	พ่ายแพ้
ไปถอบดักโฉมฉาย	พาทจาก เวียงนา
วันก่อนวันฤกษ์แต่	ตมจันต์

๑ รุกมีนยกทัพคิด

ตามนาง

กฤษณะรบม้วย

จิตได้

หากเห็นแก่ศุภรางค์

ที่รัก

พระเจ้ายกทัพให้

เชษฐา

๑ ต่อมาวันหนึ่งนั้น

ดัตตรา จิตแฮ

กษัตริย์ยาทพญา

หนึ่งได้

มารกรุงเอกลพารา

จิต

เพื่อเยี่ยมกฤษณะให้

ราชา

๑ ดัตตราจิตดี

เจ้าของ

แห่งดะมะนคะกะ

เกิดแก้ว

ใครถือรัตนะรอง

เรือน

รวยทรัพย์ชุกทงแผ้ว

พหุภัย^(๘๓)

๑ ดึงดียวากฤษณะ

จะปอง แก้วนา

จึงดัตตราจิตฝาก

มิ่งแก้ว

ให้ไว้แต่พระน้อง

ประเดชะ

ทวงว่าคงจะแผ้ว

ภยา

- ๑ แต่ว่าพระนังนบาป มากมี
เมื่อรับแก้วเขาไป บ้าด้วย
ไปประดับซึ่งดีห์ คัวกาจ
กัฏประเฒ่นม้วย ช้วน
๑ ถึงหน่นคาบแก้วจิ่ง ตู่ไพร
ซามพระวานจอมหมี่ พบแก้ว
ซำถึงหน่นบรรลย์ แตะคาบ
ตยะมันตะกะแก้ว ไปตถาน
๑ เกินกาดควรแต่จี่ ประเฒ่น
จะกตบิจากดงมี กตบไซร์
พวกญาตีเริ่มจะเห็น ไม่ชอบ กตเคย
คิดว่ากฤษณะได้ กตบปลง
๑ องค์พระกฤษณะรู้ ว่าเขา
ออกกระแวงกันอยู่ เช่นนี้
ชวนญาตีรีบไต่เค้า ตามตักด
รอยบาทซึ่งนาซี มรรคา
๑ มาถึงซึ่งศัพพะ— เฒ่นะ
เห็นชัดซึ่งเหตุตาย แน่แก้ว
แต่แก้วเอกจะระ บัพพ
จิ่งตักดตามแก้ว ค่อไป

๑ ได้พบถึงทิศพกตั้ง

กตางณดู

แต่ด้วยมนัศระกะ

บ่พบ

จึงตักถอยดู

ไปอีก

จนกระทั่งประคับ

คุหา

๑ หน้าตาหม่นน้อยหนึ่ง

หนึ่งอยู่

แดงฤษณะได้เห็น

เด่นแก้ว

พระจึงเสด็จ

เข้าปาก ถ้าแต่

ซามพระวานกตณแก้ว

ขึ้นขวาง

๑ ปางนกกฤษณะกับ

จอมหม

สู้รบกันด้วยแรง

ฤทธิ์แก้ว

ญัตติเอศราตรี

แย่งยุทธ

หมี่พ่ายแต่ละฝั่งแก้ว

ถวาย

๑ อีกหมายฟังกฤษณะ

ภูมิ

ซามพระวานจึงขอ

ท่านไท

รับซามพระวัด

นางดู ดาวนา

เปนพระชายาไซ้

สืบไป

๑ ทรงชัยนำแก้วสู่

สัตว์รา ชิตแด

เธอก็แต่พบวิบัติ

มากแม้

ยกศักดิ์ะภามา

นางดู

ถวายแต่กฤษณะแต่

อีกนา

๑ อิน ^๕ ว่าเหตุ ^๕ นี้ ^๕ จ ^๕ ง	อ ^๕ ก ^๕ ษ ^๕ ต ^๕ ร
ช ^๕ อ ^๕ ค ^๕ ะ ^๕ ร ^๕ น ^๕	ย ^๕ า ^๕ ห ^๕ พ
บ ^๕ ง ^๕ เก ^๕ ิ ^๕ ต ^๕ โก ^๕ ร ^๕ ร ^๕ เค ^๕ อ ^๕ ง ^๕ ช ^๕ ด	จิ ^๕ ต ^๕ มา ^๕ ก
เพ ^๕ ร ^๕ า ^๕ ะ ^๕ ช ^๕ ว ^๕ ด ^๕ น ^๕ า ^๕ ง ^๕ เ ^๕ ิ ^๕ ด ^๕ ด ^๕ บ	ด ^๕ ก ^๕ ด ^๕ ว ^๕ ง ^๕ ค ^๕
๑ จ ^๕ ง ^๕ จิ ^๕ ต ^๕ ค ^๕ ิ ^๕ ด ^๕ ก ^๕ แ ^๕ ก ^๕ เ ^๕ เ ^๕ ด	จ ^๕ ง ^๕ ห ^๕ น ^๕ ก
ร ^๕ อ ^๕ เม ^๕ ื่อ ^๕ ด ^๕ ั ^๕ ต ^๕ รา ^๕ ช ^๕ ิ ^๕ ด	ห ^๕ ด ^๕ ั ^๕ บ ^๕ แ ^๕ ด ^๕ ว
ป ^๕ ด ^๕ ง ^๕ ช ^๕ ั ^๕ ห ^๕ อ ^๕ ก ^๕ ด ^๕ อ ^๕ บ ^๕ ด ^๕ ก	ค ^๕ ว ^๕ ง ^๕ ร ^๕ ด ^๕ น
ร ^๕ ิ ^๕ บ ^๕ ร ^๕ ุ ^๕ ด ^๕ พ ^๕ า ^๕ ย ^๕ อ ^๕ ด ^๕ แ ^๕ ก ^๕ ว	น ^๕ ั ^๕ น ^๕ ห ^๕ น
๑ ภู ^๕ ม ^๕ ก ^๕ ถ ^๕ ย ^๕ ณ ^๕ ะ ^๕ ก ^๕ ิ ^๕ บ	พ ^๕ ด ^๕ ร ^๕ า ^๕ ม
ร ^๕ ิ ^๕ บ ^๕ ค ^๕ ิ ^๕ ด ^๕ ค ^๕ า ^๕ ม ^๕ ค ^๕ ะ ^๕ —	ช ^๕ น ^๕ ด ^๕
ค ^๕ ร ^๕ ิ ^๕ น ^๕ ท ^๕ ร ^๕ า ^๕ ว ^๕ จ ^๕ า ^๕ ถ ^๕ ด ^๕ ค ^๕ า ^๕ ม	ค ^๕ ิ ^๕ ด ^๕ ค ^๕ ิ ^๕ ด
ค ^๕ ะ ^๕ ร ^๕ น ^๕ ร ^๕ ุ ^๕ ด	ร ^๕ ิ ^๕ บ ^๕ ค ^๕ ด ^๕ า
๑ ป ^๕ ไ ^๕ ห ^๕ า ^๕ ญ ^๕ า ^๕ ค ^๕ ิ ^๕ เ ^๕ อ ^๕ ก ^๕ ะ ^๕ —	ก ^๕ ร ^๕ ุ ^๕ ระ
แ ^๕ ะ ^๕ ด ^๕ ะ ^๕ ฟ ^๕ า ^๕ ก ^๕ ซ ^๕ ิ ^๕ ง ^๕ ด ^๕ ย ^๕ ะ ^๕ ม ^๕ ัน ^๕ —	ค ^๕ ก ^๕ ไ ^๕ ว
ด ^๕ ิ ^๕ ง ^๕ น ^๕ ี ^๕ เม ^๕ ื่อ ^๕ ก ^๕ ถ ^๕ ย ^๕ ณ ^๕ ะ ^๕	ค ^๕ า ^๕ ม ^๕ ค ^๕ ิ ^๕ ด
ด ^๕ ู ^๕ ร ^๕ ิ ^๕ บ ^๕ แ ^๕ ะ ^๕ ห ^๕ า ^๕ ไ ^๕	ว ^๕ า ^๕ ย ^๕ ป ^๕ ร ^๕ า ^๕ ณ
๑ ภู ^๕ บ ^๕ า ^๕ ด ^๕ ไ ^๕ บ ^๕ พ ^๕ บ ^๕ แ ^๕ ก ^๕ ว	ด ^๕ ำ ^๕ ค ^๕ ัญ
จ ^๕ ิ ^๕ ง ^๕ เม ^๕ ื่อ ^๕ ก ^๕ ด ^๕ ั ^๕ บ ^๕ มา ^๕ พ ^๕ บ	พ ^๕ ี ^๕ ไ ^๕
เก ^๕ ิ ^๕ ด ^๕ เห ^๕ ค ^๕ ุ ^๕ วิ ^๕ า ^๕ ท ^๕ ก ^๕ ัน	เพ ^๕ ร ^๕ า ^๕ ะ ^๕ พ ^๕ ี
ห ^๕ า ^๕ ว ^๕ า ^๕ น ^๕ อ ^๕ ง ^๕ ช ^๕ อ ^๕ น ^๕ ไ ^๕ ว	ด ^๕ ิ ^๕ ย ^๕ โก ^๕ ง

๑ ผิงโผงพดเทพกรว

ว่าไม่ขออยู่ร่วม

ไปอยู่มิดิตา

เพื่อจะมีให้ต้อง

อนชชา

พระน้อง

แห่งรัฐ

ดมาคม

๑ บรมจักรกฤษณ์เศว

บงคการสืบสวน

จนอะกรระไซ

พระจึงได้ปลดแอก

เดียใจ

เรื่องแก้ว

ความดัดย

๑ ความมขของ

ใครจะควรครอบครอง

กฤษณะว่าเขอนัน

หมิ่นหกพันเศษแล้ว

นิทว

เถียงกัน

มิ่งแก้ว

เมี่ยมาก

ไปประดงค์

๑ ฝ่ายอนงค์ดัดย

เปนธิดาดีตรา—

แต่พระภักดาว่า

ก็อาจรับโทษแท้

ภามา

ชิตแต่

หากรับ แก้วฤา

ฉับพลัน

๑ คังนังจึงพร้อมจิต

ให้อะกรระครอง

แดพดเทพดี

กดับอยู่ชิตเช่นนั้น

มอมนัน

แต่นั้น

กับอนุช^(๗๔)

ก่อนมา ๗

ร่าย

๑ กรานข่อยอันความ ตามตำนานเล่าได้ ว่าเมื่อไท่
 กฤษณะ ย้ายพระนครหลวง ออกจากประยูรวงศ์ มาทวารวดีไม่นาน
 จึงมีขวานมาฉก เขียวถูรทรงชัย ไปช่วยปราบไพร่ มีนามนรกา
 สู้ ผู้ตั้งมบูรณฤทธศักดิ์ ด้านกันนี้สถิต ปราบชัยโดยศิษประ แด่น
 เกะกะห้าวหาญ ชุนมารเพียงดุดกว่าท พาดรณาวี ตูมุนีพราหมณา
 เทพธิดาจากสุวรรณี ตูมราชนันท์ไชว ไปชิงในบุรี อันเป็นที่แรงขัน
 อักมันแย่งฉัตรชัย ไปจากพระวรุณ แล้วเข้าอุณวยหนัก ดักพระ
 กรรมาภรณ ของมังกรธิดา บดินดีปราณาวี โอราพคคชาธาร
 แม่มขวานมิให้ มันไชวจะยกพล ไปรอนรณียุทธนา อมราวดี
 วัชรจึงขอให้ กฤษณะไปปราบ อสุรหยาบคนนั้น กฤษณะพถัน
 รับใช้ และไปยงยุทธนา ชานรกาสู้ได้ และเข้าในบุรี พบดัตร์ที่
 ยักษ์ ดักไปชิงไฉนนั้น หมิ่นหกพันร้อยนาง รูปด้าอาจค่นาวัก ทรงศักดิ์
 แบ่งภาคา โดยมายาวิธ เข้าสู่ที่บรรทม พิรมย์ร่วมสมร กับมังกร
 พร้อมกัน หมิ่นหกพันร้อยถ้วน แล้วชวนกลับกรุงไกร ตั้งนี้ไท่เอชราช
 ได้บาทบริจา วิกาเพิ่มมาพถัน หมิ่นหกพันเศษร้อย แค่นางแหม่ม
 ข้อย น้าชม ฯ

โคลง ๓

๑	ต้มเดือดพระมัทวาน	ท่านชอบใจจึงได้
	เชิญพระกฤษณะให้	เยี่ยมสวรวรค์
๑	ครึ่งนัลลัตยะภามา	ไปด้วยราชะไชร์
	เห็นปาริชาติไม้	มั่งงาม
๑	มีความโกลาเลตุด	มารศรีให้
	กฤษณะท่านไท	ชดอมา
๑	ฝ่ายอินทรวชิรา	ตามภูวนาถแย่งไม้
	แตกดับแพท่านไท	ดำหนี่ ๗ (๙๕)

ร้อย

๑ อนึ่งมุกดาวัไ ในมหาภารตะ ว่ากฤษณะนั้นไชร์ ได้
เป็นมิตรศมาน กับปาดนทพกษัตริย์ (๙๖) บุรุษรคันได้ไป ในงาน
สวยมพร แห่งมัจจอรกฤษณะ (๙๗) ชดาท้าวทรุบท ยงยศครอบ
ครองชั้นท์ บัญจาตะแดนไกล ได้ช่วยช้ชาติว่า สดุดาแห่งนเรนทร์
ควรเป็นของอรชุน ผู้มีคุณสมบัติ ปราบกฐัตครั้งนั้น ครั้นปาดนทพ
กษัตริย์ ครองอินทระปรีดิ์ธานี ภูมได้ไปหา และพากันเข้าไป
ในชาณทพอรัญ ที่นของศกฤษณะ กับพระอรชุนได้ ไปช่วยพระ
อักษิ ที่คองการเผาดง แต่องค์อินทร์ศักดิ์คาน แดบั้นดาถวราทก
ตกคัมเปลงอักษิ ครั้นต้องวีระช่วย ด้วยฤทธาธามารถ อักษิอาจชำระ

พระวชิรสีห์ใจ และได้เฝ้าดวงแล้ว แล่นมองแล้วหฤทัย ให้บำเพ็ญ
 กฤษณะ ด้วยจักรวชิรนามา ดำหรับปราบพาดา อักคทาบรรภา
 ชื่อเกาโมทะก็ ตั้งมั่นของขลัง รวมทั้งคังขันธ์นั้น ชื่อปัญจะขันนะ
 ซึ่งกฤษณะได้มา โดยฆ่าขุนยักษที่ มีนามเรียกเช่นนั้น จึงแขวงขันนั
 หนา อนึ่งกราบพิตร ยุधिษฐียรเชอไผ่ ทำงานใหญ่ประกาศ นาม
 ว่าราชดุษะ กฤษณะเชอว่า ถ้าหวังให้พิชิต ดั้มฤชต์ทุกสถาน
 ต้องไปรณรบฆ่า ขวาดันหิทรยศ คอมมครณผู้ผิด ยุधिษฐียรเชอพิ้ง
 ยกกำลังไปพัตัน ขวาดันบราชัย ตายลงในสงคราม ดมดังความ
 ปรากฏา แห่งราชากฤษณะ โดยพระมิ่งพยาบาท มคธราชมานาน
 ครันถึงงานพิชิต มีกษัตริย์มาช่วย ด้วยถันมามากนักหนา ครานันคี
 ษณ บาด ผู้รณงานแก่นเคื่อง ด้วยเรื่องแกล้มมา ถัดจาวาจาหยาบคาย
 ถัดจาวรายแรงทะทะ กฤษณะเหล่อดอกถัน พัตันขว้างจักรเรื่องรัตน
 คัดหัวคีศุนาบาด วายปราณเพราะปากร้าย หันงาสาธยได้ไป ในเมื่อ
 อดคพัน ถันระหว่างปานทพ กับโกธพราสัน ครันเมื่อปานทพแพ
 แดต้องยกกฤษณะ ให้เป็นทาสแล้ว นางแก้วถูกเขาตาก กระซาก
 ฆ่าจากกาย ภาสาธยช่วยนิรมิตร์ พัตตราปิตกายพัตัน ครันเมื่อจะ
 ประเดิม เริ่มภารตะยุทธ์ กฤษณะรุดรีบไป เข้านั่งในสภา พยายาม
 ห้ามศึก ขวนให้นักรบรักครอง แต่พิน้องไม่ฟัง คังจิตทำสงคราม
 ห้ามศึกไม่สมหมาย ภาสาธยไม่ยอมช่วย ด้วยฝ่ายใดโดยตรง ถ้วน

พระองค์ยอมเปน เช่นนายดำรงค์ ขัณฑ์เต็มรัก แห่งกษัตริย์อรุณ
 ดุนทรวิระวดี ส่วนก้างทัพไท ให้อยู่ริบเร่รอน ยืมไปค้อยุทธนา
 ในเวดาสคราม ช่วยโดยความคิดดี มีอุบายบอกให้ ปาณฑพ
 กษัตริย์ได้ ชำระ เค็ดแตะ ฯ

โคลง ๔

๑ จะรอกถ้าวเรืองฮัก	พอเปน
คิ้วอย่างแห่งเคชะ	อำนาจ
ของพระฤๅษณะเห็น	เหตุฮัก จรรยแป
แม่แค่ศิวะราช	ปราชัย
๑ ทำวไทกฤษณะนั้น	มีบุตร
ชื่อปรัทมนะลูก	นางเอก
หลานชื่อนิรุทธ	ลูกลูก
รูปวิไลจรูเรช	ราชา
๑ อุษานางลูกท้าว	กรุงพาน
ครองนครโสณิต	ประ
ดูบิณว่าชายชาญ	ชาติกษัตริย์
เข้าคู่ห้องแฉ่วละ	หัดไป
๑ ทรมวยคันแฉ่วบอก	นงคราญ
นามพิจิตร์เดชา	๕๕ พิเตยง
แม่มีพบชายชาญ	๕๕ ชู้รัก
อุระจะแตกเพียง	๕๕ ถูกค

๑ พิเฌยวาทรูปให้

นางตรร

แต่รูปไครนางก็

ไม่ช้

จนถึงรูปราชน

อนิรุท

จึงบอกว่าชายน

ที่เห็น

๑ เช่นนั้นนางพิเฌย

เป็นจิต

ไปรับอนิรุท

รับเค้า

ยังเวียงราชโศกนิค

ยามดึก

พาตุ้ปาด้าทเข้า

เคียงตมร

๑ ภูธรพาณะเจ้า

จอมมาร

ทราบเหตูกักใจ

ไม่หยอ

ครัดตั้งเกล้าทวยหาญ

ไปจับ

คัวมแหกกระจอย

ฉับพลัน

๑ กุมภันท์เข้าแควดล้อม

หวังจับ

แต่อนิรุทแข็งแรง

ฤทธิ์สูง

ทหารยักษ์กักดับ

วายุทัพ

ถันคึดไปบอกผู้

นายคน

๑ จุมพลพาณะกรวด

โกรธกราด

รีบรุกเร็วไปเอง

บัดนั้น

ขว้างนาครบาศปราศ

ไปมัด

อนิรุทอึดค้ม

อึดใจ

๑ ให้เอาควมัตไ้

ประจาร์

เปนเยียงแก่เทวา

มณูษ

แล้วจึงจะประหาร

พันฟาด

ผู้ชักเหิมให้สุด

ชั่ววัน

๑ ชาวหนักระทบไล่ต

วระ ราชแป

พระตรีชวณพดราม

พี่แก้ว

อีกองค์ปรทัยม

ไปช่วย

อนิรุทธให้แผ้ว

ปลดตาย

๑ ฝ่ายพาณะนนไม่

ประมาท

จึงรีบเชิญคิวะ

ช่วยรบ

อีกธนทระเทพราช

เวียงเดช

มาช่วยเพื่อถ่มทบ

ถ้ำดัง

๑ ขตงแรงแรงฤทธ

ฤทธชน

คิวะและกุมาร

เดชหัว

ยามมารบประชัน

กฤษณะ

บ่อาจต่อค้ำนท้าว

จอมคน

๑ จุมพตขว้างจักรแก้ว

คัตกร

พาณะขาดทงพัน

หมดแล้ว

จะขว้างอีกไปรอน

เคี้ยวยักษ์

และคงจะไม่เค็ดัว

จักรไป

๑ แค้ไก่ศิระเจ้า
ฝ่ายกฤษณะมีชัย
จึงกรณาโปรด
ครัดเรียกซึ่งจักรแก้ว

ขอโทษ
อยู่แล้ว
ตามที่ ขอแด
กลับมา

๑ พาอนิรุทธทั้ง
จากนครโสณิต
เรื่องนั้นแสดงว่า
ใดเปรียบกฤษณะแน่น

อุษา
กลับแคว้น
วัระ
ไม่มี

๑ บัดนี้ขอตัดความ ตามตำนานยาวนัก จักแต่งเรื่องให้
ให้พิสดารอีกนั้น เป็นอันพ้นด้วย ขอตัดไปตอนท้าย ว่าภรรยา
กฤษณะ เมื่อพระได้บารบ อุตฺรหยาบมากมาย อีกคนร้ายมากมอด
สมควรกลับกันไป ไฉนรู้เทพยสถาน ตามตำนานเล่ามา ว่ามี
พวกกุมาร ผู้วงศ์วราหพาท ไปรบกอนดาบส มินารทเป็นคัน โดย
ความซนคณอง ปองจะล้อฤษั ดั่งนี้แต่งคำมพะ ดูกฤษณะองค์หนึ่ง
ซึ่งยังรุ่นเยาว์วัย ให้แน่นเหมือนนารี พาไปที่ดาบส กล่าวพจน์ถาม
ฤษั ว่าหญิงนี้คดอดดุก ทายถูกฤาเจ้าข้า ว่าจะเป็นอะไร ดาบส
ใช้ร้แดนโกรธ พิโรธตอบวาจา ว่าตูกนั้นจะต้อง เป็นตะของไฟศาล

ประหารโคตรียาทพ ให้ลบดับดับไป ค่อนั้นใช้รักษา ออกมาจาก
 ศามพะ อุกระเสนตั้งพลัน คำไม้นั้นบ่นบ่น เป็นชุดต์แล้วไป ทั้งที่ใน
 ตำคร แต่ก่อนถึงวารี ชุดต์หล่นลงบ้าง ที่หาดข้างธารา ไม่ช้าเป็น
 ไม้้ออ กอดกถวันแหตมแท้ แต่สะเกิดหนึ่งร้าย รูปเหมือนปลาย
 หอกไซ้ ใครทำดาบไม่แตก สะเกิดแปลกกันเขา เอาโยนลงธารา
 มีปลาทิ้งกถันไว้ ค่อยไปประมงหนึ่ง จึงจับปลานั้นและ แหวะท้อง
 พบชันไม้ ซึ่งให้แก่นายพราน นามชานชระ เอาสะเกิดนั้นไซ้
 ทิศศรแทนเหล็กไซ้ ดับมา ฯ

โคลง ๕

๑ ถึงครายาทพะ	ต้นโคตร
ดาวหลดาก ๆ ปรากฏ	มากแท้
คู่ดังสุระโกธร	กริ้วกราด
ยาทพจนสุดแท้	สุดใจ
๑ ท้าวไทกฤษณะจึง	ชวนญาติ
ไปฝั่งทเถหน	เคราะห์ร้าย
แต่นี้แหละกดับพดาด	ถนัด
และโทษแห่งการย้าย	พด้นเห็น

๑ เป็นคราวที่ทุกชั่ววัน
 ยาทพจึงชวนกัน

ยามเมาก็ต่างพาต
 เริ่มแต่เพียงหยอกเย้า

๑ ครันโทโยเกิดขึ้น
 ถอนซึ่งอ้อมิมหาด

ใช้แทงทิ่มกันจน

สุดที่ใครจะแก้

๑ แดไปเห็นพี่น้อง

ต่างประหารกันเอง

นอนตายอยู่เกิดอนหาด

จึงพระกฤษณะก็

๑ ครานนชระผู้

ได้พระอินเดินผ่าน

เห็นกฤษณะว่าไ

ยงจากระยะต้น

๑ ดัมดงแต่ไม่ช้า

ก็ดับตงที่ริม

เดี่ยวแรงเก่งกาจกัน

อนิจจาม้วยมุด

รำคาญ

ดิมเหล้า

วิวาท กันแ

ยัวกัน

ต่างคน

นั้นแต่

ว้ายวอด

จะไซ

และญาติ

และดัม

เคี้ยวคิต

พดด้วงคัลย

พรานไพร

ทัน

คิดว่า มฤคแ

ถูกองค

ชั่ววัน

ดัมท

กว่ากษัตริ์ ไตโต

สุดทรา

๑ ข้อความประวิศทำว

กฤษณะ

ข้าเก็บมากถ้าวเพียง

ยอด้

เพราะเหตุที่เหต้อจะ

เก็บหมด ไตนอ

ประวิศกฤษณะน

มากมาย

๑ นารายณ์ปางแปด

จบดง

คามที่คนพอ

กรมศิลป์ปาก

แต่งได้

แม้ว่าท่านประดัง

ทราบพิศ คารฤ

เชิญอ่านเองอีกให้

ดูใจ ท่านเทอญ ฯ

ปางที่ ๙

พุทธาวตาร

โคลง ๔

๑ ไพบณพปางที่เก้า	ดำดับ
ตมณะโคตม	พุทธเจ้า
นี่เพราะจะไม่รับ	รองพระ เดี่ยวเลย
เกรงว่าจะเสียเค้า	มากไป
๑ เราใช้รีย่อมรู้	ไปลงน
ว่าพระศุภคจอม	โลกนั้น
เป็นเกิด ณ ตำกด	ยิ่งกว่า
สุรเทพในชั้น	ตรวงสวรรค์
๑ อรหันต์ครุสัร	แล้วสอน
อุตตมะธรรมอัน	ก่อแก่
ดาวกท่านเทียวจร	สอนก่อ
แผ่พระศาสดาแด่	สืบสาย
๑ ด้วยกายมณัถน้อม	บุรา
พระพุทธรูปธรรมสงฆ์	เกิดแก้ว
รัตนคตยา—	นภาพ
จักอุบัตถ์แก้ว	ภัยพา ดันแด ๑

ปางที่ ๑๐

กัลยาawatan

โคลง ๔

๑ อวดการปางตบนั้น	กำหนด
ว่าวิษณุจะลง	คู่หัด
ในกาตอมาศค	คราวหนึ่ง
ผดัญบาปเพื่อภายหน้า	ตใด
๑ ไหวว่าท่านนั้นชื่อ	กัตถ์
เป็นบุรุษผิวขาว	มองแล้ว
จะทรงมิ่งพา	ถือดาบ
เป็นเอกวีระเกด	กลางดม
๑ จะรอนน้ำราม	ใจพาด
ที่บ่ได้เคารพ	พระเจ้า
หากใครจะเหิมหาญ	แรงขั้
กัถก็จะบั่นเกด	เก้
๑ ชันกัถยุคสัน	ตุดตง
กฤตยุคเผติ	ใหม่แล้ว
ทุกคนทั้งวอยง	หลงอยู่
จะกลับเปรี้องปราชญ์แล้ว	มองดม จิตนา ฯ

กอนสัง

โคลง ๔

- ๑ ขยมนามรามราชเรือง จักรี วงศ์แซ
วชิราวุธมง— กุญเฑาะ
เพียรแต่งถิตติคม จิตมุ่ง
ปริยายซ้อเค้า คำนาน
๑ อวดารเทพเจ้า นารายณ์
รวมดิบปางครบตาม กำหนด
แต่บมีมิ่งหมาย ไชยวด
ว่าเก็บเรื่องได้หมด ทั้งผอง
๑ ศักตของพนัตรี้อย หกห้า
มกราคมที่ ตั้ไซรั
ได้เริ่มถิตติณา— รายนดิบ ปางแด
ค้อยแต่งนิตหน้อยได้ ทุกวัน
๑ ตองพันตรี้อยหก ดิบหก
ที่เจ็ดพฤษภาคม จบดิน
เกรงว่าจะมีบก พร่องอยู่
โคลงเคอะร้ายขาดห้วน อาจมี

๑ ผู้ที่เป็นปราชญ์แม่	อ่านไป
คงพบทบทพร้อง	ฉิบบัง
งคโทษไปรคอกัย	ผู้แต่ง
ผู้มีได้ตอกอ้าง	ชวดดี
๑ มีความรู้แต่่น้อย	แต่งตาม รู้แต่
เพื่อไหมหิษ	อ่านบ้าง
หากรอกค้อมีความ	รุมาก
จึงแต่งจะเคยอ้าง	อีกนาน
๑ ท่านอ่านแล้วข้าจะ	จึงวอน
ไปรคช่วยด้วยไมตรี	จิตตั้ง
จิตหมายถวายนพร	พิศมัย
อายุวรรณะทั้ง	ผู้พบ
๑ ตลอดถึงแต่เจ้า	นาวัน
อินทศักรศักดิ์	นมเนอ
ขออัครเทวิน	เกษมสุข
คุณพระไตรรัตน์เออ	ชวยพร
๑ อมรเทวทั้ง	โลกสาม
รับพันบุรา	เสร็จแล้ว
ช่วยพิทักษ์นงราม	ราชินี
ให้พระโรคาแผ้ว	ภัยกษัย ไต่คักเทอญฯ

อธิบาย

๑. วิษณุมนตร์:— คือนมन्ตร์ที่พราหมณ์พฤติบาศว่าถวายเป็น
พระราชพิธี เวลาขึ้นพระแท่น ภัทรมิฐในงานบรมราชาภิเษก,
และในงานเฉลิมพระราชมณเฑียรเป็นต้น มนตร์นี้ตามที่พราหมณ์
ในกรุงสยามได้บอกกันคือ ๆ มาถวายทอดจนเดอะ
เดือนและอักษรวิบัติอยู่หลายแห่ง, ข้าพเจ้าจึงได้ส่งไปถวาย
พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระดำรงราชานุภาพ, ขอให้ทรง
มอบให้พราหมณ์อุปบัติความอารยะ, ซึ่งหอพระสมุดวชิรญาณ
กำลังชำระหนังสือต้นดังกล่าวอยู่เมื่อสักก่อน, ให้เขาชำระ
เสียให้เรียบร้อย. พราหมณ์แผนได้ชำระมาเรียบร้อย, และ
ตั้งคำแปลเป็นภาษาอังกฤษมาด้วย, ข้าพเจ้าจึงได้อาศัยคำแปล
นั้นเพื่อแปลเป็นภาษาไทยอีกคือ ๑.

๒. “ศรวัดสะเด่นดวง” (หน้า ๒) — ศรวัดสะนั้นนัย ๑ ว่าเปน
แก้ว, อีกนัย ๑ ว่าเปนชนที่กตางพระทรงของพระนารายณ์หรือ

พระกฤษณาวตาร, และมักเขียนเพี้ยนผิดดังนี้

๓ “เป็นมาเกิดปรากฏ เป็นโอรสวสุเทพ” (หน้า ๒) — คือ
เกิดเป็นพระกฤษณะ, โอรสแห่งวสุเทพ. (ดูคำอธิบายเลข ๑๖).

๔ “เสวยพรหมาดำเกิดล้อม” (หน้า ๒) — “พรหมาดำ”
แปลว่า “ไช้โตก”. ตามเรื่องกำเนิดของพระปรพพรหมมีว่า
ได้บังเกิดเป็นไช้ขึ้นก่อน, และเมื่อพระปรพพรหมได้บังเกิดขึ้น
และอยู่ในไช้หนึ่งหลายร้อยกัปแล้ว, ไช้จึงแตกเป็นตองซึก, ซึก
บนพระปรพพรหมเอาทำฟ้า, ซึกล่างเอาทำดิน.

๕ “อวดการเพนนี สิบปาง” (หน้า ๓) — พระเจ้าบรมวงศ์
เธอ กรมพระดำรงราชานุภาพได้ทรงคัดเรื่องนารายณ์สิบปางจาก
ฉบับที่มีอยู่ในหอพระสมุดวชิรญาณดังประทานมา, และข้าพเจ้า
ได้ตรวจดูแล้ว เห็นมีข้อความคล้ายฉบับที่พระเจ้าบรมวงศ์เธอ
ชั้น ๓ กรมหลวงบดินทรไพศาลโสภณได้ทรงพิมพ์ไว้, แต่ฉบับ
ของหอพระสมุดมีข้อความไขพิสดารออกไปกว่าอีก. ตามคำหรับ
นี้ เมื่อพิจารณาโดยถี่ถ้วนแล้วทำให้ข้าพเจ้าสันนิษฐานว่า
คงได้มาทางพราหมณ์ไศวะนิกาย, คือพวกที่นับถือพระคเณศ
พระเป็นเจ้าใหญ่ยิ่งในสาม. ที่สันนิษฐานเช่นนี้ เพราะชั้นต้นเมื่อ
กล่าวถึงสร้างโลกใหม่นี้ มีข้อความกล่าวไว้ว่า :

“เมื่อเพด็จบรรดัยกัณฑ์สังหารโลกใหม่สิ้นแล้ว ก็เป็นอากาศ
เปล่าอยู่ ครั้นนั้นพระเวทพระธรรมทั้งหลายก็มาประชุมกันเข้า, ก็
บังเกิดขึ้นซึ่งพระเป็นเจ้าองค์หนึ่ง, อันทรงพระนามว่าพระปรเมศวร
เป็นเจ้า. พระปรเมศวรเป็นเจ้าจึงเอาพระหัตถ์ดุมพระอุระเข้าแตะกับ
ดุมมือออกไปเบ่งพระพักตร์, ก็บังเกิดพระเป็นเจ้าขึ้นอีกพระองค์หนึ่ง,
ทรงพระนามชื่อว่าอุมาภควดี. จึงปรึกษากับพระอุมาภควดีว่า เรา
จะสร้างฉกามาพจรสวรรค์ และเอาพระศิวะราช. พระอุมาภควดี
จึงกราบทูลว่า แต่พระองค์กับข้าพเจ้าจะสร้างแผ่นดินเห็นจะขัดสน
นัก, ขอพระองค์จงให้บังเกิดพระเป็นเจ้าขึ้นอีกก็ได้. ฝ่ายพระ
อิศวรเป็นเจ้าเห็นชอบด้วย, แล้วจึงเอาพระหัตถ์ซ้ายมาดุมพระหัตถ์
ขวา จึงบังเกิดพระนารายณ์เป็นเจ้า, แล้วพระเป็นเจ้าเอาพระหัตถ์ขวา
มาดุมพระหัตถ์ซ้าย ก็บังเกิดเป็นพระพรหมชาติเป็นเจ้า.”

ข้าพเจ้าได้พยายามตอบคั่นๆ พอได้เค้าว่าเรื่องสร้างโลก
มีก่อกำเนิดในมานวธรรมศาสตร์คล้าย ๆ ข้างบนนี้, แต่เห็นว่าพระ
เป็นเจ้าแบ่งภาคออกเป็นปุตต์ถึงแค่อดีตถึงแค่แล้วสร้างบุรุษคนแรกชื่อ
วิราช, และวิราชเป็นบิดาแห่งพระมนูองค์ที่ ๑ ซึ่งมีนามว่าสวามิภฏ.
ส่วนเรื่องสร้างพระเป็นเจ้าอีกสององค์นั้น, คงได้มาจากพวกคัมภีร์
ปุราณะ

ต้องมาใน หนังสืออนารายณ์สิบปาง ของไทยเรานี้ มีกล่าวถึง
 พระปรเมศวรทรงตำรอกพระมังสะในพระอุระออก บันดาลให้เป็น
 แผ่นดิน, เอาพระจุฬามณีปักลงบนแผ่นดินสร้างเป็นเขาพระสุเมรุ,
 แล้วจึงสร้างเทวดาทิ้งหลาย, แล้วเอาพระตั้งวาศยสร้างเป็นอนันต-
 นาคราช. ^{๕๕๕}ก่อนมีเรื่องพระยาอนันตนาคราชต่อสู้ฤทธิ์กับพระพาย. เดิม
 การดองฤทธิ์แล้ว พระอิศวรทรงสร้างโลกทั้งสามจนสำเร็จ. ^{๕๕๖}ก่อนไป
 พระอิศวร เป็นผู้มีเทวโองการ ให้พระเป็นเจ้า และเทวดาสร้างพาหนะ
 ต่าง ๆ, และพระพรหมราชาเป็นผู้สอนพระเวท, พระนารายณ์สอน
 ศาสตร์ศาสตร์แก่กษัตริย์, และในที่สุดจึงแบ่งที่อยู่กัน, คือพระอิศวร
 ทรงสร้างเขาไภวาศน์เป็นที่ประทับอยู่เอง, ^{๕๕๗}ให้พระนารายณ์ไปอยู่
 เกษียรสมุทร, และให้พระพรหมราชาไปอยู่เป็นใหญ่ในพรหมโลก.
 ตามที่กล่าวมานี้ ยกเอาพระศิวะเป็นพระอิศวร, คือเป็นใหญ่กว่า
 พระเป็นเจ้าทั้งหลาย, เป็นผู้ออกคำสั่งให้องค์อื่น ๆ ไปกระทำการธุระ
 ต่าง ๆ. พระนารายณ์ที่ขอคารกัโดยเทวโองการของพระศิวะทุกคราว,
 จึงเป็นข้อควรตั้งนิตยฐานโดยแท้ว่า คำหรับนารายณ์สิบปางของไทย
 เรา คงจะได้มาจากพราหมณ์ไศวะนิกาย.

ในหนังสือนารายณ์สิบปางฉบับไทยแดงเรื่องอวตารของ
พระนารายณ์ไว้เป็นลำดับดังต่อไปนี้ :—

๑. มัจฉาวตาร, “ปดากทรายทอง.”
๒. กัจฉปาวตาร, “เปนเต่าทอง.”
๓. วราหาวตาร, “เปนสุกรเผือก.”
๔. ทวิขาวตาร, “เปนพราหมณ์หนุ่มน้อย” (ใน
ฉบับของข้าพเจ้าเป็นปางที่ ๕).
๕. มหิงขาวตาร, “เปนกระบือเถื่อน.” (ในฉบับของ
ข้าพเจ้าไม่มี).
๖. กฤษณาวตาร, (ในฉบับของข้าพเจ้าเป็นปางที่ ๗).
๗. นรสิงหาวตาร, (ในฉบับของข้าพเจ้าเป็นปางที่ ๘).
๘. สมณาวตาร, พระนารายณ์อวตารเป็นสมณไป
ทอดกฐาวัตรปริบม เหาพระศิวตั้งคั่น. ข้าพเจ้าสันนิษฐานว่า ผู้
รวบรวมหนังสือนารายณ์สิบปางของเรา คงเอาเรื่องนั้นเข้าแทน
“พุทฺธาวตาร”, เพราะคงเห็นไม่ควรที่จะนับเอาพระพุทฺธเจ้าเป็น
อวตารปาง ๑ ของพระนารายณ์
๙. อัมบรลาวตาร, พระนารายณ์อวตารเป็นนางเทพ
อัมบรีไปปราบหนทุก. เปนเรื่องเกร็ดเรื่อง ๑, ฉะนั้นจึงมิได้มีใน
ฉบับของข้าพเจ้า.

๓๐. รามาวตาร, (ในฉบับของข้าพเจ้าเป็นปางที่ ๗).

ในคำอธิบายต่อ ๆ ไปนี้ข้าพเจ้าจะได้กล่าวถึงเรื่องปางต่าง ๆ ตามลำดับที่จะได้อ่านพบในถิลิตต่อไป. เพื่อผู้อ่านจะได้เปรียบเทียบเรื่องในฉบับของหอพระสมุดกับที่แสดงในถิลิตของข้าพเจ้า.

๖

มัตสยาวตาร (หน้า ๕) — ในเรื่องนารายณ์สิบปางฉบับหอพระสมุดแสดงเรื่องมัจฉาวตารไว้แต่เพียงว่า ต้นเหตุเกิดขึ้นเพราะพรหมเหล่าหนึ่งมีใจอุศยาพระพรหมธาดา, ที่พระอิศวรได้ให้ไปเป็นใหญ่ในพรหมโลก. พรหมผู้ ๓ ในเหล่านั้นจึงคิดจะมาเป็นดังชะลออยู่ใต้มหาสมุทร ณ เบื้องขวาพระสมุทร. ฝ่ายพระพรหมธาดา, เมื่อนึกถึงพระเวทลงมาเพื่อถวายอิศวร พระอินทร์พระภายณ์ จึงตบตรงหน้าใต้มหาสมุทร, เขาคัมภีร์วางไว้เหนือมั่งข้างพระองค์. “ฝ่ายดังชะลอแต่เห็นคัมภีร์พระเวท คิดว่ากูจะลักเอาไปทั้งน้ำเต้า ให้พระพรหมชดชั่งต่อนโลกและเทพามนุษย์ทั้งตาย จึงจะไม่หนีถือพระพรหมต่อไป ครั้นคิดแล้วดังชะลอจึงใช้ผีเสื้อนาอนันตฤทธิ ให้ไปลักเอาซึ่งคัมภีร์แห่งพระพรหมวางไว้ฉนั้น. ฝ่ายผีเสื้อนาจึงไปลักเอาคัมภีร์พระเวทได้แล้ว ก็เอามาให้ดังชะลอ ๆ ก็เขาคัมภีร์รูดน้ำในออก.” ในคัมภีร์ข้อควรสังเกตอยู่อย่าง ๑ คือในเรื่องว่าพระเวทเป็นคัมภีร์, คือเป็นหนังสือ

ที่เขียนแล้ว. ^{๕๕}ทั้งนี้จะเป็นด้วยผู้แต่งเรื่องเป็นภาษาไทยนักเขาเอง หรือจะเป็นเพราะพรหมณีนผู้เล่าเรื่องให้ฟังได้เล่าเช่นนั้นก็เหลือที่ จะเถา, แต่อย่างไร ๆ ก็ตาม, ต้องจัดเอาว่าเป็นความเข้าใจผิด. เพราะพระเวทในชั้นเดิมหาได้เขียนดงคัมภีร์ไม่, เป็นแต่ท่องจำ กันต่อ ๆ มา, ฟังมามีเขียนขึ้นในชั้นหลัง.

ฝ่ายพระพรหมราชาเมื่อขึ้นจากน้ำไม่พบพระเวท จึงนำ ความไปทูลพระอิศวร, และพระอิศวรแจ้งพระญาณทราบว่ ^{๕๖}ดังจะอดูรักเขาไป, จึงให้ไปเชิญพระนารายณ์ที่เกษียรสมุทร, แล้วแจ้งพระนารายณ์ให้อวดการไปดังหารดังจะอดู. พระ นารายณ์จึงอวดการลงมาเป็นมัจฉาวตาร, ^{๕๗}คือปลาดรายทอง ไหล่มีหิมา, ^{๕๘}รับมีเตื่อน้ำแล้วจึงไปพบดังจะอดู, ต่อสู้กันเป็น ตำนารถ, ถ่วงเอาพระเวทออกมาจากในคอดังจะอดูได้ นำเอา ไปถวายพระอิศวร.

ส่วนเรื่องท้าวศัคนพรตช้อนปลา, และลงเรือใหญ่รอด พันอุทกภัย, หาได้มีปรากฏในหนังสือนารายณ์สิบปางฉบับหอ พระสมุดนั้นไม่.

- ๓) ฤษีเจ็ดคน (หน้า ๓๓)—“สัปตะฤษี”, หรือตามภาษา ดันตฤคฤว่า “สัปตฤษี”, อิกนัย ๓ เรียกว่า “ประชากรดี”, เป็นมานะตานุตร์ของพระพรหมา, โดยพระเป็นเจ้าองค์นั้นให้

กำเนิดโดยนิก, มิได้กำเนิดจากครรภ์อย่างเทวดาและมนุษย์
อื่น ๆ. ในคัมภีร์ศตปะระพราหมณะได้ระบุนามไว้คือ (๑)
โคตม (๒) ภรทวาช (๓) วิศวามิตร (๔) สมทกัณ
(๕) วตัสรู (๖) กัศยป (๗) อัคริ. มหาภารตระบุไว้คือ
(๑) มะรุตี (๒) อัคริ (๓) อังคีรต์ (๔) ปุระหะ
(๕) กระตุ (๖) ปุถัตตยะ (๗) วตัสรู. วายูปุราณะเดิม
ภฤคุเข้าอีกคน ๓, แต่ยังคงเรียกอยู่ว่า “ดัมปะฤษี”. วิษณุ
ปุราณะเดิมภฤคุกับทักษะอีก ๒ คน, และเรียกว่า “พรหมฤษี
ทั้งเก้า”. ดัมปะฤษีปรากฏอยู่ในปากฟ้าเป็นดาว ๗ ดวงที่ไทย
เราเรียกรวมทั้งหมดว่า “ดาวจระเข้”. เมื่อเป็นดาวเช่นนี้มักเรียกว่า
“ฤกษ์”. ข้อควรสังเกตมีอยู่คือ “ฤกษ์” ภาษาสันสกฤตแปล
ว่าหมี, คนที่ฝรั่งเขาเรียกดาวจระเข้ว่า “หมีใหญ่” (ละติน
“Ursus Major”, อังกฤษ “Great Bear”), ก็ตรงกับนามใน
ภาษาสันสกฤต.

๘ “พระมนุชนก โลกถ้วน” (หน้า ๒๔) — พระมนุ
ที่กล่าวในที่นี้เป็นองค์ที่ ๗. พระมนุส่วยัมภู, ผู้มีกำเนิด
จากพระส่วยัมภู (พรหมา). ในคัมภีร์ “มานวธรรม-
ศาสตร์” กล่าวไว้ว่า เมื่อพระอาตนุ (ผู้เกิดเอง) มีพระฤทัย
จำนงที่จะทรงสร้างสิ่งทั้งปวง ได้ทรงสร้างนำชนก่อน, แล้วได้

ทรงเอาพิษหว่านในน้ำ. จากพิษนั้นได้เกิดเป็นไข่ทอง, และ
พระอามฤตเองได้เข้ากำเนิดในไข่นั้นเป็นพระพรหมา, มีตามหา
(ผู้สร้าง) แห่งโลก. พระพรหมอยู่ในไข่นั้น ๑ ปี แล้วจึงแบ่ง
ไข่นั้นออกเป็นสองภาคโดยอำนาจพระมโนเท่านั้น. เหตุที่ได้มี
กำเนิดในไข่ทองเช่นนี้ จึงเรียกพระพรหมว่า “หิรัณยครรภ์”.
เมื่อออกจากไข่แล้วพระพรหมจึงเริ่มทรงสร้างโลกต่อไป. คัมภีร์
“พรหมปุราณะ” กล่าวว่า เมื่อได้ออกจากไข่ทองแล้ว
พระพรหมแบ่งพระองค์เป็น ๒ ภาค, ชายภาค ๑ หญิงภาค ๑,
ซึ่งช่วยกันสร้างพระวิษณุเป็นเจ้า, แล้วพระวิษณุจึงได้ทรงสร้าง
บุรุษที่ ๑ ชื่ออวิราช, และวิราชสร้างพระมนูด้วยนมภู. แต่คัมภีร์
“มัตสยะปุราณะ” กล่าวว่า พระพรหมสร้างนางชั้นองค์ ๑ ชื่อ
ดศรुปา (หรือดรัสจิก), และตรัสชวนให้ช่วยกันสร้าง “ภูตะ”
(สัตว์มีชีวิต) ทุกชนิด, คือมนุษย์, สัตว์, และอสูร. ดององค์
จึงไปอยู่ตำราญในที่ระโหฐานด้วยกัน ๓๐๐ ปีด้วยรัก, แล้วจึงได้
กำเนิดพระมนูองค์ที่ ๑, ซึ่งเรียกว่าสวามินภูและวิราช [ดูคำ
อธิบายที่ ๕ ด้วย].

พระมนูด้วยนมภู องค์นี้ เป็นผู้รับ มอบธุระ สร้างคน,
ณนั้นคนจึงได้ชื่อว่า “มนุ”, เพราะเกิดแต่มนุ. พระมนูได้สร้าง
ประชากรขึ้น ๓๐ คน, เพื่อให้เป็นมหาชนกของมนุษย์สืบมา.

ประชาชนดี, หรือมหาฤๅษี ๓๐ คน คือ (๑) มะรุจิ (๒) อัคริ
 (๓) อังคริธ (๔) ปุณฺณคยะ (๕) ปุณฺณะ (๖) กระตุ
 (๗) วติษฐ (๘) ประเจคฺคิ, หรือ ทักษะ (๙) ภฤคุ
 (๑๐) นารท. บางคำหรือบ้างก็ออกนามประชาชนดีเพียง ๗ คน, คือ
 ที่เรียกตั้งปะณฑุ์ตนเอง [ดูคำอธิบายที่ ๗]. พระมณูองค์ที่ ๑ นั้น
 เป็นผู้รจนาคัมภีร์ ที่เรียกว่า “มนุสंहิตา”, หรือเรียกอีกนัยหนึ่ง
 ว่า “มานวธรรมศาสตร์”. พระมณูที่ ๑ นั้นจัดว่าเป็นพรหมณ์
 โดยพระชาติ.

พระมณูมีกำหนดจะมาบังเกิดในโลก ๑๔ องค์, เป็น
 ไทใหญ่อยู่ในโลกองค์ละ ๑ มานวันตร, ซึ่งเทียบเป็นปีมนุษย์ถึง
 ๔,๒๐๐,๐๐๐ ปี. [ดูคำนำ, หน้า (๒)]. พระมณูในเรื่องมัตถยาวตาร
 เป็นกษัตริย์ชาติ, โอริศพระสุริยาศิษย์. เป็นมณูองค์ที่ ๗, และ
 ในกาถบัคนี้ ยังเป็นมานวันตรของพระมณูองค์ที่ ๗ นั้นอยู่.

นามพระมณู ๑๔ องค์มีตามลำดับต่อไปนี้, คือ (๑)
 ศวามัฏฐ (๒) ศวาโรจนิ (๓) โอตคัม (๔) คามะธ่า
 (๕) ไรวตะ (๖) จาณษ (๗) ไรวัดจิต, หรือธัตยพรต
 (๘) ศาวรรณ (๙) ทักษะศาวรรณ (๑๐) พรหมศาวรรณ
 (๑๑) ชรรณศาวรรณ (๑๒) รุทระศาวรรณ (๑๓) เราจยะ
 (๑๔) เภาตยะ.

พระมนุโสดิวัตร, องค์ที่ก่อดำรงในปางมัตถยวตารนั้น, มีโอรสที่ ๓ ชื่อ อิกษวากุ, และอิกษวากุนี้ได้เป็นประณมกษัตริย์คันธริยวงศ์ ซึ่งครองนครอโยธยา, จึงมีข้อความกล่าวไว้ในโองการข้างหน้า, ที่พระมหाराชครูอ่านในพระอุโบสถวัดพระศรีรัตนศาสดาราม, ว่า:—

“ตมมคติแกดัวอาทิตย์ เคอมกาด
“ตายทำนทรวงธรณีนี เรือยหล้า.”

๘ กุณมวตาร (หน้า ๒๘) — ในหนังสือนารายณ์สิบปางฉบับหอพระสมุด มีข้อความแสดงเรื่องแห่งปางนี้ไว้แต่เพียงว่า มีพรหมชน ๓ มีความอุศยาพระพรหมชาดา, จึงพากันจุติลงมาเป็นอสูรมัจฉา, ถ้ายเข้าเบียดเชิงเขาพระสุเมรุ จะให้แผ่นดินซึ่งทรงพระสุเมรุนี้พังไป. พระอิศวรเป็นเจ้าได้ทรงทราบเหตุ จึงตรัสให้พระนารายณ์ให้ไปปราบอสูรมัจฉา, พระนารายณ์ก็อดดาร์เป็นเค้าทองลงไปตามเทวโองการ. เรื่องหมกเท่านั้น, มิได้มีกล่าวถึงการกวนเกษียรสมุทรทำน้ำอมฤตเลยจนคำเดียว. แท้จริงเรื่องกวนเกษียรสมุทรเป็นเรื่องแสดงกิจสำคัญอัน ๓ ของเทวดา, เหตุไฉนจึงมิได้กล่าวถึงเลย, ออกจะน่ารู้ลึกแปลกใจอยู่.

๑๐ ทูรวาส (หน้า ๒๘) — ฤษัณนั้นนัย ๓ จำเป็นโอรสพระอัคร
 ปรชาบดีกับนางอนนธยา, ฤษัณนัย ๓ จำเป็นหลานพระประชาบดี
 องค์นั้น. ฤษัณนั้นเป็นคนโตโง่ร้าย, และเมื่อไรใครทำให้จิตใจ
 ดกนิคหนอยก็มักจะสาปเสียดแทงที่ เช่นในเรื่องศกุนตลา ฤษัณนั้น
 ได้ไปถึงอาศรมของพระกณโถมุนีในเวลาเช้า, ไม่มีใครออกไป
 คอยรับ จึงสาปนางศกุนตลา, ทำให้นางนั้นต้องพวากับท้าว
 ทูษณันต์เป็นหลายปี. ในมหาภารตะกล่าวไว้ว่า ฤษัทรวาสได้
 อำนวยพรแก่นางกุนตี ให้มีดดีที่เชิญเทวดาองค์ใด ๆ ลงมาเป็น
 สามีได้ตามปรารถนา, นางนั้นจึงได้เชิญพระอาทิตย์ลงมาเป็นสามี,
 และมีโอรสชื่อภรรณะ, ซึ่งนางกุนตีเอาไปทิ้งไว้ที่ริมฝั่งแม่น้ำ
 ยมุนา, เพราะไม่อยากจะให้ท้าวศุระ, เจ้านครมถุรา, ผู้เป็นบิดา
 ทราบว่าตนได้ชุกชน. นายอริธร, ผู้เป็นสวามีของท้าวชครฐ
 กษัตริย์จันทรวงศ์ในนครหัตตินาปุระ, ไปพบกุมารนั้นที่ฝั่งแม่น้ำ,
 จึงเก็บเอาไปเลี้ยงเป็นบุตรบุญธรรม. ภรรณะนี้ภายหลังได้เป็น
 เจ้าครองแคว้นของคราษฏร์ (คือที่เรียกว่า “เบ็งคอด” ในกา
 บัตสัน). ฝ่ายนางกุนตานั้น, ต่อจากเวลาที่ได้ประสูติภรรณะแล้ว,
 ได้ทำการอภิเษกสมรสกับท้าวปาณฑุ กษัตริย์จันทรวงศ์ผู้ครอง
 นครหัตตินาปุระ, แต่ท้าวปาณฑุนั้นพะเหินได้ถูกสาปไว้ว่า ถ้า
 เมื่อใดเสกเมถุนจะต้องเสียพระชนม์ชีพ, นางกุนตีจึงเชิญเทวดา ๓

องค์มาให้กำเนิดแก่โอรสแทน, คอ พระยมให้กำเนิดแก่พระ
ยุธิษฐียร, พระพายูให้กำเนิดแก่พระภีมะเสน, และพระอินทร
ให้กำเนิดแก่พระอรชุน. เจ้าสามองค์นี้, กับโอรสของนางมัทรี
มเหสีซ้ายของท้าวปาณฑุอีก ๒ องค์, ซึ่งได้กำเนิดจากพระอัศวิน
เทพบุตรแฝด, มีนามว่าสหเทพ กับนกุล, รวม ๕ องค์เรียกใน
มหากาพย์ว่า กษัตริย์ปาณฑุ. อนึ่งในมหากาพย์มีเรื่องว่า
ครั้งหนึ่งท้าวฤๅษณะได้นิมิตนัยพระทศวาทิน, แต่เดิมเช็ดเศษ
อาหารที่ได้ตกเบือนกันพระฤๅษณะนั้น, พระฤๅษโกรธจึงทำนายว่า
พระฤๅษณะจะตายโดยอาถรรพณ์อย่างไร, ดังปรากฏใน
เรื่องพระฤๅษณะวาทินแล้ว.

๑๑ “พระเจ้าท้าวสหัส อิศะ นั้นเอง”. (หน้า ๔๕) — คำตรัส
ของพระอิสวรในโคลงบทนี้ตรงกับที่ของไป ข้าพเจ้าแต่งตามคำ
ความที่มีอยู่แห่ง ๑ ในบทมะปฺราณะ.

๑๒ วราหาวตาร (หน้า ๔๗) — ในหนังสือนารายณ์สิบปาง
ฉบับหอพระสมุดแดงเรื่องไว้คล้ายๆ กับที่ข้าพเจ้าแต่งไว้ในอดีต
นี้เอง, ผิดกันอยู่แต่ नामอสูรเรียกว่า “เทรณคยัษ,” ซึ่งบำเพ็ญ
ตะบะจนได้พรพระอิสวรแล้ว จึงดำแดงอาณูภาพมันเอาแผ่นดิน
ทั้ง ๔ ทวีปไปบาคาต, จนพระอิสวรต้องใช้พระนารายณ์ให้อวดตาร
ไปปราบ.

อนึ่งในหนังสือที่กล่าวมานั้น เมื่อเล่าถึงการปราบอสูรแล้ว มีข้อความแสดงต่อไปว่า พระนารายณ์ไปบรรทมตื่นขึ้น เห็นอหัง อนันตนาคราช ณ เกษียรสมุทร, จึงบังเกิดดอกประทุมชาติมุขิน จากพระอุระประเทศ, และเมื่อดอกบัวนั้นบานจึงเห็นพระพรหม ผู้ปกครองสมุทรองค์หนึ่งอยู่ในนั้น. พระนารายณ์พา कुमार ชื่นไป เจ้าพระอิศวร ๆ จึงตั้งพระอินทร์ให้ลงไปสร้างกรุงศรีอยุธยา, แล้วทรงประดิษฐานให้แก่กุมารชื่อ โนมาคัน. ประทานเทพอาวุธต่าง ๆ ด้วย. “ท้าวโนมาคันรับพระพรกับเทพอาวุธแล้วก็ถวาย บังคมลาดงมาด้วยราชสมบัติในกรุงทวารวดีศรีอยุธยาสืบมา.”

เรื่องกำเนิดท้าวโนมาคันนี้ ไม่เกี่ยวกับเรื่องวราหาวตาร เลย, ทำให้จึงเอามาค่อท้ายเข่าก็แปลไม่ออก. อีกประการ ๑ ที่ว่าท้าวโนมาคันเป็นประมณกษัตริย์ผู้ครองนครอโยธยาก็ไม่ตรงกับข้อความที่ข้าพเจ้าค้นพบในคำหรับปุราณะ, ซึ่งกล่าวว่า ประมณกษัตริย์แห่งอโยธยาคือท้าวอักษวาหุ, โอรสแห่งพระมนู วิศววัต, ดังได้กล่าวมาแล้วในคำอธิบายเลขที่ ๘. ในคำอธิบาย หมายเลข ๘ นั้น ผู้อ่านคงจำได้ว่าได้พบเรื่องกำเนิดแห่งพระมนู ด้วยัมภว, ซึ่งมีลักษณะอย่างเดียวกับกำเนิดแห่งท้าวโนมาคัน ในหนังสือนารายณ์สิบปางนี้ด้วย. นี่ทำให้ข้าพเจ้าเกิดสงสัยว่า ผู้แต่งเรื่องจะเอาเรื่องทั้ง ๒ นั้นดัดแปลงกันเสียแล้ว, คือเอาเรื่อง

กำเนิดของมนุษย์ ๓ มาต่อเข้ากับประวัติการของลูกมนุษย์ ๘ นาม
 “อินมาตัน” นั้นก็ค้นไม่พบในที่ใด ๆ เลย, ข้าพเจ้าจึงใคร่จะ
 ดันนิษฐานว่า น่าจะมาจากคำ “อินมตฺ” , คือ “เห็นชอบ”
 นั้นเอง. ส่วนข้อที่ว่าทำอินมาตันลงมาด้วยราชสมบัติ “ใน
 กรุงทวารวดีศรีอยุธยา” ดังนี้, คงเป็นความหลงของคนไทยผู้
 จดเรื่องตามคำเล่าของพราหมณ์, ไม่ใช่พราหมณ์ผู้เป็นครูกล่าว
 ผิดเช่นนั้น, เพราะพราหมณ์คงต้องทราบอยู่ดีว่า “ทวารวดี”
 กับ “อโยธยา” เป็นคนละนคร ห่างกันไกล. “ทวารวดี”, หรือ
 “ทวารกา”. เป็นนครของท้าวฤๅษณ์ธรมหากษัตริย์จักรพรรค์, แต่
 “อโยธยา” เป็นนครของกษัตริย์สุริยวงศ์. ที่ข้างไทยเราเขา
 นามนครทั้งสองนี้ไปปนกันก็เพราะเหตุที่กรุงเก่าของเรามีนาม
 ว่า “กรุงเทพมหานครบวรทวารวดีศรีอยุธยา”, จึงทำให้เข้า
 ใจไปว่า “ทวารวดี” กับ “ศรีอยุธยา” เป็นนามแห่งนคร
 เดียว.

ไหน ๆ ก็ได้แต่แสดงความเห็นมานานแล้ว ข้าพเจ้าอยาก
 จะใคร่เผยแผ่แสดงความเห็นต่อไปอีกสักหนึ่งถึงเหตุที่ตังนามกรุง
 เก่าดังกล่าวข้างบนนี้. ตามทางที่รู้มาในทางตำนาน, พระเจ้า
 อู่ทองเมื่อมีพระประสงค์จะสร้างพระนครขึ้นใหม่นั้น ได้เลือกที่
 เหมาะได้ทีตำบลหนองโสน (ซึ่งเดี๋ยวนี้เรียกว่า “บึงพระราม”).

ที่นอนอยู่กลางแจ้งวันไทยโบราณ ซึ่งเคยมีกษัตริย์ครองอยู่แต่ก่อนที่
พระเจ้าอยู่ทงย้ายไปจากอยู่ทง, และพระนครหลวงแห่งแคว้นนั้น
เรียกว่าพระนครศรีอยุธยา. เมื่อพระเจ้าอยู่ทงเสด็จไปถึงที่นั้น
พระนครศรีอยุธยาเท่านั้นรกร้างหมดแล้ว, จึงทรงเลือกที่สร้าง
พระนครใหม่ในที่ตรงข้ามปากแม่น้ำ, และเพราะเหตุที่สร้างพระ
นครขึ้นใหม่จึงมีพระประสงค์ที่จะให้มีนามปรากฏผดึกบพระนคร
ศรีอยุธยาเก่า, แต่ก็ยังอยากให้มีนามเก่าติดอยู่ด้วย, เพราะเป็น
ชื่อที่คนไทยเคยรู้จักเป็นพระนครหลวงมาช้านานแล้ว นักปราชญ์
ราชบัณฑิตในสมัยนั้น: ซึ่งโดยมากคงเป็นพราหมณ์หรือมีความ
รู้ดีในทางไสยศาสตร์, พิจารณาคุณสมบัติประเทศเห็นว่าเป็นที่มน้ำ
ล้อมรอบ, ต้องด้วยลักษณะแห่งนครทวารวดีของท้าวบรม-
จักรกฤษณ์, จึงขนานนามพระนครใหม่ว่า “กรุงเทพมหานคร
บวรทวารวดี”, และเพื่อให้มีนามพระนครเก่าอยู่ด้วยตาม
พระราชประสงค์ จึงต่อสร้อยว่า “ศรีอยุธยามหาดิลกภพ”.
ข้อความนี้ข้าพเจ้าสันนิษฐานตามเหตุผลที่น่าจะเป็น, หากใช้กัน
ได้หลักฐานแห่งใด ๆ มาประกอบไม่, ฉะนั้นท่านจะเห็นตามหรือ
ไม่ก็ตามแต่ใจของท่านเถอญ.

เวทคำ". เพื่อให้ทราบความต้องแท้ จำจะต้องชี้แจงในที่นี้ว่า
พระเวทนั้นมี ๔, คือ (๑) ฤคเวท (๒) ยજุรเวท (๓) สามะเวท
(๔) อถรรพเวท. ที่เรียกกันคำสำหรับแห่งโดยคำศัพท์ว่า "ไตรเวท"
หรือ "ไตรเพท" นั้น, เพราะอถรรพเวทถือเป็นของใหม่ที่แต่ง
เพิ่มเติมขึ้นภายหลัง, จึงคงนับแต่สามตามเดิม. ฤคเวทเป็น
พระเวทเดิม, ซึ่งได้มีผู้แต่งและรวบรวมขึ้นหลายพันปีมาแล้ว.
ต่อมาพวกพราหมณ์ผู้นำที่ทำพิธีต่าง ๆ ได้เกิดเหา मनตร์ต่าง ๆ
ในฤคเวทมารวมไว้เป็นหมวด ๆ เพื่อสะดวกแก่การค้น, จึงได้เกิด
มียજุรเวทและสามะเวทขึ้นเป็นลำดับ. ในมานวธรรมศาสตร์มี
กล่าวถึงแต่สามพระเวทเท่านั้น, ซึ่งเป็นพยานแสดงว่า อถรรพเวท
นั้นเป็นของที่เกิดขึ้นภายหลังแห่งมานวธรรมศาสตร์, คือไม่
เก่ากว่าพุทธกาลเท่าใดนัก.

พระเวททุกคัมภีร์แบ่งเป็น ๒ ภาค, คือ ภาคที่รวบรวม
คาถาและมนตร์ต่าง ๆ เรียกว่า "สันหิตา". ภาคที่รวบรวม
อรรถกะถา แสดงแบบแผนพิธีต่าง ๆ เรียกว่า "พราหมณะ".
นอกจากนี้ยังมีหนังสือรวบรวมคำอธิบายเพิ่มเติมอีก, เรียกว่า
"อูปนิษัต" และ "อรรถนิกะ".

ฤคเวท มี ๓ สันหิตา, พราหมณะ ๒ คือ (๑) โยคเรยะ
พราหมณะ, หรืออีกนัย ๑ เรียกว่าอาศวดายนะพราหมณะ;

(๒) เกาษัตริย์พราหมณะ, หรืออีกนัย ๓ เรียกว่าคางชยายนะพราหมณะ, ทั้ง ๒ นี้เป็นคำสำหรับแสดงหน้าที่แห่งพราหมณ์ผู้เป็นโหดฤ, คือผู้ดุดมณตร์เวดาทำพละกรรม.

ยัชรวเท แบ่งเป็น “นิกายดำ” กับ “นิกายขาว”, มีคำรับแยกกัน, คือ นิกายดำมีไศว์คิริยะสันหิตา กับ ไศว์คิริยะพราหมณะ; นิกายขาวมีวาชสะเนยสันหิตา กับศคระปะกะพราหมณะ. ศคระปะกะพราหมณะนี้ใช้มากกว่าคำสำหรับอื่น, แสดงหน้าที่แห่งพราหมณ์ผู้เป็น อชรวบุ. คือผู้ลงมือกระทำกิจบูชายัญ.

สามะเวท มี ๓ สันหิตา, มีพราหมณะ ๘, ซึ่งมีผู้ใช้อยู่มาก ๒ คือ เปราชะพราหมณะ หรืออีกนัย ๓ เรียกปัญจคชะพราหมณะ, กับคาณทยะพราหมณะ หรืออีกนัย ๓ เรียกว่า นทคชะพราหมณะ, เป็นคำสำหรับแสดงหน้าที่พราหมณ์ผู้เป็นอุทคาคฤ, คือผู้จัดเป็นท่านองในเวดากทำพิธีต่าง ๆ.

อถรรพเวท มี ๓ สันหิตา, และมีพราหมณะชื่อโคปะกะพราหมณะ, เป็นคำสำหรับแสดงวิธีรักษาโรคและได้มีที่เข้าถึงในกายมนุษย์. คำราเกร็ดต่าง ๆ ที่ใช้สำหรับได้มีและทำเล่นที่เปนต้นเป็นสาชาแห่งอถรรพเวท, จึงเรียกว่า “อาถรรพ์”.

การเรียนรอบรู้พระเวทเรียกว่า “เวทางก์”, กอบด้วยองค์ ๖ คือ:—

๑. ศึกษา. ออกดำเนียงและอ่าน, มีอ่านให้ถูกจังหวะ,
ให้ชัดเจน. และให้เสียงไพเราะ.

๒. ฉันทส. รู้ฉันทฉันท, แต่งได้.

๓. ไวยากรณ์. รู้คำราชา.

๔. นิรุกต. รู้มูลและคำแปลแห่งศัพท์.

๕. ไชยดิษ. รู้จักดาว และหาฤกษ์, ผูกดวงชะตา, ฯลฯ

๖. กัลปะ. รู้แบบแผนทำพิธีต่าง ๆ.

๑๔ นรสิงหาวตาร (หน้า ๕๔) — ในหนังสือนารายณ์สิบปาง
ฉบับหอพระสมุดจัดไว้เป็นปางที่ ๑, และแต่งเรื่องข้างต้นว่า
“หิรันตะอสูร” กิดจะใคร่เป็นใหญ่ในไตรภพ, จึงตั้งตะบะ
พิชิตริมเชิงพระสุเมรุได้ ๑๐๐ ปี พระเป็นเจ้าก็ยังมิได้ประดาพร
ให้, “อสูรตนนั้นจึงกองเพลิงแล้วทำชาอย่าง ๕ ขนย่างกายจนมัน
เหลวในกายนั้นไหลออก จึงเอามันเหลวตามประทีปบูชาพระเป็น
เจ้าทั้ง ๓ พระองค์.” คราวนั้นพระเป็นเจ้าเสด็จลงมา, หิรันตะยักษ์
ก็ขอพร, พระอิศวรประทานพรและพระนารายณ์ประทานศทาไว้คู่
มือ, และพระเป็นเจ้าทั้ง ๓ ประทานโอวาทแล้วก็เสด็จกลับ. ใน
ที่นี้ไม่ปรากฏว่าพระพรหมชาตาได้ ประทานอะไรจนอย่างเดียวกัน,
แต่ในคำหรับที่ข้าพเจ้าเก็บความมาแสดงในฉัตติศัน กัดับกล่าววว่า
พระพรหมเป็นผู้ประทานพรองค์เดียวกัน, พระอิศวรและพระ
นารายณ์หาได้เกี่ยวข้องด้วยไม่.

ในหนังสือฉบับหอพระสมุดฯ กล่าวต่อไปว่า เมื่อได้รับพร
และศทาแล้ว หิรัญตะยักษก็กำเริบยิ่งนัก, ถึงแก่ตบตบชนเทียม
พระนารายณ์; และแต่เดิมเมื่อฤษั่มนี้จะสาชยายเวทมนตร์อะไรก็
มักตั้งคั่นว่า “โอม นโม นารายณะมะมะ”, แต่หิรัญก็บังคับ
ให้เปลี่ยนว่า “โอม นะโม หิรัญตะมะมะ”. เทพดาและฤษั่มนำ
ความไปทูลพระอิศวร, จึงมีเทวโองการให้พระนารายณ์อดตาร
ไปตั้งหารหิรัญตะอสูร. “พระนารายณ์รับคิวงโองการแล้วก็
บันดาตมหาสังขตภิกษิณาวุธซึ่งทรงนั้น ให้ตงมาเกิดเป็นบุตร์
หิรัญตะอสูร. ครั้นอยู่จำเริญรมา, กุมารนั้นเจริญขึ้น จึงมีนาม
ปรากฏว่ากระดาศรรณกุมาร.”

เรื่องราวต่อไปนี้พิสดารดีและตรงกันกับที่ในลิลิตของ
ข้าพเจ้า, เป็นแต่ในลิลิตเรียกนามตามที่ปรากฏในคำหรับที่
ข้าพเจ้าใช้, คือเรียกอสูรผู้บิดาว่า “หิรัญตะอสูร”, และเรียก
อสูรผู้บุตรว่า “ประหลาห์”. ข้าพเจ้าอยากจะใคร่ตั้งนิษฐานว่า
นามของอสูรทั้ง ๒ นี้ ที่ผิดเพี้ยนไปในหนังสือฉบับไทยเห็นจะไม่
ใช่ความผิดของครุเดิม, น่าจะเป็นความผิดของคนไทยผู้จดเรื่อง
ฟังนามผิดไปจึงจดลงตามที่ได้ยิน; เพราะหิรัญตะอสูรนี้ พราหมณ์
อาจเรียกย่อ ๆ ว่า “หิรัญตะ”, แต่ได้ยินเป็น “หิรัญตะ”,
แต่ประหลาห์นั้นอาจเรียกว่า “ประหลาห์ธรรมกุมาร” แต่
ได้ยินเป็น “กระดาศรรณกุมาร” ไปก็ได้. ไม่ต้องดูอื่น

โกด, แคนาม “เซอร์ เจมส์ บรุก” ในรัชกาลที่ ๓ ยังเรียก
ได้ว่า “เยตปบุรุษ” ดังนี้เป็นตัวอย่าง. โชแต่เท่านั้น, ข้าพเจ้า
ยังเคยได้ฟังพระบาทสมเด็จพระพุทธเจ้าหลวงทรงเล่าว่า ครั้ง ๓
ทรงใช้เจ้าพระยานรรัตนราชมานิช (โต), ซึ่งเวลานั้นเป็นเจ้า-
หมื่นสรรเพชภักดี, ให้ไปเรียกเอาหนังสือเรื่อง “เซอร์ เจมส์
บรุก” เจ้าพระยานรรัตนฯ ไปบอกผู้รับสั่งว่าต้องพระประสงค์
หนังสือ “ซีจ่าปตุ๊ก”, ผู้รับสั่งไปเรียนคุณจอมผู้เก็บหนังสืออีก
คือ ๓ ว่าต้องพระประสงค์หนังสือ “ค้อครี” !

๑๕ “แยงกูเวรเป็นเจ้า ทรัพย์สินอัน” (น้ำข) — ท้าวกูเวร,
หรือที่เรียกนามออกด้วยว่า “เวสสวดี” หรือ “โพสรพน”,
มีกำเนิดเป็นยักษแต่มีบวรเป็นยักษ, แต่เหตุใดจึงเข้าข้างฝ่าย
เทวดาทุก ๆ คราวที่เทวดารบกับยักษ? ขอนยอมเป็นข้อฉงนของ
คนโดยมาก. แท้จริงในคัมภีร์ก็ไม่มีแสดงประวัติของท้าว
กูเวร, แต่ในที่นี้เรียกว่า “ท้าวกูเวร” จึงไม่มีใครดำเหนียก
ว่าเป็นตัวเดียวกันกับท้าวกูเวรนั่นเอง. ที่นามกลายเป็น “กูเบริน”
ไปนั้น ข้าพเจ้าสันนิษฐานว่าคงเป็นไปได้โดยง่ายกับที่ “เซอร์
เจมส์ บรุก” กลายเป็น “ซีจ่าปตุ๊ก” เช่นที่กล่าวมาแล้วใน
คำอธิบายที่ ๓๔, กล่าวคือ พราหมณ์ผู้เป็นครูคงได้ออกนามว่า
“กูเพรี”, ซึ่งอ่านตามสำเนียงสันสกฤตก็คล้าย “กูเบริน”, ผู้
จึงจึงคงตามที่ได้ยิน, แล้วเมื่อคัดลอกกันต่อมา หางตัว บ

ยาวออกจิ้งกตายเป็น ป. ส่วนประวัติในคัมภีร์รามเกียรติ์กล่าวไว้
ถูกต้องพอประมาณ, แต่เพราะเหตุที่ “ท้าวฤเพริน” นั้นคง
แต่ถูกทศกัณฐ์แย่งบุษบกแล้วก็มีได้กล่าวถึงอีก, คนไทยโดยมาก
จึงมิใคร่ได้ใส่ใจถึง, ฉะนั้นในที่นี้ข้าพเจ้าขอแสดงประวัติของท้าว
ฤเวศโดยย่อ, ตามที่มีในอุตตรกัณฐ์แห่งรามายณะ, และเก็บ
จากที่อื่นประกอบบ้างพอสมควร.

ในกฤตยูก พระปฤถษะประชาบดี, ผู้เปรมานะสา-
บุตรีของพระพรหมมา, บำเพ็ญฌาณอยู่ในป่าหิมพานต์ ได้รับ
ความรำคาญเป็นอันมาก เพราะมีสัตว์หลายคน ชอบไปจับจำทำ
เพลงแฉะจับระบำเล่นที่ข้างอาศรม. พระปฤถษะจึงประกาศคำ
สาปไว้ว่า ถ้าหญิงใดเข้าไปใกล้อาศรมของเข่อีกให้เกิดขึ้น
กรรม. มีนางกษัตริย์องค์ ๓, ซึ่งเป็นบุตรของท้าวตฤณะวิณฑุ,
มิได้ทราบคำสาปนี้, เดินเข้าไปใกล้อาศรม จึงเกิดมีกรรม.
ครั้นท้าวตฤณะวิณฑุ ทราบดังนั้นก็เสวยกษัตริย์ให้แก่ พระปฤถษะ
แต่นางมีโอรสชื่อ วิสวะวิธ, หรือเรียกตามกำเนิดว่า “เป-
ลาธัสตยะ”, พรหมณผู้แต่งเรื่องรามเกียรติ์คงจะได้ออกนามว่า
“เปลาธัสตยะ”, ผู้เขียนจึงจดลงตามที่ตนได้ยินว่า “ธัสตยะ”,
ดังปรากฏอยู่ในรามเกียรติ์นั้น. พระเปลาธัสตยะก็ศึกษาและบำเพ็ญ
ตะบะเชี่ยวชาญจนได้เป็นฤษี และทำการสมรสกับบุตรีพระภริ-
ชาประชาบดี, มีโอรสองค์ ๓ ซึ่งพระพรหมมาประทานนามว่า

“ไวศรวัน” (“เกิดแต่วิศรวัน”), และเพราะว่าร่างกายไม่
งดงามจึงมีฉายาว่า “กูเวร” (“ตัวชั่ว”). กูเวรได้นำเพี้ยตะมะ
อยู่หลายพันปี, จึงได้รับพรของพระพรหมาให้เป็น “ธนะบดี”
 (“เจ้าแห่งทรัพย์ทั้งหลาย”), และให้เป็นโศกบาตประจำทิศ
เหนือด้วย พระวิศรวันได้เป็นพระบิดาแนะนำให้กูเวรไปอยู่นคร
ลงกา, ซึ่งพระวิศรวันได้สร้างขึ้นในปางก่อนเพื่อเป็นที่อยู่ของ
พวกภราษณ์, แต่ซึ่งพวกภราษณ์ได้ทิ้งร้างไป เพราะเกรงเดช
พระนารายณ์.

อยู่มานาน ๑ ท้าวสุมาลี, เจ้าภราษณ์ซึ่งเป็นเชลยของภราษณ์
ผู้ที่หนีจากลงกาไปอยู่บาดาล, ได้ขึ้นมาเยี่ยมมนุษยโลก, เห็น
ท้าวกูเวรชนบทก่อนเป็นของพระพรหมาประทานนั้น ดอยไป
ในอากาศเพื่อไปเฝ้าพระบิดา. ท้าวสุมาลีมีความอิดสง่า, จึงคิด
อุบายที่จะเอานครลงกาคืน. ด้วยความคิดเช่นนั้น สุมาลีจึงได้นำ
ตัวจิศาชื่อโกกะตีไปถวายให้เป็นชายาของพระวิศรวัน, และนาง
นี้ได้เป็นมารดาแห่งท้าวราพณ์ (ทศกัณฐ์) ๑ กุมภกรรณ ๑
นางศุรปณฑา ๑ พิเภกษณ์ ๑. เมื่อนางโกกะตีได้เห็นความ
สง่าของท้าวกูเวรในเมื่อเธอไปเฝ้าพระบิดา, นางนั้นก็มีความ
แค้นและขุ่นข้องของคนให้คิดแค้นท้าวกูเวร พญาราพณ์ก็ตั้งใจ
นำเพี้ยตะมะอยู่หลายพันปี, จนพระพรหมาทรงพระเมตตาแล้ว,
พญาราพณ์จึงขอประทานพรว่า มิให้แพ้ผู้ใดที่มีอหิฤทธิขึง

ไปกล่าวมนุษย์, พอได้รับพรแล้ว พญาราชพณิกก็ไปแย่งเอานคร
ลงมากับมนุษย์ได้จากท้าวฤๅษ.

ฝ่ายท้าวฤๅษพ่ายยักษ์บริวารหนีไปเฝ้าพระบิดา, พระ
บิดาจึงสร้างนครให้ใหม่, เรียกนามนครว่า “อดกา”, หรือ
“ประภา” บ้าง, “วสุธรา” บ้าง, “วสุธลดี” บ้าง, ตั้ง
อยู่ในป่าหิมพานต์, และมีสวนพระโพธิ์นามชื่อเจตตรวด อยู่บนเขา
มันทร, อันคั่นเนื่องกับเขาพระสุเมรุ, อันนครและสวนของท้าว
ฤๅษนั้น เป็นรมณียะสถานน่าดำราญยิ่งนัก, ทั้งผู้ที่อยู่ในที่นั้น
ก็ปราศจากโรค, ความเห็นจเห็นอย, ความวิตก, ความหิว,
และความกตเวทียใด ๆ, และคงชนมชีพอยู่ได้คงหมื่นปี. ต้นไม้
ในสวนเจตตรวดนั้นมิใช่เป็นไม้เนื้อแข็ง, มีดอกเป็นมณีมีค่า, และ
มีผลเป็นนารี, ปราสาทที่อยู่ของท้าวฤๅษเป็นฝีมือพระวิศุกรรม
สร้างขึ้นอย่างวิจิตร, และเสด็จในปราสาทนั้นคือกนิษฐ, และนาง
กนิษฐเป็นนางบำเรอ. พวกยักษ์ผู้เป็นบริวารได้ตามท้าวฤๅษ
จากนครลงกาไปอยู่ในนครอดกาด้วย. และเพราะเหตุที่ท้าวฤๅษ
เป็นผู้ที่อยู่ในศีลในธรรม, มิได้มีใจพาดต้นตาลหยาบ, จึงเข้า
ข้างฝ่ายเทวดาทุก ๆ คราวที่รบกับอสูร.

ในภาพที่เข้เขียน ท้าวฤๅษเป็นคนผิวขาว, มีตามชา,
มีฟัน ๘ ซี่, และกายประดับด้วยอาภรณ์ต่าง ๆ. นอกจากนาม
ที่กล่าวมาแล้ว ท้าวฤๅษมีนามที่เรียกอีกด้วยว่า “ฤๅษะ”

(ตัวรว), “อิฉาดฤ” (ผู้มีทรัพย์ได้ตามใจจ้านง), “ยักษะ
ราช”, “มยุราช” (เจ้าแห่งพวงมยุ, คือกนิษฐ), “รากษะ
เสนทร์” (เป็นใหญ่เหนือรากษส), “รัตนครรภ” (พวงแก้ว),
“ราชะราช” (เจ้าแห่งเจ้า), และ “นรราช” (เจ้าแห่งคน,
หมายความว่าทรัพย์มีอำนาจให้คนต้องเคารพ.)

มเหสีของท้าวเวรเป็นธิดาแห่งพญามุรทาทพ, มีนาม
ว่า “ยักษ” หรือ “จารว”, หรือ “เกาเวร” ก็เรียก;
มีโอรสชื่อ “มณครพิ” หรือ “วรวณกิด” ๑ “นถกพร”
หรือ “มยุราช” ๑ กับมีธิดาชื่อ “มณฑล” ๑

ท้าวเวรมีของวิเศษอยู่ ๘ อย่าง, เรียก “นิช” แต่
ไม่ได้ความชัดเจนว่าเป็นอะไรบ้าง และมีลักษณะและคุณวิเศษ
อย่างไรบ้าง, นามแห่งนิชทั้ง ๘ นั้น คือ :-

- (๑) กัจฉปะ. แปลตามศัพท์ตรง ๆ ว่าเต่า.
- (๒) มุกุนทะ. เป็นชื่อแก้วชนิด ๑.
- (๓) นันทะ. แปลตามศัพท์ว่าความปดิม, ความค้ำใจ.
- (๔) ขรรวะ. แปลตามศัพท์ว่าบกพร่อง, ขำรุค. (ดู
ไม่น่าเป็นของมีราคาเลย).

- (๕) มกะระ. แปลตามศัพท์ตรง ๆ ว่ามังกรหรือเหรา.
- (๖) นิละ. แปลตามศัพท์ว่าสีน้ำเงินแก่, หรือพลอยนิล.
- (๗) ศังขะ. แปลตามศัพท์ตรง ๆ ว่าหอยสังข์.

(๘) บัณฑิต. แปลตามศัพท์ว่าคอกบัวหลวง, หรือพลอยทับทิม.

(๙) มหาบัณฑิต. (ไม่ได้เค้าเลย).

๑๖

วามนาวตาร (หน้า ๘๒) — ในหนังสืออนารายณ์ตีบปางเรียก ว่า “ทวิษระตาร”, และจัดไว้เป็นปางที่ ๔. เรื่องราวที่มีอยู่ใน นกน้อยเต็มที, จึงพาให้เห็นเป็นปางที่ไม่สำคัญ. ตามเรื่องมี ว่า ยังมีอสูรตน ๓ ชื่อท้าวตาดันตะอสูร กระทำความเพียรหมั่น เฝ้าพระอิศวรเป็นนิจ, แล้วทูลขอที่บริเวณด้ามร้อยโยชน์, ว่า ถัดตัวดวงเข้าไปใน บริเวณนั้น เมื่อใดจึงจะจับกินเป็นอาหาร. ครั้นเมื่อได้พรแล้ว อสูรตนนั้นกรายมนตร์เสน่ห์, เทวดาและมนุษย์ กับสัตว์ปัดตัวหลงเข้าไปในบริเวณด้ามร้อยโยชน์นั้นก็จับกินเสีย. เทวดาพากันเคียดกร้อนไปทูลพระอิศวร, พระเป็นเจ้าองค์นั้นจึงให้ พระนารายณ์อวตารลงมาปราบ. ฝ่ายพระนารายณ์ “จึงอวตาร ลงมาครั้งนั้นชื่อว่าทวิษาวตาร, คือทรงเพศเป็นพราหมณ์หนุ่ม น้อยโฉมงามยิ่งนัก, ก็เข้าไปสู่แดนท้าวตาดันตะอสูร ๆ ก็พิศวาท ด้วยรูป, จึงปราศัยว่า เจ้ามาหาเราทำไมประดังคั่งดังงา.” พระ ทวิษาวตารตอบว่าขอแดน ๓ ย่าง, ท้าวตาดันตะอสูร “จึงอวยพร ให้ด้วยความรัก.” แล้วพระทวิษาวตาร “ก็กระทำอาณูภาพอย่าง พระบาทไป ๓ ย่าง, ก็ขึ้นแดนท้าวตาดันตะอสูรทั้งด้ามร้อยโยชน์. ฝ่ายท้าวตาดันตะอสูรก็รู้ว่าพระนารายณ์ลงมามีบาดด้วยฤทธิ์, ก็

บังเกิดความทุกข์โศกมันยิ่งนัก, จึงไปอาศัยอยู่ยังเชิงพระเมรุ
ราช."

ตามเรื่องที่ได้กล่าวไว้เช่นนี้ นับว่าเป็นการบกพร่องจนทำให้เรื่องเดิมของเขาเสียทีเดียว. ประการที่ ๓ ที่ว่าท้าวดาวันตะ
อสูรขอแผ่นดิน ๓๐๐ โยชน์นั้น มิได้มีความมุ่งหมายอะไรยิ่งไปกว่า
ที่จะจับตัวกนิหะทัน, เป็นอันมีความตระกटอย่างเดียวนั้นเอง
เหตุ. แท้จริงอสูรในปางนี้เขาขอแผ่นดินทั้งสามโลกต่างหาก,
จึงเป็นที่เดือดร้อนแก่เทวดา, และการที่พระนารายณ์อวตารลงมา
ก็เพื่อเอาเทวดาและมนุษย์โลกคืนจากอสูรต่างหาก, หาใช่เพียง
แต่ลงมาวังแกแย่งบริเวณที่กนิหะทันของอสูรนั้นไม่. ถ้าจะทำเพียง
แย่งที่กนิหะทันนั้น ก็เป็นกิจอันเล็กน้อยที่พระนารายณ์ จะควรทำ
โดยแท้. ประการที่ ๔ ถ้อยคำที่แสดงเรื่องท้าวดาวันขอและอสูร
ให้ดินแดนนั้น ก็เป็นเครื่องแสดงชัดว่าผู้แต่งมิได้เข้าใจมูลเหตุ
หรือความมุ่งหมายแห่งอวตารปางนี้เลย, จึงกล่าวให้เป็นที่เข้าใจ
ไปว่า พระนารายณ์อวตารเป็นพราหมณ์หนุ่มลงมา เพื่อต่อสู้ให้
ยักษ์หลงโดยยัธยาสคริของยักษ์, ซึ่งเป็นความคิดอันเลวทราม
มากอยู่. แท้จริงตามเรื่องเดิมของเขาว่า พระนารายณ์อวตาร
เป็นพราหมณ์ไปขอทักษิณาตามวิสัยของพราหมณ์, และอสูร
ก็ยกที่ดินแดนให้เป็นที่ทักษิณาตามประเพณีต่างหาก, ไม่ใช่เพราะ

หลงรักรูปโฉมแห่งพราหมณ์หนุ่มแล้วและยกที่ดินให้โดยตกอยู่ในอำนาจแห่งราคะจริตนั้นเลย.

ข้าพเจ้าได้เคยนึกรำคาญเรื่องความเข้าใจผิดดังแสดงมาข้างบนอยู่นานแล้ว ตั้งแต่เมื่ออ่านเรื่องนารายณ์สิบปางฉบับของพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงบดินทรไพศาลโสภณ; แต่ครั้นเมื่อได้เห็นละครฉวีศรีเขาเรื่อง “ทวิชาดตาร” ออกแสดงในงานราชกุหลาบมณฑลที่กรุงเทพฯ พ.ศ. ๒๔๕๓, ข้าพเจ้ายิ่งรู้สึกมากขึ้นว่า คุณครูแสดงออกท่าทางให้ประจักษ์แก่ตาทำให้เห็นชัดยิ่งกว่าอ่านหนังสือ, ว่าเรื่อง “ทวิชาดตาร” ตามที่มีอยู่ในหนังสือนารายณ์สิบปางของไทยเราเป็นเรื่องที่โง่งงตามเลย, และทำให้บางคนมีความคิดผิดประคนไปได้ตามจริตอันเดวของตนเอง. ฉะนั้นข้าพเจ้ารู้สึกยินดีที่ได้มีโอกาสแสดงเรื่องตามที่มีมาจริงทางไสยศาสตร์, และหวังใจว่าผู้อ่านคงจะได้เห็นเองว่าอดตารปางนี้แท้จริง มิได้มีเรื่องเลวหรือดามกอย่างเช่นที่เคยเข้าใจผิดกันมา.

อนึ่ง ในหนังสือนารายณ์สิบปางฉบับหอพระสมุด มีข้อความเก่าต่อจากเรื่อง “ทวิชาดตาร” โดยตรงด้วยอีก, คือกล่าวถึงพระอินทร์สร้างเมืองมายันให้ท้าวพันตาผู้เป็นโอรส, และว่าเมื่อท้าวพันตาขึ้นพระชนม์และไปเกิดในดาวดึงษ์พิภพแล้ว, เมืองมายันว่างอยู่, ท้าวตาวันตะบุตร เมื่อถูกไล่ไปอยู่ที่เชิงเขาพระ

ตุเมรุแล้ว, ขึ้นไปเฝ้าพระอินทร์ได้ขาด, จึงไปให้นางบุษมาตย์
ชักล้อให้นางรมภา, แล้วท้าวดาวันตะอสูรลักนางรมภาลงมา
ซ่อนไว้ในเมืองมายัน. พระอินทร์ทรงทราบเหตุก็ขึงว้างวิหระลง
มาตั้งหารท้าวดาวันตะอสูรตาย, แล้วเรียกนางรมภาขึ้นไปชำระ
ได้ความแล้ว, จึงดำปนางบุษมาตย์ชักล้อให้ลงมาอยู่คนเดียวใน
เมืองมายัน, จนกว่าทหารของพระนารายณ์ขอตัวไปพบจึงจะพ้น
ดำป. นี่เป็นเรื่องที่ไม่เกี่ยวกับขอตัวปางที่ ๕ เลย, ข้าพเจ้าจึง
มิได้กล่าวถึงในลิลิตตอนชักดำดั่งปางนี้. ข้าพเจ้าตอบคำหวั่น
ได้ความว่า ในรามายณะแสดงเรื่องไว้ว่า นางรมภานี้เป็น
นางบำเรอของท้าวอเวระ, ท้าวของพระอินทร์ไม่, และยักษ์ที่
ตอบรักกับนางรมภานี้ คือ วีราธ, ซึ่งในรามเกียรติ์เรียกว่า
“พราพ”. เรื่องพระรามต่อสู้กับวีราธจะได้กล่าวถึงในปางที่ ๗
ต่อไป.

๑๗

“เอือนโอยฐว่าพรหมะ จาริ” (หน้า ๔๓) — ตามมา.

นพธรรมศาสตร์กำหนดความยังชีพแห่งพรหมณ์เป็น ๔ สถาน,
คือ :—

(๑) พรหมจารี — ตรงกับที่ข้างพุทธศาสนานี้เรียกว่า
“นวกะ”, คือเป็นผู้ศึกษา, และต้องปฏิบัติอาจารย์ผู้สอนพระ
เวท,

(๒) คฤหัสถะ — “ผู้อยู่เรือน”, คือมีภรรยาและครอบครัว, ปกครองบ้าน, อ่านและสอนพระเวท, ทำการบุญกุศล, อวยทานและรับทักษิณา.

(๓) วาณะปรสเถ — “ผู้อยู่ป่า”, ตรงกับ “อารยญวาล์” ของฝ่ายพุทธศาสนา; คือผู้ที่ได้กระทำหน้าที่คฤหัสถ์โดยบริบูรณ์แล้ว, ออกไปอยู่ป่าบำเพ็ญเพียรและฉันโดยนิกนัยในเครื่องอุปโภคบริโภค, บำเพ็ญทางสมาธิ, และกระทำกิจการพลีโดยเคร่งครัด.

(๔) สannyาสี — คือพวกที่เหินห่างจากไปในที่ต่างๆ และยังชีพโดยภิกขาจาร, คล้ายภิกษุในพระพุทธศาสนา, บำเพ็ญฌานสมาบัติเพื่อตัดกิเลสและมุ่งนิพพาน.

๑๘ “ไปอยู่แดนสุดเขตแดน” (หน้า ๓๐๓) — ภายใต้อิทธิบาทสี่ประการของโลกมนุษย์มีโลกที่เรียกชื่อรวมว่า “บาดาด”, เป็นที่อยู่แห่งนาค, เทพ, ทานพ, ยักษ์, และอสูรอื่นๆ. โลกบาดาดนี้ตามปัทมปุราณะกล่าวว่ามี ๗ ชั้น, และบอกนามผู้ครองเขตทั้ง ๗ นั้นไว้ด้วย, คือ :—

(๑) อตล. ผู้ครองชื่อมหามายะ.

(๒) วิตล. ผู้ครองชื่อหาคะเศศวร, เป็นภาค ๓ แห่งพระคเณศ.

(๓) สุทล. ผู้ครองซ้อพดี, คือเทวียคนที่กล่าวถึงในเรื่องความนาวตาร.

(๔) ตลาตล. ผู้ครองซ้อมายะ.

(๕) มหาตล. เป็นแดนที่อยู่ของ.

(๖) รสาตล. เป็นแดนที่อยู่เทวียและทานพ.

(๗) บาตล. เป็นแดนที่อยู่ของนาค, มีพญาวาสุกรีเป็นราชา.

แดนบาดาลชั้นต่าง ๆ จำเป็นที่ดำราญปานกันกับสัตว์รค์, ฉะนั้นพดีเมื่อถูกไล่ลงไปอยู่บาดาล, อันเป็นแดนต่ำที่สุด, จึงเค็ดร้อนนัก, และเมื่อพระนารายณ์ให้ย้ายขึ้นมาอยู่ในแดนดุคตจึงเย็นด้นัก.

๑๕ “เป็นใหญ่ในภพดาว สามแดน” (หน้า ๓๐๔) — อาศัยเหตุที่ท้าวพดีได้เคยครองไตรโลกแต่ครั้ง ๓, และได้รับพรพระวิษณุเป็นเจ้าไว้ว่าจะได้ครองอีกครั้ง ๓ ในอนาคต, เวลาที่โหรบุรุษาทวดกำลังกล่าวว่ำ “โอมพระภุมพระชนนี กรุงพดีเรืองฤทธิ์” ดังนั้น, อนึ่งรูปท้าวพดีก็มีอยู่ด้วยในศาลหลักเมืองในกรุงเทพฯ, เรียกว่ารูป “กรุงพดี”.

๒๐ กานะกะพุชชะ (หน้า ๓๐๖) — นครนี้ในสมัยชาวอินเดียเรียกว่า “กาเนาช”, เป็นนครโบราณอยู่ในประเทศอินเดีย, ริมฝั่งแม่น้ำกาดันท์, เป็นแคว ๓ แห่งแม่น้ำคงคา, และอยู่ที่ทิศวัน

ตกแห่งแม่น่าน. แต่ก่อนเคยเป็นนครหลวงที่สถิตแห่งกษัตริย์
เกาศิกวงศ์. นาม “กานะกุพชะ” นั้นแปลว่า “นางค่อม”
[กนฺย = นาง, กุพชะ = ค่อม]. ตาเหตุคือวัน ๓ พระพายผ่านไป
ทางนครนั้น เห็นธิดารัวยองค์ของท้าวสุทนต์นางละเล่นอยู่ในสวน,
พระพายくだ่าวเกยวนางเหล่านั้น, แคนางไมยินยอม, พระพาย
จึงดาลให้นางทั้งรายนนเป็นคนค่อมไปหมด.

๒๑ “ท้าวราพณาสูร ทรงวรชัย” (หน้า ๓๒๒) — เรื่องพระ
อรชุนกับทศกัณฐ์ ข้างเจ้ากัณฐ์ในดัดคนแต่โดยย่อ, เพราะ
ได้เคยเก็บข้อความพิสดารแต่งขึ้นไว้ก่อนแล้ว เป็นบทละครว่า
เรียกว่าเรื่อง “อรชุนกับทศกัณฐ์” และละครเรื่องนั้นได้เคย
เล่นออกโรงแถวหลายครั้ง, แต่บทยังหาได้ตีพิมพ์ไม่, เป็นแต่
หวังว่าจะได้ตีพิมพ์ขึ้นสักครั้ง ๑ ในอนาคต.

๒๒ “กามะเชนุ ๆ ล ๆ” (หน้า ๓๓๐) — คือโคที่เกิดขึ้นจาก
เกษียรสมุทรเมื่อกวณอมฤต, ดังกล่าวไว้ในเรื่อง “กุมาราวตาร”,
โคนี้เรียกว่า “กามะเชนุ” แปลว่า “ผู้ให้ทุกอย่างดังต้องการ”,
และเรียกด้วยว่า “สุระภี” โคนี้เทวดาพร้อมกันมอบให้แก่พระ
วชิษฐ์มนุ, ผู้เป็นพรหมฤๅษี และนับอยู่ในพวกสัตว์ประหลาด. [ดูคำ
อธิบายได้ที่ ๗.]

๒๓ “เล่าเรื่องลงโทษนั้น เสร็จสรรพ” (หน้า ๓๓๘) —
 ในรามเกียรติ์มิได้ปรากฏเลยว่าเหตุใดอรชุนกับ “รามดู่” จึง
 ได้รบกัน, เพราะตามบทละครพระราชนิพนธ์นั้นปรากฏแต่เพียงว่า
 รามดู่ได้พยายามชิงแก้วของนางเมขลาไม่สมปรารถนาแล้ว, เหาะ
 ค่อไป พบพระอรชุนเหาะผ่านหน้า, รามดู่ก็ร้องท้าไป, ฝ่าย
 พระอรชุนก็ได้ตอบโต้ใจ, โดยขอค้ำเข้าหากัน จึงต้องรบกัน;
 พระอรชุนเห็นว่า รามดู่จับขี้ผึ้งได้จึงฟาดกับเขาพระศุเมรุตาย.
 ในรามเกียรติ์ว่ารามดู่เป็นยักษ์, และพระอรชุนเป็นเทวดา, เป็น
 อันเหตุไปทั้งสองคน.

๒๔ “บีมกลับใจภูธร ดิงก” (หน้า ๓๔๗) — ในที่นี้ควร
 ตั้งเกล้าว่า นี่เป็นปางแรกที่พบเรื่องที่พระนารายณ์ทำกิจเสร็จแล้ว
 ยังไม่กลับคืนชนดุสิตภูมิ. ตามเรื่องว่าเมื่อตั้งหารกษัตริย์หมด
 ชุมพูทวีปแล้ว ปรศุรามไปอยู่ที่เขามเหศวร, เป็นอันหมด
 เรื่องปางที่ ๖ โดยตรงเพียงเท่านั้น. แต่ในรามายณะซึ่งแต่ง
 ดำเนินปางที่ ๗, และมหาภารตะซึ่งแต่งดำเนินปางที่ ๘ นั้น,
 มีกล่าวถึงปรศุรามอีก. ในรามายณะว่าเกิดไปท้าพระรามจันทร์
 ดองฤๅษีกัน, แพ้พระรามและยอมรับว่าพระรามเป็นพระนารายณ์
 อวตาร, ซึ่งเป็นตัวอย่างอันเดียวที่ได้พบผู้เป็นนารายณ์อวตารอยู่
 เองก่อนยอมแพ้ผู้ที่เป็นอวตารใหม่, ราวกับการเป็นอวตารนั้น

ลาออกได้, ซึ่งไม่มีใครเคยนึกว่าเป็นได้เลย. ในมหากาพย์
และปราณะบางคัมภีร์ที่แต่งขึ้นสำหรับแต่งประวัติและสรรเสริญ
พระกฤษณาวตาร, มักกล่าวถึงปรัศูรามเป็นแต่เพียงพราหมณ์ผู้
รอบรู้ชำนาญในทางยุทธศาสตร์ และเป็นมิตรของพระกฤษณะ
เท่านั้น, หาได้เรียกว่านารายณ์อวตารไม่, จึงเป็นอันกล่าวได้ว่า
ในปางที่ ๘ นั้นปรัศูรามเป็น "อวตารนอกตำแหน่ง" โดยแท้
ทีเดียว.

ตามความสันนิษฐานของนักปราชญ์ผู้ที่ได้พิจารณาตอบ
ค้นคัมภีร์โดยศาสตร์ต่าง ๆ คงจะเห็นว่า เรื่องปรัศูราม-
อวตาร แท้จริงในชั้นต้นคงจะอยู่เพียงฉาวพวกกษัตริย์เพื่อแก้แค้น
แทนบิดาเท่านั้น; ส่วนเรื่องต่อมามีได้แต่งเติมขึ้นภายหลัง, โดย
ผู้แต่งปราณะจะยกยอพระเกียรติคุณ และบารมีของพระราม-
จันทร์อวตาร และพระกฤษณาวตารให้ใหญ่ยิ่งขึ้นนับแต่ปางที่ ๕.

๒๕ รามจันทร์อวตาร (หน้า ๓๔๘) - ในหนังสือนารายณ์สิบปาง
ฉบับหอพระสมุดจัดเป็นปางที่ ๓๐, และไม่มีเรื่องพิสดาร, เป็น
แต่แต่ถึงกำเนิดของอสูรและวานรบางคน, แล้วในที่สุดบอกไว้
ว่ามีเรื่องพิสดารอยู่ในเรื่องรามเกียรติ์แล้วเท่านั้น.

เรื่องรามจันทราวตารตามที่ข้าพเจ้าจะได้แถลงในอดีตก่อน
ข้าพเจ้าดำเนินความตามที่มาในคัมภีร์รามายณะ, แต่ก็ต้อง
ย่อๆ เอาพอแค่ให้ได้เรื่องเท่านั้น, เพราะถ้าจะแต่งตามรามายณะ
โดยพิสดารจะต้องแต่งจนเป็นหนังสืออีกเล่ม ๓ ต่่างหากทีเดียวจึง
จะพอ. ถ้าผู้อ่านคนใดมีความปรารถนาจะใคร่ทราบโดยพิสดาร
ยิ่งขึ้นอีกว่าในรามายณะนี้มีข้อความอะไรบ้าง ข้าพเจ้าขอเชิญ
ให้อ่านหนังสือเรื่อง “บ่อเกิดแห่งรามเกียรติ์” ที่ข้าพเจ้าได้
แต่งและพิมพ์จำหน่ายมานานมาแล้วจนเกิด.

ในการแต่งติดต่อกับรามจันทราวตารนี้ ข้าพเจ้าได้
อาศัยหนังสือรามายณะซึ่ง เดลฟ ดี. เอช. กริฟฟิท (Ralph
T.H. Griffith) เป็นผู้แปลและประพันธ์เป็นภาษาอังกฤษ.

๒๖ “ชนครบสี่ตระกูล เนาถิน นันแด” (หน้า ๓๕๐) - พวก
ชาวอินเดียโบราณถือกันว่า นครที่สมบูรณ์ต้องมีชนทั้ง ๔ ชชาติ
อยู่โดยบริบูรณ์, และชนชาตินั้น ๆ ต้องหมั่นกระทำการดีเยะของ
ตนด้วยจึงจะนับว่าเป็นนครที่ปกครองดีแท้.

ตามมานวชาธรรมศาสตร์จัดแบ่งชนเป็น ๔ “วรรณะ”
(ดี), มีลักษณะและหน้าที่ต่าง ๆ กันดังต่อไปนี้ :-

(๑) พราหมณ์. ชาตินักบวชและปราชญ์, และ
ชนชาตินี้อาจจะเป็นนักบวช. แต่หาใช่จำเป็นจะต้องเป็นทุกคน
ไม่; พราหมณ์เป็นราชาครองเมืองก็มี, เป็นแม่ทัพก็มี.

- (๒) กษัตริย์. ชาตินัฏกครอง (ราชัน) และนักรบ.
(๓) แพศย์ (ใจสุข). ชาติพาณิขและชาวนา.
(๔) ศูทร. ชาติคนรับใช้, มั่นาที่รับใช้ชาติที่ ๓, ๒,

ตามวรรณข้างบน, คือพราหมณ์, กษัตริย์ และ
แพศย์, ได้นามว่า “ทวิชะ” (เกิดสองหน) เพราะมีดิถีที่
จะบวชได้, แต่ศัทร်บวชไม่ได้

๒๓) “^๔ ^๕ ^๖ ^๗ ^๘ ^๙ ^{๑๐} ^{๑๑} ^{๑๒} ^{๑๓} ^{๑๔} ^{๑๕} ^{๑๖} ^{๑๗} ^{๑๘} ^{๑๙} ^{๒๐} ^{๒๑} ^{๒๒} ^{๒๓} ^{๒๔} ^{๒๕} ^{๒๖} ^{๒๗} ^{๒๘} ^{๒๙} ^{๓๐} ^{๓๑} ^{๓๒} ^{๓๓} ^{๓๔} ^{๓๕} ^{๓๖} ^{๓๗} ^{๓๘} ^{๓๙} ^{๔๐} ^{๔๑} ^{๔๒} ^{๔๓} ^{๔๔} ^{๔๕} ^{๔๖} ^{๔๗} ^{๔๘} ^{๔๙} ^{๕๐} ^{๕๑} ^{๕๒} ^{๕๓} ^{๕๔} ^{๕๕} ^{๕๖} ^{๕๗} ^{๕๘} ^{๕๙} ^{๖๐} ^{๖๑} ^{๖๒} ^{๖๓} ^{๖๔} ^{๖๕} ^{๖๖} ^{๖๗} ^{๖๘} ^{๖๙} ^{๗๐} ^{๗๑} ^{๗๒} ^{๗๓} ^{๗๔} ^{๗๕} ^{๗๖} ^{๗๗} ^{๗๘} ^{๗๙} ^{๘๐} ^{๘๑} ^{๘๒} ^{๘๓} ^{๘๔} ^{๘๕} ^{๘๖} ^{๘๗} ^{๘๘} ^{๘๙} ^{๙๐} ^{๙๑} ^{๙๒} ^{๙๓} ^{๙๔} ^{๙๕} ^{๙๖} ^{๙๗} ^{๙๘} ^{๙๙} ^{๑๐๐} ^{๑๐๑} ^{๑๐๒} ^{๑๐๓} ^{๑๐๔} ^{๑๐๕} ^{๑๐๖} ^{๑๐๗} ^{๑๐๘} ^{๑๐๙} ^{๑๑๐} ^{๑๑๑} ^{๑๑๒} ^{๑๑๓} ^{๑๑๔} ^{๑๑๕} ^{๑๑๖} ^{๑๑๗} ^{๑๑๘} ^{๑๑๙} ^{๑๒๐} ^{๑๒๑} ^{๑๒๒} ^{๑๒๓} ^{๑๒๔} ^{๑๒๕} ^{๑๒๖} ^{๑๒๗} ^{๑๒๘} ^{๑๒๙} ^{๑๓๐} ^{๑๓๑} ^{๑๓๒} ^{๑๓๓} ^{๑๓๔} ^{๑๓๕} ^{๑๓๖} ^{๑๓๗} ^{๑๓๘} ^{๑๓๙} ^{๑๔๐} ^{๑๔๑} ^{๑๔๒} ^{๑๔๓} ^{๑๔๔} ^{๑๔๕} ^{๑๔๖} ^{๑๔๗} ^{๑๔๘} ^{๑๔๙} ^{๑๕๐} ^{๑๕๑} ^{๑๕๒} ^{๑๕๓} ^{๑๕๔} ^{๑๕๕} ^{๑๕๖} ^{๑๕๗} ^{๑๕๘} ^{๑๕๙} ^{๑๖๐} ^{๑๖๑} ^{๑๖๒} ^{๑๖๓} ^{๑๖๔} ^{๑๖๕} ^{๑๖๖} ^{๑๖๗} ^{๑๖๘} ^{๑๖๙} ^{๑๗๐} ^{๑๗๑} ^{๑๗๒} ^{๑๗๓} ^{๑๗๔} ^{๑๗๕} ^{๑๗๖} ^{๑๗๗} ^{๑๗๘} ^{๑๗๙} ^{๑๘๐} ^{๑๘๑} ^{๑๘๒} ^{๑๘๓} ^{๑๘๔} ^{๑๘๕} ^{๑๘๖} ^{๑๘๗} ^{๑๘๘} ^{๑๘๙} ^{๑๙๐} ^{๑๙๑} ^{๑๙๒} ^{๑๙๓} ^{๑๙๔} ^{๑๙๕} ^{๑๙๖} ^{๑๙๗} ^{๑๙๘} ^{๑๙๙} ^{๒๐๐} ^{๒๐๑} ^{๒๐๒} ^{๒๐๓} ^{๒๐๔} ^{๒๐๕} ^{๒๐๖} ^{๒๐๗} ^{๒๐๘} ^{๒๐๙} ^{๒๑๐} ^{๒๑๑} ^{๒๑๒} ^{๒๑๓} ^{๒๑๔} ^{๒๑๕} ^{๒๑๖} ^{๒๑๗} ^{๒๑๘} ^{๒๑๙} ^{๒๒๐} ^{๒๒๑} ^{๒๒๒} ^{๒๒๓} ^{๒๒๔} ^{๒๒๕} ^{๒๒๖} ^{๒๒๗} ^{๒๒๘} ^{๒๒๙} ^{๒๓๐} ^{๒๓๑} ^{๒๓๒} ^{๒๓๓} ^{๒๓๔} ^{๒๓๕} ^{๒๓๖} ^{๒๓๗} ^{๒๓๘} ^{๒๓๙} ^{๒๔๐} ^{๒๔๑} ^{๒๔๒} ^{๒๔๓} ^{๒๔๔} ^{๒๔๕} ^{๒๔๖} ^{๒๔๗} ^{๒๔๘} ^{๒๔๙} ^{๒๕๐} ^{๒๕๑} ^{๒๕๒} ^{๒๕๓} ^{๒๕๔} ^{๒๕๕} ^{๒๕๖} ^{๒๕๗} ^{๒๕๘} ^{๒๕๙} ^{๒๖๐} ^{๒๖๑} ^{๒๖๒} ^{๒๖๓} ^{๒๖๔} ^{๒๖๕} ^{๒๖๖} ^{๒๖๗} ^{๒๖๘} ^{๒๖๙} ^{๒๗๐} ^{๒๗๑} ^{๒๗๒} ^{๒๗๓} ^{๒๗๔} ^{๒๗๕} ^{๒๗๖} ^{๒๗๗} ^{๒๗๘} ^{๒๗๙} ^{๒๘๐} ^{๒๘๑} ^{๒๘๒} ^{๒๘๓} ^{๒๘๔} ^{๒๘๕} ^{๒๘๖} ^{๒๘๗} ^{๒๘๘} ^{๒๘๙} ^{๒๙๐} ^{๒๙๑} ^{๒๙๒} ^{๒๙๓} ^{๒๙๔} ^{๒๙๕} ^{๒๙๖} ^{๒๙๗} ^{๒๙๘} ^{๒๙๙} ^{๓๐๐} ^{๓๐๑} ^{๓๐๒} ^{๓๐๓} ^{๓๐๔} ^{๓๐๕} ^{๓๐๖} ^{๓๐๗} ^{๓๐๘} ^{๓๐๙} ^{๓๑๐} ^{๓๑๑} ^{๓๑๒} ^{๓๑๓} ^{๓๑๔} ^{๓๑๕} ^{๓๑๖} ^{๓๑๗} ^{๓๑๘} ^{๓๑๙} ^{๓๒๐} ^{๓๒๑} ^{๓๒๒} ^{๓๒๓} ^{๓๒๔} ^{๓๒๕} ^{๓๒๖} ^{๓๒๗} ^{๓๒๘} ^{๓๒๙} ^{๓๓๐} ^{๓๓๑} ^{๓๓๒} ^{๓๓๓} ^{๓๓๔} ^{๓๓๕} ^{๓๓๖} ^{๓๓๗} ^{๓๓๘} ^{๓๓๙} ^{๓๔๐} ^{๓๔๑} ^{๓๔๒} ^{๓๔๓} ^{๓๔๔} ^{๓๔๕} ^{๓๔๖} ^{๓๔๗} ^{๓๔๘} ^{๓๔๙} ^{๓๕๐} ^{๓๕๑} ^{๓๕๒} ^{๓๕๓} ^{๓๕๔} ^{๓๕๕} ^{๓๕๖} ^{๓๕๗} ^{๓๕๘} ^{๓๕๙} ^{๓๖๐} ^{๓๖}

ดำรงเป็นคน ๓ ในพวกเจ้านายที่ดำคัญในพระนครโยชยา, ซึ่งปรากฏว่ามี ๓๐ ตำแหน่ง, คือ พระวชิร, ปุโรหิต; พระวามเทพ, ผู้ช่วยปุโรหิต; ชยันต์, วิชัย, และฤทธิ, ชุนพต; ดิทธรรต, และอรรตธรรต, ชุนกตัง; ชรรมบาด, และอโศก, ตฤตการ; ตุมันตร์, ดำรง.

๒๘ “มเหสีท่านไสร้ สามนา รี่แล” (หน้า ๓๕๒) — มเหสีท้าวทศรถมีสามองค์, คือ (๑) เกาศัลยา, (ซึ่งในรามเกียรติ์เรียกว่า “นางเกาศัลยา”), แปลว่านางชาวโกศ, ฉะนั้นเป็นเชื้อพระวงศ์เดียวกันกับท้าวทศรถ; (๒) สุมิตรา; (ซึ่งในรามเกียรติ์เรียกว่า “นางสุมิตรา”); (๓) โกลเกย, (ซึ่งในรามเกียรติ์เรียกว่า “นางโกลเกย”), แปลว่านางชาวเกย, เป็นตูกท้าวอชัฏ, ราชวแห่งเกย, ว่าเปนแคว้นอยู่ในมณฑลปัญจาพ.

๒๙ “เอกอัสวะเมธอน ประเสริฐ” (หน้า ๓๕๒) — พิชิตศอเมธ เปนพิชิตำคัญอันมีกำหนดไว้ว่าให้ทำเพื่อขอพรพระเปนเจ้าในเมื่อปรารถนาอะไรดำคัญมาก ๆ. ในรามายณะมีกล่าวถึงพิชิตศอเมธถึงสองครั้ง, คือครั้ง ๑ ท้าวทศรถทำเมื่อต้องการขอโอรส, อีกครั้ง ๑ เมื่อพระรามได้เปนใหญ่ในกรุงโยชยาแล้วและปรารถนาจะตองอำนาจ. พิชิตที่ท้าวทศรถทำ ในรามเกียรติ์

เรียกว่าพิชิตจนชาวทิพย์, และพิชิตที่พระรามทำในรามเกียรติ์
เรียกว่าพิชิตปล่อยม้าอุปการ, แต่ที่แท้เป็นพิชิตอย่างเดียวกัน.

พิชิตศิวเมื่อนั้น เฉพาะแต่พระราชอาชิตจึงจะทำได้, และ
ในโบราณสมัยเป็นพิชิตชดถูกเท่านั้น, แค่อ้อ ๆ มากถายเป็น
พิชิตแผ่อ่านาไป. เริ่มคันตงมือทำพิชิตเรียกว่า “อศินโยนิ”,
คือบุรุษไฟและดองม้าตัวดำคัญ, แล้วปล่อยม้านั้นให้เดินไป
ในแคว้นต่าง ๆ, มักกองทัพตามไปด้วย. เมื่อม้าไปถึงแห่งใด,
ผู้ครองแคว้นนั้นก็ต้องกระทำการเคารพ, หรือมีดนนก็ต้องดู
รบกับกองทัพตามม้านั้นไป. เมื่อม้าได้เที่ยวไปครบ ๑ ปีแล้ว
จึงพากลับพระนคร, และพระราชผู้เป็นเจ้าของม้าทำพิชิตดอง
เป็นการใหญ่โต, แล้วฆ่าม้าดำคัญนั้นบูชาบุญ, พระอัคร
มเหสีของพระราชาก็เป็นผู้ตงมือฆ่าม้า, แล้วต้องเผาศพม้า
อยู่ตลอดคืน, พร้อมกับมเหสีรองและสนมกำนัล; เขาชนจึง
ตั้งชำระพระกายแล้วขึ้นเฝ้าพระราชดำมี. ทางไสยศาสตร์นิยม
กันว่า ถ้าพระราชองค์ใดกระทำพิชิตศิวเมธได้ร้อยครั้งจักได้
เป็นพระอินทร์, ครอบครองเทวดาแถมนะทั่วไป.

๓๐ เรื่องพระฤษยะศฤงศ์ ที่กล่าวนี้ (หน้า ๓๕๓) — มีใน
รามเกียรติ์, แต่เรียกนามฤษผู้เป็นศิวการนี้ว่า “ประดัยโกฏิ”,
และว่าเป็นบุตรพระ “อัสติงศ์”. ส่วนพระราชานในเรื่องนั้น ใน

รามเกียรติ์เรียกว่า “ท้าวโรมะพัท”, ซึ่งไม่ต้องสงสัยเลยว่า
เพี้ยนไปจาก “โถมะบาท” เท่านั้นเอง.

ตามเรื่องที่เข้ามาในรามายณะว่า พระฤๅษณะศฤงค์
[ฤๅษะ = กวาง, ศฤงค์ = เขา] เป็นบุตรพระฤๅษีชื่อวิภาณทก,
เชอด้กฤตกาศยป. มารดาเป็นนางเนอ, จึงมีเขาเด็กเขา ๓ ที่
หน้าผาก (ในรามเกียรติ์ทำหน้าเป็นเนื้อที่เคี้ยว.) บิดาเลี้ยง
ไว้ในป่าตั้งแต่เด็ก, จึงมิได้เคยพบเห็นมนุษย์อื่นนอกจากบิดา
ของตน. มีเรื่องเล่าว่าในแคว้นของศรราชผู้มีพระราชทรงนาม
ว่าท้าวโถมะบาท [ต้นชน] มีอำนาจวาสนามาก, แต่พะเอินได้
ทำบาปอะไรอย่าง ๓ ไม่ปรากฏชัด จึงบันดาลให้ฝนแล้งใน
อาณาเขต. บุโรหิตและเจ้าพ่อพราหมณ์แนะนำให้ท้าวโถมะบาท
ไปเอาศฤงค์เข้ามากำพิชชอฝน, ท้าวโถมะบาทจึงคิด
อุบาย จัดหานางนครโสเภณีหลายคนให้ไปล่อศฤงค์.
ฝ่ายศฤงค์ได้พบพวกหญิงและได้แตะต้องกายแลดูก็ใจแตก,
และเมื่อบิดาถามว่าเหตุใดจึงมิได้เอาใจใส่ในกรณียะเช่นเคยมา,
ศฤงค์ก็เล่าว่าได้ไป พบพวก มนุษย์ พวกหนึ่ง ซึ่งมีรูป น่าดู,
สวยงาม, เนื้อนุ่มและหน้าอกเต็มและอ่อนนิ่มกับตน เป็นที่พึงใจ
ยิ่งนัก. พระวิภาณทกจึงบอกลูกว่า นั่นคือหุม่มารมาประจัน
ให้เสียพรหมจรรย์, ฉะนั้นอย่าให้คบอีกเลย. แต่ครั้นเมื่อบิดา
ไปพ้นอาศรมแล้ว, ศฤงค์ก็ออกไปพบกับพวกหญิงที่ยั่วยวน

นั้นอีก, จึงถูกล่อลวงจนออกไปพันแนวป่า, ไปถึงพลับพลาของ
ท้าวโสมบาท. เมื่อเห็นเขาก็จับตัว. ถวายท้าวโสมบาท, และ
ท้าวโสมบาททอดใจอย่างดี, และบอกว่าจะยกนางศานตา
ผู้เป็นราชธิดาให้, ฤๅษะศฤงค์ก็ตกลงเข้าไปในนครหลวงของ
ท้าวโสมบาท, และทำพิธีขอฝนสำเร็จสมปรารถนาของท้าว
โสมบาท, แล้วก็ได้ทำการวิวาห์กับนางศานตา, อยู่เป็นสุขด้วย
กันสืบมา.

๓๑ “ทุกขภัยสรรพแสนกลา” (หน้า ๑๖๕) — ยักษ์ที่กล่าว
ในต้นคอกพวงบริวารของท้าวฤๅษะ, คนนี้จึงเต็มใจช่วยในการ
ปราบทศกัณฐ์. โดยมีเหตุตั้งแต่ครั้งใดแล้วในคำอธิบายที่ ๓๕.

๓๒ วานร ทียอกนาม ณ ทน (หน้า ๑๖๖) — มีนามและกำเนิด
ตรงกันกับทศกัณฐ์ได้ในรามเกียรติ์ทีเดียวอยู่ ๓ ราย, คือพาด ๑,
ศุภรีพ ๑, หनुมาน ๑; นอกจากนี้มีนามที่ผิดเพี้ยนกับในราม-
เกียรติ์ แต่บอกตัวได้โดยไม่ผิด ๓ คน, ที่เทียบไม่ได้หรือ
สงสัยอยู่อีก ๕ คน, ดังได้จำแนกไว้ข้างต้งนี้:—

๑. คาวระ	ถูกพระพฤหัตถ์	เทียบกันไม่ถูก.
๒. คินธมาทน์	ถูกท้าวฤๅษะ	บางที่จะเป็น
“เกตุรทมาดา.”
๓. นก	ถูกพระวิศวะกรรมมา	รามเกียรติ์เรียก
“นิลพัทฐ์”, ว่าเป็น
ถูกพระภาด.

๔. นิด	ถูกระเพลิง	รามเกียรติ์เรียก “นิดนท.”
๕. ทวิวิท	ถูกระอัศวิน	เทียบกันไม่ถูก.
๖. แมนทะ (ไมนุท)	ถูกระอัศวิน	เทียบกันไม่ถูก.
๗. ตูเขณ	ถูกระวรรณ	รามเกียรติ์เรียก “ตูเรณ”
๘. ศะรัท	ถูกระปรรณชัย	เทียบกันไม่ถูก.

๓๓

“เสด็จมากำเนิด เด็ดสรรพ” (หน้า ๓๖๖) — ใน
รามายณะบอกยามกำเนิดของพระรามไว้โดยพิสดาร, คือวันขึ้น
๙ ค่ำ เสด็จมาศ (เดือน ๕) พระจันทร์อยู่ยามปูลงรอส (ยาม ๗),
พระอาทิตย์สถิตราศีเมษ, พระอังคารสถิตราศีเมษ, พระเสาร์
สถิตราศีตุล, พระพฤหัสบดีสถิตราศีกรกฎ. พระศุกร์สถิต
ราศีมีน. ชาวอินเดียนิยมกันว่าพระรามประสูติเวลาที่ใครตายก็
กับทวารวายุด้วยกัน. ส่วนน้องพระราม ๓ องค์นั้น. ปรากฏ
ตามวันประสูติว่า พระลักษมณ์กับพระศัตรุภณ์, ซึ่งเป็นลูก
แฝด, ประสูติก่อนพระภรต, และพระภรตนั้นอ่อนกว่าพระราม
๓๓ เดือน.

๓๔

“ประสาทพระนาม ให้กุมาร” (หน้า ๓๖๗) — นาม
กุมารทั้ง ๕ ที่พระวชิษฐคังนั้น มีคำแปลต่าง ๆ กันดังต่อไปนี้:—

ให้เป็นศิลาจนกว่าพระรามจะมาพบจึงให้ถอนดาบ. ฝ่ายนาง
กาลอัจนาสาปนางสวาทะอีกค่อหนึ่ง ว่าให้ไปยืนต้นเดียวเหี่ยว
กินลม, จนกว่าจะได้มีบุตรออกมาเป็นฉนวนรทวารนารายณ์ขอคาร
จึงให้พ้นดาบ.

อนึ่งพระอินทร์ที่ถูกระโคตมสาปกลายเป็นกะเทย แล้ว
ได้กลับคืนเพศเป็นชายได้อีกอย่างไร ข้าพเจ้าได้แถลงไว้แล้วใน
หนังสือ “บ่อเกิดรามเกียรติ์” หน้า ๒๓.

๓๘ ประวัติพระวิศ्वามิตร (หน้า ๑๘๔) — พระศกานันท์แถลง
โดยพิสดารในรามายณะตอนนั้น, แต่ข้าพเจ้าหาได้นำมาลงไว้
ในลิลิตไม่, เพราะเห็นว่าไม่ใช่ประวัติการของพระราม, แต่
ในเรื่อง ราว ของ พระวิศ्वามิตรมี เรื่อง ค่อเนื่อง ด้วย กษัตริย์ วงศ์
ชโยชยาหลายอย่าง, ฉะนั้นว่าเป็นเรื่องนอกประเด็นที่เดียวหา
ได้ไม่, ฉะนั้นจึงขอกล่าวไว้ในคำอธิบายนี้ว่า ถ้าท่านผู้ใด
ปราถนาทราบเรื่องประวัติพระวิศ्वามิตร ขอได้โปรดพลิกอ่าน
ดูในหนังสือ “บ่อเกิดรามเกียรติ์”, เพราะข้าพเจ้าได้แถลงไว้
แล้วในหนังสือนี้, หน้า ๒๕ ถึงหน้า ๓๒.

๓๙ เรื่องยัญญกรรมของพระหัทษะ (หน้า ๑๘๖) — กล่าว
ถึงในรามายณะแต่โดยย่อ ๆ เท่านั้น, เพราะผู้รู้เรื่องเดิมเห็น

ว่าเป็นเรื่อง ที่ผู้ศึกษาโดยศาสตร์ ภาคที่กล่าวถึงพระศิวะควรจะรู้
กันอยู่แต่แล้ว. แต่สำหรับผู้อ่านไทยที่มีได้ศึกษาทางโดยศาสตร์
ซ้ำพเจ้าขอแถมเรื่องให้ยาวอีกหน่อย.

พระทักษะนั้นเป็นมานะดาบศร์ (บุตร์เกิดแต่ใจ) ของ
พระพรหมา, และเป็นบิดาของสัตว์ผู้เป็นมเหสีของพระอิศวร.
พระทักษะไม่ชอบพระอิศวร, เห็นว่าแข่งพระองค์ปอนแยะชอบ
ดมากกับปัสสา. ครั้น ๑ พระทักษะจัดการยัญญกรรมใหญ่,
เชิญเทวดาชุมนุมหมด, แต่ไม่เชิญพระอิศวร. นางสัตว์จึงไป
บอกว่าบิดา, แต่พระทักษะกลับกล่าววาจาหิมนประมาทพระ
อิศวรต่าง ๆ, นางสัตว์มีความโกรธมันจึงลงมือตายเสีย. ความ
ทราบถึงพระอิศวรก็โกรธ, เสด็จไปยังที่ใดโมธร์ต้นนิบาด, ทรง
พระแสงขรรค์ยิงทักษะหัวขาดไป, และยังเทวดาบาดเจ็บไป
มาก. เทวดาผู้ใหญ่ช่วยกันทุบถอนขอโทษ, หายพระพิโรธแล้ว
จึงประทานพรให้เทวดาที่บาดเจ็บกลับคืนดีตามเดิม, แต่พระ
ทักษะนั้นทรงเอาหัวแพะคือให้แทนหัวที่ขาดไป, เพื่อให้เป็น
เครื่องประจักษ์ว่าพระทักษะโง่เขลาเหมือนแพะ พระอิศวรเสด็จ
จากที่ใดโมธร์นั้นแล้ว ก็เข้ามาอยู่ในถ้ำแห่ง ๑ ในเขา
จักรวาล, เพราะทรงอาลัยถึงนางสัตว์ไม่รู้หาย. ฝ่ายนางสัตว์ตาย

แล้ว ได้ไปเกิดใหม่เป็นธิดาท้าวหิมวัต (คือเซาหิมาดัย),
มีพระนามว่าอุมาโหมะวัต, มีพระนามจริงรักภักดีในองค์พระอิศวร
แต่กำเนิด, จนเมื่อเจริญวัยขึ้นได้บำเพ็ญตบะเพนอันมากแล้ว
จึงได้เป็นพระมเหสีของพระอิศวร, และพระเป็นเจ้าองค์นั้นจึง
เสด็จขึ้นไปสถิตบนยอดเขาไกรลาสตามเดิม.

๔๐ “จึงให้ขอสดา ตามเกิด นั้นแล” (หน้า ๑๘๖) —

“สดา” แปลว่า “รอยไถ”. เรื่องกำเนิดนางดีตามีอยู่ถูก
ค้องในหนังสือรามเกียรติ์, แต่ที่กล่าวว่าได้เป็นลูกทศกัณฐ์
นั้นไม่มีในรามายณะ.

๔๑ “สองสกุลเกิดขึ้น สุดสม กันนา”. (หน้า ๑๘๕) —

ถ้าตีบทปริยวงศ์ทั้ง ๒ ถ้าหากตามที่แต่งในรามายณะในที่นี้ มี
ถ้าตีบทต่อไป :-

พระพรหมา

มะรี

กัศยป

พระสุริยเทวราช

พระมนูไวยัตถ์

อิกษวาก

วงศ์อโยธยา

กุกษิ

วิกุกษิ

วาทะ

อนะรันยะ

ปฤฤ

คริสังก

สุนุมาร

ยวนาศวะ

มานฆาตา [มันทาตุ]

สุตันนิ

วงศ์มิลิลา

นิมิ

มิติ

ชนก

อุทาวะตุ

นันทิวรณะ

สุเกตุ

เทวราต

พฤห์ทรถ

มหาวัระ

สุชฤติ

วงศ์อโยธยา

วงศ์มิลินดา

วิรุณดิษฐ์

ทฤษฎะเกตุ

ประเพณีชิต (น้อง)

หรรษาจะ

ภรต (ลูกวิรุณดิษฐ์)

มร

อดีต

ประคินทก

ศักระวินทุ

เกียรติกร

ดะกร

เทวมิณะ

อตะมัญชิต

วิพช

อังกุมา

มทานชกร

ทิตป

เกียรติกร

ภักกร

มหารอ

กฤตดิษฐ์

สุวรรณโร

ระฆ

สุวรรณโร

บุรุษาทก [ถัดมาชวาท]

หิรัณะโร

คังกัณ

สุทรรณะ

คัระชวช—แตะ—กัชชวช

อักษนิวรรณ

(น้อง)*

คัมพะระ

* ท้าวคัระชวชเจ้าด้วยว่า

มร

ท้าวสุชนัน, ราชากรองนคร

วงศ์โยชยา

วงศ์มิลิตา

ประศุศรูก

ดังกาศยา, ไต่ยกทัพมาติด

อัมพะรัช

นครมิลิตา และขอให้ท้าวศีรษะ

นหุข

ชวชัยกรัตนธนูและนางดีดาให้.

ยะยาติ

ศีรษะชวชัยไม่ยอมและรบฆ่าสู่รัน

นาภาค

อินทาย, จึงอภิเษกกุศชวชัย

ชระ [อัมบาด]

ให้ครองนครดังกาศยา.

ทศรถ

รามจันทร์

ลำดับสุริยวงศ์ที่กล่าวมาแล้วนี้ เป็นแต่จำเพาะ ๒ ตาชา
ใหญ่ที่จะได้ทำงานอภิเษกสมรสกันเท่านั้น. นอกจากนี้ยังมีแยก
ออกไปครองนครอื่น ๆ อีกหลายแห่ง, เป็นธรรมเนียมที่ใช้กัน
ต่อ ๆ มา, และในประเทศอื่น ๆ เช่นสยามก็มีประเพณีดังถูก
หลวงไปครองนครอื่น ๆ.

อนึ่งลำดับสุริยวงศ์ มีอยู่ใน หนังสืออื่น ๆ นอกจากรา-
มายนะอีกด้วย, เช่นในวิษณุปุราณะมีรายนามกษัตริย์มากกว่า
ในรามายนะด้วยซ้ำ, และลำดับมิตเพี้ยนกันอยู่หลายแห่ง, คง
ปรากฏอยู่ในบัญชีที่ข้าพเจ้าได้คัดมาได้ต่อไปนี้ :-

อิกษวากุ

วงศ์อโยธยา	วงศ์มิลินดา
วิฤกษ	นิมิ
กกุตตละ	ชนก
อเนนัต	อุทาวะตุ
ปฤก	นิมิตตวระณะ
วิศวกัตตะ	ตู่เกตุ
อรรทระ	เทวราต
ยุวนาศวะ (ที่ ๑)	พฤทท์วระ
ศร้าวัตตะ	มะหาวิระยะ
พฤทท์วระ	ตัตตะยะชฤติ
กฤตยะศวะ	ชฤตตะยะเกตุ
ทฤชาศวะ	หริยาศวะ
หริยาศวะ (ที่ ๑)	มรุ
นิฤมกะ	ประติพันชกะ
ตัตตะนาคะศวะ	กฤตตะรค
กฤตตะศวะ	กฤตตะ
ประเตนะชิต	วิพฺร

วงศ์อโยธยา

วงศ์มิลิตา

ยุจนาคะ (ที่ ๒)	มหารฤติ
มานชาตฤ [มันชาตุ]	กฤติราต
ปรุกตตะ	มหาโรม
ตริตตะตัญ	สุวรรณโรม
ดัมภตะ	หริศวะโรม
อนะวันยะ	ศัระชวั (พ่อนางสีดา)
ปฤษะทศคะ	ภาณุมิต
หริยาคะ (ที่ ๒)	ศัตะทุมมะ
ดุมะนัต	ศุจิ
ศัรัชณัน	อริชชะวะ
ศัรียารุณ	ดัตตะชวั
ดัตตะพรต [ตริสังกุ]	กุนิ
หริศัจนทร	อัญชัน
โรหิตาศะวะ	ฤตฤต
หะริต	อริชฏะเนมิ
กุญจุ	ศัรุตายุต
วิชัย	สุปาร์ศะวะ
รูก	ดัญชัย

วงศ์อโยธยา

วงศ์มิลิตา

วฤกะ

เกษมวารี

พาหุ

อนนต์

ตะกะระ

มันะระ

อตะมัญชัต

ตัตตะระ

อังกุมัต

ตัตตะระ

ทิลป

อปะคุ

ภักกร

ศรัตะ

ศรัตะ

ศรัตะ

นาภา

ศรัตะ

อัมพะวัช

ศรัตะ

ดิณฐวป

ศรัตะ

อัยคายุต

ชัย

ฤคบรรณ

วิชัย

ตรรวะกาม

ฤตะ

ตฤท

ตฤท

เตาฑ [กัตถมาชบาท]

วิตะหัพพะ

อัมมะ

ชฤติ

มฤตะ

พหุตาศวะ

อิตะวิตะ

กฤติ

วงศ์อโยธยา

วงศ์มิลิตา

วิศวะสหัส (ที่ ๓)

วิษณุวงศา

ท้าวพระยา

ระฆ

อระ ["อัยบาด"]

ทศรุต (ที่ ๒)

รามจันทร์

กฤษ ("พระมงกุฎ")

อติถิ

นิษั

นด

นภัส

ปฐนทริก

เกษมธวัช

เทวานิก

อหิระศุ

ปาริปาคระ

ทต

นด

หมายเหตุ: ที่นามกษัตริย์

ในวงศ์มิลิตามักจดไว้สั้นกว่า

วงศ์อโยธยานั้น, หาใช่เพราะ

มีจำนวนน้อยกว่าไม่, แต่

เพราะ เหตุ ที่ กษัตริย์ แห่ง วงศ์

มิลิตามีใครจะได้ปรากฏว่าทำ

อะไร ที่ เก่ง ๆ อย่าง เช่น วงศ์

อโยธยา, จึงไม่มีใครจะได้มี

นาม ปรากฏในตำนานต่าง ๆ.

อนึ่ง มี ข้อควรสังเกตว่า กษัตริย์

วงศ์มิลิตา โดยมากมักใช้เรียก

ว่า "ท้าวชนก", ไม่ว่านาม

ด่อนตัว จะมี อยู่ แล้ว อย่างไร,

เช่น บิดานางด้ดา โดยมากก็ออก

นามเรียกว่า "ท้าวชนก", แต่

มี นาม จำเพาะว่า "คัระชวัช"

ดังนี้เป็นตัวอย่าง.

วงศ์อโยธยา

วงศ์มิลินดา

อุกถะ

วัชรนาภ

คังขนาภ

ขยัคคาคะ

วิศวะถะ (ที่ ๒)

หิรัณยะนาภ

ปุณยะ

ศิวะตันนิ

ถุทรรคนะ

อักษิณวรรณ

คัมภะ

มรุ

ประศุศุศุระ

ตุตันนิ

อะมรรษ

มหาศวะ

วิศุศุระวัท

พฤทท์พล

๔๒ “จัดงานสมรสพร้อม แปดองค์” (หน้า ๑๘๕) – ใน
 รามเกียรติ์มีราชาภิเษกสมรสกันแต่พระราม กับนางสีดาเท่านั้น.
 ในรามายณะแต่งกัน ๔ คู่, คือ (๑) พระรามกับนางสีดา;
 (๒) พระลักษมณ์กับนางอุมิตา, ชิดาห้าวชนก; (๓) พระ
 ภรตกับนางมาณฑวี่, ชิดาห้าวกษัตริย์; (๔) พระศัตรุฆนะกับ
 นางศุรตะเกียรติ, ชิดาห้าวกษัตริย์.

๔๓ เรื่องปรศุรามทำทองอุทกกับพระวาม (หน้า ๒๐๒) มี
 ในรามเกียรติ์, แต่ในที่นี้ว่า “รามดู่” เป็นยักษ์, ฉะนั้นจึงมา
 เกาะทำพระวามด้วยความกำเริบฤทธิ์, และเมื่อแพ้พระวามแล้ว
 ขอสู้ชีวิตไว้, พระรามจึงแสดงศรัไปทำลายวิมานที่อยู่ของรามดู่
 นั้นเสีย. แท้จริงตามข้อความในรามายณะเป็นคนละอย่างทีเดียว.
 ปรศุรามเป็นพราหมณ์ผู้ใดคงใจบำเพ็ญตะบะจนบรรลุถึงอริยะ-
 ผลตายแล้ว, ยิ่งจะมุ่งไปสู่ชนปรพพรหมอันเป็นขั้นที่ตุด.
 เทียบด้วยนิพพานของทางพุทธศาสนา. แต่ปรศุรามเป็นคนโทโส
 ร้าย, อันเป็นความเสียดำคัญสำหรับผู้กำเนิดในชาติพราหมณ์,
 จนได้ฉายาว่า “นัยักษะ”, คือ “ดำ”, จึงบรรลุอริยะผลได้
 โดยยากและต้องบำเพ็ญเพียรมาก. ฉายา “นัยักษะ” นี้เอง
 คงเป็นเหตุให้ฝ่ายไทยเราเข้าใจว่า ปรศุรามเป็นยักษ์. ครั้นเมื่อ
 มาอดอดหาญทำพระวามและแพ้แล้ว, พระวามไม่ฆ่าเพราะเคารพ

ว่าเปนพรหมณ์, จึงให้ปรศุรามเลือกจะให้แสดงศรไปทำลาย
มรรค (คือทางดำเนินขึ้นสู่อริยะภูมิชั้นสูง ๆ) หรือ ผล (คือ
อริยะภูมิที่ได้บรรลุถึงแล้วด้วยความพยายาม); ปรศุรามเลือก
เขาให้ทำลายผลเท่าที่คนได้บรรลุถึงแล้ว, เพราะถ้าทำลายมรรค
เสียแล้วก็จะหมดโอกาสที่จะได้บรรลุถึงนิพพานต่อไป. ดังนั้นแปล
ว่าในรามายณะเขาหาได้มุ่งกล่าวในทางโลกียะไม่, กล่าวในทาง
โลกุตระทั้งนี้, คือไม่ได้กล่าวถึงทางเดินในโลกไปสู่ที่ใด ๆ ใน
โลก, เปนแต่กล่าวถึง ทางธรรม และ ภูมิธรรม ทั้งนั้น.

๔๔ “กล่าวถึงมันตรา ฯลฯ” (หน้า ๒๐๕) — นี่คือนางที่
เรียกในรามเกียรติ์ว่า “นางกุกัจ” คำว่า “กุกัจ” ไม่ใช่ชื่อ,
เปนคุณศัพท์หมายความว่าค่อม, แต่เขียนอักษรวิบัติไปเท่านั้น;
ข้าพเจ้าค้นในพจนานุกรมสันสกฤตของไมเนียร์—วิดเดย์มัต ได้
ความว่า “กุกัจ” แปลว่าค่อมหรือโค้ง.

๔๕ “โอรธะกุกัจออก ซอซ” (หน้า ๒๐๘) — “ห้องโอรธ”
เปนห้องย่อม ๆ ไม่มีเครื่องตกแต่งและมิด, เปนที่สำหรับพระ
ชายาของพระราชานี้ไปเข้าอยู่เมื่อมีความแค้นอย่างใดอย่างหนึ่ง.
ธรรมเนียมของเขาสองจะเข้าที่อยู่บ้าง.

๔๖ “เริ่มทำตามหน้าที่ เปนกรณียะ ประเพณีโบราณ”
(หน้า ๒๑๔) — นายสารัตถ์ของกษัตริย์ในภารตะประเทศมีหน้าที่สำคัญ

ต่าง ๆ นอกจากขัณฑ์, คือเป็นผู้กำกับการประกอบเครื่องคัน
และกล่าวฉันท์สรรเสริญปลุกบรมมรรตมเวทนาเข้าเป็นต้น.

๔๗ “ — — — จันต้องพรากภัสดา ” (หน้า ๒๕๕) — เรื่องที่
ผู้มันตรัยกษัตริย์กล่าวเพื่อเตือนใจนางโกเกยั้น, เข้าใจว่าคงเป็น
เรื่องเกร็ดแซกเข้าไปเช่นนั้นเอง. ข้อความตามที่มิในรามายณะ
ตอนนั้นข้าพเจ้าหาได้แปลลงไว้ในตัวฉันท์ไม่, แต่เห็นว่าเป็นเรื่อง
นิทานเก่าเรื่อง ๑ ซึ่งถ้าหรมได้ด่อนใจดูฉันท์, ข้าพเจ้าจึงขอ
แปลลงไว้ในที่นี้ดังต่อไปนี้ :—

“ โดยได้ทราบประวัติการมานานแล้ว ข้าพเจ้าทั้งหลาย
ก็ย่อมจะได้เคยทราบบาปอันน่าชิงแหว่งพระมารดาของพระนางเจ้า
น้อย. ข้าพเจ้าได้ยินเขาเล่ามาว่า พระมณีนุมีญาณคนหนึ่งได้
ประสาธพรแต่พระบิดาของพระนางเจ้า. ให้ทรงดำมารถทราบ
บรรดาภาษาทั้งปวงอันมิใช่อยู่ในป่า, ในน่านน้ำ, และในทุ่ง.
ไม่มีสัตว์ใด ๆ ที่เดิน, หรือว่ายน้ำ, หรือบิน, ซึ่งท้าวเธอจะมี
ได้ทรงทราบภาษาของมันนั้น ๆ. อยู่มาเข้าวันหนึ่งเมื่อเอนอยู่บน
พระแท่น, ท้าวเธอได้ทรงฟังคำพูดของนกงามตัวหนึ่ง, ซึ่งเมื่อได้
ทรงทราบคำความแล้วก็ทรงพระสรวล ฝ่ายพระมารดาของ
พระนางเจ้าทรงพระพิโรธพระสวามิ, แตรังทำมายาประหนึ่งว่าจะ
ผูกพระศอให้สิ้นพระชนม์, และทูลแต่พระภัสดาว่า : ‘ เทว,

กระหม่อมฉันขอประทานทราบบ้างว่า ทำไมจึงทรงพระสรวดเช่นนั้น. พระราชาธิบดีตรัสตอบว่า: 'ถ้าแม้ว่าฉันแฉดเหตุที่หัวเรานั้นแก่เธอเมื่อใด, เมื่อนั้นก็จะเปกกาลสุดท้ายแห่งอายุของฉัน, เพราะเชื่อเกิด มรณภัยจักต้องมาตามมาโดยทันที.' อีกครั้งหนึ่งพระมารดาของพระนางเจ้า, เค็มไปด้วยพระโทโส, จึงตรัสพูดท้าวเกษมผู้เป็นพระราชบิดาของพระนางเจ้าว่า: 'ตรัสแฉดเหตุแต่กระหม่อมฉันเกิด: แล้วจะคงดำรงพระชนม์หรือจะเดชะดวงรศตกตามที่: ส่วนกระหม่อมฉันก็จะยอมทนพระสรวดของพระองค์ฉันไม่มีละ.' เมื่อได้ทรงฟังพระมเหสีทรงดีเนหาตรัสดังนี้, พระราชาธิบดีผู้ทรงพระกรุณาพระฤทธิพิภพดังกด, ก็เสด็จไปเล่าเรื่องแด่พระมเหสีผู้ได้ประสูติพระพรพิเศษถวายแต่ก่อนนั้น. พระมเหสีฟังคำปรับทุกข์ของพระมหากษัตริย์นั้นแล้ว ก็ทูลตอบว่า: 'โทษะ, ยอมให้พระนางนั้นไปเสียจากพระราชฐานหรือให้สิ้นพระชนม์ผู้เสียเกิด แค่อย่าได้ทรงยอมตามคำทูลขอของพระนางนั้นเป็นอันขาด.' พระราชาธิบดีได้ทรงฟังคำพระมเหสีทูลตอบเช่นนั้นก็ถวายพระวิคก, และพระเหตุก็เค็มไปด้วยความโสมนัส. ท้าวเธอขึ้นพระมารดาของพระนางเจ้าไปพ้นพระราชฐาน, แล้วก็ทรงเกษมดำรงาณดังท้าวฤเวรมหาราชตลอดมา. เช่นเดียวกัน, องค์พระนางเจ้า (โกเกย์) ก็จะทรงบังคับสมเด็จพระราชาธิบดี (ทศรศ), ซึ่ง

ได้ทรงหลงเชื่อพระองค์นั้น, ให้ทรงพระดำเนินไปในอนาวิยะวิถ์, และโดยทรงมุ่งอยู่ในทางบาป, เพราะโมหะครอบงำ, พระองค์ก็จะทรงเริ่มก่ออกุศลกรรมขึ้นสืบไป. ข้าพเจ้าเห็นว่าพระนางเจ้าແຕ່ทรงดำรงประจักษ์ซึ่งความจริงในสุภาตติ โปราณอนมัญญ์กันอยู่มา, กล่าวคือ, บุตรย่อมแสดงคุณสมบัติแห่งบิดา และชิตาย่อมมีลักษณะเช่นเดียวกับมารดา. พระนางเจ้าอย่าทรงเป็นเช่นนั้นเลย.— — —”

๔๘ “ — — — ประทักษ์ณอัคนี นันต์ ” (หน้า ๒๓๔) — ในพิชิต่างงานบาดาลของชาวอินเดียมีถึงลำดับคือ เจ้าม้ากับเจ้าสาวจูมมือกันเดินประทักษ์ณเวียนพระเพลิง.

๔๕ “ กูจะส่งมิให้ เผลอ ” (หน้า ๒๓๔) — ในหนังสือ “ บ่อเกิดแห่งรามเกียรติ์ ”, หน้า ๔๔, ข้าพเจ้าได้กล่าวข้อความไว้ว่า “ ในรามเกียรติ์ ฉบับ พระราชนิพนธ์รัชกาลที่ ๓ มีข้อความกล่าวไว้ว่า ทั้งนางไวยเกษและพระภคตถูกห้ามมิให้ถวายพระเพลิง (พระศพท้าวทศรถ) แต่การห้ามเช่นนี้ในฉบับเดิมไม่มี; ตรงกันข้าม, กล่าวชัดว่าพระภคตเป็นผู้จัดการถวายพระเพลิง, เพราะฉะนั้นต้องเข้าใจว่าการห้ามถวายพระเพลิงเป็นของที่มาเติมขึ้นเองในฉบับไทย.”

ครั้นเมื่อมาแต่งเรื่อง “รามจันทราวตาร” ในนารายณ์สิบปางนี้, ข้าพเจ้าอ่าน “รามายณะ” คำแปลของกริฟฟิธ ได้พบข้อความว่าท้าวทศรถห้ามมิให้นางโกเกยี้เฝ้าพระศพ, และพระภรตนั้น ถ้าหากว่าเห็นชอบด้วยในความคิดชั่วของพระมารดา ก็ห้ามมิให้เฝ้าศพด้วยเหมือนกัน, ดังนั้นข้าพเจ้าจึงจำเป็นต้องดูแก้ไขและดัดภาพว่า เมื่อเก็บข้อความแต่ง “บ่อเกิดแห่งรามเกียรติ์” นั้น, ข้าพเจ้าคงได้อ่านหนังสือพระวอไป, โดยความรีบร้อน, จึงมิได้พบข้อความที่กล่าวนี้. ส่วนข้อที่พระภรตได้ถวายพระเพลิงพระศพท้าวทศรถนั้น ก็เพราะพอได้ทราบเหตุก็ได้แสดง อย่างแข็งแรง ว่าไม่เห็นชอบด้วยในความคิด และความประพฤติของนางโกเกยี้ จึงมิได้คงถูกห้าม.

๕๐ “๔๗๔ ๕๕” (หน้า ๒๓๗) — คุณะ, ราชานีชาต, คือผู้ที่ออกนามในรามเกียรติ์ว่า “สุชิน,”

๕๑ “สัมฤทธิกิจอย่างล้ำเลิศดี” (หน้า ๒๖๐) — ศราทระพรคที่พระรามกระทำในที่นี้ ปรากฏตามข้อความในรามายณะตอนนั้นว่า พระรามได้ลงไปในถ้ำน้ำ, กอบน้ำขึ้นด้วยพระหัตถ์ทั้งสอง และฉ้นพระพักตร์ไปสู่ทิศทักษิณแล้วครีดีว่า: “น้ำอันเกิดและบริสุทธิ์, อันเป็นพลังที่จะยืนยงอยู่ชั่วกาลนาน, ข้าพเจ้า

ขอถวายแด่สมเด็จพระบรมราชาธิราช : ขอพระองค์จงทรงรับพัต
นี้ในปรโลกเทอญ.” นี่คือตรวจหน้าแม่ด้วยบุญไปให้มันเอง. แล้ว
พระรามจึงขึ้นจากดำน้าและ, พร้อมด้วยพระอนุชา, จัดหาผลไม้
ป่าชนิด ๑ ผสมกับเม็ดพืชไม้อิงคืขึ้นเป็นขนมและทอดบนหญ้า
คาและถวายเป็นพัตแด่พระบิดา. ดังนั้นเป็นอันได้กระทำทั้งกรรม-
พัตและอามิยพัตโดยบริบูรณ์ตามที่ทำได้ ในกลางดงอันเป็นที่
กันดาร.

๕๒ “คอยทำพระทรงเดช เขมรฐา ท่านนา” (หน้า ๒๖๔)
ก็แต่คนเรื่องตมาจนถึงตรงนี้ ข้าพเจ้าได้แต่งโดยพิสดารหน่อย,
เพราะเห็นว่าเป็นตอนที่คนเราโดยมากมิใคร่จะรู้, โดยเหตุที่ตอน
ต้น ๆ นี้โชนดกรมิใคร่จะเอ่อก่เด่น. ต่อแต่ไปเป็นตอนที่รู้กัน
มาก, เพราะเข้าถึงตอนที่โชนดกรมักจะเด่น, ฉะนั้นข้าพเจ้าจะ
แถลงเรื่องในถิลิตแต่โดยย่อ ๆ พอเป็นสังเขปเท่านั้น.

๕๓ “ตัวกูขื่อวิราช เรื่องฤทธิ” (หน้า ๒๖๖) — ยักษ์คน
นี่คือที่เรียกในรามเกียรติ์ว่า “พิราพ.”

๕๔ สุรภักดิ์ (หน้า ๒๖๘) — ฤกษ์คนนี้ไม่ปรากฏในรามเกียรติ์.
อนึ่งในที่นี้มีข้อน่าสังเกตอยู่อย่าง ๑, คือศรภักดิ์มุนีนี้ เมื่อได้
ทราบว่าคุณบำเพ็ญมาจนสำเร็จมรรคผลจะได้ไปถึงพรหมโลก
แล้ว ก็หาได้อยู่รอดจนถึงเวลาที่ตนจะตายไปโดยธรรมดาไม่, แต่

เข้ากองไฟเผาตัวเสียเพื่อวิญญานจะได้ออกจากร่างไปสู่พรหมโลก โดยพลัน. ไม่ต้องสงสัยเลย การเผาตัวเช่นนี้ข้างฝ่ายใต้ยศาศัตร ในสมัยนั้นเห็นจะนับถือกันและสอนกันว่าเป็นของดี, พระพุทธเจ้าของเราจึงต้องทรงดิโทษแห่งการฆ่าตัวตายไว้มาก ว่าเป็นอย่างซึ่งหาผลดีมิได้เลย. กลับจัดว่าเป็นบาป, และภิกษุใดเทศนาชักชวนให้คนหลงปลงชีพของตนเอง จึงได้ทรงบัญญัติเอาโทษเป็นมนุสสังกิริยาปาราชิก. แต่ทั้ง ๆ ที่พระพุทธเจ้าของเราได้ทรงห้ามปรามอย่างเด็ดขาดเช่นนั้น ก็ยังมีผู้เรียกคนว่าเป็นพุทธศาสนิกคณนิยมในการเผาตัวอยู่, ดังปรากฏในเมืองไทยเราเองก็เคยมี, เช่นนายเรืองที่เผาตัวทวดอรุณในรัชกาลสมเด็จพระรามาธิบดีที่ ๓ เป็นตัวอย่าง.

๕๕ สุตกษณะ (หน้า ๒๗๐) — ฤษีนี้ในรามเกียรติ์เรียกว่า “สุทศัน.”

๕๖ อักสตัษะ (หน้า ๒๗๐) — ฤษีนี้ในรามเกียรติ์เรียกว่า “อังกศ.” ในรามเกียรติ์กล่าวว่า “พระอังกศ” ชุบครพระบรรทัดให้พระราม, แต่ในรามายณะกล่าวว่าอาวสุดำคณินนี้ ๆ เป็นของที่พระมนุได้รักษาไว้ก่อนนาน, เพื่อให้พระราม.

๕๗ ชฎายุ (หน้า ๒๗๒) — ในรามเกียรติ์เรียกว่า “ตคาย.” เป็นลูกพญาครุฑ, น้องพญาตัมปาคี, จึงเรียกว่า “เชอชาติ

โฉมไฉน.” ในรามายณะตอนนั้นชฎายาแดงดำคบคิดวงศ์ของคน
โดยพิสดาร. แต่เพราะไม่เกี่ยวกับเรื่องพระรามโดยตรงจึงคัดออก
เสีย.

๕๘ “จัดเทียมล้อเลื่อนสร” (หน้า ๒๗๘) — ในรามเกียรติ์
ของเรารดยักษ์มักเทียมราชดัตถี. แต่ในรามายณะปรากฏว่าเทียม
“อศักร” [อศุคร] ซึ่งแปลตรงตามศัพท์ว่า “ดักว่าม้า.”
ศัพท์ “อศักร” แปลโดยมากว่า “ล้อ.” แต่อาจแปลว่าม้าที่ดียิ่ง
กว่าม้าสามัญก็ได้. ในภาษาไทยเราใช้คำยศกรในที่หมายความว่า
ว่า “ม้าดีเลิศ” น้อย่างเดียว. เพราะชาวเราในสมัยโบราณหา
ใครได้พบเห็นล้อไม่. ที่ชาวภารตวรรษเรียกล้อว่า “ดัตถี” ดักว่า
ม้า” นั้นก็มีความจริงอยู่บ้าง. เพราะถ้าหับใช้ในที่ชนเขาสูง
ห้วย ล้อแข็งแรงและอดทนกว่าม้าเป็นอันมาก. ทหารบันใหญ่
ภูเขานในอินเดียสมัยนั้นใช้ล้อเป็นดัตถีผูกต่างชนบันและกระสุน
ที่ในประเทศสเปนและโปรตุเกส เขาใช้ล้อเทียมรถเวลาขึ้นเขา,
และข้าพเจ้าได้เคยขึ้นรถเทียมล้อในประเทศทั้ง ๒ นี้, ดังเกตุว่า
เดินทางขึ้นเขาดักว่าม้ามากจริง ๆ.

๕๙ “นามอโยมุขี” (หน้า ๒๗๙) — แปลว่า “หน้าเหี้ยก.”
ในรามเกียรติ์เรียกนางยักษ์คนนั้นว่า “อโยมุขี,” ซึ่งข้าพเจ้าเชื่อแน่ว่า
คงเป็นความผิดของผู้คัดลอกหนังสือรามเกียรติ์จากฉบับเดิม.

พราหมณ์ผู้เล่าเรื่องคงเรียกนางยักษ์ตนนี้ว่า “อัยมุขี,” และผู้จดตามคำบอกในชั้นเดิมก็คงจดลงถูกต้อง, แต่ผู้คัดลอกภายหลังคงดำคัญเอาเองว่าตัว “ย” นั้นเป็น “ษ” จึงเขียนผิดไปตามที่ดำคัญผิดเช่นนั้น.

๖๐ “อันกะพนธัตถน” (หน้า ๒๘๕) — “กพนธ” แปลว่าดังหรือพ้อม, และแปลได้อีกว่า “ตัวไม่หวั, รูปเหมือนถัง.” ยักษ์ตนนี้ในรามเกียรติ์เรียกว่า “กมุพธ,” ซึ่งคงผิดได้เช่นนั้น เพราะผู้จดแต่เดิมอาจเขียนผิดแล้วว่า “กพธ”; ภายหลังผู้คัดเดิมตระอเข้าไปตามฉดัยเดิมเหมือนมือบอน, แล้วต่อมาคงมีนักปราชญ์ตน ๆ เห็นว่า “กพธ” ไม่ได้อความจึงแก้เป็น “กมุพธ.”

๖๑ “ไกลจงแปลงเป็นจนาณะปรีดี” (หน้า ๒๘๗) — ในรามเกียรติ์หนุมานไปพบพระรามและพระลักษมณ์บนบรรทมอยู่, อัดชนไม่ได้ตามแบบดิง, จึงได้พบและรู้จักกัน. ในรามายณะเขาแต่งให้หนุมานประพฤติไม่ผิดกับคนเคย, และแปลงตัวเป็นจนาณะปรีดี (พราหมณ์พวกอยู่ป่า) เพื่อได้ทราบก่อนว่ามารร้ายหรือมาดี, แล้วจึงแสดงตนให้ปรากฏ.

๖๒ เรื่องหนุมานเข้าเมืองมาฆา (หน้า ๓๐๒) — ในรามเกียรติ์ก็มี, แต่ก่ด่าไว้ไม่ตรงกับในรามายณะ. ในรามเกียรติ์เรียกเมืองนั้นว่า “มายัน,” และนางฟ้าที่เป็นชู้กับยักษ์ก็เรียกว่า “รัมภา”;

ส่วนประวัติของเมืองนั้นนางบุษมาตเป็นผู้เล่าให้หนุมาน. และ
หนุมานได้เดียวกับนางนั้นแล้วจึงส่งนางชนดวรรค์; ส่วนนางขุไม้ม
กล่าวถึงเคย.

๖๓ “ตรีชฎาผู้เฒ่า” (หน้า ๓๐๖)—ในรามเกียรติ์ว่าตรีชฎา
เป็นชายาของพิเภกษณ, และว่าได้ถูกส่งไปอยู่กับนางสีดา
ที่สวนเมื่อพิเภกษณถูกจับแล้ว. แก่นางตรีชฎาที่กล่าวถึงใน
รามายณะตอนนั้น ไม่ใช่ชายาของพิเภกษณ, เพราะพิเภกษณยัง
หาได้ถูกจับไม่. ข้าพเจ้าได้ตรวจค้นดูได้ความว่า ชายาของ
พิเภกษณนั้นชื่อ “ศรมา”, หาใช่ตรีชฎาไม่, จึงนึกเคาะว่าการที่
ชื่อในรามเกียรติ์เป็นตรีชฎาไปนั้นน่าจะเป็นโดยความเข้าใจผิด.

๖๔ “ครน้อมแล้วจึงได้ ตรีศยาม” (หน้า ๓๑๘)—กุมภ
ภรรณได้รับพรพระพรหมว่าให้มีแรงยิ่งกว่าใคร ๆ และรบเก่ง
กว่าใคร ๆ ทั้งหมด, แต่ได้ถูกพระศิว์ดัดดีด่าปไว้ด้วยว่าให้นอน
หลับเฉยๆ บ้างคืนครั้ง ๑ และกินอาหาร ประสุททองไว้ให้พอแฉก
ให้วังนอนอีก. ในรามายณะกล่าวว่า เมื่อทศกัณฐ์ให้ไปปลุก
ชนช่วยรบนั้น, พวกเด่นาคต้องจุตรูปเทียน, เป่าสังข์และร้องตะโกน
เรียก; ทูบน้าออก, คำนวณแตกทอง, เป่าเซาควาย; คัดด้วยตะบอง
และทุ้มด้วยก้อนหิน; ให้ช้าง, ม้า, และอูฐไปช่วยส่งเตียงอิง;
เขานำรถหลายร้อยโพง, กัดหญ้าด้วยฟันและฉีกด้วยเล็บ; เอา

ตะบองมดเข้าหอย ๆ อันแล้วค้ำหัวและหน้า; ให้ช้างหอยควขัน กระที่บนบนแขนขา, น้าอก, และหน้า, ดึงแล้วจึงคืบ พอดัน ก็หัวหอยคด, แล้วดึงมือกินจนอิ่มหน้า, แล้วจึงพูด.

๖๕ เรื่องศึกกุมภกรรณ (หน้า ๓๒๓) — ตามที่แสดงในที่นี้ คำเนินความตามที่ปรากฏในรามายณะ, ซึ่งผู้อ่านคงได้เอง แล้วว่ามีคืบที่แสดงไว้ในรามเกียรติ์. ข้อสำคัญคือในรามายณะ ไม่มีกล่าวถึงกุมภกรรณ ไร้หอกโมกขศักดิ์เลย, แต่มีกล่าวถึง ทศกัณฐ์ไร้หอกหรือกระบี่พัดพุ่งถูกพระลักษมณ์บาดเจ็บ. ฉะนั้น ในรามเกียรติ์ของเราจะเล่าเรื่องไว้ด้วยไปเสียกระมัง? อีกอย่าง ๑ เรื่องกุมภกรรณทศกัณฐ์ไม่มีกล่าวถึงเลยในรามายณะ.

๖๖ เรื่องอินทรชิตแผลงพรหมาสตร์ (หน้า ๓๒๔) — ตามที่แสดงที่นี้ไม่ตรงกับในรามเกียรติ์, คือไม่มีข้อความกล่าวถึง อินทรชิตจำแดงเป็นพระอินทร์ช้างเอราวัณไปเลย, เป็นแค่ออกไปรบตรง ๆ แดแผลงศรเมอมมีโอกาศเหมาะเท่านั้น.

๖๗ “ต้นยาสิ่วสุท” (หน้า ๓๒๔) — ต้นยาตัวอย่างนี้คือ (๑) วิศัลยกรณ, สำหรับถอนศรให้หลุด; (๒) มฤคตัณูขีวัน, สำหรับทำให้สัตว์ตกกลับพื้นดิน; (๓) ต้นขยาน, สำหรับเย็บยวามบาดแผลให้หายสนิท; (๔) ตะวณกรณ, สำหรับทำให้ผิวพรรณชุ่มชื้นอย่างเต็ม. ในรามเกียรติ์เรียกต้นยาเหล่านี้ว่า “ตั้งกรณครีฑา.”

- ๖๘ “ขุนมารมั่งกระลาภสิน” (หน้า ๓๒๕) — คือที่ออก
นามในรามเกียรติ์ว่า “มั่งกรกรรณ” ชื่อ “มั่งกระลาภ” [ต.
มกร+อกษ] แปลว่าตามังกร, แต่ชรอยฝ่ายผู้แต่งรามเกียรติ์
ของเราจะเห็นว่าชื่อนั้นยังไม่เพราะสำหรับคนไทย, จึงแปลง
ชื่อให้เสียว่า “มั่งกรกรรณ” (หุมังกร).
- ๖๙ “อัครโศทรธิดา เลิดยัญ” (หน้า ๓๒๖) — พิชิตรา
ไฟ; พรหมณันต์ถกกันถือว่าเป็นยอดแห่งยัญการ, และอาจให้
ผลพิเศษต่าง ๆ แก่ผู้ทำ. ดังนั้นในพุทธคำต้นภาษิตก็ยังออก
นามพิชิตนี้ไว้ว่า “อัคริหุตค มุชา ยญญา” ดังนี้.
- ๗๐ “เอาออกไปมาให้ ถึงเห็น” (หน้า ๓๒๗) — ใน
รามเกียรติ์กล่าวไว้ว่า ทศกัณฐ์ใช้ให้นายทหารผู้ ๓, ชื่อผู้ราชการ
ซึ่งเป็นโทษหนักคำพิพ, จำแต่งตั้งเป็นนางด้วออกไปให้อินทรชิต
ฆ่า.
- ๗๑ “ล้างกิจนิกมภิ ลาเร่ง ไปเทอญ” (หน้า ๓๒๘) —
พิชิตซึ่งในรามายณะเรียกว่า “นิกมภิธา” นี้, ในรามเกียรติ์
เรียกว่า “กมุภินยา.” การรบกันเมื่อพระลักษมณ์ไปทำดา
ยพิชิต มัดลักษณะพิสดารคล้ายกันในรามายณะและรามเกียรติ์.
- ๗๒ “ส่งเทวะรถแก้ว ลงมา” (หน้า ๓๓๓) — ใน
รามเกียรติ์ว่า พระอินทร์ส่งรถลงมาถวายพระรามตั้งแต่เมื่อของ
กอนต์เสร็จ.

๗๓ มนตร์อาทิตยเหตุย (หน้า ๓๓๓) — คือ “หัวใจ
พระอาทิตย์.” ตามที่ในรามเกียรติ์กล่าววาทศกัณฐ์ถอดดวงใจ
ได้จึงฆ่าไม่ตาย, และหนุมานต้องไปหลอกเฝ้าก่อดวงใจจาก
ฤษีโคบุตรได้มาแล้ว, ทศกัณฐ์จึงล้ม, แต่ตามที่เขากล่าวใน
รามายณะว่าพระรามได้มนตร์อาทิตยเหตุยแล้ว จึงฆ่าทศกัณฐ์
ได้, หมายความว่าได้มนตร์วิเศษที่ล้างบรรดาเวทมนตร์ของ
ทศกัณฐ์ได้หมดดังนี้, ข้าพเจ้าเห็นว่าของเขายกเข้าที่กล่าว.

๗๔ “อวตารปางเจ็ดนี้ แผลงมา จบนอ” (หน้า ๓๔๗)
— ในรามายณะ, หรือแม้ในรามเกียรติ์, เมื่อวิจารณ์ดูแล้วจะ
ต้องเห็นว่า แท้จริงเรื่องรามจันทราวตารจบลงเพียงที่พระราม
กลับเข้านครโยธยาและทำพิธีราชาภิเษกเท่านั้น. แม้ผู้ใด
เคยอ่านหนังสือรามายณะเลย, แต่ได้อ่านรามเกียรติ์แล้วด้วย
วิจารณ์ะญาณ, คงจะคงรู้ดีว่า เรื่องราวที่กล่าวต่อจากเมื่อ
พระรามเข้าเมืองแล้วนั้น เป็นข้อความจืดๆ ซ้ำ, มิได้สนุกใกล้
เคียงกับตอนคันๆ เลย, และวิญญูชนย่อมจะต้องรู้ดีได้ว่าเป็น
ตอนที่แต่งต่อขึ้นภายหลัง. ถ้ายิ่งได้อ่านรามายณะด้วยแล้วจะยิ่ง
ต้องรู้สึกขัดหนักรู้ว่าเป็นเช่นที่อ่านนั้นแน่แท้. ข้อความต่อจาก
เมื่อพระรามกลับเข้าเมืองแล้วนั้น รวบรวมอยู่ในอุตตรกัณฑ์,
เป็นกัณฑ์แถม. ดังนั้นเมื่อแต่งถึงตอนข้าพเจ้าจึงได้ตกตงใจว่า

เรื่องรามจันทราวดาวควรให้จบลงเพียงถึงพระรามกลับเข้าเมือง และราชาภิเษกแล้วเท่านั้น, ซึ่งหวังใจว่าผู้อ่านจะให้ยกย.

๗๕ กฤษณาวตาร (หน้า ๓๔๗) — ในหนังสือนารายณ์สิบปางฉบับของหอพระสมุดวชิรญาณ จัดปางนี้ไว้เป็นปางที่ ๖ และกล่าวข้อความไว้แต่เพียงเท่านี้ :-

“อวดดารชาติที่ ๖ นั้น ราพณ์บังเกิดเป็นอสูร มีนามว่า พานาสูร, มีศีรษะ ๓๐, มีมือ ๒๐ ทรงเทพอาวุธครบทั้ง ๒๐ หัตถ์, ได้เป็นเจ้าพิภพในเมืองรัตนนคร. พระนารายณ์เป็นเจ้าอวดดารมาเอากำเนิดในวงศ์กษัตริย์, ได้เสวยราชสมบัติในเมืองฉรنگา, ทรงนามว่าพระบรมจักรกฤษณ์, มีศฤง์เป็นพาหนะ, ได้สังหารพานาสูรแล้วก็ค้นยั้งเกษียรสมุทร. แล้วเรื่องราวอวดดารชาติเป็นคำรบ ๖ นี้พอเป็นสังเขป; พิศดารอยู่ในเรื่องนิทานพระอุณรุทโน้นแล้ว”.

ข้าพเจ้าขอแสดงความเห็นทั่วทั้งแต่เพียงว่า (๑) ในกัมภีร์ปุราณะต่าง ๆ มิได้กล่าวเลย ว่าพานาสูรคือพญาราพณ์มาบังเกิดใหม่; (๒) นครหลวงของพานาสูร ที่ถูกควรเป็นโสณิต, ไม่ใช่รัตนนา; (๓) นครหลวงของพระบรมจักรกฤษณ์ ที่ถูกควรเป็นทวารกา หรือ ทวาราวดี, ไม่ใช่ฉรنگา, และคำว่า “ฉรنگา” แปลไม่ได้ความว่าอะไร; (๔) พระ

กฤษณาอวตารไม่ได้กลับคืนไปเกษียรมฤตเมื่อได้สังหารพาดูรู
เสร็จแล้ว, เพราะยังคงมีชีวิตอยู่ต่อมาอีกนาน.

นอกจากนั้นข้าพเจ้าเองออกจะเห็นใจผู้แต่งหนังสือนารายณ์
สิบปาง นี้ ในการ ที่กล่าวเรื่อง อวตารปางนี้ แต่พอเป็น ดังเขม,
เพราะเว้นแต่ที่จะยอมเสียเวลาแรมปีแล้ว อย่างไรก็ไม่สามารถ
ที่จะรวบรวมเรื่องกฤษณาอวตารมาเล่าให้เป็นประวัติการติดต่อ
กันโดยเรียบร้อย และเข้าใจได้ง่ายอย่างเรื่องพระราม, ส่วน
พระราม นั้นมี ประวัติการ ดำเนิน เรื่อง ติดต่อกัน อย่าง ดี อยู่ใน
รามายณะ, แต่ส่วนเรื่องพระกฤษณะมีแสดงไว้ในหนังสือปุราณะ
หลายคัมภีร์, ซึ่งกฤษณะคนต่างคนต่างแต่งขึ้นตามชอบใจของ
ตน, ฉะนั้นเรื่องเกิดต่าง ๆ จึงมีมากมายเหลือคณนา, และ
บางแห่งก็เบี่ยงเบนเองด้วยซ้ำ.

การที่ผู้ชอบแต่งเรื่องพระกฤษณะมากมายนัก เพราะ
พวกพราหมณ์ชั้นหลัง ๆ พวกนี้นิยมว่าพระกฤษณะเป็นคิ้วพระ
นารายณ์เสียเองทีเดียว, จึงถือกันว่าใครได้แต่งเรื่องยอพระเกียรติ
พระกฤษณะแล้วก็จะได้บุญมาก, ผลของการที่ผู้แต่งเรื่องพระ
กฤษณะเป็นหลายรายเช่นกล่าวนี้, แทนที่จะเป็นเครื่องสนับสนุน
ความดีมีได้ ดูเหมือนจะกลับทำให้ผู้อ่านผู้ฟังที่มีใฝ่ผู้ถือศาสนา
พราหมณ์กลับรู้สึกความบกพร่องของพระกฤษณะมากขึ้น

สำหรับข้าพเจ้าเอง ข้าพเจ้าเชื่อตามความสันนิษฐาน
 ของนักปราชญ์ชาวยุโรป, ว่าพระกฤษณะ แท้จริงเป็นกษัตริย์ซึ่ง
 ได้มีอำนาจขึ้นครั้ง ๑ เพราะเป็นผู้มีฝีมือในการรบ, และมีความ
 ฉลาดในทางอุบายด้วย, แต่ประวัติการจริงจะมีเพียงเท่าใด
 ก็ยากที่จะสันนิษฐานให้แน่เสียแล้ว. ในมหาภารตะ, ซึ่งเป็น
 หนังสือรุ่นเก่ากว่าหนังสือพจนานุกรม, พระกฤษณะปรากฏใน
 ที่นั้น แต่เพียงเป็นตัวละคร ที่เป็ญญาและมีศรัทธากับพวกกษัตริย์
 ปาณฑพ, และได้ไปช่วยในงานมหาภารตะยุทธเมื่อพวกปาณฑ
 พรบกับพวกไกรพแย่งความเป็นใหญ่กัน. กษัตริย์พวกที่ทำ
 สงครามกันนั้น เป็นเชื้อจันทวงศ์ด้าชาไปรพ. ที่เป็นมหากษัตริย์
 ครองนครประดิษฐานและหัตถ์คินปุระ; ฝ่ายกฤษณะเป็นเชื้อ
 จันทวงศ์ด้าชายาทพ, ซึ่งถึงนับว่าเป็นด้าชา "ดุกพ" ก็จริง,
 แต่เป็นเพียงกษัตริย์ครองเมืองน้อยๆ, เพราะยพผู้เป็นมหาชนก
 แห่งด้าชานี้ได้ถูกยะยาคีผู้เป็นพระบิดาเนรเทศเสียจากนคร, จึง
 ต้องไปตั้งคัวเอง. ส่วนคัวพระกฤษณะเองนั้น, ตามความเห็น
 ของข้าพเจ้า, เป็นตัวละครด้าหาญและมีสติปัญญาสามารถ
 จริง, แต่ความประพฤติทรมามาก, มักเผลอแรงกล้า, ใครขัดใจ
 ก็ฆ่าได้ง่ายๆ, และชอบประพฤติทางกามะมีจนอาจารย์, และ
 เป็นเจ้าแต่หัวดอกดวงต่าง ๆ. ใช้กลมายาอย่างปราศจากกรรม.

แต่ทั้งในการผิดเมียเขาก็ดู, ฆาตกรรมก็ดู, ดูผู้แต่งเรื่องพระ
กฤษณะกตัญญูของแด่ตงเป็นคุณสมบัติ, ซึ่งทำให้เห็นได้ว่า
คำสอนพราหมณ์ได้ทราบลงปานใด, และทำให้ได้เห็นได้ว่า
เหตุใดพระพุทธเจ้าของเราจึงต้องทรงริเริ่มตั้งหลักศาสนาขึ้นใหม่.

ในลิตชนข้าพเจ้าจะได้เก็บข้อความเรื่องพระกฤษณะเท่า
ที่ค้นได้ในหนังสือที่แต่งโดยศาสตราจารย์โดยดัด, พอให้ผู้อ่าน
ได้ทราบเรื่องเป็นเตา ๆ เท่านั้น. ถ้าข้าพเจ้าจะพยายามค้นหา
จากหนังสือโบราณต่าง ๆ ก็คงจะได้เรื่องพิสดารขึ้นอีกจริงอยู่, แต่
ข้าพเจ้ามิได้ทำเช่นนั้น เพราะประการที่ ๑ ข้าพเจ้าไม่มีเวลา
พอในสมัยนี้จะทำได้เช่นนั้น; และประการที่ ๒ ข้าพเจ้าขอ
สารภาพ โดยตรงว่าข้าพเจ้าไม่รู้จักนิยมในคุณสมบัติของพระ
กฤษณะ และไม่ชอบประวัติการของพระกฤษณะ เท่าที่ข้าพเจ้า
ชอบประวัติการของพระราม. แต่ถ้าผู้ใดปรารถนาที่จะทราบ
ประวัติการของพระกฤษณะโดยพิสดารยิ่งขึ้น ก็เชิญอ่านหนังสือ
“ภากวตปุราณะ,” หรือหนังสือ “เปรมสาคร” เองเถิด.
ในมหาภารตะมีเรื่องพระกฤษณะอยู่มาก, แต่สัมพันธ์กับประวัติ
การของ กษัตริย์ปานฑพ และ โกรพ ที่ทำสงครามกัน, ซึ่งจะต้อง
ทำให้ต้องเปิดองเวดาคันหามากอยู่, จึงดูอ่านในหนังสือ ๒ คัมภีร์
ที่ออกนามก่อนนี้ไม่ได้.

๗๖ “ไปเกิดเป็นลูกวะ สุเทพ” (หน้า ๓๕๓) — วสุเทพ
เป็นลูกท้าวสุระ, กษัตริย์จันทรวงศ์ สกุนดาภพ, ทรงราชย์ใน
นครมฤรา. วสุเทพได้ธิดาท้าวอาหุกะ ๘ นางเป็นชายา, แต่ที่จะ
ได้ออกชื่อในลิลิตนี้เพียง ๒ นาง, คือโรหิณีมารดาพระพลราม
(หรือพลเทพ), กับเทวกีมารดาพระกฤษณะ.

สกุนดาภพ [ยาทว] คือกษัตริย์ที่สืบสายโลหิตลงมา
จากท้าวยทจันทรวงศ์, โอรสใหญ่แห่งท้าวยะยาคี, กษัตริย์องค์
ที่ ๕ แห่งจันทรวงศ์. ท้าวยะยาคีมีมเหสี ๒ องค์; ที่ ๑ คือ
เทวยานี, ธิดาของพระศุภร์, และเป็นมารดาของยทุ; ที่ ๒ คือ
ธรรมิขุรา, ซึ่งเป็นมารดาของบุรุ. นอกนี้มีโอรสอีก ๓ องค์.
ท้าวยะยาคีเป็นผู้มีมากในกาม และไม่ชอบตรงต่อเทวยานี.
พระศุภร์จึงดำปให้ชราภาพและทุพพลภาพมาถึงก่อนกาลอันควร.
แต่เทวยานีจึงชวนให้ลอนดำปนน. พระศุภร์ว่าลอนไม่ได้, แต่
ถ้าโอรสองค์ใดองค์ ๑ รับชราภาพและทุพพลภาพนั้นแทนจึงจะ
พ้นได้. ยทุผู้เป็นโอรสใหญ่ไม่ยอมรับดำปแทน, พระบิดาจึง
ยกเสียจากตำแหน่งทายาท, และแข่งไว้ด้วยว่าอย่าให้ลูกหลาน
จวนเครีของยทุได้ครอบบ้านครองเมืองหรือเป็นใหญ่ที่ใดได้นาน
เลย. เมื่อพระกฤษณะเกิดนั้น, พวดยาทวเป็นกษัตริย์ชาวชนบท,
ตั้งบ้านเรือนอยู่ริมฝั่งน้ำยุมนา.

สฤตไปรพ [เปารว] คือกษัตริย์ที่สืบต่อกันมาจาก
ปรุ, โอรสของยะยาศีกกับธรรมิษฐา. เมื่อพระบิดาถูกสาปนั้น,
ปรุรับสาปแทน, พระบิดาจึงตั้งให้เป็นทายาทครองนครประดิษ-
ฐานตั้งต้นศตวงศ์. มหาภารตยุทธ์ได้เกิดขึ้นในระหว่างเชื้อ
สฤตนั้น, ซึ่งแบ่งออกเป็น ๒ พวก; พวก ๑ เป็นลูกท้าวชฎรฐ,
เรียกกันว่า “โกรพ” [เการว], จากนามท้าวกรฐเป็นวีระ
ชนองค์ ๑; อีกพวก ๑ เป็นลูกท้าวปาณฑุ, จึงเรียกกันว่า
“ปาณฑพ” [ปาณฑุ]. พระกฤษณะเป็นญาติสนิทกับพวก
ปาณฑพ เพราะนางกุนตี, ผู้เป็นมารดาท้าวยุธิษเฐียร, พระ
ภีมะ, และพระอรชุน, เป็นภคินีของอดีตเทพ.

ลำดับกษัตริย์จันทรวงศ์ — เมื่อผู้อ่านจะพอใจทราบ
ลำดับ กษัตริย์จันทรวงศ์บ้าง, ข้าพเจ้าได้ค้นบัญชีกษัตริย์ทั้งดอง
สาชาติก่ด้าวแต่บัดนั้น, อีกทั้งสาชาติครองแคว้นเก่า (กรุงพา-
รานตี) ด้วย, มาลงไว้ ณ ที่นี้. บัญชีลำดับตามหนังสือ
“วิษณุปุราณะ.”

จินทรวงศ์

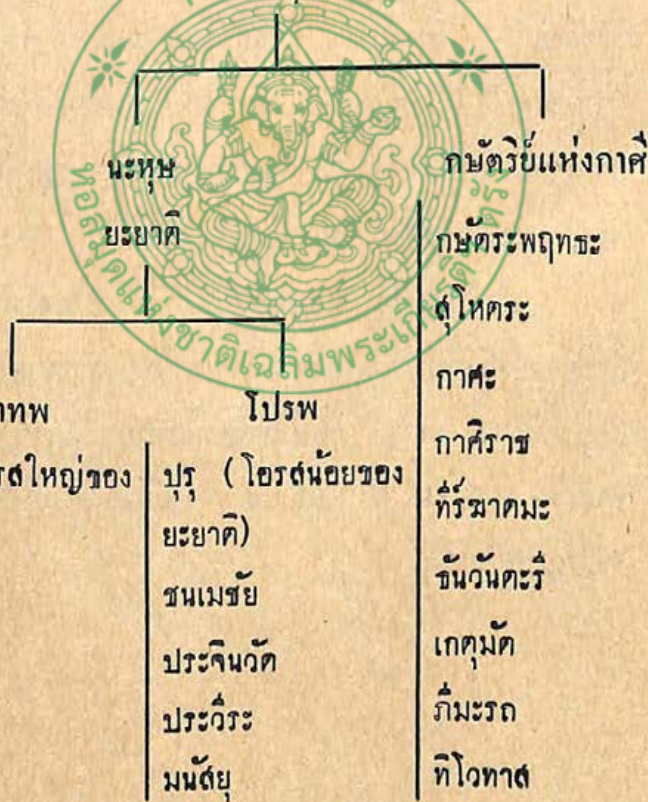
พระอศรีประสาบดี

พระจันทรเทวราช

พระพุทเทวราช

ปทุระวัต

อายุ

บาทพ	โปรพ	กษัตริย์แห่งกาศิ
จิตระรถ	อภัยทะ	ทิวาทาต
ศัศะพินทุ	ดุษุมนะ	ประศรรทนะ
ปฤตุศระวัด	พหุคพ	ทยุมัต
ตมัต	ตันยาติ	ศัศรุชิต
อุษะนัต	อหันยาติ	วัดตะ
ศีเตยุด	เราทราศวะ	ฤคชวัช (หรือ กุฉะ
รุมะกะวัจ (หรือ รุ- จะกะ)	ฤเตย วันตินาระ	ยาศวะ)
ประราพฤต	คังค	อดรรกะ
ชยามัม	อนิต	ตันนะติ (หรือตันตะติ)
จิทรรภ	ทุษยันต์ [ณวิศกุนตลา]	ตุมตะ
ภรทะ	ภรต	ตุมตะ
กุนติ	ภรทวาช, หรือ วิคต	ตุมตะ
พฤษณี	[บุตรบุญธรรมของ	ตุมตะ
นิรพฤติ	พรต]	ตุมตะ
ทศารหะ	ภวันมัญ	ตุมตะ
โพยมัน	พฤหิตกษัตริ	ตุมตะ
ชัมตะ	ตุมตะ	ตุมตะ

ยาทพ	โปรพ	กษัตริย์แห่งกาศิ
วิกฤติ	หัตดิน [สร้างหัตดินา	[ทั่วประเทศรทนะ
ภิมะรท	ปุระ]	น้ออกนาม ในรามาย-
นวรท	อชระมีณะ	ณะ ว่า เปน มิตร ของ
ทศรท	ฤกษะ	ท้าวทศรทและพระราม
ศะกุนิ	ตังวรณ	อนึ่งกษัตริย์จันทรวงศ์
กะรมภิ	กร	สาชาที่ครองกาศิน มี
เทเวระาต	ชหัน	มากกว่าที่ปรากฏนาม
เทเวระกษัตริ	ตังรท	ในบัญชนี้เป้นอันมาก,
มช	อิทรรท	แต่ไม่ชอบกันกับพวก
อนนวรท	ตังรพระภามะ	ตฤถยาทพ, พวกผู้
กฤวิคตชะ	ชยเดณ	ค่าง ประวัติ ของ พระ
อนรท	อาราณิน	กฤษณะจึงไม่เอาใจได้
ปุรุโหดระ	อยุคายุต	พอ ที่ จะ คั้น หา จำคับ
อังกุ	อะโกรชนะ	กษัตริย์ใน สาชา กาศิ
ตัตวิค	เทวาตติ	มาแต่ดง แต่ข้อที่ว่า
อนชะกะ	ฤกษะ	วงศ์ กาศิ มี ดับ ต่อยิด
ภชะมาน	ทิตปะ	ยาวมานั้นมีพยานปรา-
อิทรรท	ประคัปะ	กฏ ใน หนังสือ ต่าง ๆ

นารายณ์ลิลปาง

๔๖๗

บาทพ	โปรพ	กษัตริย์แห่งกาสิ
คู่ระ	ค่านตะนุ	ทาง พระพุทศศาสดนา,
คำมิน	ปานทุ [บิดาพวก	ซึ่ง กล่าว ถึง กษัตริย์
ประคิณัฏ	ปานทพ]	กาสิว่ามีอำนาจวาสนา
ดอัมมโกธ	ชฤคระราชภูริ(ชครฐ)	มากอยู่.]
หฤทิกะ	ยุธิษเฐียร [ลูก	
เทวะมัตรุชะ	ปานทุ]	
คู่ระ	ประริณิต	
วสุเทพ	ชนเมชัย	
กฤษณะและพลราม	ค่านคานันกะ	
	อัสวะเมระทต	
[นี่เปนลำดับบรรพ-	จธิตัมภฤษณะ	
บุรุษ แต่ ดาย ตรงของ	นิจักกร	
พระภฤษณ, ทา	อุษณะ	
ไซ่กษัตริย์ที่ทรงราชย์	จิตระรท	
ทุกองค์ไม่.]	พฤษณิมัต	
	สุเสน	
	สุณิณะ	
	ฤจะ	

บาทพ

โปงพ

กษัตริย์แห่งกาศิ

พฤกษ์ขุ

สุทพต

ประวิประดะ

สุณัย

เมทาวิน

นฤปเบษย์

มฤทุ

ติคมะ

พฤทธีรภ

วสุทธาน

ศานต่านิกะ

อุทัยนะ

อหินะระ

รัตนทะปาณิ

นิรามิตร

เกษมะกะ

๗๗ โยคะนิทรา (หน้า ๓๕๒) — “ความหลับโดยถูกตกด.”
 บางแห่งว่าเป็นนางผู้รับใช้พระพิฆเณศเป็นเจ้า; บางแห่งว่าเป็น
 มายา. ศักดิ์ของพระพิฆเณศ, ซึ่งทรงใช้เพื่อตกดใคร ๆ ได้ตาม
 ปรากฏา. ในรามายณะก็มีกล่าวไว้ว่า เมื่อพระพรหมใช้พระ
 อินทร์ให้นำทิพยภักษาไปประทานนางสดาในสวนอโศกนั้น, พระ
 อินทร์ได้พาโยคะนิทราไปด้วยเพื่อช่วยตกดพญายักษ์ให้หลับหมด.
 โยคะนิทรา^๕, ถ้าจะเทียบกับของที่เรา^๕รู้จักอยู่ในสมัยนักศอกการ
 หลับโดยวิธีตกดดวงจิต, ซึ่งเรียกตามภาษาฝรั่งว่า “ฮิป
 โนติสม” (Hypnotism), หรือเรียกตามภาษาอังกฤษว่า
 “ทรานซ์” (Trance).

๗๘ “— — — ได้อยู่ช่วยเราปราบ บำราบพาลภายหลัง”
 (หน้า ๓๕๒) — ที่ต้องกล่าวไว้ว่า พระพุดรามา (พุดเทพ) เป็นตูก
 นางเทวีก^๕เช่นกัน ก็เพราะต้องการจะให้สนิทกับพระกฤษณะมาก
 ขึ้น, จึงกล่าวว่าโยคะนิทราย้ายเขาไปเข้ากรรมนางโรหิตี.
 ความจริงน่าจะมียุद्धา นางเทวีก^๕แห่งตูกคนที่ ๗, และพระพุด-
 รามานี้ที่แท้เป็นตูกนางโรหิตี.

๗๙ “พระประเสริฐเกิดแต่ เลอสรวิ” (หน้า ๓๕๗) —
 ข้าพเจ้ากล่าวเช่นนั้น^๕ในที่นี้ไม่ใช่เป็นคำแสดงความเห็น ส่วนคำ
 ข้าพเจ้าห้ามมิได้, เป็นแต่แต่งเลียนโวหารของพญาก^๕ที่แต่งหนังสือ
 ปุราณะเท่านั้น. แท้จริงข้าพเจ้าเองมีความเห็นว่า ประวัติการ

ของพระกฤษณะในตอนที่เปนเด็กนั้น ไม่มีอะไรยิ่งไปกว่าแสดง
ลักษณะของเด็กที่เก่งอย่างหัวโจกเด็ก, มีความซุกซนเปนลักษณะ
อันปรากฏชัดกว่าลักษณะอื่น. เช่นการแก้งัดผ้าถุงของพวก
หญิงเลี้ยงโคไปไว้บนคันไผ่นั้น, ข้าพเจ้าแต่ไม่เห็นเลยว่าเปน
กิจการอันน่ายอกเอามาสรุปรณ, เพราะดูเปนการเล่นริงแกและ
อยากคู้หญิงแก้ผ้าเท่านั้น. ส่วนการที่พูดชักชวนนันทะโคมาดให้
นำเครื่องพลีไปเล่นเขาโควรรณะ แลวกฤษณะไปกินเครื่องเล่น
เลี้ยงเองนั้น, ก็ประพาศอย่างคนดัดจริต, และทำให้ข้าพเจ้านึก
ถึงเรื่องทศเพ็ชรแ่งตัวเปนเทวดาไปกินเครื่องเล่นของหมีมหาญที่
ไร่ฝ้ายนั้นเทียบ. ผลของการเจนนัดประตนคราวันนั้นก็เกือบนำผล
ร้ายสู่พวกโคบาตที่เปนมืดรำหยา, แต่พะเนินแก้ตัวหลุดได้โดย
ดำแดงปาฏิหารอย่างไม่น่าเชื่อเลย, เพราะเรื่องปาฏิหาร ใคร
นึกจะแ่งขันอย่างไรก็แ่งได้ตามใจหงสัน. ตามความจริงบางที่
กฤษณะจะได้เปนผู้มีสติปัญญาออกอุบายให้โคบาตและโคได้พัน
อุทกภัยได้ โดยพาเข้าอาศัยในถ้ำอัน ๓ ในเขาโควรรณะ, จึง
ได้ขันชื่อว่าเป็นผู้ช่วยให้พ้นอุทกภัย; ส่วนปาฏิหารยกเขาขึ้นทั้ง
เขา แล่อีกกันแท่นร่มนั้น คงเปนของที่คิดแ่งเติมขึ้นใหม่.

แจ้งทีเดียว, คือแสดงว่าตัวของตัวพอใจในทางามคุณารมย์
แล้ว ก็ต้องหาเหคุมาอ้างเพื่อแก้ความชั่วให้กลายเป็นดี. อย่า
ว่าแต่ในพระพุทศศาสนาเลย, ถึงแม้ในไสยศาสตร์เอง, มี
มานวธรรมศาสตร์เป็นต้น, ก็ถือว่าการล่วงประเวณีเป็นบาป,
เป็นกามะมิจาจาร; แต่ในตำนานพระกฤษณะกลับเอาชั้นสร-
เรณียเป็นคุณสมบัติ ของผู้ที่ยกย่องเป็น ผู้วิเศษถึงแก่ว่า เป็นองค์
พระนารายณ์เอง, ไม่ใช่เป็นเพียงอวดการ. การทำชู้กับนางราชา
ภรรยานายอายุณโฆษ, แทนที่จะคิดเคียดแค้นยกเอาชั้นสร-
เรณีย, และเมื่อผนวชนจะเข้าไปจับได้ ต้องแปลงตัวเป็น
ผู้หญิงแล้วขึ้นแถบดินปล้นตาทำเป็นเทวรูปกาดู, ก็กลับสรเรณีย
ว่าเป็นปาปนิหาร. อีกอย่าง ๑ นางโคปีคนโคที่ใจง่ายยอมให้
กฤษณะเล่นชู้กับตนก็กลายเป็นได้บุญไปหมด, และมีชู้, ไม่ชื้อ
ตรงต่อตัวของตัว, น่าจะให้ตกนรก กลับกลายเป็นให้ชั้นสวรรค์.
คำสั่งสอนอย่างเต็มไปด้วยอคติเช่นนี้ แม้แต่พวกถือศาสนา
พราหมณ์ด้วยกัน บางพวกก็เห็นว่าดินไม่ลง. แต่เป็นธรรมดา
มนุษย์บุุคคลชนย่อมมีความปรารถนาที่จะได้ไปสู่สุคติภพ, และถ้ายัง
ไปได้ง่าย ๆ ก็ยิ่งพอใจ; เมื่อมีผู้กล่าวให้ฟังว่าอาจจะสมปรารถนา
ได้โดยไม่ต้องทำอะไรมากไปกว่าทำความภักดีในพระกฤษณะให้
ปรากฏเท่านั้นละ, พวกคนที่อยากขึ้นสวรรค์โดยไม่ต้องดำบาก

จึงพากันเลื่อมใสในพระกฤษณะมาก. คนชนิดนี้ถ้ามีใครหลอกให้คิดว่า อ้าวซื้อตัวเดินทางจากเขาเพื่อไปส่งพรรคได้ คงพากันยกผู้ขายตัวนั้นขึ้นเป็นพระนารายณ์อวดการเป็นแน่!

๘๑ “เซษฐาพลเทพนั้น ฯลฯ” (หน้า ๓๖๓) — พระพดเทพ, หรือพดราม (เรียกได้ทั้งสองชื่อ) เขายกย่องนับถือกันอย่างยิ่งกว่าพระลักษมณ์. บางอาจารย์ยกเอาพระกฤษณะขึ้นเป็นองค์พระนารายณ์แบ่งภาคเสียแล้ว, และนับเอาพระพดรามเป็นอวตารปางที่ ๘. แต่กิจการของพระพดรามโดยมากก็ได้กระทำร่วมกับพระกฤษณะ, ฉะนั้นข้าพเจ้าจึงมีใครจะได้ออกนามพระพดรามในลิลิต.

๘๒ “ผู้ญาคิถกฤษณะเอง นั้นไซ้” (หน้า ๓๖๔) — ศิสุบาดเป็นลูกท้าวทมะโฆษ, ราชบุตรของแคว้นเจ็ด, กับนางศรุตเทวา, ผู้เป็นภักินีของพระพดเทพ, บิดาพระกฤษณะ, ฉะนั้นศิสุบาดนับว่าเป็นลูกพี่ลูกน้องกับพระกฤษณะ, แต่เพราะเหตุที่แย่งผู้หญิงกันจึงกลายเป็นอริแก่กัน.

๘๓ แก้วสยะมันตะกะ ที่กล่าวถึง ณ ที่นี้ (หน้า ๓๖๔) — เป็นของพระอาทิตย์ประทานแด่สัตว์ราชิต. แก้วนี้มีคุณวิเศษคือบันดาลให้เจ้าของได้ทองวันละ ๘ หาบ, และบ้อยกันดารร้ายต่าง ๆ, และสัตว์ร้าย, คนร้าย, อีตักษัย, และทพภิกขุภัย.

แก้วนให้คุณมากแก่ผู้ที่ถือไว้ต่อเมื่อผู้นั้นเป็นคนสุจริต, แต่ถ้าเป็นคนทุจริตก้าวนั้นกลับเป็นเครื่องทำตายถึงขั้นชีวิต.

๘๔ “และพลเทพคู่ กับอนุช” (หน้า ๓๗๓) — เหตุการณ์ต่าง ๆ เนื่องด้วยแก้วนัยมัตระกษณ์ ข้าพเจ้าได้แต่งโดยพิสดารหน่อย, เพราะเห็นว่าเป็นเรื่องที่น่าสนใจให้เห็นว่าพวกราชเทวราชเทวีเป็นสฤตที่ทรมานปานใด, และขาดความปรองดองกันก็เพราะต่างคนต่างแต่เห็นความทรมานของกันและกัน. แม้แต่พระพลเทพผู้สนิทยักติใจส่งด้วยพระกฤษณะได้.

๘๕ เรื่องชะโมยต้นปาริชาติ (หน้า ๓๗๕) — ดูเป็นการโจรกรรมอันกบด้วยความลบหลู่คุณด้วยโดยแท้ แต่อัศจรรย์ที่พวกราชเทวีเราแต่งได้เป็นปาริชาติอัน ๓ ของพระกฤษณะ.

๘๖ ปาณาทพกษัตริย์ (หน้า ๓๗๕) — คือโอรสท้าวปาณฑุ มหากษัตริย์จันทรวงศ์ผู้ทรงราชย์ ณ กรุงหัตตินาปุระ. ปาณาทพกษัตริย์มี ๕ องค์คือ (๑) ยุธิษฐิธร (๒) ภีมะ (๓) อรชุน, เป็นลูกนางกุนคันท้องพระอสุเทพ, ฉะนั้นเป็นญาติสนิทกับพระกฤษณะ; (๔) นะกุล (๕) สหเทพ, ลูกแฝดของนางมัทรี. ตามมหากาพย์จะกล่าวไว้ว่า แท้จริงปาณาทพกษัตริย์ทั้ง ๕ นั้นหาใช่โอรสของท้าวปาณฑุไม่. ท้าวปาณฑุได้ถูกฤษณะ ๓ ตัวไปไว้เมื่อใดสมพาศกับมเหสีให้ตาย. นางกุนคันท้องได้ขออนุญาตพระ

ตามี่ เพื่อเชิญเทวดาลงมาเพาะพืชแทน. นางกุนต์จึงได้มีพระ
 ยุधिษฐียรโดยพระยม, มีพระภีมะโดยพระพายุ, และมีพระอรชุน
 โดยพระอินทร์, แล้วขอเชิญพระอัศวินเทวดาเผด็จลงมาดมพาศ
 กับนางมัทรี, จึงได้เกิดพระนฤกธและพระสทเทพ. เมื่อท้าวปาณฑุ
 ดั้นพระชนม์ถึง, อมาตย์มนตรีได้เชิญท้าวชฤตราชภูรี (ชตวรรษ),
 พระเชษฐาผู้พระเนตรมืด, ชนทรงราชย์. ท้าวชฤตราชภูรีนั้น
 มีโอรส ๓๐๐ องค์, มีพระทुरโยชนเป็นองค์ใหญ่. โอรสของ
 ชฤตราชภูรี ๓๐๐ องค์นี้ออกนามว่า โกรพกษัตริย์, เพื่อให้
 ต่างกันกับพวกปาณฑพกษัตริย์.

- ๘๗ “ในงานสวयัมพร แห่งบังอรกฤษณา” (หน้า ๓๗๕)
 เรื่องพิชิตด้วยมพร, อีกทั้งเรื่องพนันดการะหว่างยุधिษฐียรกับ
 ทुरโยชน, ข้าพเจ้าได้เล่าไว้แล้วในนิทานดคันต์นเรื่อง “พระนด,”
 ในหนังสือ “พระนดคำหลวง”.

อภิธาน.

ข้าพเจ้าขอ^๕แจ้งไว้เพื่อความสะดวกของท่านในการใช้อภิธาน
นี้ว่าตัวลำดับอักษรานุกรม ข้าพเจ้าดำเนินตามแบบอภิธานต้นตฤก,
คือเริ่มด้วยสระตามลำดับ:— อ, ำ, ะ, ั, ุ, ู, ฤ, ฤๅ, เ, แ, ใ, โ,
เา, ำ; แล้วจึงถึงพยัญชนะ, ซึ่งลำดับตามวรรค, พยัญชนะผสมกับ
สระจนหมดแล้วจึงถึงพยัญชนะควบ.

เครื่องหมาย: ต. แปลว่า “ต้นตฤก,” ม. แปลว่า “มคธ.”

อนึ่งขอท่านจงเข้าใจว่า ในอภิธาน^๕นี้มีแต่ศัพท์ที่แปลก ๆ
และกันไม่พบ (หรือไม่มีเลย) ในหนังสือปะธานุกรมของกระ-
ทรวงศึกษาธิการ, และจะมีเป็นนามบุคคลหรือสถานที่ซึ่งกล่าวถึงใน
หนังสือ “นารายณ์สิบปาง” ^๕นี้เป็นพื้น. ศัพท์ที่อาจค้นพบได้โดย
สะดวกในปะธานุกรมจะไม่นำลงไว้ใน^๕นี้.

อ

อกัมบัน [ต. อกมฺปน] — “ไม่
หวั่นไหว” (๑) ชื่ออสุรนาย
ทหารของพญาวร: (๑) ชื่อ

อสุรนายทหารเมืองตงกา, ซึ่ง
ในรามเกียรติ์เรียกว่า “อสุร-
กัมบัน.”

อะกรุระ [ต. อกรุร]— กษัตริย์
 ด้กฤตยาทพ, เปยนญาคิกับพระ
 กฤษณะ.

อักษะกุมาร [ต. อกษ]— อสูร,
 ถูกท้าวราพณาสูร; ถูก
 หนุมานฆ่าตายที่สวนอโศก.

อક્ษตบะ [ต. อกตฺตฺย]— พรหม
 ฤๅ, ผู้ให้อาหารล้าคัญต่าง ๆ
 แด่พระราม, (คฺอธิบายที่ ๕๖),
 และในที่สุดให้มนตร์อาทิตย
 หฤทัยแด่พระรามเพื่อดังหาร
 ทศกัณฐ์ (คฺอธิบายที่ ๗๓).

อคฺนิโหดร์ [ต.]— พิรุณาไฟ.
 (คฺอธิบายที่ ๖๘)

องคท [ต.]— ถูกพญาพาดักบี
 ราช.

องคราษฏร์ [ต. องคราษฏร]—
 แคว้นเบ็งกอลเดิม; นครหลวง
 ชื่อจัมปา.

อํกัรศ [ต.]— มหาฤๅชน ๓ ใน
 พวกดัปตะฤๅ.

อดิกลาษ [ต.]— “ตัวโค” อสูร
 ถูกราพณาสูร.

อติริ [ต.]— พรหมฤๅแต่ละประชา
 มติ; เปยนมายนดํามุขีของพระ
 พรหมมา; เปยนผัวนางอนะสูยา,
 และมีหลานชื่อทรวาต. ในรา
 มายณะว่าพระรามได้ไปเยี่ยม
 เมื่อเดินทาง.

อนันต์ [ต.]— “ไม่มีที่สุด”; เปย
 นาม ๓ ของพญานาคที่เปย
 นัดัดักข์ของพระนารายณ์; เปย
 นามเรียกพระนารายณ์เองด้วย.

อนะสูยา [ต.]— ธิดาพระทักษะ
 ปรชาบดี, และแม่เลี้ยงของ
 พระอติริปรชาบดี.

อนิรุทธิ์ [ต.]- “ไม่มีผู้กดขวาง”,
เป็นนามของกษัตริย์ศกุนยาทพ
จันทวงศ์, ถูกปรทัษุมนะ,
หลานพระกฤษณะ, ผัวนาง
อุษา.

อมราวดี [ต. อมราวดี]- นคร
หลวงของเทวดา, ที่สถิตของ
พระอินทร์.

อมรวตย์, อมรวตยะ [ต.
อมรวตย์]- ไม่ตาย.

อมฤต [ต.]- น้ำทิพย์ที่กวนได้
จากเกษียรสมุทร, ดังปรากฏ
ในเรื่องในกัรมาวตาร.

อโยธยา [ต.]- นครหลวงแห่ง
แคว้นโกศตโบราณ. ตั้งอยู่
ริมฝั่งแม่น้ำสรย, ถ้าหาแห่ง
แม่น้ำยมุนา; เดียวกันไม่
ปรากฏชัดว่าตั้งอยู่แห่งใด.

อโยมุขี [ต.]- “หน้าเหล็ก”,
เป็นนามยักษ์ชนิดที่พระรามและ
พระลักษมณ์ได้ไปพบ. (ดู
อธิบายที่ ๕๙)

อวิษฏะ [ต.]- อสูรที่จำแดงเป็น
โคไปทำร้ายพระกฤษณะ, แต่
ถูกพระกฤษณะฆ่าตาย.

อรชุน [ต. อรชุน]- “ขาว”,
(๑) ราชาแห่งพวกไทหย, มี
ฉายาว่ากาวิระวระ, มีพัน
แขน; รมชนะราพณาสูร,

แต่ภายหลัง ถูก ปรศุราม ฆ่า
ตาย, ดังปรากฏในเรื่องปรศุ
รามาวตาร. (๒) กษัตริย์ปาด
ทพ, ถูกพระอินทร์กับนาง
กุนคัมเหษฐ์ทำวปาดนุ. (ดู
อธิบายที่ ๘๖)

อรรถสาธก [ต. อรรถสาธก] —
 ชุณคลังของท้าวทศรถ.

อวดาร [ต.] — ปางกำเนิดของ
 พระпенเจ้า.

อโศก [ต.] — “ไม่มีโศก”,
 (๑) ชื่อตุลาการของท้าวทศ
 รถ; (๒) ชื่อต้นไม้, ซึ่ง
 ไทยเราเรียก “โศก”.

อัคร [ต. อัคร] — “ดีกว่า
 ม้า.” ถอ.

อัสวดี [ต. อัสวดี] — ราช
 แห่งเกกย, พ่อนางไกรเกย.

อัสวเมธ [ต.] — พิธีบูชาญด้วย
 ม้า. (ดูอธิบายที่ ๒๘)

อสมัญช์ [ต. อสมัญช์] —
 กษัตริย์วงศ์, โอรสหัวปี
 ของท้าวศกระ. (ดูอธิบาย
 ที่ ๔๓)

อหยา [ต.] — ชายาของพระ
 โคตมพรหมณ์; เป็นรักกับพระ
 อินทร์ และถูกด่าป่อยจนพระ
 รามได้ไปพบ. (ดูอธิบายที่ ๓๗)

อา

อาคเนยศาสตร์ [ต.] — “อาวุธ
 ของพระอินทร์,” เป็นศรขบ
 ขันในเวลาบูชาไฟ; ศรนั้นใน
 รามายณะปรากฏว่ามีใช้ทั้ง
 ฝ่ายมนุษย์และฝ่ายยักษ์, และ
 ค้างฝ่ายต่างแฉ่งแข่งฤทธิ์กัน

อาทิตยหฤทัย [ต.] — ชื่อมนตรีที่
 พระอัครดิศยะมุนี บอก ให้ พระ
 ราม. (ดูอธิบายที่ ๗๓)

อายันโฆษ [ต.] — โคนาด, ด้ว
 นางราชา.

อ

อิกษวาถู [ต. อิกษวาถู] —
พระตมกษัตริ์แห่งสุริยวงศ์, ผู้
สร้างนครอโยธยา. (ดูคำคม
สุริยวงศ์, อธิบายที่ ๕๓)

อิงคุทิ [ต.] — ต้นตำโรง.

อินทรา [ต.] — “ความงาม, ความ
สง่า”; นาม ๓ ของพระลักษมี.

อินทร์ [ต.] — “ผู้เป็นใหญ่”; มัก
ใช้เรียกท้าวศักระผู้เป็นใหญ่
เหนือเทวดาท้งหลาย.

อินทวิชิต [ต.] — “ผู้ชำระพระ
อินทร”; เปนอุกราวพณา

ตุร, เดิมชื่อเมษะนาท, และ
เมื่อได้รบชนะพระอินทร์แล้วจึง
ได้นามว่าอินทวิชิต. ได้สู้รบ
กับพระรามและท้าวผานรอย่าง
แข็งแรง, แต่ในที่สุดพระ
ลักษมีณ์ฆ่าตาย.

อินทรปรัสถ์ [ต. อินทรปรัสถ์;
ม. อินทรปฤถ] — นครหลวง
ของปาวณาพทกษัตริ์.

อิสวร [ต. อัสวร; ม. อัสสร] —
“ผู้เป็นใหญ่,” มักใช้เรียก
พระศิวะ.

อ

อรัญยา [ต. อรัญยา; ม. อัสสร] —
ความขงขัง, ความทึง. ไทยเรา
มักเขียนเขวไปเปน “ฤษยา.”

อัสระ [ต.] — “พระผู้เป็นเจ้า ผู้
เป็นใหญ่ยิ่ง”; ใช้เรียกพระ
นารายณ์ก็ได้, พระศิวะก็ได้.

อ

อุกระเสน [ต.]—ราชาครองนคร
มฤรา, พ่อพญาองค์; ถูกถูก
ชาย เอาออกจากราชสมบัติ,
แล้ว พระกฤษณะ กัดบิณฑ
ใหม่.

อุเปนทร์ [ต.]—“น้องอินทร์,”
เป็นฉายาเรียกพระกฤษณะ.

อุษา [ต.]—ธิดาพาดนาสูร; ชายา
พระอินทร์.

อุรมิลา [ต. อูรมิลา]—ธิดาท้าวชนก, ราชาแห่งมิติดา; อภิเษกสมรส
กับพระตักษณ.

ก

อุกษ [ต. อุกษ]—(๑) หมู; (๒)
ดาว; (๓) ดาว ๗ ดวงที่ไทย
เราเรียกรวมทั้งหมดว่า “ดาว
จวเข้,” และอังกฤษเรียก
“Great Bear”.

อุกเวท [ต.]—พระเวทคันธีร์ที่ ๑
(ดู “เวท”)

อุจิก [ต.]—ฤษีผู้ถูกพระภฤคุประ-
ชาบดี, และเป็นพ่อพระชม
ทักนี้. (ดูชมทักนี้)

ฤษภ [ต.] — (๑) ตั้วตัวผู้, มี
โคเปนคัน; ไร่เป็นฉายาเรียก
พระนารายณ์ได้อย่าง ๑; (๒)
นายทหารวานร; (๓) เขา
ยอด ๑ ในเทือกเขาหิมาลัย.

ฤษี [ต., ม อิตฺติ] — “ผู้ดรรชนี
เทวดา”; นักบวช, โดยมาก
อยู่ในป่า, แต่มัณเฑาะ
กัฏฐา. แบ่งเป็นหลายชน, คือ
ราชฤษี, มหาวฤษี, และพรหม
ฤษี.

ฤษขมุก [ต.] — เขา ๑ ในทักขิน
เทศ, ใกล้กับแม่น้ำมัมปาและ
ทเตตัมปัมปา. เป็นที่พระราม
ได้ไปพักอยู่กับพวกวานรก่อน
ยกทัพไปตั้งงา.

ฤษยะศฤงค์ [ต.] — “เขากวาง”
ฤษี, ตฤกษิภาณทัคนัน, กาศยป-
โคตร, แม่เป็นเนอ, จึงมี
เขาดัน ๆ อัน ๑ ชนที่ตรงหน้า
ผาก. เป็นผู้ช่วยท้าวทศรถทำ
พิธีขอลูก. (คอุนิบาย ๓๐)

เอนทราสตร์ [ต.] — “อาวุธของ
พระอินทร์”, เป็นชื่อศรเล่ม ๑
ของพระราม.

เอราวัน [ม.] — ช้างวิเศษที่เป็น
พาหนะของพระอินทร์. อีกนัย
๑ เรียกว่า “ไอราพต”.

ไ

ไอราพต [ต. ไอราพค] — ช้างวิเศษที่เป็นพาหนะของพระอินทร์. ไทย
เรามากเขียนเพี้ยนไปว่า “ไอยราพต.” อีกนัย ๑ เรียกว่า “เอราวัน,”

โอ

โองการ [ต.] — “การออกดำเนียง โอม”, คำว่า “โอม”; เป็นคำ
 ใช้นามนตร์สำคัญ ๆ ของพราหมณ์, แต่ชาวไทยเราใช้หมาย
 ความว่าคำวิธของพระเป็นเจ้าหรือของพระดมมทิเทวราช.

กงส์ [ต. กัด] — กษัตริย์ถูกทำ
 อุกระเด็น, ราชานแห่งนคร
 มกุรา; เป็นคนดุร้าย, ถอด
 บิดาจากราชสมบัติ, และเป
 อร์สำคัญ ของ พระกฤษณะ;
 ในที่สุดพระกฤษณะฆ่าตาย.

กะบิลพัสดุ์ [ต. กบิลพัสดุ] — ชื่อ
 หอกของทศกัณฐ์.

กะพนธ์ [ต.] — ยักษ์ซึ่งมีแต่ตัว
 และแขน, ไม่มีหัวและขา.
 (ดูอธิบายที่ ๖๐)

กมล [ต. และ ม.] — ดอกบัว; หัว
 ใจ. ไทยเรามักเขียนผิดไป
 เป็น “กระมล”.

กมะลา [ต. และ ม.] — ดอกบัว.
 ใช้เป็นนาม ๑ ของพระลักษมณ์.
 กมะเลกษณะ [ต.] — ทางม
 ปานดอกบัว.

กวรรณารณ [ต.] — ต่างหู.
 กวรรณี [ต.] — แม่พี่สาวอุกระ
 เเด็น, แม่พญาหงส์.

กะรุณ [ต.] — นามดินแดนแห่ง ๑
 ซึ่งพระรามผ่านไปพร้อมด้วย
 พระวิศวามิตร.

กลียุค [ต.]—ยุคที่ ๔ แห่งกัลป์,
นับว่าเป็นยุคที่เลวทรามที่สุด
ในยุคทั้ง ๔.

กัลกิ [ต.]—อวตารปางที่ ๓๐ ของ
พระนารายณ์ อันจะได้มามีใน
อนาคต.

กัลป์ [ต. กल्प; ม. กัลป]—วัน
ของพระพรตมา, เท่า ๔,๓๒๐,
๐๐๐,๐๐๐ ปีมนุษย์.

กวี [ต. และ ม.]—ผู้ฉลาด, รอบ
รู้, เป็นหัวหน้าคน; ผู้รจนา
เรื่องและมนตร์, ฯลฯ ไทย
เรามากเขียนผิดไปว่า “กระวี”.

กัศยป [ต. กศุยป]—ฤษีและ
ประชานต์, มานะดาบศร์ของ
พระพรตมา.

กาศยาชน [ต. กาศยาชน]—ฤษี
คน ๓ ซึ่งอยู่ในนครอโยธยา,
และเป็นพราหมณ์ประจำราช-
สำนัก.

กานกะกุพชะ [ต.]—“เมืองนาง
ค่อม”, เป็นนคร ๓ ในภารตะ
วรรษ (อินเดีย). ในปัคยู-
บันห์เรียกว่า “กานาเช”
(Kanaui).

กามะเชนุ [ต.]—แม่โคดำคัญ
ของพระวดีษฐมนี. (ดูอธิบาย
ที่ ๒๒)

การัตตะวีริยะ [ต. การัตตะวีรย]—
“ลูกกฤตตะวีริยะ”, คือท้าว
อรชุน, ราชาแห่งพวกไคหัย;
เขมัมพันแซน, มีฤทธิเดช
ปราบราพณาสูรได้, แต่ถูก
ปรศุรามฆ่าตาย.

กาละชะวัน[ส.กาลยวน]—“ยวน
คำ”, เป็นนามของราชาแห่ง
พวก “ยวน” (ชาวต่างประเทศ,
ตรงกับคำ “ยวน” ของ
จีน), ซึ่งได้ยกทัพไปตีนคร
มฤรา, แต่ถูกพระกฤษณะฆ่า
ตายโดยกอดอุบาส.

กาลี [ส.]—“แม่คำ”, คือพระ
อุมาภาคตุ. ตามรูปมักทำเป็น
หญิงผิวดำ, หน้าตานากดำ,
แถบถน, มีเสื้อดหยาจาก
อวยวะ, มี ๓๐ แขนซึ่งถือ
ศัสตราวุธต่างๆ; แวดล้อมไป
ด้วยงูและกระโหลกหัวมนุษย์,
และหัวห้วยักษ์. พระกาลี
คนกตัญญูมากจึงได้รับบูชา
มาก, โดยวิธีต่างๆอันน่ากลัว
และน่าเกลียด, มีฆ่าสัตว์เอา
เลือดบูชา, เชือดและพันร่าง

กายของตนเอง, และออกทำ
ทางอันอนาจารต่างๆ เป็นต้น.

กาลี [ส.]—แคว้น ๓ ในภารตะ
วรรษ (อินเดีย), มีกษัตริย์
จันทรวงศ์สาขา ๓ ทรงราชย์ใน
กรุงพาราณสี ซึ่งเป็นนคร
หลวง. (ดูลำดับกษัตริย์แห่ง
กาลีจันทรวงศ์ อธิบายที่ ๗๖).

กาศยป [ส. กาศยป]—“เผ่า
กศยป.”

กษิกินชา [ส. กษิกินชา; ม. ชัก
จินท]—นครหลวงของพวก
วานร.

กุกษี [ส. กุกษี]—โอรสที่ ๓ ของ
ท้าวอักษะวา; ต้นสาขาสุริย-
วงศ์แห่งอโยธยา.

กุกษะ, กุกษา [ส. กุกษา]
—คนค่อม.

กุมภะ [ต.]—ลูกท้าวราพณาสูร

คน ๓.

กุมภะกรรณ [ต.]—“หุหม้อ.”

ลูกพระวิศรวัตมุนีกับนางไถ
กะถี่, น้อยร่วมครรภ์กับทศ
กัณฐี. ร่างกายใหญ่โตจน

เอาหม้อน้ำเข้าใส่ในหูได้ จึง
ได้ชื่อว่า “หุหม้อ”. ในราม-

เกียรติเขียนชื่อว่า “กุมภะ
กัณฐี” ดังนี้, นิค. (กำเนิด

กุมภะกรรณ, คูอธิบายที่ ๑๕)

กุมภิลิ [ต.]—ทุ่งนอกเมืองลงกา,
ที่อินทรชิตไปทำพิธีนิคมิลิ.

กุมเวร [ต.]—โลกบาดประจำทิศ
เหนือ. (คูอธิบายที่ ๑๕)

กฤษะวรัช [ต.]—น้องท้าวศิระวัช
(ชนก), กษัตริย์วงศ์แห่ง
มิลิ. พี่ตั้งให้เป็นราชาครอง

นครตั้งกาศยา. เป็นพ่อของ
มเหสีพระภรตและพระศครุมน.

กฤษณ์ [ต.]—หลุมดำหรับติดไฟ
บูชาอัญ. ไทยเรามากเข้าใจ
กันว่า “กฤษณ์” แปลว่าไฟ.

กฤษณะ [ต. กฤษณ]—เต่า.

กฤษณะมาลา [ต.]—ชื่อตำนาน. (ไม่
ปรากฏว่าอยู่แห่งใด)

กฤษณะยุค [ต.]—ยุคที่ ๓ แห่งกัลป์.
เป็นยุคที่คิดเกิด, เต็มไปด้วย
ธรรมดีวิเศษ.

กฤษณะวรัช [ต.]—ราชาแห่ง
พวกไทรย, เป็นบิดาของท้าว
อรชุน การ์ตะวรัช.

กฤษณะ [ต.]—“ดำ”. อวดาร
ปางที่ ๘ ของพระนารายณ์. ลูก
วสุเทพกับเทวที, โคตรยาทพ,
จันทรวงศ์.

กฤษณา [ต.]—“ดำ.” บุตรี
ท้าวทรุบท, ราชากรองแคว้น
ปัญจาบ. พระอรชุนกษัตริย์
ปาณฑพ ได้นางโดยยิงศร
แข่งขันในงานด้วยัมพร.

เกกภัย [ต.]—แคว้นของท้าวอศิว
บดี, บิดานางไคเกย์. นคร
หลวงชื่อราชคฤห.

เกศพ, เกศวะ, [ต. เกศว]—
“ผมงาม.” เป็นนาม ๑ ของ
พระนารายณ์.

เกศิน [ต.]—อสูรซึ่งจำแดงเป็น
ม้า ไปทำร้าย พระ กฤษณะ,
แต่พระกฤษณะกลับฆ่าตาย.

เกศินี [ต.]—รากษสผู้เปนมเหสี
พระวิศรวัต, และเปนมารดา
ทศกัณฐ์. อีกนัย ๑ เรียกว่า
ไคกะธ.

ไคกะสี [ต.]—ดู่ที่เกศินข้างบน.

ไคเกย์ [ต.]—“นางสาวเกกภัย”.
ธิดาท้าวอศิวบดี, มเหสีที่ ๓
ของท้าวทศรถ, และมารดา
พระภรต.

ไคลาส [ต.; ม. เกลาส]—เขา
ที่สถิต ของ พระศิวะมหาเทพ.
ไทยเรวมักเขียนผิดว่า “ไค
ลาศ”.

ไคญะวัน [ม.]—“บ้านกระ
เรียน.” บ้าน ซึ่งพระรามผ่าน
ไปเมื่อตามนางสีดา,

ไกรพ [ต. เการว]—“เผ่ากुरू”.

คือ กษัตริย์จันทรวงศ์ ที่สืบสาย
โลหิตลงมาจากท้าวกुरू, แต่
ใน มหาภารตะใช้ เรียก กษัตริย์
๑๐๐ คนผู้เป็น โอรสท้าวอรุณะ
ราชภูริ, และที่เป็นอริกับปาณ
ทพกษัตริย์.

โกศล [ต.]— แคว้นใหญ่อัน ๓
ในการตวรุษ (อินเดีย),
ซึ่ง กษัตริย์ศรียวงศ์ แห่ง กรุง
อโยธยาเป็นผู้ครอง.

เกาโมทะกั [ต.]— ชื่อคทาซึ่ง
พระเพลิงให้พระกฤษณะ.

เกาศัลยา [ต.]— “นางชาว
โกศล.” มเหสีที่ ๓ ของท้าว
ทศรถ, และพระมารดาของ
พระราม.

เกาศึก [ต.]— “เฝ้าผู้ศึก.” ชื่อ
วงศ์ ท้าวฤคิกราชา แห่ง นคร
กานะฤพชะ. เกาศึกะ-
นันท์,

“ผู้ทำความยินดีแก่เกาศึก”,
เป็น นาม เรียก พระวิศวามิตร
มุนี.

กระตุ [ต.]— ประชาบดี, มานะ
สาบุตรของพระพรหมา. บางที่
ก็นับเข้าในจำพวกฤษี ๗ คน.
(ดูอธิบายที่ ๗)

โกรธะกุกั [ต. โกรธกุกั]— ห้อง
โกรธ. เป็นห้องโถงไม่มี
เครื่องตกแต่ง, สำหรับเข้าไป
อยู่ในเวลาที่โกรธ (ดูอธิบาย
ที่ ๔๕)

๑

ขันทะ [ม.; ต. ตกนท]— นาม
เทวราชเจ้าสงคราม, โอธ
พระศิวะมหาเทพ.

ขร [ต.]— อสูร, น้องทศกัณฐ์;
พี่ให้ไปอยู่ขณะสถาน; ถูกศร
พระรามตาย.

ชาวนา [ต. ชาวนา]—ชื่อตง
และดินแดนริมฝั่งแม่น้ำ
ยมนา, ซึ่งทำวฤตราชวัตร
ยกให้แก่ปณทพกษัตริ์ และ

กษัตริ์ พวก นั้น ไปสร้าง นคร
อินทปรดิษฐ์ขึ้นเป็นที่อยู่. ตง
นั้นถูกพระอภัยมณี.

คงคา [ต.]—แม่น้ำใหญ่อันเป็น
ที่นับถือ มาก ที่ สุด ของพวก
พราหมณ์, เพราะถือกันว่า
ต้นน้ำอยู่ในสวรรค์.

คชะ [ต.]—ชื่อทหารวานรตน ๑.
คชะเกศ [ต.]— “ หัวช้าง ”
พระคเณศ.

คเณศ [ต. คเณศ], คเณศวร
[ต. คเณศวร] — เทวราช
โอรสของพระศิวะมหาเทพ.

คันธะมาทน์ [ต. คันธมาทน์]—
นายทหารวานร, ถูกทำวฤต.

คะวีย [ต.]—นายทหารวานรตน ๑.

คะวากษ์ [ต.]— นายทหารวานร
ตน ๑.

คาช [ต.] — ราชากรองนคร
กานยะ กุฬะ; เปนโอรสทำว
ฤต, และเปนบิดาพระวิศวา.
มิตรมุนี กับนางศัตยะวดี.

คุรุชระราชวัตร [ต. คุรุชระราชวัตร]
— แคว้นในภารตวรรษ (อิน-
เดีย), ซึ่งเดี๋ยวนี้เรียกว่า คุชระ
รัฐ, (Gujarat).

คุหะ [ต.]—ราชาแห่งพวกนิษาท,
อยู่ในดินแดนริมฝั่งแม่น้ำ
คงคา; เป็นมิตรของพระราม.

โคกุล [ต.]—ตำบลริมฝั่งแม่น้ำ
ยมุนา, เป็นที่อยู่ของกษัตริ
ยาทพและพวกโคบาด.

โคตม [ต. โคตม]—ฤษีคน ๓
ในพวกฤษี ๗ คน; เป็นตำ
นางอหตยา.—[ต. โคตม]
นามพระโคตรของพระพุทธ
เจ้า.

โคทาวารี [ต.]—ถ้ำน้ำดำคัมภีร์
ซึ่งเป็นถิ่นสถิตของพราหมณ์;
พระรามไปประทับอยู่ริมฝั่ง
แม่น้ำนานเมื่อผนวช.

โคบาล [ต. และ ม. โคปาล]—
คนเลี้ยงโค. นามพระกฤษณะ
เมื่ออยู่กับพวกเลี้ยงโค.

โคปี [ต.]—หญิงเลี้ยงโค, หรือ
เมียโคบาล, ซึ่งพระกฤษณะ
ชอบเล่นด้วยเมื่อเด็ก ๆ, และ
ชอบเกี้ยวและร่วมรักเมื่อเป็น
หนุ่ม.

โควรวรณะ [ต.]—ภูเขาดูก ๓
ในตำบลพจนทาทน, ซึ่งพระ
กฤษณะได้ ยกขึ้นเป็นฉัตรกัน
ฝนเมื่อ พระอินทร์ บันดาล ให้
ฝนตกใหญ่.

โควินท์ [ต.]—คนเลี้ยงโค. นาม
พระกฤษณะ เมื่อ อยู่ กับ พวก
เลี้ยงโค.

จ

จักรี, จักริน, [ต. จกริน] —

“ผู้ถือจักร.” นามพระ

นารายณ์

จักรพักตร์ [ต. จักรพักตร์] —

“ผู้หน้า.” นามพระพรหมา

จักรภูษ [ต. จักรภูษ] — “ผู้แหวน”

นามพระนารายณ์

จิตระภู [ต.] — “ยอดดั่งภู”

เขาที่อยู่ของพระวาทะสิทธิ์, ผู้

รจนาวีรกรรมาณณะ.

จิตระรถ [ต.] — ราชาผู้ครอง

นครมฤคคิกาวดี, ซึ่งกล่าว

ถึงในเรื่องปรัศุรามาวตาร.

จิตระมาศ [ต. จิตรมาศ; ม.

จิตุมมาศ] — เคียน ๕.

ช

ชฎาย [ต. ชฎาย] — นกดำคิ้ว,

ถูกพญาครุฑ, เป็นมิตรของ

ท้าวทศรถ. (ดูอธิบายที่ ๕๗)

ชนะสถาน [ต.] — ดินแดนริมฝั่ง

แม่น้ำยมุนา, ที่พญาชวไปตั้ง

เมืองอยู่.

ชนก [ต.] — มหากษัตริย์ผู้ครอง

นครมฤคิลา, และเป็นบิดานาง

สีดา; มีนามจำเพาะว่าศรีระ

ชว. (ดูอธิบายที่ ๔๑)

ชมทักนิ [ต. ชมทกนิ] — ฤษีภาร

กวะโคตร, ถูกฤจิณและดัตตะ

วดี, ผัวเรณุกา, และบิดา

ปรัศุราม.

ชมพู่ท้อป [ต.]—มหาท้อป ๑ ใน
คำหรับ ภูมิศาสตร์ โบราณ.
เขา พระสุเมรุ เป็น ศูนย์กลาง
แห่งท้อปนี้.

ชมพู่มาลี [ต.]—นายทหารรักษ,
ถูกประหัตต์.

ชยันต์ [ต.]—ขุนพลของท้าว
ทศรถ

ชระ [ต. ชร.]—พรานผู้ยิงพระ
กฤษณะตาย.

ชราธันธ์ [ต.]—ราชาแห่งมคธ
ราชฐ์, ผู้ที่ยกทัพไปตีคนคร
มฤราหลายคราว, จนพระ
กฤษณะต้องย้ายจากนครนี้.

ชามพะวดี [ต. ชามุพวดี] —
จิตาของ ชามพะวาน จอมหม้;
บิดายกให้พระกฤษณะ เมื่อ
รบชิง แก้ว ดยะมันตะกะ กัน
และแพ้พระกฤษณะ.

ชามพะวาน [ต. ชามุพวาน] —
จอมหม้. ในรามายณะกล่าว
ว่าได้ไปในกองทัพของพระราม
ที่ไปตีเมืองดงกา, และได้ช่วย
รักษาพระรามเมื่อถูกศร ใน
ปูราณะต่าง ๆ ว่ารบแย่งแก้ว
ดยะมันตะกะกับกฤษณะ, และ
แพ้ด้วยกิริดาให้กฤษณะ.

ชาวาลี [ต.]—ฤษัคน ๑ ซึ่งทำ
พิธีศิวเมธของท้าวทศรถ,

ก

ตะมะสา [ต.]—ถ่าน้ำ ๓, ซึ่งไหล
จากเขาฤทธะคีรี ไปลงแม่น้ำ
คงคา.

ดาหะกา [ต.]—รากษสผู้มีฤทธิ์
มาก, ได้ต่อสู้กับพระรามและ
พระลักษมณ์ เป็นแม่ผู้หา
และมารัก.

ดาระ [ต.]—นายทหารฉนวนร, ถูก
พระพหุหัตถ์.

ตุงคิสะ [ต.]—“เป็นใหญ่เหนือ
ภูเขา.” นามที่พระกฤษณะ
ได้โดยยกเขาโควรวรณะ.

ไคตติวิยะ [ต.]—นามคัมภีร์
รวมคาถาแห่งยัษฐเวท. (ดู
อธิบายที่ ๓๓)

ตรีชฎา [ต. ตรีชฎา]—นางราก-
ษสที่ อยู่ กับ นาง สัตวาใน ส่วน
อโศก, และใจดีค่อนางสัตวา.
(ดูอธิบายที่ ๖๓)

ตรีบุรัม [ต. ตรีบุราดร์]—อสูรซึ่ง
ได้พรพระเป็นเจ้าแล้วกำเริบ,
ถูกพระศิวะมหาเทพสังหาร.

ตรีเศียร [ต. ตรีเศียร]—(๑) อสูร
ผู้เป็นขุนพลของพญาชวร; ถูก
พระรามฆ่าตายที่ ชนดถาน;
(๒) ถูกทศกัณฐ์, ตายในที่
รบหน้าเมืองดงกา.

ไทรดาเยก [ต. เศรดาเยก]—ยุค
ที่ ๒ แห่งกัลป์.

ก

ทักษะ [ต.]—ฤษีประชานต์, เปน
บิดานางตัก, ซึ่งในชาติหลัง
กำเนิดเป็นพระอุมา. มีเหตุ
วิวาท กับ พระศิวะ เปน เรื่อง
ใหญ่โต. (ดูอธิบายที่ ๓๘)

ทัตตะไตรย [ต. ทตฺตฺตฺรย]—
ฤษี, โอรสพระฤทธิพรชาบดี
กับนางอนนดฺยา, และบิดา
พระทุรวัส.

ทันทัก [ต.]—คงใหญ่ในระหว่าง
แม่น้ำโคทาวารีกับนรมะทา.
ในดงนี้มีต้นกตาคดอยู่หลาย
แห่ง, เปนที่พระราม, นาง
สีดา, และพระลักษมณ์ไป
ท่องเที่ยวอยู่ถึง ๓๐ ปี.

ทศกัณฐ์, ทศพักตร์, ทศเศียร
[ต. แดง]—“สิบคอย”,
“สิบหน้า”, “สิบหัว”, เปน
ชื่อ เรียก ท้าว ราชดาสูร ผู้มี
ลักษณะเช่นนั้น.

ทศรต [ต.]—“สิบรต”, คือ
จำนวน กษัตริย์หารได้ ๓๐ คน.
เป้น นาม ราชาดุริยวงศ์ ผู้ ทรง
ราชย์ในอโยธยา, แคว้น
โกศละ: เปนโอรสท้าวอชระ,

และ เปน พระ บิดา พระราม,
พระลักษมณ์, พระศัตรุณ, และพระภรต.

ทานพ [ต. ทานว]—พวกอสูร
ถูก นางทณกับ พระกัศยป ประ-
ชาบดี,

ทามิตร [ต.] — “พุงเชือก.”
นามพระกฤษณะ.

ทรวาส [ต. ทรวาสต] — “นุ่งห่ม
ปอน.” ฤษัณดาศัญญ, ถูกพระ
หัตตะไตรยมุนี; เป็นคนโตโย
ร้าย; เป็นคนเหี้ยมแห่งกรุงมา
วตาร. (ดูอธิบายที่ ๓๑)

ทษณ [ต. ทษณ] — นักรบพญาวร.
ไปรบพระราม และตายที่ชนะ
สถานที่.

เทวกี [ต.] — จิตาอาหุตะ, กษัตริ
จันทรวงค์, ยาทพโคตร; เป็น
แม่เหล็กของอสุเทพ, และมารดา
พระกฤษณะ.

เทวราต [ต.] — ราชนิ, กษัตริ
สุริยวงค์แห่งนครมิลิตา; เป็น
ผู้รับรัตนธนูจากพระอิศวร.

เทวานตัก [ต. เทวานตัก] — ถูก
ทศกัณฐ์.

เทตย์ [ต. ไทศย] — พวกอสูร
ถูก นางทิด กับ พระกัศยปประ-
ชาบัติ.

ทวารบยุค [ต. ทวารปรยุค] — ยุค
ที่ ๓ แห่งกัลป์.

ทวารกา [ต. ทวารกา], และ

ทวาราวดี [ต. ทวาราวดี]

กรุงที่ พระกฤษณะ สร้าง ขึ้น
ใหม่ช้ายมหาดมฤต ในแคว้น
ทุขระราชภูริ.

ทวิวิท [ต.] — นายทหารฉนวน,
ถูกพระอิศวร.

ป

ชตรฐ [ม. ชตรฐจ] — คูที่
“ชฤตราชฐ”.

ชันวันตะวี [ต. ชนวันตรี] — นาย
แพทย์สวรรค์, ผู้ถือฉอบน้ำ
อมฤตผู้คืบจากเกษียรสมุทร.

ชรณี [ต.] — (๑) แผ่นดิน; (๒)
ดอกบัวที่พระนารายณ์ถือ.

ชรรมบาล [ต. ชรัมบาล] —
ศฤการของท้าวทศรถ.

ชาดา [ต. ชาคุฤ. หรือชาดา] —
พระพรหมา.

ชุมรากษี [ต. ชุมรากษ] —
“ตาควัน”. นายทหารเมือง
ดงก.

ชฤตราชฐ [ต. ชฤตราชฐ] —
“เมืองมั่น”. กษัตริย์จันทวงศ์
ครองหัตตินาปุระ. บิดาของ
พวกโกรพกษัตริย์. (ดูอธิบาย
ที่ ๒๖)

ชฤณภู [ต.] — ชุนพลของท้าว
ทศรถ.

น

นันทะ [ต.] — นายโคบาล พ่อ
เลี้ยงพระกฤษณะ.

นันทกะ [ต.] — ชื่อดาบของพระ
นารายณ์.

นันทะ [ต.] — ดอนของพระ
อินทร์.

นันทิคราม [ต.] — ตำบลที่พระ
ภรต ไป ประทับ คอย พระราม
ระหว่างที่จากพระนครไป ๑๕ ปี.

นรกาสูร [ต.] — ฃญาอาสูรที่ไป
 เทียวฉกฉกรั้จากที่ต่าง ๆ ไป
 ช้งไว้ และทำชั่วอย่างอื่น ๆ;
 พระอินทร์เชิญ พระกฤษณะ
 ไปปราบ, แล้วพระกฤษณะ
 ได้นาง ๑๖๓๐๐ คน.

นรนาถ [ต. นรนาถ] — ลูก
 ทศกัณฐ์.

นล [ต.] — ฃญานามร, ลูกพระ
 วิศณุกรรมมา, เป็นผู้อำนวยการ
 ของ ถนน ให้ พระราม ยก พต
 ช้ามไปเกาะดงกา. ในราม-
 เกียรติเรียก “ นิดพัช.”

นาคบาศ [ต.] — “ บ่วงงู ”. (๑)
 ศัรของอินทรชิต; (๒) บ่วง
 ของพาดานาสูร, ราชาแห่ง
 ไฉนิต.

นารท [ต. นารท] — พรหมฤๅษี,
 ประชาบดี, และเป็นคน ๓
 ในฤๅษี ๘ คน นัย ๓ ว่าเกิดจาก

พระนาคของพระพรหมา, แต่
 วิชฃนุปรานะว่าเป็นโอรสพระ
 กัศยปประชาบดี. เป็นผู้คิด
 ด้ร้างพิน, และเป็นใหญ่
 เหนือพวกคนธรรพ. จึงได้

นามว่า “ ปรงคนธรรพ ”. เป็น
 ผู้ชอบเตร็จเตร่ในโลก และ
 เก็บเข้าไปถึงวเฒ่า, จึง
 ได้ชื่อว่า “ ปัสุนะ ”, คือ
 “ ปากบ่อน ”.

นิคมกะ [ต.] — ลูกทศกัณฐ์.

นิคมภิตา [ต.] — พืชปลูกตัวและ
 ชุบศัร, ซึ่งอินทรชิตทำที่ทุ่ง
 กุมภิตา.

นิมิ [ต.] — ประถมกษัตริแห่ง
 มิถิตา.

นิล [ต. นิล] — ฃญานามร, ลูก
 พระเพด็จ. ในรามเกียรติ์
 เรียกว่า “ นิดนันท.”

ป

ปาดาล [ต. ปาดาล]—โลกใต้พื้น
โลกมนุษย์. มีแผ่นดิน ๗ ชั้น
(ดูอธิบายที่ ๓๗)

บุรุษ [ต. บุรุษ]—(๑) ผู้ชาย
ทั่วไป; (๒) ชายคนที่ ๑
ที่พระเพนเจ้าสร้างขึ้น, คือ
พระนารายณ์.

บุรุษโคม [ต. บุรุษโคม]—
“ชายเล็ก”. นามเรียกพระ
นารายณ์.

บุษบก [ต. บุษบก]—“กอบด้วย
ดอกไม้”. ชื่อรถของท้าวกุ
เวรที่ทศกัณฐ์แย่งเอา, และ
พิเภกได้นำถวายพระรามทรง
ถือนคร.

ปัญจะขันชะ [ต.]—(๑) อสูรซึ่ง
อยู่ในหอยสังข์ที่กัณหาสมุทร,
พระกฤษณะลงไปฆ่าตาย;
(๒) ศัตรูของพระกฤษณะ,
ทำด้วยเปลือกหอยอันเป็นที่
อาศัยของปัญจะขันชะนาค.

ปัญจะวฏี [ต.]— ค่ายดริมฝั่ง
แม่น้ำโคทาวารี, ที่พระรามไป
ตั้งอาศรมอยู่เมื่อศุภะปะนชาไป
พบ.

ปัทมะ [ต.]— ดอกบัวหลวง.
เป็นนาม ถัดปีสุดท้ายแห่งปะ
รวรทิศที่ ๓.

บัมปา [ต.]—ชื่อตำนานที่ตกจาก
เขาถุขะมุกไปลงถ้ำน้ำคางกะ
ภักร์; ชื่อทะเลสาบใกล้ถ้ำนั้น.

ประระ [ต.]—ชื่อนามของพระ
พรหมา, ดังอธิบายไว้ใน
คำนำ.

ปรพพรหม [ต. ปรพพรหม]—พระ
ผู้เป็นใหญ่ยิ่ง; พระเป็นเจ้า
องค์เดิม, ซึ่งแบ่งภาคออก
เป็นพระนารายณ์, พระศิวะ,
และพระพรหมา.

ปรสุราม [ต.]—“รามชวาน”.
อวตารปางที่ ๖ ของพระ
นารายณ์. โอไรตพระสมทกนี้
กับนางเรณุกา, ภาร์ควะ
โคตร.

ประราร์ทระ [ต. ปรารทุท] —
“กึ่งประระ”, คือกึ่งชนมายุ
ของพระพรหมา. ประราร์ทระ
ที่ ๑ ได้ล่วงไปแล้ว, เวลานี้
อยู่ในประราร์ทระที่ ๒.

ปรรรชนียะ [ต. ปรรรชนี]—เทวดา
เจ้าฝน.

ปาดเจาพ [ต. ปาณทุท]—กษัตริย์
๕ องค์ผู้ที่สมมติว่าเป็นโอไรต
ท้าวปาณทุ, มหากษัตริย์
จันทรวงศ์ผู้ครองนครหัตติคณา
ปุระ. (ดูอธิบายที่ ๔๖)

ปาณทุ [ต.]—“ชัต”, มหากษัตริย์
จันทรวงศ์ผู้เป็นบิดาพอกปาณ
ทพกษัตริย์,

ปายาส [ต.]—ข้าวหุงด้วยนม,
“ข้าวทิพย์”.

ปาริชาติ [ต.] — ต้นไม้วิเศษที่เกิด
ขึ้นจากเกษียรสมุกเมื่อเทวดา
กวนอมฤต. เทวดายกให้พระ
อินทร์, และพระอินทร์เอาไป
ปลูกไว้กลางสวนนันทะอุทยาน,
เป็นต้นไม้โปรดยิ่งของ
พระศิวะ. พระกฤษณะชะโมย
เอาไป.

ปารุณะ [ต.] — “เก่า”. เป็นชื่อ
หนังสือซึ่งแต่งขึ้นแก่องค์
เก่า, เนื่องด้วยพระเป็นเจ้า
ต่าง ๆ.

ปุโรหิต [ต.] — หัวหน้านักบวช
ประจำราชสำนักพระราชา-
ธิปไตย.

ปุลัสตยะ [ต.] — ประชาบดี;
๑ ในฤๅษี ๗ คน.

ปุละหะ [ต.] — ประชาบดี; ๓
ในฤๅษี ๗ คน.

ปุระเจตัส [ต.] — ประชาบดี; ๓
ในฤๅษี ๗ คน.

ปุระชาบดี [ต. ปุระชาปติ] — “ผู้
เป็นใหญ่เหนือประชา” ผู้
สร้างสัตว์ทั้งหลาย. ใช้เรียก
พระพรหมา, หรือฤๅษีผู้เป็น
มานะตามุตร์ของพระพรหมา,
ผู้ได้รับมอบให้สร้างมนุษย์และ
อมนุษย์ทั่วไป, บางตำราว่า
พระมนุษย์ผู้มีภรรยาเป็นผู้ให้ประ-
ชาบดีมีกำเนิดขึ้น. (ดูอธิบาย
ที่ ๘)

ปุรัทยุมนะ [ต. ปุรัทยุมน] — ลูก
พระกฤษณะ กับนางรูกมิณี,
และเป็นบิดาพระอนิรุท.

ประยาค [ต. ปฺรยาค] — ที่
แม่น้ำยมุนา ไหลลงแม่น้ำ
คงคา; ที่เมืองอิตถาหะบัต
ตั้งอยู่ ณ กาดบัตนี้.

ประลัย [ต.] — ความแตกทำ
ลาย. โลกแตก.

ปรัศรวณ [ต. ปฺรศฺรวณ] — เขา
ข้างนครกัษกินชา, ที่พระราม
ไปพักอยู่เมื่อรอฟังข่าวนาง
สีดา.

ประเสนะ [ต.] — น้องด้วงรา
สิต, เจ้าของแก้วสยามันตะกะ.

ประเสนะชิต [ต.] — ที่ออก
นามในถิลิตนี้ คือราชาเกา
สิกวังศ์ผู้เป็นบิดานางเรณุกา,

ประหัตต์ [ต.] — “มียาว”
ขุนพลรองทศกัณฐ์.

ประหลาท [ต. ปฺรหลาท] — ถูก
หิรัณยกรักษิ (ดูอธิบายที่ ๓๔)

พลเทพ [ต. พลเทว] — นาม ๑
ของพระพลราม.

พลราม [ต. พลราม] — กษัตริย์
ยาทพ, โอรสอสุเทพกัษนาง
วิโรจน์, พี่พระกฤษณะ. (ดู
อธิบายที่ ๗๘ และ ๘๑)

พลี [ต.] — (๑) สิ่งที่ถูกทิศถวาย
เทวดาหรือพระเจ้าแผ่นดิน;

(๒) นามพญาอสูร, ถูก
วิโรจน์, หาดานประหลาท; เป็น
อสูรตัวสำคัญในเรื่องความนา
การ.

พาล [ต.] — “ ลูกศร ”. นาม
พญาอสูร, ลูกท้าวพดี; เปน
ราชาครองไถลนิตปุระ, และ
เปนพ่อนางอุษา.

พายวาสตร์ [ต. วายวาสฺตฺร] —
“ อาวุธของพระพาย ”. ศิร
ของพระราม.

พาลี [ต.] — ราชาแห่งวานร,
ครองนครกัณฐิกา. เปนลูก
พระอินทร์; พระรามฆ่าตาย.

พิจิตรเลขา [ต.] — นางพิณ
ของนางอุษา. อีกนัย ๑ เรียก
ว่า “ ศุภกัณฐิณี ”.

พิเภก [ต. วิภิกฺชน] — อสูร,
โอรสพระวิศวะวตกับนางไก
กะดี, น้องทศกัณฐ์. (กำเนิด
พิเภก, ศุภนิบาตที่ ๓๕)

พิณณ, พิณณ [ต. วิษณุ] —
พระเปนเจ้าผู้ถนอมโลก. โดย
มากเรียกว่าพระนารายณ์.

พจนทาทน [ต. วุณฺทาทน] —
คำบด ๑. ริมฝั่งแม่น้ำยมุนา.
เป็นที่อยู่ของพระกฤษณะ และ
พวกโคบาล.

พฤษภ [ต. วุฤษภ] — โคผู้. เปน
นาม ๑ ซึ่งใช้เรียกพระนารายณ์.

พฤหัสบดี [ต. วุฤหฺสปติ] — เทพ
ฤษี, ปุโรหิตของเทวดา. ลูก
พระอังคิรตมุนี; มัมเหยชีช
คารา, ซึ่งพระจันทร์ลักเอาไป
เสพยาตั้งวาศ, จึงกำเนิดพระ
พุช; พระพฤหัสบดีเป็นบิดา
พระภรทวาชมุนีโดยนางมะมตี

เพ็ชรทนต์ [ต. วชรทนต์]—

นายทหารเมืองดงกา; ตาย
ในที่รบหน้าเมืองนั้น.

ไพบณพ [ต. ไวยณพ]— พวก

พราหมณ์ที่ถือพระพิฆณ.

พรหม [ต.]— “ผู้ให้กำเนิด.”

พรหมจารี [ต.]— พราหมณ์ผู้

บวชชนัน, เป็นผู้ศึกษาพระ
เวทและปฏิบัติอาจารย์ผู้สอน
(ดูอธิบายที่ ๑๗)

พรหมราตรี [ต.]— คืนของพระ

พรหม. เป็นเวลายาวเท่า ๓
กัลป์. (ดู กัลป์)

พรหมา [ต.]— พระเป็นเจ้าผู้
สร้าง.

พรหมานนท์ [ต.]— “ใจ
พรหม” (ดูอธิบายที่ ๔)

พรหมาสตรี [ต.]— “อาวุชของ
พระพรหมา” เป็นศรีของ
พระราม, พระลักษมณ์, และ
อินทรี.

ภควัต [ต.]— “เป็นต้นบด,

เด็ด”. ใช้เรียกพระนารายณ์.

ภรด [ต. ภรด]— “ผู้ทำบุญ”.

ในรามายณะ คือโอรสทำ
ทศรถกับนางไกเกษ. (ไทย
เรามากออกจำเนียงนามนี้ว่า
“พรต”, แต่ที่ถูกควรเป็น

“ภรด”).

ภรทวาช [ต. ภรทวาช]—ฤษี,
โอรสพระพหุหัตถ. ในรามาย
ณะว่า อยู่ที่ คามดปรยาช,
และพระรามได้ไปหาที่นั่น. เป็น
ต้น โศคร์ ของ พวก พราหมณ์
ภรทวาช.

ภาคะวัต [ต.] — “เนื่องด้วย
ภาคะวัต” นามแห่งปฐาณะ
คัมภีร์ ๑;

ภาวคะ [ต. ภาวคฺว] — “เผ่า
ภฤคุ”. มักใช้เรียกพระศุภ
เทพฤษีและปรัศราม.

ภีมะกะ [ต.] — ราชาแห่ง
วิหรรณ, บิดาทางรุกมิณ.

ภีมะ [ต.] — “แข็งแรง”. ปาณ-
ทพษัตร์องค์ ๓. (ดูอธิบายที่
๗๖)

ภฤคุ [ต.] — ประชาบดี; ๓ ในฤษี
๗ คน.

มังกะวากษ์ [ต.] — ลูกพญา
พระราม ฆ่าด้วยที่หน้าเมือง
ดงกา. (ดูอธิบายที่ ๖๘)

มณฑลนฤตยะ [ต. มณฑล
นฤตฺย] — “ระบำเป็นวง”.
ของพระกฤษณะไปรดเด่น.

มณฑาทะวี [ต. มณฑาทวี] —
จิตามยาตุร, มเหสีของทศ-
กัณฐ์.

มัตสยะ, มัตสยา [ต. มตฺสฺย] —
ปลา. อวตารปางที่ ๓ ของ
พระนารายณ์.

มฤดา [ต.] — นครใหญ่, ตั้งอยู่
ฝั่งขวาแห่งแม่น้ำยมุนา, เดียว
กับเมืองยโม ๆ อยู่ตรงนั้น
เรียกว่า “มัตตรา” เป็นเมือง

ชาวอินเดียนับถือ, เพราะ
เป็นที่กำเนิดของพระกฤษณะ.
พระศัทรุฆณ์เคยได้ไปครอง
เมืองนี้ด้วย.

มनु [ต.] — “ผู้สร้างมนุษย์”. (ดู
อธิบายที่ ๘)

มันธรา [ต. มนฺธรา] — นางค่อม
ข้าหลวงนางโกเกย์, ที่ยุยงให้
โกเกย์ก่อเหตุจนพระรามต้อง
ออกจากอโยธยาเข้าไปอยู่ใน
ป่า ๓๔ ปี. (ดูอธิบายที่ ๔๔)

มันทร [ต. มนฺทร] — ภูเขาที่
เทวดาใช้เป็นไม้หมอนนอน
เกษียรสมุทร, ดังกล่าวไว้ใน
เรื่องกฐมาวตาร.

มัย [ต. มย], มยาสูร — เทพ
ผู้เป็นช่างเอกมีฝีมือเทียมทัน
พระวิศณุกรรม. ได้สร้าง

เมืองมายา อันเป็นเมืองงาม
และอัศจรรย์ต่าง ๆ. เป็นพ่อ
นางมณฑิโหดรี. ได้บังอาจ
ลักเอานางฟ้าชื่อเหมาลงมา
ไว้ที่เมืองมายา, พระอินทร์
จึงตามมาฆ่าตาย.

มะรุจิ [ต.] — ประชาบดีและมานะ
ดาบุตรของพระพรตมา; ๓ ใน
ฤษี ๗ คน.

มรรกัณไทย [ต. มรฺกณฺทยะ] —
ฤษีซึ่งออกนาม ในรามายณะ
ว่าเป็นต้นมัตถ์ของท้าวทศรถ.

มถั [ต. มถ] — ดินแดน ๓ ซึ่ง
พระรามได้ผ่านไป พร้อมด้วย
พระวิศณุกรรม.

มถั [ต. มถ] — เทือกเขาใน
ทักษิณเทศ, ซึ่งสุครีพไป
อาศัย อยู่เมื่อ ถูก เนรเทศจาก
กษัตริย์.

มหาดม [ต. มหาคฺม] — ผู้วิเศษ.

มหาเทพ [ต. มหาเทว] — เป็น
ศัพท์ใช้เรียกพระศิวะเป็นเจ้า.

มหาปรสวะ [ต. มหาปรสฺว] —
“ผู้ข้างโค” อมาตย์ของ
ทศกัณฐ์.

มหาภารตะ [ต.]—หนังสือแสดง
เรื่องงานสงครามใหญ่ระหว่าง
ปาณฑพและไกโรพกษัตริ์เพื่อ
แย่งความเป็นใหญ่ในหัตถินา
ปุระ. นัยว่าพระเวทย์ (รจนา
จารย์) ชี้ออกฤชณะไทวปายน
เป็นผู้แต่ง. นักปราชญ์สันนิษ
ฐานว่าได้แต่งต่อกันแต่เดิมกัน
หลายคน, และว่าได้แต่งขึ้น
ภายหลัง หนังสือรามายณะ
ราว ๓๐๐ ปี. มหาภารตะแบ่ง
เป็น ๓๘ บรรพ ดังต่อไปนี้—

- (๑) อาทิบรรพ (๒) ศภา
บรรพ (๓) วนะบรรพ (๔)
จิราฐะบรรพ (๕) อุทัยะ
บรรพ (๖) ภัษมะบรรพ
(๗) ไทรณะบรรพ (๘)
กรรณะบรรพ (๙) ศัถยะ

บรรพ (๑๐) เสาปคิณะบรรพ
(๑๑) สตรีบรรพ (๑๒) ศาน-
ติบรรพ (๑๓) อนุศาสตร์บรรพ
(๑๔) อัสวีเมธิบรรพ (๑๕)
อาศรมบรรพ (๑๖) เมาสถ-
บรรพ (๑๗) มหาปรตธานิกะ
บรรพ (๑๘) สวรรคาโรหณะ
บรรพ.

มัทยมะด [ต. มัทยมะด]—นคร
หลวงของไทยราช, มีท้าว
อรชุนการีศะวีระเป็นคณ.

มเหศวร [ต. มเหศวร]—(๑)
นามใช้เรียกพระอินทร์ (๒) ชื่อ
เขาเทือก ๓ ซึ่งยึดจากแคว้น
คนทวนะถึงแคว้นไฮริสตะไน
ประเทศอินเดีย.

มโหทัย [ต. มโหทย] -- เขา
 ธรพยา, ซึ่งในรามายณะ
 กล่าวว่าย้อยู่ที่เทือกเขาหิมาลัย.
 เขาสูงนี้มียาวิเศษ ๕ อย่าง.
 (คุุอธิบายที่ ๖๗)

มโหทร [ต.] -- “ท้องโต”.
 อมาตย์ของทศกัณฐ์.
 มาณทวี [ต. มาณทวี่] -- จิตา
 ท้าวฤๅษะวัช, ได้อภิเษก
 สมรสกับพระภรต.

มานะสาบุตร [ต. มานสาบุตร] --
 “ลูกเกิดแต่মন” (ของพระ
 พรหม); มีจำนวน ๗ หรือ
 ๑๐ คน. (คุุอธิบายที่ ๗)

มานวันตร [ต. มานวนตร] --
 สมัยของมนุ, มีกำหนด
 ๔,๓๒๐,๐๐๐ ปีมนุษย์.

มายา [ต.] -- (๑) หดองดวง;
 ของที่ทำให้มีขึ้นโดยโยคีวิธี;
 (๒) เมืองที่มายาสูตรสร้างขึ้น.

มายาวี [ม.; ต. มายาวิน] -- ผู้
 เชี่ยวชาญในการมายา.

มิลิลา [ต.] -- นครหลวงแห่ง
 แคว้นนิเท (North Bihar),
 ตั้งอยู่ระหว่างแม่น้ำคันทะกั
 และโกศ. เป็นราชธานีของ
 ท้าวชนกสุริยวงศ์, และบางที่
 ก็เรียกว่าชนกปุระ.

มัจฉกั [ต.] -- เปนกษัตริ์, ถูก
 ท้าวมนราศุราช. ได้ไปช่วย
 เทวดารบอสูร, จึงได้รับพร
 ให้หลับได้นานๆ โดยไม่ตื่น,
 และถ้าผู้ใดไป ถูกต้องตัวใน
 เวลากลางคืน ก็ให้ตายด้วยไฟที่
 พลุออกมาจากกาย. พระ

กฤษณะดื่อก้าวกาตยะวันให้
เข้าไปในถ้ำที่มฤกษณ์ท่อนอยู่
จึงถูกไฟเผาตาย, ดังเล่าไว้
ในเรื่องกฤษณะถาวร.

มฤตติกาวะดี [ต. มฤตติกาวดี] —
นครของท้าวจิตระวร.
มฤตยู [ต. มฤตยู] — ความตาย
นามเรียกพระยม, ผู้เป็นเจ้า

แห่ง ความ ตาย และ เปนใหญ่
ในบาตาด ไทยเรามักเรียก
ตามภาษามคธว่า “ท้าวมัจจุ
ราช”

แมนทะ [ต. ไมนุท] — นาย,
ทหารจวน, ลูกพระอัศวิน.
ไมถิลี [ต.] — “นางสาวมิถิลา.”
เป็นนามใช้เรียกนางด้ดา.

ยัษฐเวท [ต.] — พระเวทที่ ๒. (ดู
อธิบายที่ ๓๓)
ยัญ, ยัญญะ [ม. ยญญ; ต. ยชฺฌ]
— การบวงสรวง, บูชาเทวดา.
ยัญญะศ, ยัญญะศวร, [ต. ยชฺฌะศ,
ยชฺฌะศวร] — “เปนใหญ่ใน
การยัญ.” นามเรียกพระ
นารายณ์.

ยม [ต.] — เทวดาผู้เป็นเจ้าแห่ง
ความตาย. และเปนโลกะบาด
ทิศใต้. เปนโอรสพระวิษณุ
(พระอาทิตย์) กับนางธัญญา,
และ เปน บิดา ท้าวยชิษเรี๋ยร.
เปนใหญ่ในบาตาด, นคร
หดวงชัยมปุระ.

ยมุนา [ต.]—แม่น้ำดำคัญดำ ๑
ในมหานทีทั้ง ๘. เป็นธิดาพระ
วิวัตตกับนางตัญญา, และ
เป็นน้องสาวพระยม. ในภูมิ-
ศาสตร์ฝรั่ง เรียก ดำ นาน ว่า
“Jumna.”

ยโสทา [ต.]—ภรรยาของนันทะ
โคบาล, แม่เลี้ยงพระ
กฤษณะ.

ยุค [ต.]—ชั่วเวลา, สมัย. มี ๔,
คือ (๑) กฤตยุค (๒) ไตรตา
ยุค (๓) ทวารยุค (๔) กติ
ยุค. ยุคทั้ง ๔ นี้รวมกันเป็น ๑
มหายุค หรือมหันวันตร, คือ
๔,๓๒๐,๐๐๐ ปี. ๓๖๐๐ มหา
ยุคเป็น ๑ วันของพระพรหมา,

และ พรหมราตรี ก็ยาวเท่ากัน.
๑ วันกับ ๑ คืน ของพระพรหมา
เป็น ๑ กัตปี, คือ ๘,๖๔๐
ล้านปีมนุษย์.

ยุธิษเฐียร [ต. ยุธิษฐิร]—พ่อกน
ใหญ่ ในพดกปาณทพกษัตร์.
เป็นลูกพระยมกับนางกุนตี. (ดู
อธิบายที่ ๘๖) ในชั้นต้นได้
เป็น มหากษัตร์ ทรง ราชย์ ใน
อินทปรดิถันคร; เมื่อได้ม
ชัยในมหาภารตยุทธ์แล้ว ได้
ทรงราชย์ในหัตดินาปุระ.

โยคะนิทรา [ต.]—“ความหลับ
โดยงกด.” เป็นมายาศักดิ์
ของพระนารายณ์. (ดูอธิบาย
ที่ ๗๗)

ว

ราชพ [ต. ราชผ] — “เฝ้าระฆ.”
ระฆเป็นวัระกษัตร์ องค์ ๑ ใน
ตริยวงศ์แห่งอโยชยา. (ดู
อธิบายที่ ๔๑) ศัพท์ “ราชพ”
โดย มากใช้ เรียก พระราม-
จันทร์.

ราชฤท [ต.] — นครหลวงของ
ท้าวอศัปต.

ราชัน [ต. ราชนุ] — เจ้านาย, เชื้อ
เจ้านาย.

ราชะสุยะ [ต.] — พืชใหญ่ซึ่ง
มหากษัตร์กระทำเพื่อเผยแพร่
อาณูภาพ, เชิญกษัตร์ทั้งที่
เป็น ญาติ และ ที่ เป็นเจ้าต่าง
แดนไปชุมนุมพร้อมกัน.

ราชา [ต.] — ภรรยาอายุอันโชน

โคบาล. เป็นโคบีตัวโปรดของ
พระกฤษณะ, มักจับระบำด้วย
เสมอ พวกพราหมณ์บูชา
นางราชาคู่กับพระกฤษณะ,

ราพณ์ [ต. ราวณ] ราพณาสูร
— พญารากษส, ราชา
ครองนครลงกา; ถูกพระวิศ-
วัตต์กับนางไถกะสตี. (กำเนิด
ราพณ์. ดูอธิบายที่ ๓๕) มี
สิบหัว, ญีตบกร; มีฤทธิ์เดช

มาก, ปราบเทวดาได้, แต่
แพ้ ท้าวอรชุนกาว์ตะวัระ,
และในที่สุด ตาย ด้วย ศรพระ
ราม.

ราม [ต.] — “งาม.” (๑) นาม
ชวตาร ปางที่ ๖ ของ พระ นา-

รายน์, ซึ่งเรียกว่าปรุคราม
(๒) นามอวตารปางที่ ๗ ของ
พระนารายน์. ซึ่งเรียกว่า
รามจันทร.

รามจันทร [๕]—ปางที่ ๗ ของ
พระนารายน์. เป็นอวตาร
สุริยวงศ์, โอโรค้าวทศรถ
กับนางเกาศัลยา.

รามายณะ [๕]—“เรื่องกิจการ
ของพระราม”. พระवादมัก
มุ่งเป็นผู้รจนา หนังสืออนึ่ง
ว่าได้แต่งขึ้นราว ๆ ก่อนพระ
พุทธเจ้าของเราประสูติไม่ช้า
นัก, คือราว ๒๕๐๐ ปีล่วงมา
แล้ว. แบ่งเป็น ๗ กัณฑ์ ดัง
ต่อไปนี้:— (๑) พาตะกัณฑ์
(๒) อโยธยากัณฑ์ (๓)
อรณยะกัณฑ์ (๔) กัณทিকা

กัณฑ์ (๕) สุนทรกัณฑ์ (๖)
ยุทธกัณฑ์ (๗) อุตตรกัณฑ์.
รูกมินี [๕. รูกมิน]—ชิดาทำว
กัษมะกะ, ราชาแห่งวิทรภ,
และ เปน มเหสี เอก ของ พระ
กฤษณะ. ว่าเปนพระด็กษมี
อวตาร.

รูกมิน [๕. รูกมิน]— โอโรค้าว
กัษมะกะ, ราชาแห่งวิทรภ,
พี่ชายของนางรูกมิน.

รุทร [๕. รุทร]— “ผู้ร้งคัง;
นาคคัง”. ในชั้นเดิมในพระ
เวทว่าเป็นเจ้าแห่งพายุและฟ้า
คนอง. ต่อมาใช้เป็นนามพระ
ศิวะเป็นเจ้าเดียวโดยมาก, เช่น
ในรามายณะก็ใช้ “รุทร”
เป็นนามพระศิวะ บางอาจารย์
ว่ารุทรมีถึง ๑๑ องค์, เปน

ถูก พระ กัศยปประชาบดี กับ
นางสุรภี. อีกนัย^๓ว่าเกิดจาก
พระนาคของพระพรหมา.

รุมถิเวต [ต. รุมถิเวต] — ถูกคน
ใหญ่ของพระชมทักัน และ
นางเรณุกา. จัดคำดังบิดา,
ไม่ยอมฆ่าแม่, ถูกพ่อด่า
ให้ฉีกถวิจิต, แต่ปรศุรามผู้
เป็นน้องแก้ไขให้กลับคืน.

เรณุกา [ต.]—นางกษัตริย์, ชิดา
ท้าวประเด่นะชิต, ราชาเอก
คิกวงศ์แห่งนคร กานะกฤษะ,
และเป็นมเหสีของพระชมทักัน
เป็นมารดาของปรศุราม.

โรหิณี [ต.]— (๑) มเหสีตัว
โปรดของพระจันทร์; (๒) ชิดา
ท้าวอาหุระ, ยาทพโคศร์;
มเหสีอุเทท, และมารดาพระ
พดราม.

ก

ลักษมณ์ [ต. ลกษฺมณ]—โอรส
ท้าว ทศรต กับ นาง สุมित्रา,
และพระอนุชาคู่ทุกข์ของพระ
ราม.

ลักษมี [ต. ลกษฺมิ]— โชคดี,
เจริญ, มั่งมี, ดังว่า; เป็นนาม
ของเทวีผู้เป็นมเหสีพระวิษณุ

ลงกา [ต.]—(๑) ชื่อเกาะและนคร
หลวงของท้าวราพณ์ (๒) ชื่อ
นางเลื้อเมืองแห่งนครนั้น.

โลมะบาท [ต. โลมบาท]—ราชา
แห่งองคราษฎร์, พ่อดาพระ
ฤษยะศฤงศ์. (ดูอธิบายที่ ๓๐)

ว

วัชร [ต.]—แก้ว; “ก้อนฟ้าผ่า”,
อีกนัยเรียกว่า “อศะนี”.

เป็นอาวุธของพระอินทร์.

วัชรนาถ [ต.]—จักรซึ่งพระ
เพด็จให้พระกฤษณะ.

วัชร, วัชริน, [ต. วชริน]—“ผู้
ถือวัชร”. พระอินทร์.

วราห [ต.]—หมูป่า. อวตารปาง
ที่ ๓ ของพระนารายณ์.

วรุณ [ต.]—ในพระเวท พระ
วรุณเป็นเทวราชอันครอบงำ
ทั่วไป, เป็นฟ้า, เป็นผู้สร้าง
และกนอมทั้งฟ้าและดิน; เป็น
เจ้าแห่งเทวดาและมนุษย์, เป็น
ผู้รอบรู้หาที่สุดมิได้. เป็นที่
นับถืออย่างเอกอุ. ค่อย ๆ มา
กลายเป็นหัวหน้าที่ปกครองอาศัย

(เทวดาถูกนางอหิทิ), เป็นเจ้า
แห่งน่านน้ำทั้งหลายน, มีมังกร
เป็นพาหนะ, มีปลาเป็นของ,
และเป็นโลกะบาต ประจำทิศ
ตะวันตก.

วสีษฐ [ต.]—“มั่งคั่ง”. เป็นคน
๓ ในฤๅษี ๑๓ คน, และเป็นประ-
ชาบดีมานะดำบุตร ของ พระ
พรหมมา. เป็นเจ้าของนางโค
ชื่อนันทน์หรือกามะเรนุ, ซึ่ง
เรียกได้ว่า “โคตรรพัตติก”,
เพราะ เมื่อ เจ้า ของ อยากร ได้
อะไรก็เรียกเอามาจากโคนนั้นได้.
เป็น บุโรหิต ของ กษัตริย์สุริย-
วงศ์ ซึ่งทรงราชย์ในนคร
อโยธยา.

วสุเทพ [ต. - วสุเทว]— ยาทพ
โคตร, จันทวงศ์; ลูก
ท้าวศุระ, และเปนมิตาพระ
กฤษณะและพระพลราม. (ดู
อธิบายที่ ๗๖)

วานะปรีสถ์ [ต.]— พรหมณ์
อริญวดี. (ดูอธิบายที่ ๓๗)

วามะเทพ [ต. วามเทว]— ฤๅ
ผู้เป็นอาจารย์ประจำในราช-
สำนักแห่งท้าวศุระ.

วามน [ต.]— “เคียว, แกระ, เด็ก,
จ้อย”. เป็นนามแห่งอวดาว
ปางที่ ๕ ของพระนารายณ์.

วารุณี [ต.]— เทวผู้เป็นเจ้าของ
เหล็ก. ได้เกิดขึ้นมาจาก
เกษียรสมุทรเมื่อเทวดาถอนน้ำ
อมฤต, ดังแสดงไว้ในเรื่อง
กุมารวตาร. เทวนี้เป็นมเหสี

ของพระวรุณ, และมีนามอีก
ด้วยว่า “มทา” (ความเมา)
และ “สุรา”.

วาลมิกิ [ต.]— มุณีและฤๅ, ผู้
รจนาเรื่องรามายณะ. เป็นลูก
พระวรุณ. ในชั้นต้นชอบคบ
กับพวกชาวป่าและโจร. อยู่
มา ณ ถาดครั้ง ได้ประทุษ-
ร้ายพระฤๅ ๗ คน, พระฤๅ
นั้น ๆ จึงว่ากล่าวตักเตือนให้
รู้จักผิดแล้ว แต่ต้อนให้ทอง
มณตรี ว่า “มระา, มระา”
อันเป็น คำผวน พระนาม แห่ง
พระราม; พระมุณีก็นั่งบน
มณตรีอยู่หลายพันปี, จน
เมื่อพระฤๅ ๗ คนกลับมายังที่
นั้น พบพระมุณีกลายเป็นจอม
ปตว [ต. วตุมัก], จึงได้
นามว่า “วาลมิกิ”.

वासप [ศ. วาสป]— “เจ้าแห่ง
พวกวสุเทพ”, คือพระอินทร.
พวกวสุมี ๘ องค์, คือ:—
อาปะ (น้ำ), ธีรวัระ (ดาว
เหนือ), โสมะ (ดวงเดือน),
ธะระ (ดิน), อนิล (ลม),
อนล (ไฟ), ประภาส (รุ่ง),
ประคยฺย (แสงสว่าง).

वासुकी [ม. และ ศ.]— นาคราช,
พญาแห่ง นาค ทั้งหลาย ใน
บาดาล, เทวดาได้ ไซ้เป็น
เชือกในการถวมนกเขี้ยวสมุทร.
ไทยเรามากเขียนชื่อผิดไปว่า
“वासुकी”.

वासुเทพ [ศ. วาสุเทจ]— “ลูก
วสุเทพ”. ไซ้เรียกพระ
กฤษณะเป็นพื้น, แต่เรียก
พระพดรามก็ได้.

वितरग [ศ. วิทรก]— แคว้นใหญ่
ในภารตะวรรษ (อินเดีย),
เดี๋ยวนี้เรียกว่า “พิรวาร์”
(Birrār) นครหลวงชื่อ
กุนทีน. เป็นเมืองของท้าว
ภัมมะ พ่อนางทมยันตีในเรื่อง
พระนร, และของท้าวภัมมะกะ
พ่อ นางรุกมิตีในเรื่อง กฤษ-
ณะดาดาร.

विठ्ठ [ศ.]— แคว้นที่เป็นอาณา
จักรของท้าวชนก, มีมิดดา
เป็นนครหลวง. ในปัจจุบัน
สมัยนี้เรียกดินแดนนี้ว่า “ติร-
หุต” (Tirhut) และ “อุตตร
พิหาร” (North Bihar)

विनय [ศ. วินุชย]— เทือกเขาซึ่ง
ตั้งอยู่กลางภารตะวรรษ (อิน-
เดีย), เป็นเขายันแดนระหว่าง

มัชเชเทศ (Central India).

กับ ทักนิณเทศ (The

Dakhin, or the Deccan).

วิราธ [ต.]—ยักษ์คู่ร้ายที่พระราม

พบและสังหารในป่า. (ค

อธิบายที่ ๕๓)

วิรูปากษ์ [ต.]—“ตาเดียว”. ที่

ออก นาม ใน ติดิฉัน เป็นนาย

ทหารเมืองตงก.

วิโรจน์ [ต วิโรจน]—ทานพ, ลูก

ประหลาด, พ่อพลั.

วิสวัต [ต. วิสวต]—“ผู้ร่ง

เรื่อง”. พระสุรยาหิตย์.

วิสวกรรมา [ต. วิสวกรรมา,

วิสวกรรมุณ]—นายช่างใหญ่

ของพวกเทวดา.

วิสวามิตร [ต.]—“เพื่อนของคน

ทั่วไป”. โดยกำเนิดเป็น

กษัตริย์, โอธท้าวคาคิ, เกา-

ศึกโคตร, ราชาครองนคร

กานะกุพชะ, แต่พอใจใน

ทางพราหมณ์วิสัย จึงออก

ผนวชเป็นราชฤษี, แล้วและ

พยายาม บำเพ็ญ ตบะอย่าง

แรงกล้า, และต่อสู้กับ

พระฤษีอื่น ๆ อย่าง รุน แรง

สามารถ, จนในที่สุดได้เป็น

พรหมฤษี, และนับเข้าเป็น ๓

ในพวกฤษี ๘ คน.

วิสรวาส [ต. วิสรวต]—มุณีและ

ฤษีโอธพระปุตต์ดะยะประชา-

บดี; เป็นบิดาทำอจุเวรโดย

นางอิทาจิทาธิดาพระภรทัช

มุณี, และเป็นบิดาทำอราพณ์

วตว โดยนางไกรละตีธิดาท้าว
สุมาลีราชธ. (ดูอธิบาย
ที่ ๑๕)

วิษณุ [ต.]— พระเป็นเจ้าผู้ถนอม
โลก. โดยมากเรียกว่าพระ
นารายณ์. ในฤคเวท พระ
วิษณุมิได้เป็นเทวดาชั้นสูง;
เป็นเพียง องค์แห่งกำลัง ของ
ดวงตะวัน, และกล่าวว่าได้
ดำเนินไปได้จบวงจรทั้ง ๗
ชั้นด้วยดีอย่าง. อย่างนี้
เขาอธิบายว่าเป็นเครื่องหมาย
แห่งแสงสว่าง ๓ ประการ, คือ
ไฟ ๓, แสงฟ้าแถบ ๓, ดวง
ตะวัน ๓; หรืออีกนัย ๓ ว่า
เปรียบด้วยดวงจันทร์, ดวง
เที่ยง, และดวงตก. เข้าใจ
ว่าเป็นมุกตลกแห่งเรื่องพระ

นารายณ์เดิน ๓ อย่างในความนา
วตว ในมหาภารตะและ
หนังสือปุราณะ พระวิษณุ
จึงได้กลายเป็นพระเป็นเจ้าองค์
๓ ใน ๓, มีหน้าที่เป็นผู้ถนอม
โลก, เป็นนารายณ์อย่างที่เรา
รู้จักกันอยู่ในภาคนี้. (ดู
ข้อความพิสดารในคำนำ)

วิษณุปุราณะ [ต.]— คัมภีร์
ปุราณะ แต่งเรื่องพระวิษณุ
เป็นเจ้า. ผู้รจนาชื่อประราศร.
หนังสือขึ้นเริ่มด้วยการสร้างโลก
ใหม่ในวราหคัลป์, แต่ง
กฤษณะสำหรับพราหมณ์โพษ-
ณพ.

เวคะทรรพี [ต. เวคะทรรพิน]—
นายทหารวานรตน ๑.

เวท [ต.] — “ความรู้เกิด.”

คำหรับอันเป็นหลักแห่งไสย.

ศาสตร์. มี ๔ คัมภีร์. กล่าว

คือ:— (๑) ฤคเวท (๒)

ยજุรเวท (๓) สามะเวท

(๔) อกรรพเวท. (ดูอธิบาย

ที่ ๓๓).

เวนไตย [ต. เวนเคย] — “ถูก

วินะตา”. คือพญาครุฑ. ไทย

เรามักเขียนผิดเป็น “เวน-
ไตรย”.

ไวภูณฐ์ [ต. ไวกุณฐ] — ที่อยู่ของ
พระนารายณ์. (บอกลักษณะ
พิสดารไว้แล้วในคำนำ).

ไวภูณฐนาถ เป็นนามของ
พระนารายณ์.

ไววิสวัต [ต. ไวดุสวัต] — “ถูก
วิวิสวัต”. พระมุนองค์ที่ ๘

(ดูอธิบายที่ ๘)

ศักร [ต. ศกกร; ม. ศกฤ] — พระ
อินทร.

ศังกร [ต.] — นาม ๓ ของพระศิวะ
มหาเทพ.

ศจี [ต.] — มเหสีของพระอินทร.

ศจีปติ [ต.] — “ผัวศจี”. พระอินทร.

ศตะธนู [ต. ศัตถธนู] — กษัตริย์
เทพที่ตกเขาแก้วด้วยธนูคัน

ไปจากสัตว์ราชิต, และถูกพระ
กฤษณะฆ่าตาย.

ศตานันท์ [ต.] — มุนี, ลูกพระ
โคดมพรหมฤษีกับนางอหฺตยา;
เป็นบุโรหิตของท้าวชนก.

ศตฺรุมนะ [ต. ศตฺรุมฺ] — ไอรต
ท้าวทศรถกับนางตมิตรา.

สะพระวิ [ต.]—“ปลาน้อย”, ไม่
ปรากฏชัดว่าเป็นปลานชนิดใด.

สระวัค [ต. ศรภ]— นายทหาร
วานร, ตูพระปรรชนัย.

ศรภังค์ [ต.]— ฤษัที่พระรามไป
พบในดงทณทัก. (ดูอธิบาย
ที่ ๕๔).

ศรวี [ต.]— นางรที่พระรามไปพบ
ริมฝั่งทะเลสาบปัมปา.

सानดา [ต. ศานดา]— เรียกว่า
จิตาทำวโถมะบาท,

แห่งของคราษฏร์, แต่ที่แท้เป็น

จิตาทำวทศรณ, ซึ่งทำว

โถมะบาทขอไปเลี้ยงไว้ตั้งแต่

ยังเด็ก ๆ นางนี้ได้เป็นชายา

พระฤษยะศุภงศ์มุนี. (ดู

อธิบายที่ ๓๐)

สามพะ [ต. คามุพ]— โอรสพระ
กฤษณะ, ซึ่งพวกกษัตริย์ยาท
แต่งเป็นหญิงไปล่อพระนารท,
จนถูกสาป, ดังแสดงไว้ใน
เรื่องกฤษณาวตาร.

สัวะ [ต.]— “ผู้ซึ่งตั้งทั้งปวงรวม
อยู่”, ความงาม, ความสบาย
เป็นนามพระเป็นเจ้าผู้ตั้งหาร.

สีสุบาล [ต. ศีตปาด]— ถูกทำว

ทมะโฆษ, นครเจ้; เป็นผู้แย่ง

นางรุกมีณกับพระกฤษณะ (ดู

อธิบายที่ ๘๒)

สุกรั [ต. ศุกร] — เทพฤษั

และ เทวดา นพเคราะห์องค์ ๓.

ปุราณะ ว่า เป็นโอรสพระฤคุ

ประชาบดี; เป็นปุโรหิตของ

พดีและพวกเทวดย์.

ศูรปะนขา [ด. ศูรปะนขา] —
 ราชธิดา; จิตาพระวิศวะวงศ์กับ
 นางโกกะตี, น้องทศกัณฐ์.
 เศษะ [ด.]— “ปดาย” คือพญา
 อนันตนาคราช.

โสละ [ด. โสละ]— เขาหิน ไทย
 เงามักอ่านเขวไปว่า “ตะโหนด”
 สรทระเทพ [ด. ศุราทระเทพ]—
 “เจ้าแห่งการเดินผู้ตาย” คือ
 ท้าวตัณหาพรตมุนีในเรื่องมัตยา
 วตาร.

ศรี [ด.]— “ความเจริญ”. นาม
 เทวีผู้เป็น พระมเหสี ของพระ
 นารายณ์. เกิดขึ้นมาจาก
 เกษียรสมุทร เมื่อเทวดากวน
 อมฤต, ดังได้แสดงไว้ในกุร-
 มาวตาร. ได้ตามเสด็จพระนา-
 รายณ์ขอตารลงมาหลายปาง.

ศรีวิตสะ [ด.]— ขนกวางทรง
 พระนารายณ์. (ดูอธิบายที่ ๒)

ศรุตะเกียรติ [ด. ศุรุตะเกียรติ]—
 จิตาท้าวฤๅษะธวัช, มเหสีพระ
 ศครุมนะ.

ส

สังกาศยา [ด.]— นครของท้าว
 ฤๅษะธวัช, ตั้งอยู่ริมฝั่งแม่น้ำ
 อิกษุมะคี, ในกุรุเกษตร,
 เป็นทุ่งใหญ่อยู่ใกล้นครเทหิ
 (Delhi).

สตัชะพรต [ด. สตัชะพรต]— “ผู้
 ดำรงตัชชะพรต”, เป็นนาม
 พระมุนองค์ที่ ๘ (ดูอธิบาย
 ที่ ๘)

สตัปะภามา [ต.]—จิตาตฺตราชิต,
และ เปน ขยายของพระกฤษ-
ณะ; นางนี้ที่ยู้งให้พระกฤษ-
ณะ ดักเอา ต้น ปาริชาติ จาก
ถาวรค์.

สตัปะวดี [ต. ตฺคุยวดี] — จิตา
ท้าวคาคิ, ราชานแห่งนคร
กานะกุพชะ, มเหสีพระฤๅก
มุนี, และมารดาพระชมทกน.

สตัวราชิต [ต. ตฺตวราชิต]—กษัตริ-
ยาทพ, ผู้ได้รับแก้วดะมันตะ
จากพระอาทิตย์, มีชื่อเต็ม
เพราะแก้วนี้ และตายเพราะ
แก้วนี้. เปนบิดานางสตัปะภา-
มา, ซึ่งยกให้แก่พระกฤษณะ
เมื่อได้แก้วคืน.

สตัปะฤๅษี [ต. ตฺปะฤๅษี]—“ฤๅษี
เจ็ดคน”. (ดูคำอธิบายที่ ๗)

สัมปาดี [ต.]—พญานก, ถูก
พญาครุฑ, พิชฌายุ. ซึ่งทางให้
หนูมานไปดงกา. ในราม-
เกียรติ์เรียกว่า “สัมพาที”.

สรยู [ต.]—แม่น้ำที่ไหลผ่านไป
ข้างนครอโยธยา. ชาวอินเดีย
สมัยนี้เรียกว่า “สาร์จู”
[Sarju].

สันทิปนี [ต. สานฺทีปนี]—
พราหมณ์ ผู้เป็นอาจารย์สอน
ยุทธศาสตร์แก่พระกฤษณะ.

สัททรรถ [ต. สัททรรถ]— รถม
คดงของท้าวทศรถ.

สิงหิกา [ต.]— นางผู้เลื้อยงู
รักษาด่านดงกา.

สัตา [ต. สัตา]—“รอยไถ”. วิชา
บุญกรรมของท้าวชนก, มเหสี
พระราม. ตามความนิยามว่า
เป็นพระลักษมณ์อวตาร.

สุครีพ, สุกริวัระ [ต. สุกริว]—

“คองาม”. พญาวานร นักรบ
พาด, และดัมพพันมิตรของ
พระราม.

สุทล [ต.]—ชั้นที่ ๓ แห่งโลก
บาดาล, ซึ่งพระนารายณ์ให้
พลไปครองอยู่. (ดูอธิบาย
ที่ ๓๔)

สุตึกษณะ [ต. สุติกษุณ]—ฤษี
คน ๓ ซึ่ง อยู่ใน ตง ทณัทก,
และซึ่งพระรามได้ไปเยี่ยม. ใน
รามเกียรติ์เรียกว่า “สุทศน์”.

สุทามัน [ต.]—อมาตย์ของท้าว
ชนก.

สุมันตร์ [ต.]—ดาร์กและอมาตย์
ของท้าวทศรถ. ในรามเกียรติ์
เรียก “สุมันต์”. ในรามาย-
ณะ สุมันตร์เป็นคนสำคัญ
มาก. (ดูอธิบายที่ ๒๗)

สุมิตรา [ต.]—มเหสีที่ ๒ ของ
ท้าวทศรถ, และมารดาพระ
ลักษมณ์และศัตรุฆนะ.

สุบิญญะ [ต. สุธัญญ]—ฤษี, ลูก
พระอดิษฏ; เป็นพระครูประ-
จักษ์ราชสำนัก ของ ท้าว ทศรถ

และพระราม.

สุระภี [ต.]—คู่ที่ “กามะเชนุ”.

สุรา [ต.]—เทวดาแห่งเหล้า อีก
นัย ๓ เรียกว่า “วารุณ”.

สุราษฏร์ [ต. สุราษฏ]—“แคว้น
อันงาม”. อยู่ในภาคตะวันตก

เฉียงใต้ของภารตะวรรษ. ใน
แผนที่สมัย บัคซัน นี้เรียกว่า
“สุรั” (Surat).

สุโรดม [ต. สุโรตม]— “เปน
ใหญ่ยิ่งในพวกสุร”. คือพระ
อินทร์.

สุวัระ [ต.]— แคว้น ๓ ในภารตะ
วรรษโบราณ, ไม่ปรากฏชัด
ว่าอยู่แห่งใด, แต่เข้าใจว่าอยู่
ภาคตะวันตกแห่งแม่น้ำสินธุ.

สุเวล [ต.]— ภูเขาที่ตรงหน้านคร
ลงกา.

สุเขณ [ต.]— นายทหารจวน,
ถูกพระวรุณ.

โสณิต [ต.] — นครหลวงของ
พาดนาสุร.

สยะมันตะกะ [ต.]— แก้วดำคัญ
ซึ่ง พระอาทิตย์ ประทาน แก่
สัตว์ราชิต, (ดูอธิบายที่ ๘๓)

สวามัประภา [ต.]— “สว่าง
เอง” นางสีที่หนุ่มานไปพบใน
เมืองมายา.

สวามัภู [ต. ด้วยมภู]— “กำเนิด
เอง”. ใช้เรียกพระนารายณ์
หรือพระพรหมา.

สวามัภูว [ต. ด้วยมภูว] —
“เกิดแต่ด้วยมภู”. นามพระ
มनुองค์ที่ ๓. (ดูอธิบายที่ ๘)

ห

หนุมาน [ต.]— พญาจวน, ถูก
พระพายุ. เปนขุนพลเอกของ
พระราม.

หัยกรัฟ [ต. หยกรัฟ]— “คอม้า”
อสูร คน ที่ ถัก พระเวทในเรื่อง
มัตถยาดตาร.

หรว [ต.]—“ผู้ผจญ” พระศิวน
มหาเทพ.

หริ[ต.]—“ผู้ถนอม.” พระนารายณ์
หัตดินบุระ, หัตดินาปุระ [ต.]

หัตดินาปุระ]—นครหลวงรอง
กษัตริย์จันทวงศ์ ไพรพ โคคร.
ในกาดบักขุมนั้นยังมีร่องรอย
แห่งนครนี้ปรากฏอยู่ริมร่อง
เก่าแห่งแม่น้ำคงคา, ทางทิศ
ตะวันออกเฉียงเหนือและห่าง
จากนครเทตทิประมาณ ๕๗
ไมล์.

หิมาลย์ [ต.]—เทือกเขาใหญ่อัน
เป็น พรหมแดนด้านเหนือ แห่ง
ภารตะวรรษ, เป็นภูเขาคี
ชาวอินเดียนับถือมาก, เพราะ
นิยมกันว่าเป็นที่อยู่แห่งเทวดา
และพระสามัคคีและฤษีสำคัญๆ
เป็นอันมาก.

หิรัณยะกสิปุ [ต. หิรัณยกสิปุ]
“หุ้มทอง”. พญาเทพย์คู่แข่ง
กับพระนารายณ์, และถูกพระ
นารายณ์ ดึงหารใน ปาง นรดิ้ง-
หาวดาร. เป็นพ่อประหลาด.

หิรัณยะกษะ [ต. หิรัณยักษะ]
—“ดาทอง”. พญาเทพย์, พี่
หิรัณยะกสิปุ; เป็นผู้หวงแผ่น
ดินไว้ในก้นทะเล, และถูกพระ
นารายณ์ดึงหารในปางวราห
ดาร.

หิรัณยะครภ [ต. หิรัณย-
ครภ]—“ผู้อยู่ในห้องทอง”.
คือพระพรหมา, ซึ่งกำเนิดขึ้น
ใน “ไชพรหม” (พรหมาน-
ชะ) หรือ “ห้องทอง”
(หิรัณยะครภ).

หะมะภูฏ [ต.]—“ภูเขาทอง”. ที่
อยู่ของพระกัศยปประชาชน.

เหมา [ต.]—“นางทอง.” นางฟ้า
ที่มายาสูตรดักพาไปไว้ใน
เมืองมายา. เมื่อพระอินท
รคามไปฆ่ามัยตายแล้ว, พระ
พรหมาได้ประทานเมืองมายา
แก่นางเหมา.

ไหญ่ [ต. ไหญ่]—ชนพวก๑ ซึ่ง
อยู่ชาย ๆ แคนภารตะวรรษ,
แต่ได้บุกรุกเข้าไปถึงในภาร
ตะวรรษ และคงกระจายอยู่

หลายแห่ง. แบ่งเป็น ๕ ก๊ก,
ชื่อคาตะรังษ ๑, วิติโหดร ๑,
อวันตี ๑, คุณทิกะระ ๑, ตู
ชาตะ ๑, เคยได้ชนะพระราชา
แห่งอโยธยา, แต่ภายหลัง
ถูกท้าวสระคะระบาราบ; เคยได้
ได้แคว้นกาค์ครั้ง ๑, แต่ภายหลัง
ก็ถูกบาราบอีก. อรชุน
การัตะวริยะเป็นราชาแห่งชน
พวกนี้.

